

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

PARÇALANMIŞ AİLELERİN YOKSULLUĞU VE
GEÇİNME STRATEJİLERİ: ELAZIĞ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

HAZIRLAYAN
Ömer Şükrü YUSUFOĞLU

ELAZIĞ-2015

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**PARÇALANMIŞ AİLELERİN YOKSULLUĞU VE GEÇİNME
STRATEJİLERİ: ELAZIĞ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

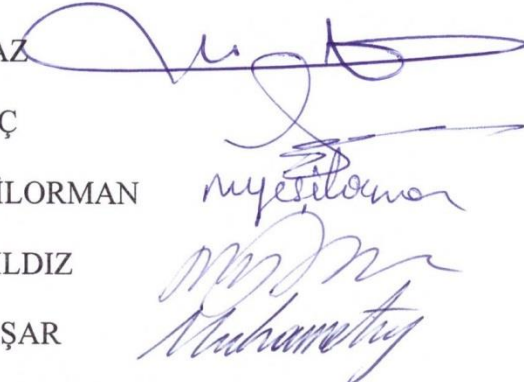
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Ömer Şükrü YUSUFOĞLU

Jürimiz 25/06/2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
2. Prof. Dr. Ömer AYTAÇ
3. Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN
4. Doç. Dr. M. Cengiz YILDIZ
5. Doç. Dr. M. Ruhat YAŞAR

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Enstitü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği****Ömer Şükrü YUSUFOĞLU****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Anabilim Dalı****ELAZIĞ–2015, Sayfa: XIII+238**

Parçalanmış yoksul aileler, yoksulluk, sosyal dışlanma ve diğer sosyal problemlerin en fazla yaşandığı aileleri ifade etmektedir. Bu çalışma, yoksul ailelerin parçalanma şekillerini, yoksulluğa nasıl bulaştıklarını ve yoksulluktan kurtulmak için nasıl çaba gösterdiklerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda kadın yoksulluğu ve çocuk yoksulluğu kavramları analiz edilerek parçalanmış ailelerin yoksulluğunun diğer ailelerin yoksulluğundan farkı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Ayrıca kadın hane reislerinin geçinme stratejileri irdelenmektedir.

Parçalanmış ailelerin yoksulluğuna ışık tutan bu araştırma, Elazığ ilinde 195 hanede gerçekleştirilmiştir. Bu haneleri yöneten kadınlara 77 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan görüşme verileri de ayrıca değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma sonucunda, hane reisi olan kadınların iş olanaklarından yeterince yararlanamadıkları, mecburiyetten dolayı ağır işlerde, düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldıkları, aile parçalanması neticesinde sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu daha çok yaşadıkları, bulgularına ulaşılmıştır. Parçalanmış ailelerde çocuk işçiliğinin nispeten yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Nafaka ve ölüm aylığı alma oranlarının son derece düşük olduğu saptanmıştır. Geçinme stratejileri ile ilgili olarak, uzun vadeli planlar yapamadıkları, günübirlik strateji geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca son yıllarda gelişen sosyal devlet anlayışının parçalanmış yoksul ailelerin yoksulluklarını nispeten hafiflettiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış aile, yoksulluk, kadın yoksulluğu, çocuk yoksulluğu, sosyal dışlanma, geçinme stratejileri

SUMMARY

Doctorate Thesis

Poverty and Livelihood Strategies of Broken Families: Elazig Case

Ömer Şükrü YUSUFOĞLU

Fırat University

The Institute Of Social Science

The Department of Sociology

ELAZIG–2015, Pages: XIII+238

Broken poor families does represent the families mostly experiencing poverty, social exclusion and other social problems. This study aims to address the ways poor families break up, how they fall into poverty and how they try to get rid of it. In this context, it is tried to reveal the difference between the poverty of broken families and that of other families by analyzing the concepts of women's poverty and child poverty. Furthermore, livelihood strategies of the female householders are examined too.

This research shedding light on the poverty of broken families was conducted in 195 households in the province of Elazig. A questionnaire consisting of 77 questions was applied to women who headed the households. Additionally, the interview data obtained were also taken into consideration.

The findings achieved in the research are that female householders can not adequately benefit from job opportunities, they have to work hard labor at low wages, they experience greater social exclusion and poverty as a result of family breakdown. Child labor has been observed to be relatively common in broken families. The rate of receiving alimony and pension have been found to be extremely low. With regard to livelihood strategies, it has been appeared that they have not long-term plans and develop daily strategies. Moreover, it has been seen that the social state mentality developed in recent years alleviates to some degree the poverty of the poor broken families.

Keywords: Broken families, poverty, women's poverty, child poverty, social exclusion, livelihood strategies

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	XII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	5
1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Yöntemi	9
1.3.1. Araştırma Evrenine Ait Bazı Sosyo-Demografik Veriler	10
1.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	11
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	12
1.5. İlgili Literatür	12

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE	18
2.1. Aile ve Temel Fonksiyonları	18
2.2. Aile Türleri ve Parçalanmış Aile	22
2.2.1. Ölüm	24
2.2.2. Boşanma	25
2.3. Yoksulluk Tanımları	30
2.3.1. Yoksulluk Ölçümlerine Göre Yoksulluk	33
2.3.1.1. Mutlak Yoksulluk	34
2.3.1.2. Göreli Yoksulluk	34
2.3.1.3. İnsani Yoksulluk	36
2.3.2. Yerleşim Yeri Göre Yoksulluk	38
2.3.2.1. Kırsal Yoksulluk	38

2.3.2.2. Kentsel Yoksulluk.....	40
2.3.3. Dönemsel Açıdan Yoksulluk.....	43
2.3.3.1. Paylaşımıcı ve Gönüllü Yoksulluk (Eski Yoksulluk).....	43
2.3.3.2. Yeni Yoksulluk	44
2.3.4. Diğer Yoksulluk Yorumlamaları	46
2.3.4.1. Sınıf-altı Yoksulluk.....	46
2.3.4.2. Yoksulluk Kültürü	47
2.3.4.3. Küreselleşen Yoksulluk	52
2.4. Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutu ve Parçalanmış Aileler	54
2.4.1. Kadın Yoksulluğu.....	55
2.4.2. Kadın Yoksulluğunun Farklı Boyutları	59
2.4.2.1. İşsizlik, Cinsiyet Ayrımcılığı ve Çalışan Kadın Yoksullar.....	59
2.4.2.2. Hane İçi Eşitsizlikler.....	63
2.4.2.3. Tek Ebeveynli Aileler ve Yoksulluğun Kadınlaşması.....	65
2.4.2.4. Diğer Boyutlar	72
2.5. Çocuk Yoksulluğu.....	72
2.6. Yoksullukla Mücadele	76
2.6.1. Sosyal Yardımlar	76
2.6.1.1. Dünyada Sosyal Yardımlar	77
2.6.1.2. Türkiye’de Sosyal Yardımlar.....	79
2.6.1.3. Sosyal Yardımlara Yönelik Eleştiriler	81
2.6.2. Mikrokredi.....	83
2.6.3. Geçinme Stratejileri.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMLANMASI.....	94
3.1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri	95
3.1.1. Yaş.....	95
3.1.2. Eğitim Durumu	96
3.1.3. Hane Nüfusu ve Evlenmemiş Çocuk Sayısı	100
3.2. Aile Parçalanması ile İlgili Bulgular.....	103
3.2.1. Aile Parçalanmasının Şekli.....	103
3.2.2. Ölüm Nedeni	107

3.3. Evlenme Süreci, Boşanma ve Ayrılık	107
3.3.1. Evlenme Yaşı, Akrabalık Durumu ve Aile Parçalanmasının Şekli	107
3.3.2. Boşanma/Ayrılma Nedenleri	112
3.3.3. Ayrılmayı İsteyen Taraf	117
3.3.4. Aile Parçalanmasından Sonra Baba Evine Dönme Durumu	120
3.3.5. İkinci Evlilik	123
3.4. Aile İçi Şiddet ile İlgili Bulgular	125
3.4.1. Kadına Yönelik Aile İçi Fiziksel Şiddet	128
3.4.2. Yoksul Kadının Şiddet Gördüğü Kişiler	130
3.5. Çocuklarla İlgili Bulgular	135
3.5.1. Parçalanmış Yoksul Ailelerde Okulu Terk Eden Çocuk Durumu	135
3.5.2. Çocuk İşçiliği	136
3.5.3. Çocukların Psikolojik Problemleri	138
3.5.4. Çocukların Kaldığı Yer	140
3.5.5. Çocuk Suçluluğu	142
3.6. Yoksullukla İlgili Genel Bulgular	144
3.6.1. Yoksulluk Nedeni	144
3.6.2. Yoksulluğun Başlangıcı	146
3.7. Geçinme Stratejileri ile İlgili Bulgular	148
3.7.1. Temel Geçim Kaynağı	148
3.7.2. Hane Reisi Çalışma Durumu	151
3.7.3. Çalışmaya Başlama Zamanı	153
3.7.4. Çalışma Şekli	154
3.7.5. Hanedeki Tasarruf Tedbirleri	157
3.7.6. Hanedeki Üretim Faaliyetleri	159
3.7.7. Ödeme Şekli	162
3.7.8. Hanenin En Önemli Gider Kalemi	162
3.7.9. Birikim Yapabilme Durumu	163
3.7.10. Borç Durumu	164
3.7.11. Ekmek İhtiyacı	165
3.8. Nafaka ve Ölüm Aylığı	165
3.8.1. Nafaka	165
3.8.2. Ölüm Aylığı	169

3.9. Sosyal Yardımlar ile İlgili Bulgular	170
3.9.1. Eşi Vefat Eden Kadına Yönelik Aile Yardımı	170
3.9.2. Düzenli Yardım Alınan Kuruluşlar	172
3.9.3. Bireysel Yardımlar	173
3.9.4. Alınan Yardım Türü	175
3.9.5. Yardımlar Karşısındaki Tutum	176
3.10. Aylık Ortalama Gelir	178
3.11. Parçalanmış Yoksul Ailelerdeki Diğer Sosyal Problemler	180
3.11.1. Sosyal Dışlanma	180
3.11.2. İntihar	187
3.11.3. Sağlık	190
3.11.4. Konut Problemleri	192
3.11.4.1. Evin Mülkiyet Durumu	193
3.11.4.2. Evin Fiziki Durumu	195
3.12. Yoksulluk Kültürü ile İlgili Bazı Bulgular	196
3.12.1. Aile Mirası Olarak Yoksulluk	196
3.12.2. Umutsuzluk Kültürü	197
3.12.3. Dilencilik	198
3.13. Dindarlık	199

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	204
KAYNAKÇA.....	215
e-KAYNAKÇA.....	227
EK-1: DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU.....	229
EK-2: İZİN FORMU	230
EK-3: ANKET FORMU.....	231
ÖZGEÇMİŞ	238

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Tek Ebeveynli Ailelerin Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı	5
Tablo 2: Yoksullukla İlgili Olan YÖK Tezlerinin Dağılımı.....	13
Tablo 3: Aile Türleri	22
Tablo 4: Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Dağılımı	26
Tablo 5: Türkiye’de Kesin Boşanma Sebebi Olabilecek Nedenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	27
Tablo 6: Yoksulluk Kuramlarının Yoksulluğu Açıklama Yöntemleri	33
Tablo 7: Türkiye’de Mutlak ve Göreli Yoksulluk Oranları	35
Tablo 8: Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluğun, Mutlak ve Göreli Yoksulluk Kriterine Göre Dağılımı	40
Tablo 9: Türkiye’de İşsizlik Oranlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımı (Ağustos, 2014).....	61
Tablo 10: Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımı (Ağustos, 2014)	62
Tablo 11: Gelişmiş Ülkelerde Kadınlar Tarafından Yönetilen Ailelerin Oranları	67
Tablo 12: Kadınların Hane Reisi Olduğu Hanelerin En Yoksul Olduğunu Savunan ve Karşı Çıkan Fikirlerin Karşılaştırılması	70
Tablo 13: Kadınların Hane Reisi Olduğu Haneleri Yoksulun En Yoksulu Olarak Yorumlamanın ve Yorumlamamanın Olası Sonuçlarının Karşılaştırılması ..	71
Tablo 14: Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Gelişmekte Olan (Az Gelişmiş) Ülkelerdeki Çocuklar Arasında Mahrumiyet Oranları	73
Tablo 15: Türkiye’de Mikro Krediden En Fazla Yararlanan İller	86
Tablo 16: Yaş Dağılımı.....	95
Tablo 17: Eğitim Durumu Dağılımı.....	97
Tablo 18: Türkiye’deki Yoksulların Eğitim Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	98
Tablo 19: Okula Gitmeme Nedenlerinin Dağılımı	99
Tablo 20: Hane Nüfusu Dağılımı.....	101
Tablo 21: Evlenmemiş Çocukların Dağılımı	102
Tablo 22: Aile Parçalanması Şekli.....	103
Tablo 23: Aile Parçalanması ve Evlilik Süresi Arasındaki İlişkinin Dağılımı	106
Tablo 24: Hane Erkeğinin Ölüm Nedenlerinin Dağılımı.....	107
Tablo 25: Evlenme Yaşı ve Aile Parçalanması Arasındaki İlişkinin Dağılımı	108

Tablo 26: Akrabalık Durumu ve Aile Parçalanması Arasındaki İlişkinin Dağılımı....	110
Tablo 27: Boşanma Nedenlerinin Dağılımı	112
Tablo 28: Ayrılmayı İsteyen Taraf	117
Tablo 29: Araştırma Grubundakilerin Ayrıldıkları Eşiyle Görüşme Durumlarının Dağılımı.....	119
Tablo 30: Ayrılan Eşle Yeniden Birleşme İsteğinin Olup Olmadığı	119
Tablo 31: Aile Parçalanmasından Sonra Baba Evine Dönme Durumu	120
Tablo 32: İkinci Evlilik Yapma Durumlarının Dağılımı	123
Tablo 33: İkinci Evlilik Yapmama Nedenlerinin Dağılımı	124
Tablo 34: Türkiye’de Refah Düzeyine Bağlı Olarak Kadına Yönelik Şiddet Dağılımı.....	128
Tablo 35: Aile İçi Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarının Dağılımı	129
Tablo 36: Aile Parçalanmasının Şekli ile Fiziksel Şiddet Arasındaki İlişkinin Dağılımı.....	130
Tablo 37: Şiddet Görülen Kişilerin Dağılımı.....	130
Tablo 38: Şiddete Karşı Gösterilen Tepkilerin Dağılımı	133
Tablo 39: Okulu Terk Eden Çocukların Bulunduğu Ailelerin Dağılımı	135
Tablo 40: Çalışan Çocukların Bulunduğu Ailelerin Dağılımı	137
Tablo 41: Çalışan Çocukların Yaptıkları İşlerin Dağılımı.....	137
Tablo 42: Çocukların Psikolojik Problemlerinin Dağılımı	139
Tablo 43: Çocuklarının Kaldığı Yerlerin Dağılımı.....	141
Tablo 44: Suç İşleyen Çocuğun Bulunduğu Ailelerin Dağılımı	143
Tablo 45: Çocukların İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı.....	144
Tablo 46: Genel Yoksulluk Nedenlerinin Dağılımı	145
Tablo 47: Yoksulluk Probleminin Başlama / Kronikleşme Zamanı	146
Tablo 48: Temel Geçim Kaynağının Dağılımı	149
Tablo 49: Parçalanmış Yoksul Ailelerde Yaş ve Temel Geçim Kaynağı Arasındaki İlişkinin Dağılımı	150
Tablo 50: Çalışma Durumu Dağılımı	151
Tablo 51: Temel Çalışmama Nedenlerinin Dağılımı	152
Tablo 52: Çalışmaya Başlama Zamanı	153
Tablo 53: Yapılan İş Türlerinin Dağılımı	154
Tablo 54: Çalışma Şekline Bağlı Olarak Elde Edilen Gelir Dağılımı	155

Tablo 55: Hane İçi Üretim Türlerinin Dağılımı.....	160
Tablo 56: Alışverişlerdeki Temel Ödeme Şeklinin Dağılımı	162
Tablo 57: En Önemli Gider Kalemi Dağılımı.....	163
Tablo 58: Zor Günler İçin Birikim Yapabilme Durumu Dağılımı	164
Tablo 59: Borç Dağılımı	164
Tablo 60: Ekmek Bulamama Durumu Dağılımı	165
Tablo 61: Nafaka Alma Durumu	166
Tablo 62: Aylık Nafaka Miktarı Dağılımı	168
Tablo 63: Ölüm Aylığı Dağılımı.....	169
Tablo 64: Ölüm Aylığı Miktarının Dağılımı	170
Tablo 65: Aile Yardımı Alan Ailelerin Dağılımı.....	171
Tablo 66: Düzenli Yardım Alınan Kuruluşların Dağılımı	172
Tablo 67: Bireysel Yardımların Dağılımı	174
Tablo 68: Yardım Almak İçin İlk Başvurulan Yer	174
Tablo 69: Alınan Yardım Türlerinin Dağılımı.....	175
Tablo 70: Yardımlar Karşısındaki Tutum.....	176
Tablo 71: Zengin Akrabaların Yardım Edip Etmediği	177
Tablo 72: Devletin Yaptığı Yardımları Yeterli Bulup Bulmama	178
Tablo 73: Aylık Gelir Dağılımı.....	178
Tablo 74: Aile Parçalanması Şekli ve Aylık Gelir Arasındaki İlişkinin Dağılımı	179
Tablo 75: Sosyal Dışlanmaya Maruz Kalma Durumu Dağılımı.....	183
Tablo 76: Sosyal Dışlanma Nedenlerinin Dağılımı	184
Tablo 77: Sosyal Dışlanma ve Ailenin Parçalanma Şekli Arasındaki İlişkinin Dağılımı.....	186
Tablo 78: Avrupa Devletlerinin Boşanma ve İntihar Açısından Karşılaştırılması	187
Tablo 79: İntiharı Düşünme Sıklığının Dağılımı	188
Tablo 80: İntihar Girişiminde Bulunma Durumu Dağılımı	189
Tablo 81: Hastalık Durumu Dağılımı	191
Tablo 82: Sosyal Güvence Şekli Dağılımı	191
Tablo 83: Ağır Hasta Olan Hane Reisinin Bulunduğu Hanelerin Dağılımı	192
Tablo 84: Ev Mülkiyet Durumu Dağılımı	193
Tablo 85: Evin Fiziki Durumu Dağılımı.....	195

Tablo 86: Araştırma Grubundakilerin Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarının Dağılımı.....	196
Tablo 87: Yoksulluktan Kurtulma Ümidi	197
Tablo 88: Araştırma Grubundakilere Göre Çocuk Yoksulluğunu Önleme Yöntemi ..	198
Tablo 89: Dilencilik Yapma Durumu Dağılımı	199
Tablo 90: Araştırma Grubundakilerin Kendilerini Dindar Görme Durumlarının Dağılımı.....	202
Tablo 91: Araştırma Grubundakilerin Dini Vecibeleri Yerine Getirme Durumlarının Dağılımı.....	202

ÖNSÖZ

Parçalanmış yoksul aileler üzerine yapmış olduğum bu çalışma dramatik bir yapı içerisinde sürdürülen sefil hayatları sosyolojik açıdan gözler önüne sermektedir. Bu nedenle çalışmanın başta akademik çevre olmak üzere, konuyla ilgili olan herkesin dikkatini çekeceğini umuyorum. Ayrıca yoksullukla mücadele konusunda yapılacak çalışmalarda dikkate alınacağını ve bununla birlikte bu çalışmanın yoksullara dolaylı da olsa fayda sağlayabileceğini ümit ediyorum.

Çalışma boyunca bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle bana destek olan saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Zahir KIZMAZ'a, tez izleme komitesi üyelerinden Prof. Dr. Ömer AYTAÇ ve Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN'a, teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca bu çalışmanın alan araştırması boyutunda, yoksullarla görüşmemde aktif rol oynayan Mamuret'ül Aziz Vakfı üyelerine, özellikle de Burhan GÜNEŞ, Faruk ASLAN ve Kürşat YURT'a teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BM	:Birleşmiş Milletler
ÇHGM	:Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Sosyal Hizmetlere Bağlı)
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
SYDV	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TGMP	:Türkiye Grameen Mikrofinans Programı
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	:Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
YÖK	:Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Yoksulluk problemi geçmişten günümüze var olan ancak yaşanış ve algılanış biçimiyle günümüz dünyasında farklı sonuçlarıyla tezahür eden karmaşık bir olgudur. Eskiden yoksulluk sadece temel ihtiyaçların karşılanamaması anlamını taşıırken, günümüzde bu kavram toplumun dışında kalma ve yaşam aktivitelerini tam olarak yerine getirememeye anlamına da sahiptir. Tarım toplumunda yoksulluk denilince akla sadece gıda yoksulluğu gelirken, sanayi toplumlarında yoksulluk para, mal ve hizmetlere tam manasıyla ulaşamama anlamını çağrıştırmaktadır.

Yoksulluk bugün hemen her toplumda var olan kompleks bir sorundur. Hiç şüphesiz, yoksulluğun bu kadar görünür hale gelmesi kapitalist dünya ekonomisiyle birlikte, zenginliğin yayılıp çoğaltılmasıyla gerçekleşmiştir. Burada tezat bir yapı söz konusudur. Dünya giderek zenginleşirken, nasıl olur da yoksulların sayısı her geçen gün artar? sorusu başta siyasetçiler, ekonomistler ve sosyologlar olmak üzere hemen herkesin dikkatini çekmektedir. Bu soruya verilebilecek en önemli cevap kaynakların ve hizmetlerin adil olmayan bölüşümü ve mevcut dünya düzeni içerisinde pragmatizmin aşırı derece yaygınlaşmış olmasıdır. İnsanlar artık temel yaşam gereksinimlerini karşılamaktan ziyade hep daha fazlasını istemekte ve tüketimi yaşamın olmazsa olmaz koşulu haline getirmektedirler.

Tüketimin temel yaşam felsefesi haline gelmesi, tüketemezsen hiçsin anlayışı, zenginliği kutsallaştırmakta ve bu zenginliğe ulaşamayanları da toplumun dışına itmektedir. Günümüz dünyasında, petrol savaşları başta olmak üzere, diğer yer altı ve yer üstü kaynaklarına sınırsızca ulaşabilmek adına pek çok çatışmalar yaşanmaktadır. Bu çatışmalar neticesinde güçlünün zayıfı ezdiği, zenginin yoksulu köleleştirdiği bir dünya düzeni ortaya çıkmaktadır. Yoksulların bu dünyada kendilerine yer bulabilmeleri oldukça güçleşirken, hayatta kalma mücadeleleri de giderek zayıflamaktadır. Modern toplumlarda yoksulluk kendisini göreceli olarak gösterirken, az gelişmiş toplumlarda mutlak bir vasıfla yaşanmaktadır. Bugün dünyamızda aç olarak uyuyan yaklaşık bir milyar insan vardır. Bu açlığın ve sefaletin ortaya çıkmasında küresel güçlerin etkisi oldukça büyüktür. Çünkü Avrupa, Kuzey Amerika gibi küresel güçler kendi ülkelerinde refahı tesis etmeye çalışırken, Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya gibi bölgelerin kaynaklarını kullanmakta ve dolayısıyla yaşam haklarını ellerinden almaktadırlar.

Dünyanın geri kalmış veya geri bırakılmış bölgelerinde yoksulluğun ölümcül boyutu olmakla birlikte, modern ülkelerde de yoksulluk ve sefalet son derece olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Modern ülkelerdeki yoksulluğun en temel nedeni de tıpkı dünyanın tamamında olduğu gibi adaletsizliğin var oluşudur. Ülke içerisinde zenginliğin eşit dağıtılmaması, ayrımcılığın var olması, yoksulları toplumsal dışlanmaya maruz bırakmakta ve bazı durumlarda yoksullar toplumların baş belası olarak görülmektedir.

Zengin yoksul ayrımının tarihin başlangıcından beri var olması yadsınamaz bir gerçekliktir. Zengin kavramı gıda, giyim, barınma ve ısınma gibi ihtiyaçlarını mükemmel bir şekilde karşılayan ve bunun yanı sıra parası ve malı çok olanları tanımlamak amacıyla üretilirken, yoksul kavramı temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve başkasına muhtaç bir halde yaşayanları nitelendirmek amacıyla üretilmiştir. Ancak modern toplumlardaki günümüz yoksulluğu ve zenginliği daha göreceli bir durum arz etmektedir. Bunun neticesinde zenginlik ve yoksulluk içerisinde çok sayıda tabaka meydana gelmiştir. Artık iki sınıfın yerine sayısız sınıftan bahsedebilmek mümkün olmuştur.

Zenginliğin tabakalaşması serbest piyasa ekonomisi ve üretim patlamasıyla alakalı bir durumdur. Artık hiçbir zengin kendini tam manasıyla zengin görmemekte ve hep daha ileriye ulaşmak için diğer zenginlerle yarışmaktadır. Yoksulluğun tabakalaşması ise en belirgin şekilde iki sınıf halinde karşımıza çıkmaktadır. Birinci sınıf yoksullar, sırasıyla, gıda, giyim, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan yoksullar olurken, ikinci sınıf yoksullar bu ihtiyaçlarını nispeten karşılayabilen, ancak toplumsal gereklilikleri yerine getirebilmek için gerekli olan mal ve hizmet alımından yeterince yararlanamayan yoksullardır. Örneğin, cep telefonu olmayan veya olup da kontör yükleyemeyen kişi günümüz dünyasında rahatlıkla yoksul kabul edilebilir. Tabii ki burada ikinci sınıf yoksulların mutlak yoksulluğundan söz edilemez. Ancak mevcut yaşam koşullarına ayak uyduramayacak derecede az gelire sahip olanların yoksul kategorisine alınması zorunludur.

Yoksulluğun tabakalaşması ile ilgili olan bir diğer durum ise yoksulluk içerisinde dezavantajlı konumda olan gruplardır. Bu gruplar arasında, hastalar, yaşlılar, engelliler, dul ve yetimler vardır. Bu grupların yoksulluk içerisinde ön plana çıkmaları haneye veya kendilerine gelir getirebilecek kimselerinin olmamalarından

kaynaklanmaktadır. Bunların yoksulluğu kronik bir nitelik arz etmekte ve bunlar yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu hep başkalarına muhtaç bir halde geçirmektedirler.

Dezavantajlı grupların yoksulluğu son zamanlarda gerek dünyada gerekse Türkiye’de oldukça dikkat çekmektedir. Özellikle tek ebeveynli aileleri yöneten kadınların ve onların çocuklarının yoksulluğu, yoksulluk içerisinde farklı bir kategori içerisine sokulmuştur. Aslında yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu 1970’li yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmış, ancak yoksulluğun daha çok bir kadın problemi olması konusu tam olarak 1995 yılındaki Pekin Eylem Platformu’nda ele alınmıştır. Yoksul nüfus içerisindeki kadınların sayısının daha fazla olması, bir anne olarak yoksulluğun yükünü çocuklarına yansıtmak yerine tek başına çekmesi, günlük hayatın her alanında ayrımcılığa uğramaları, boşanma ve ölüm yoluyla gerçekleşen aile parçalanmaları sonucunda güçsüz olan kadının haneyi yönetememesi gibi durumlar kadın yoksulluğuna dikkat çekmektedir. Özellikle aile parçalanmaları kimi zaman yoksulluğun direkt sebebi olarak karşımıza çıkarken, kimi zaman da yoksulluğun şiddetini arttıran unsur olarak görülmektedir.

Dünyanın pek çok bölgesinde para, sadece erkek emeğinin karşılığı olarak algılanırken kadının emeği çoğu zaman gelir getirici nitelikten uzak görülmektedir. Ayrıca kadınların kazandığı parayı da yine erkekler yönetmektedir. Parayı erkeklerin yönetmesi, başlı başına bir sorun olmamakla birlikte, erkeğin parayı doğru kullanamaması, evini ihmal etmesi ciddi bir yoksulluk nedeni olmaktadır. Ayrıca erkeğin hayatını kaybetmesi veya eşinden ayrılması kadını çocuklarıyla birlikte hiç bilmediği ve tanımadığı dış hayatın kucağına atmaktadır. Önceki hayatında sadece çocuklarıyla ve ev işleriyle ilgilenen kadın, eşinden çeşitli nedenlerle ayrıldıktan sonra, hayatı tam olarak tanımadığı için başta yoksulluk olmak üzere çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır.

Türkiye açısından meseleyi ele aldığımızda “Tek ebeveynli aileler yoksuldur” tezi tamamen doğru olmamakla birlikte, tek ebeveynli ailelerin diğer gruplara nazaran daha yüksek yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduklarını söylemek yanlış olmaz. Çünkü ülkemizde evli kadın istihdam oranının son derece düşük olmasının sonucu olarak ölüm veya ayrılma ile birlikte evin geçimini sağlayan erkeğin yokluğu kadını ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya getirebilmektedir. Özellikle ölüm yoluyla aile parçalanmasına maruz kalan kadınlar çoğu zaman sosyal güvenlik kurumunun imkanlarından

yararlanabilmekte ve yoksulluktan uzaklaşabilmektedirler. Ancak burada kayıtlı çalışmanın büyük önemi vardır. Kayıt-dışı çalışan erkeğin ölümü neticesinde kadın çocuklarıyla birlikte derin bir yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü kayıt-dışı çalıştığı halde ölen erkek, eşine ve çocuklarına herhangi bir maaş ve sosyal güvence bırakmamaktadır. Bu ise yoksulluğun doğrudan sebebi olmaktadır.

Boşanma veya diğer ayrılık şekilleri ile gerçekleşen aile parçalanmalarında ise durum daha da vahim olabilmektedir. Özellikle ülkemizdeki sosyo-kültürel yapı, ayrılığı büyük oranda bir kusur veya bir engellilik olarak addetmektedir. Bu şekilde gerçekleşen aile parçalanmalarına yoksul kadın çoğu zaman herhangi bir destek bulamamakta ve çocuklarıyla yapayalnız bir hayat sürmeye mahkûm olabilmektedir. Bunun sonucunda büyük bir yaşam anaforunda tek başına tutunma mücadelesi vermektedir ki bunda başarı oranı pek olanaklı görünmemektedir.

Bu çalışmada, parçalanmış ailelerin yoksulluğu ve geçinme stratejileri ele alınmıştır. Bu çerçevede tek ebeveynli hane reisi olan yoksul kadınların yaşam süreci, çocuklarının genel durumları tartışılmaya çalışılacaktır. Ayrıca haneyi yönetmek zorunda kalan kadınların yoksullukla baş etmek için geliştirdikleri stratejiler değerlendirmeye alınacaktır. Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının yapmış olduğu yardımın niteliği ve parçalanmış aile üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri de incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusunu, parçalanmış ailelerde yoksulluk ve geçinme stratejileri oluşturmaktadır. Parçalanmış hane özelinde ise kadınların hane reisi olduğu hanelerin yoksulluğu tercih edilmektedir. Çünkü tek ebeveynlilik erkeklerde nadir olmakla birlikte yoksulluk riski açısından da erkek hane reisi olan aileler son derece az sayıdadır. TÜİK'in yapmış olduğu Bütçe Araştırması'na göre tek ebeveynli ailelerin cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Türkiye’de Tek Ebeveynli Ailelerin Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı

Yıllar	Ebeveynin Anne Olması %	Ebeveynin Baba Olması %
2006	86,6	13,4
2007	85,7	14,3
2008	83,8	16,2
2009	84,8	15,2
2010	85,8	14,2
2011	85,7	14,3
2012	84,9	15,1
2013	84,4	15,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Batı’da yapılan araştırmalar aile parçalanmasının hem yoksulluğa yol açan ciddi bir faktör hem de yoksulluğun önemli bir göstergesi olduğunu ortaya koymuşlardır. Örneğin ABD’de yapılan bir araştırmaya göre, evli çiftlerden oluşan ailelerin, %8,3’ü yoksulluk içerisinde yaşarken, erkek hane reisi olan parçalanmış ailelerin %23,7’si ve kadın hane reisi olan ailelerin %38,5’i yoksulluk içerisinde yaşamaktadır (washington.edu). 1984’te yapılan bir araştırmaya göre beyaz ailelerin %16’sı, hispaniklerin (İspanyol kökenlilerin), %25’i ve siyahi ailelerin %53’ü kadın hane reisleri tarafından yönetilmektedir. Aynı yıl içerisindeki yoksulluk araştırmasının sonucuna göre ise hane reisi kadın olan beyaz ailelerin yoksulluk oranı %27,1, hispaniklerin oranı %53,4 ve siyahilerin oranı %51,7’dir (Moghadam, 2005: 6). Kadın hane reisi olan haneler, diğer tek ebeveynli ailelere nazaran oldukça yüksek orandadır. Bu kadınların karşılaştıkları sorunlar, ekonomik sıkıntılar, zaman yetersizliği, çoğalmış olan roller ve ebeveyn kimliğine ilişkindir. Bu gruptaki babalar tek ebeveyn annelere

göre ekonomik durumları daha iyidir, kendilerine daha fazla güven duyup, yeterli hissetmektedirler. İş/kariyer sınırlılıkları, sosyal sınırlılıklar ve fiziksel yorgunluk, bu ailelerin karşılaştıkları güçlüklerdendir (Gladding akt. Aydıner Boylu&Öztop, 2013: 211). Öte yandan parçalanmış ailelerde, özellikle çocuklarda, madde bağımlılığı, suç, depresyon, eğitimsizlik, çocuk işçiliği vb. sosyal problemler oldukça sık görülmektedir. Bu durum, özellikle kadınların hane reisi olduğu tek ebeveynli ailelerde, daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Dolayısıyla, parçalanmış ailelerde yoksulluk ve geçim derdi en temel problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan araştırma kapsamında parçalanmış ailelerdeki kadınların ve çocukların yoksulluğu ve yoksullukla baş etme yöntemleri ele alınacaktır.

Bir ailenin parçalanması genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir: Ölüm ve boşanma. Bilindiği gibi ölüm çoğu zaman aile üyelerinin iradesinde olmayan tabii bir süreci ifade etmektedir. Ölüm olayı, ailelerde olumsuz birtakım etkiler meydana getirebilmektedir. Ölümün olumsuz etkilerinin fazla veya az olması, önemli oranda ailenin sosyo-ekonomik durumuyla ilgilidir. Bu noktada yoksul ailelerin ölüm olayına karşı daha kırılgan bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Özellikle erken yaşta ebeveynlerden birinin ölümü yoksul ailelerde çok ciddi sorunlar meydana getirebilmektedir. Bu sorunların başında da parçalanmışlık gelmektedir. Ölümün yanı sıra, boşanmalar da ailelerde, özellikle yoksul ailelerde, parçalanmaya yol açmaktadır.

Boşanma, eşlerin resmi olarak evliliklerine son vermeleridir. Ancak evliliklerin son bulması bir anda değil, bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Bir süreç içerisinde gerçekleşen boşanma, nedenleri ve sonuçları ile birlikte önemli toplumsal yansımalara sahip olan bir olgudur. Ayrıca boşanma toplumun temel kurumu olan aileyi derinden etkilemektedir.

Aile kurumunun sağlam olması toplumun sağlıklı işleyişi açısından son derece önemlidir. Günümüz toplumlarında geleneksel aile biçimi olan geniş aile tipi yerine daha çok çekirdek aile biçimi görülmektedir. Çekirdek aile anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aileye verilen addır. Ancak bir ailenin tam manasıyla bir aile olabilmesi için çocukların olması önkoşul değildir. Ailenin hasar görmesi, anne veya babadan birinin o aileden ayrılmasıyla başlamaktadır. Ailenin hasar görmesine veya dağılmasına neden olan birtakım faktörler vardır. Bu faktörlerin başında ölüm, boşanma ve terk gelmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere ölüm daha çok doğal bir nitelik arz

ederken boşanma sosyolojik birtakım nedenler sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenlerden bazıları şunlardır: ekonomik nedenler, yoksulluk ve eşin işsiz kalması, aile içi fiziksel ve psikolojik şiddet, aldatma, suç işleme, eşlerden birinin evi terk etmesi, aile büyükleri ile aynı evde oturma, eşler arasındaki cinsel sorunlar, din, mezhep ya da kültür farkları, alkol, kumar ve şans oyunlarına düşkünlük, eşlerden birinin psikolojik sorunlarının olması, eşlerin kişilik yapılarının birbirine uymaması, aşırı kıskançlık, eşlerden her ikisinin baskıcı tutumları, sorumsuzluk ve düşüncesizlik, (daha çok erkekler açısından) bekâr hayata duyulan özlem, (kadınlar açısından) küçük yaşta gerçekleşen evlilikler v.s.

Parçalanmış ailelerde yoksulluk daha derinden yaşandığı araştırmanın temel hipotezidir. Araştırmanın konuları bu hipoteze bağlı kalacak şekilde incelenecektir. Öncelikli olarak aile kurumu ile ilgili olan, kavramlar analiz edilecek, daha sonra yoksulluk olgusu ile ilgili kavramlar ele alınacaktır. Yoksulluk ile ilgili olan kavramlara ilaveten yoksullukla mücadele konusu araştırılacaktır. Araştırmanın uygulamalı kısmında genel olarak şu konular işlenecektir: Aile parçalanması, boşanma, aile içi şiddet, çocuk yoksulluğu, kadın yoksulluğu, geçinme stratejileri, çalışma, sağlık, sosyal dışlanma ve yoksulluk kültürü...

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temelde iki amacı vardır. Birincisi parçalanmış ailelerin yoksulluğunun sosyolojik boyutunu ortaya koymaktır. İkincisi ise kadın hane reislerinin kocalarından sonra çocuklarıyla birlikte hayatta kalabilmek adına ne gibi geçinme stratejileri geliştirdiklerini analiz etmektir. Bununla birlikte araştırmanın bazı özel amaçları vardır.

Aile parçalanması ile birlikte, haneye gelir getiren bir eş eksikliği sonucunda mağduriyetin artıp artmadığı, buna bağlı olarak ailelerin yoksulluk durumunda meydana gelen değişimleri anlayabilmek araştırma açısından güçlü bir önem arz etmektedir. Diğer yandan ayrılık ve boşanma sürecine kadar gelişen ekonomik sıkıntıları incelemek, burada yoksulluğun boşanmaya neden olup olmayacağını tartışmak da son derece önemlidir. Bununla birlikte günümüzde giderek artan boşanma olaylarının doğuracağı sonuçlara dikkat çekmek yararlı olacaktır.

Araştırmanın bir diğer amacı, aile parçalanması sonucunda kadının ne yaptığı, kendi ailesinin yanında kalarak figüran rolüne devam mı ettiği, yoksa çocuklarıyla

birlikte hayat mücadelesinde başrolü mü üstlendiğini öğrenebilmektir. Ayrıca kadın hane reisli ailelerdeki yoksulluk ve onunla ilgili olan diğer kriterlerin (aile içi şiddet, sosyal dışlanma, çalışma, ev ekonomisi, sosyal yardım, aylık gelir v.s) diğer yoksul ailelere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırabilmektir. Bununla birlikte mutlak ve göreceli yoksulluk gibi yoksulluk ölçümleri dikkate alınarak parçalanmış ailelerdeki yoksulluğun hangi kategoriye daha fazla ait olduğu, yoksulluk kültürünü yaşayıp yaşamadıklarını anlayabilmektir.

Araştırma kapsamında parçalanmış ailelerdeki diğer sosyal problemlere de yer verilecektir. Bu amaçla özellikle yoksullukla birlikte sıkça anılan aile içi şiddet ve sosyal dışlanma gibi konulara dikkat çekmekte yarar vardır. Bunlardan birincisi olan aile içi şiddetin var olup olmadığı, parçalanma sürecine kadar devam edegelen şiddetin yapısal durumu ve bunun yoksullar üzerindeki etkisini araştırmak son derece önemlidir. Bu bağlamda aile içi şiddetin kadın ve çocukların fiziksel ve psikolojik durumlarına etkisi saptanabilecektir. Aile içi şiddetin yanı sıra sosyal dışlanma konusuna da önemlidir. Sosyal dışlanmanın parçalanmış yoksul ailelerde var olup olmadığı, varsa sürecin ne zaman başladığı ve bununla birlikte parçalanmış ailelerdeki çeşitli yansımalarını araştırmak yerinde olacaktır.

Araştırmada ayrıca parçalanmış ailelerin çocuklarının durumları da değerlendirilecektir. Çocuk yoksulluğu kavramını analiz ederek, babasız yoksul çocukların yaşam koşullarını ve karşılaştığı sorunları araştırmak son derece önemlidir. Parçalanmış aile çocuklarının yoksulluğu nasıl yaşadıkları, ne gibi problemlerle karşılaştıkları, psikolojik problem yaşayıp yaşamadıkları, suça bulaşıp bulaşmadıkları, çalışıp çalışmadıkları gibi durumları analiz etmek, araştırmanın önemli amaçları arasındadır.

Araştırmanın genel amaçlarından ikincisi olan parçalanmış yoksul ailelerin geçinme stratejileri, yani onların hayata tutunma çabalarıdır. Parçalanma ile birlikte ailenin sosyo-ekonomik anlamda nasıl ayakta durduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda temel geçim kaynaklarının ne olduğu, kadının iş yaşamında var olup olmadığı, çalıştığı işten ne kadar kazandığı gibi durumlar analiz edilecektir. Ayrıca hane içi üretim aktiviteleri, tasarruf tedbirleri, alışveriş şekilleri gibi gelir endeksli diğer unsurlar değerlendirilecektir. Ayrıca nafaka ve ölüm aylığı gibi sabit ve düzenli gelirlerin olup olmadığı, varsa haneye katkısı incelenecektir.

Son olarak, araştırma kapsamında sosyal yardımların yoksullar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri dikkate alınarak, parçalanmış aile yoksulluğuna yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yardımların parçalanmış aileler açısından önem derecesi, yoksulların bu yardımlara bakış açısı ve alınan yardım türleri öğrenilmeye çalışılacaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma teorik ve pratik olmak üzere iki genel bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın teorik kısmını oluşturabilmek için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra elde edilen bilgilerden yola çıkılarak alan araştırmasına başlanmıştır. Alan araştırmasında veri toplama tekniklerinden anket, gözlem ve mülakat tekniklerine başvurulmuştur. Anketleri uygulayabilmek için öncelikle evren belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen evrenden örneklem seçilmiştir.

Herhangi bir alan araştırmasında evrenin tamamını veya çoğunu incelemek imkânsız denecek kadar zordur. Bu bağlamda alan araştırmalarında genellikle temsil kabiliyeti olan belli bir grubu ele alıp onlar üzerinden incelemeler yapılır ve sonuçlar elde edilir. İşte seçilen bu gruba örneklem adı verilir. Örneklem seçiminin amaçlı ve olasılıklı olmak üzere iki yolu vardır. Ancak yaygın olanı daha çok ikincisidir. Olasılıklı örneklem de kendi içerisinde farklı modelleri vardır. Bu modeller, basit tesadüfi örneklem, tabakalı örneklem, küme örnekleme ve sistematik örneklemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 104).

Bu çalışmada örneklem seçilirken olasılıklı örneklem metotlarından sistematik örneklem seçilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'in belirttiğine göre (2011: 104), sistematik örnekleme bireyleri seçerken tamamen tesadüfi bir yöntem kullanmak yerine belirli ölçütlere göre oluşturulmuş sistematik bir yöntemle örneklem oluşturulur. Burada en sık kullanılan yöntem ise evrenden her birim veya bireyin belirli aralıklarla seçilmesidir. Bunu yapmak için öncelikle evrene dâhil olan birim veya bireylerin; sayısal kronolojik veya alfabetik olarak sıraya dizilmesi gerekir. Daha sonra araştırmacı, evreni temsil edebilme gücüne sahip örneklem büyüklüğünü saptar. Üçüncü işlem olarak bu örneklem büyüklüğüne ulaşacak sayıda birimi evrenden seçerek örneklemini oluşturur.

Araştırma için sistematik örneklem yöntemi kullanılırken yoksullar alfabetik olarak sıralanmıştır. Daha sonra aileyi temsil eden her 5 kişiden biri örneklem grubuna

dahil edilmiştir. Bu yöntem aşağıdaki evren ve örneklem bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

1.3.1. Araştırma Evrenine Ait Bazı Sosyo-Demografik Veriler

Elazığ, komşusu Malatya ile birlikte Doğu Anadolu bölgesinin en batısında yer almaktadır. Elazığ'ın ekonomik üretimi, sırasıyla; tarım, sanayi, madencilik ve hayvansal ürünlere dayanmaktadır. Sosyo ekonomik açıdan gelişmişlik sırasına göre Türkiye'de 39'uncu sırada yer almaktadır (www.cnnturk.com). Elazığ ilinin 2013 yılında işsizlik oranı %7,8, işgücüne katılma oranı %53,1 ve istihdam oranı %48,9'dur (www.tuik.gov.tr).

İl ve ilçe merkez nüfusunun toplam nüfusa oranı %71'dir. Nüfusun 406 131 kişisi il merkezi ve ilçe merkezlerinde, 162 108 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. İl merkez nüfusu 332 810'dur. Hane sayısı ise 142 bin 293'dur. Elazığ nüfusunun %71,5'i il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, %28,5'i kırsal alanda yaşamaktadır. Elazığ ili net göç hızı açısından son sıralarda yer alan bir şehirdir. Elazığ'ın net göç hızı 2012-2013 yılı TÜİK istatistiklerine göre binde 0,2'dir. Bu oranla birlikte Elazığ göç alma konusunda az farkla öndedir. Göç veren illerin başında binde 33 ile Tokat gelirken, en fazla göç alan il binde 39,8 ile Gümüşhane'dir (www.tuik.gov.tr).

Elazığ'ın kaba evlenme hızı %8,5'tir. Bu oranla Elazığ Türkiye'de 15. sıradadır. Elazığ'ın kaba boşanma hızı %1,2'dir. Bu oranla Elazığ Türkiye'de 51. sıradadır. Doğurganlık hızı %1,9'dur. Bu oranla Elazığ Türkiye'de 33. sıradadır. Türkiye'de boşanmalar daha çok 30-34 yaş grubunda gerçekleşirken, Elazığ'da da aynı durum söz konusudur. Türkiye'de en fazla boşanma evliliğin 16. yılından sonra görülürken, Elâzığ ilinde 6 ile 10. yıllar arasında görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

Bu veriler ışığında Elazığ'ın sosyo-ekonomik açıdan ortalama bir Türkiye kenti yapısına sahip olduğu söylenebilir. Elazığ'ın yoksulluk sorununu belirgin hale getiren en önemli etken ise, (günümüzde durağan olsa da), 1980'li yıllardan itibaren, kendi kırsalından aldığı göçler ve terör olayları nedeniyle çevre illerden aldığı göçlerdir. Özellikle yoksul hanelerin profiline baktığımızda, uzun zamandan beri kentin yerlisi olan ailelerde yoksulluk sorunu daha az görülürken, yakın zamanda göç edenlerin yoksulluk oranı daha yüksek ve yoksullukları daha derindir.

1.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Parçalanmış ailelerin yoksulluk durumu ve onunla ilgili diğer problemler incelerken araştırmanın evreni, Elazığ kent merkezinde bulunan boşanmış, resmi olarak evliliği devam ettiği halde eşinden uzun süredir ayrı olan, imam nikâhlı veya resmen evlenmediği eşinden ayrılan ve herhangi bir nedenden dolayı eşini kaybeden yoksul kadınların tamamıdır. Aynı durumda olan erkeklerin evrene dahil edilmemesinin nedeni, kadınlara oranla son derece az sayıda olmaları ve yoksulluk durumlarının kayda değer bir nitelik arz etmemesidir. Elazığ'da erkekler tarafından idare edilen parçalanmış yoksul aileler, kadın tarafından idare edilen yoksul ailelerin yaklaşık %10'u civarındadır. Yapılan ön araştırma sonucunda onların kayda değer bir yoksulluk durumlarının olmadığı saptanmıştır.

Elazığ ilinde kent merkezinde yaşayan yoksulların sayısı yaklaşık 16.500 civarındadır. Bu yoksulların sayılarının tespiti kayıtlı yardım müracaatları veya dağıtılan yardım adresleri ile belirlenmiştir. Bu listeler Elazığ ilinde yoksullara yönelik bir yardım kuruluşu olan Mamuret'ül-Aziz Vakfı ve SYDV'nin 2007-2009 yılları arasında oluşturmuş olduğu Yoksulluk Haritası Projesinin veritabanında mevcuttur. Ayrıca bu veritabanından yoksullarla ilgili olarak farklı verilere de ulaşmak mümkündür. Bu açıdan eşini kaybeden, eşinden boşanan veya resmen olmasa da ayrılan ya da imam nikâhlı iken boşanan kişileri görmek mümkündür. Bu veri tabanında kadınların yönettiği hanelerin sayısı 2466'dır.

Her iki yardım kuruluşunun yapmış olduğu ortak araştırma kapsamında bulunan yoksulların sayısı oldukça fazladır. Öte yandan sayıdaki bu fazlalık yoksullar arasında ekonomik gelir düzeyi nispeten yüksek olanları da içermektedir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı tarih üzerinden 5 yıl geçmiştir. Bu da adreslere ulaşma noktasında zorluk çıkarmaktadır. Bu nedenle araştırmayı sınırlandırmak, hedefe doğru odaklanmak ve adreslere daha doğru ulaşabilmek için yalnızca Mamuret'ül-Aziz Vakfı'na kayıtlı olan ve aktif yardım listesinde bulunan parçalanmış yoksul aileler baz alınmıştır. Bunların toplam sayısı 1215'tir. Bu sayı vakfa kayıtlı olanların yaklaşık olarak üçte biridir. Bu aileler öncelikle alfabetik olarak sıralanmıştır. A'dan Z'ye kadar 1215 aile sıralandıktan sonra bunlar arasından 240 aile seçilmiştir (Bu sayının evrene oranı yaklaşık olarak %20'ye tekabül etmektedir). Bunlar arasında yapılan seçim 1-5-10-15-20-25.....1210-1215 olarak sistematik bir şekilde belirlenmiştir. Yani her beşte bir 5'in

katsayıları seçilmiştir. 240 ailenin tamamına adres değişikliği ve evde bulunmama gibi nedenlerden dolayı ulaşılamamıştır. Ulaşılabilen yoksul aile sayısı 195 olmuştur. Dolayısıyla örneklem grubu sayısı 195'tir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın metodolojisi ortaya konacaktır. İkinci bölümde yoksulluk ve özellikle de yoksulluğun kadın ve çocuk boyutunu ortaya çıkaran argümanlar ele alınarak ilgili literatür değerlendirilecek, üçüncü bölümde ise saha araştırması neticesinde elde edilen bulgular yorumlanacaktır. Çalışmanın en son kısmında ise araştırmanın tam neticesi ve öneriler yer alacaktır.

Araştırma hem zaman hem de maliyet kaygısından dolayı belli temsil potansiyeline sahip yoksul kimselerle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada elde edilecek bilgi, bulgu ve yapılan yorumlar araştırma kapsamına dahil edilen örneklem grubu için geçerli olacaktır. Diğer bir ifade ile araştırma kapsamında elde edilecek veriler ve yapılan tespitler örneklem grubuna dahil edilen kişilerin verecekleri cevapların / bilgilerin doğruluk derecesi ile sınırlı / orantılı olacaktır.

Araştırma ile ilgili bir diğer sınırlılık ise; elde edilen bilgi ve bulguların araştırmanın yapılacağı zaman dilimiyle sınırlı olacaktır. Belli bir zaman diliminde ve belli bir örneklem grubu üzerine gerçekleştirilecek bu çalışmada elde edilen bulguların diğer gruplar üzerine yapılacak daha kapsamlı araştırmalarla desteklenmesi gerekecektir.

Araştırmayı sınırlayan en önemli unsurlardan sonuncusu ise örneklem grubundakilerin psikolojik durumudur. Bu çalışmaya katılan kadınların çoğu yaşamlarını anlatırken duygusallaşarak ağlamışlardır. Bu nedenle anketlerden bazıları ya tamamlanamamış veya güçlüklerle tamamlanmıştır.

1.5. İlgili Literatür

Türkiye’de yoksullukla doğrudan doğruya ilgili olan 50’ye yakın kitap yazılmış veya çevrilmiştir. Yine konuyla ilgili olarak 1000’den fazla makale yazılmıştır. Ayrıca gerek ulusal gerekse uluslararası kongre ve sempozyumlarda pek çok bildiri mevcuttur. YÖK tezleri içerisinde yoksullukla ilgili olarak 309 tez bulunmaktadır. Bunların 72’si

doğrudan doğruya sosyoloji alanında yazılmıştır. Sosyoloji alanında yazılan yoksulluk tezlerinin 62'si yüksek lisans ve 10'u doktora düzeyindedir.

Tablo 2. Yoksullukla İlgili Olan YÖK Tezlerinin Dağılımı

Alanlar/Derece	Yüksek lisans	Doktora	Genel Toplam
Sosyoloji	62	10	72
Diğer alanlar	187	50	237
Toplam	249	60	309

Kaynak: www.yok.gov.tr

Ayrıca bu çalışmanın konusuyla ilgili olan kadın yoksulluğu üzerine 8 tez yazılmıştır. Bunlardan yalnızca biri doktora düzeyindedir. Bu çalışma ise Türkiye’de hane reisi kadın olan yoksul aileler üzerine yapılan ilk uygulamalı çalışma özelliğini taşımaktadır.

Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun yaşam biçimine yansımaları bakımından kayda değer ilk örneklerden birisi Yoksulluk Halleri adlı kitaptır. Necmi Erdoğan'ın editörlüğünde oluşturulan “Yoksulluk Halleri” aynı trajediyi paylaşmalarına rağmen aralarında etnik, cinsel, mezhepsel farklar bulunan 160 kişiyle yapılan mülakatı ve bunların değerlendirmelerini içermektedir. Kitap şu bölümlerden oluşmaktadır: Garibanların dünyası: Türkiye’de yoksulların kültürel temsilleri, Yok-sanma: Yoksulluk-mâduniyet ve fark yaraları, Olmayanın nesini idare edeceksin?: Yoksulluk, kadınlar ve hane, Yoksulun evi, Yoksulluk ve milliyetçilik, Yoksulluk ve dinsellik, Kökene dayalı yardımlaşma ve dayanışma, Bir süreç ve durum olarak yoksullaşmayı sorgulamak (Erdoğan, 2007).

Bu çalışmada özellikle Aksu Bora'nın kadınlarla ilgili çalışması dikkat çekicidir. Sosyal yardım başvurularının genellikle kadınlar tarafından yapıldığını belirten Bora, kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiğini öne sürmektedir. Ayrıca beslenme, sağlık ve çalışma koşullarına yönelik olarak yaptığı mülakatlarla, kadın yoksulluğu olgusunu öne çıkarmaktadır (Erdoğan, 2007).

Sosyolojik açıdan yoksulluğun nicel ve nitel verilerle doktora düzeyinde ele alındığı ilk örneklerden birisi Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: “Ankara Kent Yoksulları” dır. Bu çalışma Doktora Tezi olarak 2003 yılında basılmıştır. Çalışmayı Tevfik Erdem gerçekleştirmiştir. Araştırmada Ankara'nın değişik semtlerinde yaşayan

yoksul kişilere anket uygulanmıştır. Uygulama 225 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. 45 soru sorulmuştur. Bu çalışma yoksullarla ilgili nicel verilere ulaşma açısından önemli bir yere sahiptir.

Yoksulluğun kadın boyutuna bakıldığında ise çalışmaların ülkemizde daha geç başladığını görebilmekteyiz. Kadın yoksulluğu literatürü ülkemizde hala küçük boyutlardadır. Kadın yoksulluğunun konu edildiği en önemli kitaplardan birisi “Yoksulluk ve Kadın”dır. Bu kitap, Abdullah Topçuoğlu, Duygu Alptekin ve Gamze Aksan editörlüğünde, farklı yazarların çalışmalarını içermektedir. Yoksulluk ve Kadın kitabı, yoksulluğun toplumsal cinsiyet odağında farklı anlam dünyaları oluşturduğu ve farklı tecrübe edildiği kabulünden hareketle, kadın yoksulluğuna ilişkin bazı önemli bağlamları, tartışmaları ve analizleri gündeme getirmekte ve bunu da yoksulluğun ortadan kaldırılması çabalarına katkı sağlama amacıyla yapmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, kadın yoksulluğunun disiplinler-arası bir yaklaşımla farklı yönlerine değinen ve yoksulluk sorununun çözümüne yönelik oluşturulan yerel ve küresel politikaları ve uygulamaları değerlendiren analizlere yer verilmektedir.

Yoksulluk tartışmalarında cinsiyetin özellikle de kadının durumu özel bir yer tutmaktadır. Bunun nedeni, hane içi konum ve yükümlülükler, kaynakların üretim ve tüketimi, hane içi karar alma süreçleri, mülkiyet, eğitim, gelir ve istihdam gibi alanlarda kadınların erkeklerle eşitsiz bir konumda oluşudur. Ayrıca, konuyla ilgili araştırmalar gösteriyor ki farklı kategorilerde belirgin hale gelen yüksek yoksulluk oranları tespit etmek de mümkündür. Örneğin, yoksulluğun daha derin ve şiddetli yaşandığı kategorilerden birisi olarak, "reisi kadın olan tek ebeveynli haneler" kadın yoksulluğu konusunun önemini ve alana ilişkin endişeleri somutlaştırmaktadır (Topçuoğlu vd. 2014).

Tezin konusuyla ilgili olarak kayda değer çalışmalardan bir diğeri “Gündelikçi Kadınlar” dır. ODTÜ Sosyoloji Bölümü öğretim üyeleri Sibel Kalaycıoğlu ve Helga Rittersberger-Tılıç (2000), evlere temizliğe gelen kadınlarla ilgili Türkiye'deki ilk araştırmayı gerçekleştirmişlerdir. Bu kitap 5500'den fazla adres taranarak bulunan 151 temizlikçi kadının, Sadık "hanım"ların ve onların işverenleri olan 81 Cömert "abla"nın anlattıklarından oluşmaktadır. Kitapta kadınların ev temizliği yaparken karşılaştıkları zorluklar tartışılırken, gizli bir sınıfsal yapı da sorgulanarak gün ışığına çıkartılmaktadır. Bir yanda yoksul kadınların gittikleri eve ve onun sahibine karşı tutumları ele alınırken,

diğer yanda varsıl kadınların temizlikçi kadınlara bakış açıları değerlendirilmektedir. Araştırmada dikkat çeken en önemli nokta kadın yoksulluğunun algısal boyutunun irdelenmesidir.

Sosyoloji alanında doktora düzeyinde kadın yoksulluğu ile doğrudan ilgili olarak bilinen tek çalışma, Fatime Güneş'e ait olan "Kadın Emeği ve Yoksulluk: Eskişehir İli Örneği" adlı çalışmadır. Bu çalışmada yoksul kadınların yoksulluğa karşı mücadelede emeklerini üretim ve yeniden üretim süreçlerinde nasıl kullandıklarını ve bu sürecin kadınların yoksullaşması üzerindeki etkilerini kadınların bilgisine başvurarak eleştirel olarak incelemektedir. Kadın yoksulluğunun maddi temeli, toplumsal yeniden üretim süreçlerinde kullanılan kadın emeğinin çift yönlü değersizleşmesi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bunun yansıra, ataerkil, kültürel ve ideolojik yapı ve ilişkiler kadın yoksulluğunun diğer belirleyenleri olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede kadın yoksulluğu Eskişehir'de düzenli ve düzensiz çalışan, evkadını, evli ve bekâr anne olan 120 kadınla gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanarak incelenmektedir. Bu kapsamda kadınlara yönelik olarak 116 anket sorusu sorulmuştur (Güneş, 2006).

Yoksul kadınların geçinme stratejilerine vurgu yapması açısından öne çıkan çalışmalardan birisi "Yoksulluk ile Mücadelede Kadınların Stratejileri" dir. Bu çalışma Lülüfer Körükmez tarafından İzmir'in Konak ilçesine bağlı Uzundere mahallesinin kadınları ile görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Mahalle kadınlarının %80,2'si çalışmazken, %19,8'i çalışmaktadır. Çalışan kadınların büyük bir bölümü ise gündelikçilik ve bakıcılık yapmaktadır. Bu çalışmaya katılan kadınlar en önemli geçinme stratejisi olarak masraflarda kısıntı yapmayı belirtmişlerdir (Körükmez, 2008).

Elazığ'da parçalanmış ailelerin yoksulluğunu inceleyen ilk çalışma ise "Kadınların Yoksulluğu ve Kimsesiz Kadınlar Kastı" dır. Bu çalışma "Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek" adlı kitabın bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu çalışmada Yaşar, Elazığ ilinde kadın hane reislerinin yoksulluk durumlarını analiz ederek onların yoksulluğunun çarpıcı sonuçlarını ortaya koymaktadır. Araştırma Yoksulluk Haritası Projesi'nin ilk ve kısmi sonuçlarının değerlendirilmesini içermektedir. Buna göre kadın hane reislerinin tüm yoksul haneler içindeki oranı yaklaşık %16'dır. Kadın hane reislerinin %85'i herhangi bir işte çalışmamaktadır. Ayrıca kadın yoksulluğunun erkeğin yoksulluğundan farklı oluşunu, kadınların yanlış evlilik süreçleriyle ve görünmeyen emek olgusu ile açıklamaktadır. Kadın

yoksulluğunun bir diğer boyutu olan yaşlılığa da ayrıyeten dikkat çekmektedir (Yaşar, 2013).

Kadın yoksulluğu ile ilgili olan bir diğer çalışma ise “Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği” dir. Çalışmada yoksul kadınların mağduriyetleri ortaya konmaktadır. 100 yoksul kadına yönelik olarak yapılan anket uygulamasının bulgularını içermektedir. Araştırmanın sonucuna göre genel olarak yoksul kadınların eğitimsiz oldukları, bilinçsiz bir şekilde fazlaca çocuk yaptıkları, fiziksel şiddete maruz kaldıkları, çeşitli hastalıklarla boğuştukları, uygun olmayan ev koşullarında yaşadıkları ve yardım kuruluşlarına müracaatta ön safta yer aldıkları saptanmıştır (Yusufoğlu, 2010).

Dünya literatüründe ise yoksulluk ile ilgili hayli veri mevcuttur. Kadın yoksulluğu ile ilgili olarak da son yıllarda oldukça ilgi çekici çalışmalar yapılmaktadır. Ancak burada yalnızca üç örnek verilecektir. Bu örnekler yalnızca kadın hane reisi olan yoksul aileleri kapsamaktadır.

Bunlardan ilki “Honduras’ta Kadın İşgücü ve Kadın Hane Reisi Olan Yoksul Ailelerin Kentsel ve Kırsal Alandaki Görünümü” adlı çalışmadır. Bu makale Sarah Bradshaw tarafından 1995 yılında dünyadaki aile parçalanmalarının yoksulluk üzerindeki etkisine dikkat çekmek amacıyla Honduras örneği ele alınarak hazırlanmıştır. Bradshaw kadın hane reisi olan ailelerin dünyadaki oranının %30 olduğunu belirterek, Latin Amerika’da bu oranın %60’lara kadar çıktığını vurgulamaktadır. Ayrıca kendisinin Honduras araştırmasında hane reisi olan kadınların düşük ücretli işlerde güvencesiz çalıştıklarını, elde ettikleri gelirle hanelerini geçindiremediklerini bulgulamıştır (Bradshaw, 1995).

Parçalanmış ailelerin yoksulluğunu anlatan çalışmalardan bir diğeri “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Kadının İnsan Hakları” dır. Bu makale 2005 yılında Valentine Moghadam tarafından İngilizce olarak yayınlanmıştır. Makalede kadın hane reislerinin yönettiği ailelerin hem gelişmiş ülkelerde hem de az gelişmiş ülkelerde yoksullukla yüz yüze oldukları belirtilirken, bunların sayısının giderek arttığı vurgulanmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında sosyo-kültürel faktörler, kapitalist dünya ekonomisi ve hane içi eşitsizlikler vardır. Moghadam’ın bu çalışması hane reisi

olan kadınların yoksulluğunu ele alması bakımından oldukça önemlidir (Moghadam, 2005).

Kadın hane reislerinin yaşadığı yoksulluğu yansıtan en önemli çalışmalardan bir diğeri “Zengin Ülkelerde Yoksul Kadın: Hayat Boyunca Yoksulluğun Kadınlaşması” dır. G. S. Goldberg tarafından hazırlanan bu kitap kadın yoksulluğu ile ilgili olarak farklı yazarların çalışmalarını içermektedir. Kitapta İsveç, Fransa, Almanya ve İtalya gibi Avrupa’nın gelişmiş ülkelerindeki kadınların yoksulluk durumları anlatılmaktadır. Ayrıca ABD, Kanada ve Japonya gibi ülkelerde de yoksul kadınların durumları ele alınmaktadır. Kitap İngilizce olup 2009 yılında basılmıştır. İstatistiki veriler ışığında hazırlanan bu kitap kadın yoksulluğu literatüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü yoksulluğun kadınlaşması olgusu ilk başlarda Latin Amerika gibi dünyanın yoksul bölgeleri üzerinde tartışılırken, bu çalışma gelişmiş ülkelerde de kadın mağduriyetinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Goldberg, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile ve Temel Fonksiyonları

Toplumun en küçük birimi olan aile, genel olarak anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen bir yapıya sahiptir. Bu yapının kendisi toplumsal kurumlardan biridir. Ancak içerisinde eğitim, hukuk, din gibi farklı kurumları da barındırmaktadır. Dolayısıyla aileyi değerlendirirken bu bütünlüklü yapıya dikkat etmek gerekecektir. Newman'a göre aile denildiğinde birçok insanın aklına öncelikle, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile gelmektedir. Bazılarının ise amca, dayı, teyze, hala, kuzen, büyük anne baba gibi akrabaları da kapsayan geniş ailenin çağrışımını yapmaktadır. Günlük hayatta ise bazı insanlar aile kavramını, ileri düzeyde duygusal yakınlık ve paylaşım kurmayı başarmış bireyler olarak tanımlamaktadırlar (Newman, 2013: 96).

Murdock aileyi, her iki cinsiyetin yeniden üretildiği, ekonomik dayanışmanın, çocuk yetiştirmenin en iyi şekilde sağlandığı ve eşler arasındaki cinsel beraberliğin toplum tarafından onaylandığı bir grup olarak tanımlamaktadır. (akt. Şentürk, 2008: 9) TDK'ye göre aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir” (www.tdk.gov.tr). Bir başka aile tanımı da şöyledir: “Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur” (Sayın, 1990: 2).

Morin'e göre aile, toplumsal sisteme açılan bir alt sistemdir. Koca-baba erkekler grubundan, kadın kadınlar grubundan, çocuk ise belli bir yaştan itibaren henüz topluma intisap etmemiş gençler topluluğundandır. Bununla birlikte aile, akrabalığın örgütlenmesi ve cinselliğin düzenlenmesi yoluyla topluma dahil olacaktır. Akrabalıkla ve cinsellikle ilgili düzenlemeler de evliliğin kurumsallaşması yoluyla toplumun başka toplumlara açılmasını sağlayacaktır. Ancak aile görüldüğü kadar basit olarak topluma eklemelenemez. Bunun için hem kendi içerisinde hem de toplum içerisindeki karmaşıklığı aşması gerekir. Erkek egemenliğinin toplumlarda hüküm sürmesi bu

karmaşıklıkla bağlantılıdır. Erkekler cinsel konularda daha belirleyici oldukları için tüm doğada genellikle hakimiyeti elinde bulunduran taraftır. Ancak erkeklerin elinin altında bulunanlarla duygusal bağ kurmaları kadınlara olan üstünlüklerini dengelemektedir. Böylelikle eşitsizliğin etkileri azaltılmış olur (Morin, 2010: 144-145)

Çağan'a göre bireysel ve toplumsal yaşamın en etkin dinamiklerinden biri olan aile, en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Ona göre aile bütün bir toplumsal yaşamın en küçük bir temsili olmak niteliğine sahiptir. Toplumsal hayatı oluşturan diğer bütün kurumlar ve bu kurumlara bağlı olarak gerçekleştirilen davranış biçimlerinin küçük ölçekli temsilleri aile hayatında gerçekleşmektedir. Toplumsal yaşamın istikrar ve devamlılığı için gereken değerler ve kurallar, benzer bir biçimde aile yaşamı için de öğrenilir. Aileyi oluşturan fertler, tıpkı toplumsal yaşamda insanların belli rollere ve bu rollere bağlı birtakım sorumluluklara sahip olması gibi, birtakım rollere ve sorumluluklara sahiptirler (Çağan, 2013: 83). Tüm bunlara bağlı olarak ailenin birtakım temel fonksiyonları vardır.

Ailenin fonksiyonlarından birisi biyo-psikolojik fonksiyondur. İnsan soyunun devamı için üreme olmazsa olmazdır ve bu da ailede gerçekleşir. Bunun sonucunda ebeveyn – çocuk ilişkisi olarak ifade edilebilecek bir ilgi doğar. Genelde tüm canlılar doğumundan kısa bir süre sonra kendi kendine varlığını sürdürebilmektedir. Ancak insanın diğer canlıların bu seviyesine gelebilmesini doğumdan sonraki 20 ayda kazanabildiği kabul edilir. Yani buna göre insan 20 ay erken doğmuş bir varlıktır ve yetişmesi bir ilgi ocağına bağlıdır, o da ailedir (Aydın, 2011: 38). Aile, aynı zamanda cinsel güdülerin meşru yoldan doyurulmasını sağlayan bir kurumdur. Eşler arasındaki cinsel ilişkinin toplum değerlerine ve ahlak kurallarına uygun olarak sürdürülmesi, aile kurumu tarafından sağlanır. Cinsel güdülerin tatmin edilmesi ile birlikte nüfusun çoğalması meydana gelir ve bu şekilde neslin devamlılığı sağlanmış olur. Bu da toplumsal açıdan ailenin en önemli işlevi anlamına gelir.

Ailenin bir diğer fonksiyonu psikolojik fonksiyondur. Aile yalnızca cinsel işlemlere izin veren bir yol değildir (zaman zaman aile hayatının doğuracağı bazı sıkıntılar olsa bile ki boşanma bunun bir ürünüdür), aynı zamanda yalnızlığı gideren, bireyin moral savunmasını sağlayan bir birliktir. Sevgi ve saygı bağlılığının en güçlü olduğu yapı ailedir. Dertler ve sevinçler öncelikle ailede paylaşılır ve aile dış etkenlere karşı önemli bir savunma mekanizmasıdır. Düşünürlerin büyük bir kısmı, modern

toplumlarda ailenin bu işlevinin önceki dönemlerden daha güçlü hale geldiğini savunmaktadırlar (Aydın, 2011: 38).

Ailenin bir diğer önemli fonksiyonu ekonomik fonksiyondur. Modern öncesi toplumlarda aile yalnızca bir tüketim birimi olmayıp, aynı zamanda üretim faaliyetlerinin yapıldığı bir yapıya sahipti. Tarım ve hayvancılık üzerine geçimini sağlayan aileler ürettiklerini hanede tüketirlerdi. Günümüz toplumlarında da özellikle kırsal alanda bu tür üretim durumları varlığını sürdürmektedir. Ancak onların da pek çoğu ürettiklerini paraya dönüştürerek ailenin ekonomik işlevini, temel ekonomiye devretmektedirler. Günümüz ailelerinin ekonomik işlevi, özellikle kadınlar açısından karşılığı olmayan, ücretsiz aile işçiliği ile sınırlandırılabilir.

Eğitimin fonksiyonunun başlangıç yeri de ailedir. Bilindiği gibi, insanın hayatını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi için düzenli bir toplumsallaşma sürecinden geçmesi lazımdır. Bu süreç ailede başlamaktadır. Bu konuda ailenin önemi, yuva ve kimsesizler yurdunda yetişen çocuklar üzerinde rahatlıkla görülebilir. Yuvalarda yetişen çocukların anne-baba rolünden uzak kalmaları, onların ileri ki hayatlarında iyi bir ebeveyn olmalarını dahi zorlaştıracaktır (Aydın, 2011: 38-39). Aile eğitim süreciyle aile bireylerine, özellikle çocuklara, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmak, öğretmek gibi önemli bir misyona da sahiptir. Modern öncesi toplumlarda çocuklara meslek kazandırabilmek için eğitim vermekteydiler. Yine modern öncesi toplumlarda aileler verdikleri eğitimle çocuklara belli bir hayat tarzını da öğretmek durumundadırlar. Ancak modern toplumlarda çocukların meslek edinmeleri bürokratik örgütlere devredilmiştir. Buna rağmen modern toplumlarda da çocukların eğitilmesinin en önemli kurumlarından biri ailedir. Ancak aile modern toplumlarda, eğitimin yürütüldüğü tek kurum değildir. Özellikle örgün eğitim kurumları çocukların eğitilmesinde önemli işlevler kazanmışlardır (Çağan, 2013: 87-88).

Ailenin diğer fonksiyonlarında olduğu gibi dini fonksiyonun da başlangıç yeri ailedir. Çocuklar yetişkinlere bakarak inanç duygularını oluşturur ve geliştirirler. Aynı zamanda yetişkinler bile birbirlerinden etkilenecek daha farklı ibadetler ve dini ritüeller gerçekleştirirler. Geleneksel toplumlarda dinin aileden öğrenmesi daha fazla yaygındır. Ayrıca geleneksel aileler dini eğitimi vermekle birlikte bir kontrol mekanizması kurarlar. Modern toplumların seküler yapılanması, her ne kadar dini eğitimi belirli bürokratik örgütlere devretmiş olsa da, aileler ihtiyaç duydukları takdirde bu işlevlerini

yerine getirmeye devam etmekte, inandıkları dini değerleri ve davranışları çocuklarına aktarabilmektedirler. Bu konuda ailelerin ne kadar başarılı oldukları toplumdan topluma değişmektedir. Modern toplumlarda anne ve babalar, daha çok çocukların ilerleyen yaşlarda kendi dini tercihlerini kendilerinin yapmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte çocukların daha ilkökul ve ilkökul öncesi çağda dini okullara gönderilmesi de sık sık rastlanan bir olgudur. Muhafazakâr ve dindar aileler, okul seçimine bağlı olarak çocuklarının dini sosyalleşmesini de yönlendirmiş olmaktadır (Çağan, 2013: 88).

Aile, aynı zamanda boş zamanların en çok geçirildiği kurumdur. Anne – baba – çocuk ilişkisinin en fazla belirginleştiği zaman boş zamanlardır. Aile boş zamanların eğlenceye dönüştüğü ve ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla kaynaştığı bir yapıya sahiptir.

Tüm bu anlatılanlara bağlı olarak ailenin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Aile evrenseldir, yaratılış gereği elzem bir kurumdur.
- Aile duygusal altyapıya sahiptir. Bu duygular, romantik sevgiden ırk gururuna, eşlerin şefkat duygularından ailenin ekonomik güvenliğine, kişisel ihtiraslardan neslin devamlılığı duygusuna kadar yükselen ve toplumsal ilişkiler sonucu beliren birbirine bağlı ikincil duygularla kuvvetlendirilmektedir.
- Aile bireylerini birbirine bağlı olarak geliştirir-şekillendirir. Aile üyeleri bireylerin hem devinimsel hem de zihinsel alışkanlıklar kazanmasını sağlar.
- Ailenin kapsamı sınırlıdır. Şekillenmiş sosyal yapıların en küçüğüdür.
- Aile toplumsal yapının çekirdek özelliğini taşır.
- Aile sorumluluklar geliştirir. Kendi üyelerinden en fazla devamlı ve çok fazla isteklerde bulunan tek kurumdur. Ve beklentisi yaşam boyu da devam eder.
- Aile sosyal kurallarla çevrilidir. Sosyal normların ve yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzendir (Gürçan, 2013: 11-12).

2.2. Aile Türleri ve Parçalanmış Aile

Geçmişten günümüze toplumun diğer kurumlarında olduğu gibi aile de pek çok süreçten geçmiştir. Ailenin geçirdiği değişim ve dönüşüm toplumsal değişim dinamikleri ile alakalıdır. Bilindiği gibi ekonomik açıdan toplumlar sanayi öncesi, sanayi toplumları ve sanayi ötesi diye adlandırılan değişim süreçlerinden geçmişlerdir. Bu aşamalar aynı zamanda sosyolojik açıdan ilkel, modern ve postmodern dönemler olarak da adlandırılmaktadır. İçinde yaşadığımız dönem ise bilgi toplumu, postmodern dönem, risk toplumu, post-fordist dönem gibi isimlerle anılmaktadır. Buna bağlı olarak aile yapıları da değişkenlik göstermektedir.

Tablo 3: Aile Türleri

Hane nüfusuna göre	Otoriteye göre	Yerleşim yerine göre
Geniş Aile	Ataerkil Aile	Kırsal Aile
Çekirdek Aile	Anaerkil Aile	Kentsel Aile
Birleşik Aile	Eşitlikçi Aile	
Ebeveyn eksikliğine göre	Yöresel özelliklere göre	Evliliğe göre
Tek Ebeveynli aile(Parçalanmış Aile)	Taygeldi Ailesi	Monogami
Babasız Aile	Berdel Ailesi	Poligami

Hanedeki nüfus sayısı veya nüfus tipine bağlı olarak iki farklı aile tipi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi geniş ailedir. Geniş aile anne-baba ve çocuklar dışında kan bağı bulunan başka fertlerin yaşadığı ailedir. Bu aile türü daha çok geleneksel yaşam tarzının devam ettirildiği yapılarda görülmektedir. Günümüzde kırsal başta olmak üzere, kentsel yaşamın içerisinde de rastlamak mümkündür. Temel aile tiplerinden ikincisi çekirdek ailedir. Bu aile modern toplumlar açısından normal kabul edilen, yani anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile türüdür. Birleşik aile ise iki veya daha fazla farklı ailenin biraraya gelerek oluşturdukları aile türüdür. Bu ailenin en bilinen şekli, evli olan iki kardeşin ailelerini birleştirerek, aynı çatı altında yaşamlarını sürdürmeleridir.

Otoriteye göre aile türleri üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi ataerkil ailedir. ataerkil aile erkek egemen toplumlarda görülen klasik aile tipidir. Bu ailelerde karar alma mekanizması erkeğe aittir. Kadın pek fazla söz sahibi değildir. Anaerkil ailede ise kadın idareci durumundadır. Soy kadından devam eder. Ancak bu ailelerin bulunduğu

toplumların sayısı son derece azdır ve geçmişten günümüze daha da azalmaktadır. Bu aileye örnek olarak Minangkabau toplumu gösterilebilir. Endonezya'nın Batı Sumatra Adası'nda yaşayan 4,5 milyon nüfuslu Minangkabau toplumu, dünyanın en büyük anaerki topluluğunu oluşturmaktadır. Evlerin kadınlara ait olduğu, soyun anneden ilerlediği, erkeğin evlendikten sonra karısının ailesinin evinde yaşadığı Minangkabau toplumu, 16. yüzyılda Müslüman olmuş, ancak İslamiyet ve anaerkilliği uzlaştırmış bir toplumdur (www.yeniaktuel.com.tr). Son olarak eşitlikçi aile gelmektedir. Bu aile türü modernitenin idealize ettiği aile türüdür. Son zamanlarda özellikle karar alma aşamalarında kadın ve erkeklerin birlikte katılım gösterdiği ailelerin sayısı giderek artmaktadır. Ancak soyun devamlılığı dünya toplumlarının tamamına yakınında erkekten sağlanmaktadır.

Yerleşim yerine göre aileler ikiye ayrılır. Bu aileler bilindiği üzere kırsalda veya kentte yaşayan ailelerdir. Köylü-kentli ayrımının yapılmasına referans olan aile türleri arasındadır. Ayrıca kent içerisinde de kentin kenar mahallelerinde gecekondu aileleri de vardır. Bunlara gecekondu ailesi denilmektedir.

Yöresel özellikler dikkate alındığında ise iki farklı aile türü karşımıza çıkmaktadır. Taygeldi ailesi, "karşı cinsten çocukları olan dulların evlenmesi" ile oluşan ailedir. Dulların her yaşta çocuklarına "tay" adı verilir ve aile, bu çocukları evlendirmek şartıyla kurulur. Bu ailenin biçimlenmesinde gelenekler kadar ekonomik özellikler de etkilidir. Köyde eşlerin boşanması ya da ölümü üzerine dağılan aileyi yeniden toparlamak amacıyla bu aile tarzı gelişmektedir. Böylece tek başına kalan eşin ilişkilerini sürdürmesi, çocukların yoksun kaldığı ana ve baba modellerinin devam ettirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Berdel ailesi ise başlık parasının yaygın olduğu kırsal bölgelerde görülmektedir. Bu nedenle ekonomik koşullarla yakından ilgili bir aile türüdür. Evlilik çağına gelmiş olan iki ailenin karşılıklı olarak kız ve oğullarını evlendirmeleri sonucu oluşan ailedir. Her iki aile, evlilik mübadelesiyle başlık parası masrafından kurtulmaktadır. Doğu ve güneydoğu bölgelerimizde karşılaştığımız bu ailelerde çeşitli geçimsizlik sorunları da yoğun bir biçimde yaşanabilmektedir (Yıldırım, 2013: 78).

Evlilik çeşidine göre aile tipleri ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi monogami, diğeri ise poligamidir. Monogami: Evlilik bağının yalnızca bir erkek ile bir kadın arasında kurulabileceği tekeşli evlilik anlamına gelir. Bu tür evliliklere monogami denir.

Poligamide ise bir erkek birden çok kadınla, bir kadın birden çok erkekle evlenebilir. Çokeşli bu tür evliliklere poligami denir. Bir erkeğin birden çok kadınla evliliğine poligini adı verilir. Bu tür evlilikte aynı evin içinde her kadının kendi çocuklarıyla birlikte oturduğu ayrı birimler oluşur. Bu geleneğe bazı Asya ve Afrika ülkelerinde, özellikle zenginler arasında yaygın olarak rastlanır. Buna karşılık bazı toplumlarda, örneğin Hindistan'daki Toda'lar ve Nayar'lar arasında kadınların birden çok erkekle evlenmesi olağandır. Buna da poliandri denir (www.alasayvan.com)

Son aile türü ise ebeveyn eksikliğine göredir. Bu aile türlerinde iki farklı tip karşımıza çıkmaktadır. Birincisi savaşılar veya evlilik dışı doğumlar neticesinde ortaya çıkan babasız ailelerdir. Bunlara aynı zamanda *single-mothers family* de denilmektedir. Bir diğeri adı da tamamlanamamış ailedir. Diğeri ise parçalanmış ailedir. Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin ölüm veya boşanma gibi nedenlerle aileden ayrılmasına parçalanmış aile denilmektedir. Eşlerden birinin ölümü veya ayrılığı neticesinde parçalanmış aile yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu aile yapısı birtakım sorunları bünyesinde barındıracak şekildedir. Günümüz toplumlarında özellikle çocuklar açısından pek çok problem aile parçalanmaları sonucunda meydana gelmektedir. Bu problemler arasında en öne çıkanlar yoksulluk, suç ve psikolojik sorunlardır. Zorunlu göç, okulu yarıda bırakma, intihar gibi diğeri sosyal problemlerin temelinde de parçalanmış aile yapısı olabilmektedir.

Bir ailenin parçalanmasından en fazla etkilenen kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Parçalanmış ailelerde özellikle 40 yaşın altındaki kadın nüfusun emek piyasasına girmesi, ailenin zorlukları aşması, kendilerinin merkezde olduğu tipin doğmasına neden olmaktadır. Ancak kadınların gerek eğitimlerinin azlığı, gerekse kentsel ücretlerinin düşüklüğü, emek piyasasında karşılaştıkları önemli sorundur. Bu bağlamda kadın işgücü fazla bir eğitim, beceri ve ustalık istemeyen günlük satış, hizmet v.b. işlerde çalışmaktadır. Parçalanmış aile üyelerinin çalışanları bu işkollarında yoğunlaşmaktadır (sosyalpolitika.fisek.org.tr). Aile parçalanması iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi ölüm diğeri boşanmadır.

2.2.1. Ölüm

Aile parçalanmasının en bilinen şekli ölümdür. Ölüm olgusu, sosyolojik ve psikolojik yönlerden aileyi ciddi bir şekilde sarsıntıya uğratmaktadır. Eşlerden herhangi

birinin ölümü sonucunda gerçekleşen aile parçalanması, diğer eşi dul bırakırken, çocuklar yetim veya öksüz kalmaktadır. Bunun sonucunda çoğu zaman yeni bir evlilik gerçekleşmezken, maddi ve manevi açıdan aile motivasyonu zarara uğramaktadır. Bundan en çok etkilenen kadın ve çocuklar olmaktadır.

Ölüm sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerde, ölüm, aile yaşamının bütünü üzerinde bir etkiye sahiptir. Bu anlamda ailedeki kişilerin başlıca görevleri, bu kişilerin yaşamını ve aileyi yeniden kurması ve yapılandırmasıdır. Ölüm sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerin gelişimi üç aşamada ele alınabilir. Birinci aşama yas tutmadır. Bu aşama biraz zaman alır. Yas tutma aşamasında, aile üyelerinin ölmüş kişi hakkındaki olumlu ve olumsuz duyguların açığa çıkarması önemli bir noktadır. Çünkü ölüm ilişkiyi değil, yaşamı sona erdirir. Bu tip duygusal boşalma, ikinci aşama olan yeniden uyum aşamasına geçmeyi mümkün kılmaktadır. İkinci aşama ise yeniden uyum aşamasıdır. Bu aşama, ailedeki diğer üyelerle ilgili yeni sorumlulukları öğrenmeyi veya önceki görev ve sorumlulukları yeniden belirlemeyi ve vefat eden eşin yerine getirdiği görevleri paylaşmayı içermektedir. Bu aşama sona erdiğinde aile, son aşama olan yenileme aşamasına geçebilir. Bu aşamada her aile üyesi ve ailenin bütünü, ailenin gelişimi için yeni olanaklar bulmaya odaklanabilir (Pulleyblank vd. akt. Aydın Boylu & Öztop, 2013: 210).

Bahsedilen ölüm aşamaları sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ailelerde hızla geçilirken, yoksul ailelerde bu aşamalar daha yavaş gelişebilmektedir. Hatta kimi zaman yenileme aşamasına geçilmeden aileler dağılabilmektedir. Çocukların yetiştirme yurduna verilmesi buna örnektir.

2.2.2. Boşanma

Boşanma, karı-koca arasındaki evlilik bağının çözülmesi, evliliğin sona ermesi anlamına gelir (Cin, 1988: 36). Şentürk'ün belirttiğine göre, sosyolojik açıdan boşanma, kadın ve erkek arasında yasal duygusal ve cinsel evlilik bağlarının bitirilme kararını içerir. Boşanma ilk olarak duygusallığın azalmasıyla başlar. Eşlerin birbirinden beklentilerinin karşılanmaması, hayal kırıklığı duygusal boşanmaya sebep olur. Ailede yaşanan olumsuzluklar aile kurumunun fonksiyonunu yerine getirmesini engellediğinde sosyolojik boşanma gerçekleşmiş olur (Şentürk, 2012: 91). Gerek sosyal gerekse hukuki

açından boşanmaya zemin hazırlayan bazı faktörler vardır. Bu faktörler boşanmayı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Erkal'a göre boşanmayı etkileyen bazı sosyal faktörler şunlardır: Ruhi bozukluk, maddi çıkar için evlenme, eşlerden birisinin veya ikisinin alkol veya kumar alışkanlığı, yaş farkı, eğitim düzeyinin farklı oluşu, çocuksuzluk, erkeğin çok eşlilik görüşünü benimseme eğilimi, namus anlayışının farklılaşması, evliliğin yükümlülüğünü kavramadan evlenme, son yıllardaki bazı basın ve yayın kuruluşlarının aile kurumunu çözücü yayın ve telkinleri, toplumun zihniyetinin değişmesi, dolayısıyla insanlarda faydacı, çıkarıcı ve ferdiyetçiliğin öne çıkması, uyumsuz ve geçimsiz ailede yetişmek gibi, birçok faktörün boşanmaya neden olduğu kaydedilmektedir (Erkal akt. Doğan, 2011: 66). Bu nedenlerle birlikte boşanmayı dolaylı yoldan etkileyen sosyolojik faktörler de vardır. Bunlar: modernleşme, sanayileşme, sosyal değişme ve kentleşme, postmodernleşme, kadının çalışma hayatına katılımı, kadın hareketleri, aile içi şiddet, ekonomik problemler, kitle iletişim araçlarıdır. Bu faktörler dünya toplumlarının tamamında aynı zamanda ve hızla yaşanmamaktadır. Her toplum kendi yapı bağlamında farklılıklara sahiptir ve dolayısıyla her toplum bu süreçleri farklı dönemlerde yaşamaktadır (Şentürk, 2012: 91).

TÜİK'in yapmış olduğu aile yapısı araştırmasına göre boşanma nedenleri ve kesin boşanma nedeni olan faktörler aşağıdaki tablolarda görülmektedir:

Tablo 4: Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Dağılımı

Boşanma Nedenleri	Kadın	Erkek
Aldatma/aldatılma	31,9	34,8
Sorumsuzluk ve ilgisizlik	21,0	20,0
Dayak/kötü muamele	17,0	-
İçki/kumar	12,2	3,6
Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması	3,9	14,5
Terk etme	0,7	-
Çocuk olmaması	1,4	0,8
Evin geçimini sağlayamama	1,1	1,4
Yüz kızartıcı suç	1,3	1,0
Çocuklara karşı kötü muamele	0,3	1,3
Eşin ailesinin karışması	0,3	0,4
Diğer	9,0	22,2

Kaynak: Aile Yapısı Araştırması, www.tuik.gov.tr

Yukarıdaki tabloya göre boşanma nedenleri erkek ve kadın cinsiyeti arasında farklılıklar gösterebilmektedir. İlk sıralarda yer alan aldatma ve sorumsuzluk her iki cins için aynı öneme sahiptir. Kadınlarda aile içi şiddet üst sıralarda yer alırken, erkekler için böyle bir durum söz konusu değildir. Yine erkeğin içki ve kumar gibi kötü alışkanlıkları kadın için ciddi bir boşanma nedeni iken bunun erkekler açısından önem derecesi düşüktür. Erkekler açısından öne çıkan en önemli sebep ise eşlerinin ailelerine karşı saygısız davranmasıdır. Bunun en önemli nedeni ataerkil toplum kültürü ile modern dünyada kadının konumunun çatışmasıdır. Bu nedenler boşananlar üzerine yapılmış çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun bir de boşanmayanlar üzerindeki tespiti söz konusudur. Aşağıdaki tabloda kesin boşanma nedeni olabilecek nedenler görülmektedir:

Tablo 5: Türkiye’de Kesin Boşanma Sebebi Olabilecek Nedenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye geneli kesin boşanma sebebi olabilecek nedenler	Kadın	Erkek
Kadının kocasını aldatması	87,2	92,0
Kadının alkolik/kumarbaz olması	83,0	83,7
Kadının kocasına kötü muamelede bulunması	76,6	77,4
Erkeğin karısına kötü muamelede bulunması	71,2	70,0
Erkeğin alkolik/kumarbaz olması	70,4	71,2
Erkeğin karısını aldatması	60,6	57,6
Erkeğin evin ekonomik olarak geçimini sağlayamaması	25,0	29,7
Kadının ev işlerini gereğince yapmaması	17,8	20,1
Erkeğin eşinin ailesi ile geçinememesi	13,4	15,6
Kadının çocuğunun olmaması	13,0	12,7
Kadının eşinin ailesi ile geçinememesi	12,0	13,8
Erkeğin çocuğunun olmaması	7,2	8,7

Kaynak: Aile Yapısı Araştırması, www.tuik.gov.tr

Bu oranlarda en fazla öne çıkan risk faktörü kadının kocasını aldatmasıdır. Hem kadın açısından hem de erkek açısından kadının aldatması en önemli boşanma risk faktörüdür. Erkeğin karısını aldatması ise gerek kadın açısından gerekse erkek açısından daha az risklidir. Her ikisi arasındaki oran farklılığı yaklaşık olarak %27’dir. Burada toplumsal cinsiyet ayrımının belirginliği söz konusudur. Aldatmadan sonra gelen en önemli risk faktörü ise kadının alkolik ve kumarbaz olmasıdır. Burada da erkek ile arasındaki fark yaklaşık olarak %23’tür. Araştırmaya konu olan yoksulluk ve dolaylı olarak erkeğin evi geçindirememesi kadın ve erkek cinsiyetleri bağlamında %25 ve %29,7’dir.

Günümüzde boşanmaya giden süreç her ne kadar sancılı bir süreç olsa da boşanmanın hukuki süreci her iki tarafın razı olduğu durumlarda daha kolay gerçekleşebilmektedir. Doğan'a göre boşanmayı en fazla zorlaştıran faktörler, çocukların kimde kalacağı konusu ve nafaka problemidir. Buna bir de tazminat davaları eklenebilir. Onun belirttiğine göre, boşanma öncesinde ve boşanma sırasında en büyük kavgalar çocukların çevresinde dönmektedir. Anne ve baba bilerek ya da bilmeyerek çocuklarını kendi çekişmelerinin ortasına atmakta, onları taraf tutmaya, kimi zaman da arabuluculuk yapmaya zorlamaktadırlar. Çocuklar için en zor şey ise anneleri ve babaları arasında seçim yapmaktır. Çocuk ne bu birliğin oluşmasından ne de yıkılmasından sorumludur (Doğan, 2011: 62).

Toplumsal açıdan boşanmanın önünde bazı engeller vardır. Bu engeller her ne kadar boşanma sürecine giden evrelerde sancılı bir sürece katlanmak anlamına gelse de aile kurumunun ayakta kalabilmesi için büyük bir önem arz etmektedir. Boşanmanın önündeki en önemli engellerden birisi dindir. Newman'a göre, modern ve gelişmiş toplumlarda bile güçlü dini unsurlar, boşanmayı baskılayabilir. *“Mesela 1995 yılında İrlanda hükümeti, ülkedeki anayasal boşanma yasağı üzerinde Katolik Kilisesi'ne karşı bir kampanya başlattı. Hükümetin tahminlerine göre ülkede o dönemde, 80.000'den fazla dağılmış aile sorun yaşıyordu. Bu insanlar boşanabilmek ve yeniden evlenebilmek için, yasal hak elde etmeyi bekliyorlardı. Buna karşın Katolik Kilisesi büyük bir karşı kampanya başlattı. Kiliseye göre evlilikler mutsuz da olsa, topluma iyi örnek olabilmek için insanlar, bu ilişkiyi sürdürmeliydi. Referandum yapıldı ve kıl payı farkla, tarihlerinde ilk kez İrlandalılar yasal olarak boşanma hakkına kavuştu”* (Newman, 2013: 104). Newman'ın aktardıkları toplumsal yapının bütünlüklü olması konusunda dinin fonksiyonunun önemini ortaya koymaktadır.

Boşanma gerek toplum tarafından gerekse dinler açısından hoş karşılanmayan bir olgudur. Bu olgunun kendisi başlı başına anomik bir süreci ifade ettiği için, toplum ve din bunu normal bir durum olarak görmez. Evliliğin normal olan formu temelde sürekli olanıdır. Evlilikte süreklilik toplumsal denge için gereklidir düşüncesi bir sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir. Evliliğin kuruluş aşamasında boşanmada risk oluşturan durumlar şu şekilde sıralanabilir: Aile büyüklerinin onaylamamasına (istememesine, karşı çıkmasına) rağmen evlenilmesi, çocuk denecek yaşta evlenilmesi, yetişme tarzı, eğitim durumu, ekonomik durumu, dini inançların farklı olması, eşler

arasındaki yaş farkının çok olması, eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olması (Arıkan, 1996).

Boşanmalar bazen gayri resmi olarak gerçekleşirken, bazen yasal çerçevelerle gerçekleşmektedir. Ancak Türk toplumunda boşanma adı sadece hukuki prosedürler sonucunda gerçekleşen ayrılıklara verilmektedir. Hukuksal açıdan boşanmalar bazen kolay bazen de zor olmaktadır. Bu ise tamamen bireylerin talepleriyle alakalıdır. Doğan'a göre hukuk işlemlerinin boşanmayı çok zor veya çok basit prosedüre bağlaması, insanları boşanma kararma götüren süreci fazla etkilememektedir. Zira boşanma kararı çok ender durumlar dışında anlık bir karar değildir. Pek çok evlilik kötü dönemlerden ve zorluklardan geçer. Çok güçlü bir beraberliği sürdüren insanlar bile çoğu zaman akıllarından ayrılmak fikrini geçirebilirler. Ancak buna rağmen evli kalmayı tercih edebilirler (Doğan, 2011: 61).

Boşanma olgusu gerek kadın olsun gerekse erkek olsun her iki tarafı da olumsuz etkiler. Ancak Türkiye'de boşanma olayı kadınlar için daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. Boşandıktan sonra tekrar evlenebilme ihtimali kadınlarda erkeklere göre daha düşüktür. Kadınların cinsiyete göre boşanmış nüfus oranı yüksektir. Bu durum önemli iki nedene bağlanabilir. İlki boşanmış erkeklerin tekrar hiç evlenmemiş kadınlarla evlenmeyi tercih etmesi, ikincisi, kadınlar için ortalama yaşama umudinin daha yüksek olmasıdır (Doğan, 2011: 69). Ayrıca boşanmış kadınlara yönelik olumsuz bakış açıları kadının yeni biriyle tanışmasını ve onunla yeni bir hayat kurmasını engellemektedir. Boşanmış kadınlara yönelik olumsuz algı ve kötü muamele sadece geleneksel toplumlarda değil birçok modern toplumda da yaygındır.

Boşanma dünya üzerinde mevcut bulunan tüm toplumların bireyleri için önemli bir yoksulluk riskidir. Geleneksel toplumlarda bu risk daha fazla olmasına rağmen, modern toplumlarda bile boşanmanın ve yeniden evlenememenin ciddi bir yoksulluk sebebi olabileceği düşünülmektedir. Akgül Sarpkaya'nın belirttiğine göre Amerika'da kocalarını ölüm nedeniyle kaybeden veya eşinden ayrı olan kadınların yoksulluğa maruz kalma olasılıkları evli kadınlara oranla çok daha yüksektir. Yapılan pek çok araştırma bunu doğrulamaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise kadınlar, kocalarının vefatından sonra pek çok sosyal güvenlik hakkından kısıtlı bir şekilde faydalanabilmektedirler. Bunun sonucunda çocuklu kadınlar yoksul bir yaşantıyla yüz yüze gelmektedir. Bazı göstergeler, gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam süresinin daha

uzun olduğu ve bunun nispeten kadınların lehine olduğu, yani kadınlar uzun yaşadığından, yaşlı kadınların yoksulluk oranının ortalamanın üzerinde olduğunu göstermektedir (Akgül Sarpkaya, 2012: 9-10).

Ailesi tarafından bağımsız, özgür, kendine yetebilen ve yaşamdaki birçok tehlikeye karşı donanımlı bir şekilde yetiştirilen bir kadın aynı zorluklarla çok daha kolay bir biçimde savaşılabılırken, mesleği olmayan ve ev kadını olarak yetiştirilen bir kadın için boşanma sonrası yaşam adeta bir kısır döngüye, bir yoksulluk sarmalına dönüşmektedir. Boşanma, hem sosyal itibar kaybı, hem de kadın için bir yoksunluk ve acizlikler döngüsü oluşturmaktadır. Mesleği olan veya ailesi tarafından destek gören kadın içinse boşanma ve sonrası süreç daha normal bir şekilde geçmektedir (Akgül Sarpkaya, 2012: 26-27). Boşanma olgusu kadınlar için genel olarak ekonomik kayba yol açarken, geleneksel aile yapısından ötürü deneyimleyemedikleri bir döneme yeniden dönüşü de beraberinde getirebilmektedir. Kadınların bu yeni deneyimleri eğitim yaşamına kaldığı yerden devam etme, iş yaşamında kariyerçi kişilik kazanma, sanat ve diğer hobilerin geliştirilmesi için zaman ayırma gibi çeşitlendirilebilir (Akgül Sarpkaya, 2012: 26).

Boşanmadan en çok etkilenen ikinci grup çocuklardır. Çalışmalar çocukların özellikle boşanmadan hemen sonraki zaman diliminde bundan çok ağır şekilde etkilendiğini, ilk çözümlerin ancak ortalama 2 yıl kadar sonra başladığını ve nispeten normale geçişin ilk olarak ancak 6 yıl sonra görülebildiğini ortaya koymaktadır. Yıllar sonra yaşadıkları bu travmanın etkisini tamamen üzerlerinden atıp kariyer yapmayı başaran çocuklar bulunduğu gibi, hayatlarının geri kalan bölümünde hep bu ezikliği birlikte taşıyanlar da olabilir. Bir şekilde sıkıntıları aşarak normal hayata geçiş yapmayı başaranlarda dikkat çeken bir nokta ise bunların genel olarak heyecanlarını kontrol etmeyi ve değişik olaylarla karşılaştıklarında kendilerini başka insanların yerine koymayı oldukça iyi başaran kişilik yapılarıdır. Bu da erken yaşta duygularını kontrol etmeye mecburiyetlerinden öğrendikleri bir davranış biçimidir (www.psikologalpardic.com).

2.3. Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu amaçla yoksulluğun yaşanış ve yorum biçimlerine bağlı olarak farklı kavramlar türetilmiştir. Ancak hangi yoksulluk

türü olursa olsun hepsinde bir muhtaçlık durumu söz konusudur. Dolayısıyla yoksulluk en genel anlamda ihtiyaçların karşılanamaması demektir. Bu kavram aynı zamanda sahip olamama, istediğini alamama ve yoksun olma kavramlarına da tekabül eder. Erdoğan'a göre, yoksulluk kavramı genel manada ekonomik boyutuyla tanınır. Ancak yoksulluk daha çok bir sosyal problemdir. Yine ona göre "yoksulluk, ekonomik bir kategori olmasının yanı sıra, kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği, toplumsal bir durumdur" (Erdoğan, 2007: 14).

Robert ve Rahnema'nın belirttiğine göre yoksulluğun genel-geçer bir tanımını yapmak mümkün değildir. Çünkü yoksulluk göreceli bir olgudur ve toplumdan topluma farklılık gösterir. Yoksulluk, ancak kendi tarihsel ve kültürel bağlamında ve kültürel olarak cisimleştirilmiş ya da kültürsüzleştirilmiş biçimlerinde değerlendirilebilir. Onların belirttiğine göre yoksullar toplumda sayıca çoğunluğu oluşturan, oluşturdukları yaşam biçimi basit ve sıradan olan ve alçak gönüllü insanlardır. Bu nedenle yoksulluk uzmanları, yoksulluk ölçümlerine dayalı nicel tanımlar üzerinde ısrarcı olarak seçmeli bir körleşme yaşamaktadırlar (Robert&Rahnema, 2011: 42-43).

Günümüz yoksulluğu ileride de değinileceği üzere sosyal dışlanma ile birlikte anılmaktadır. Yoksulların toplumdan tecrit edilmeleri, onların topluma ve toplumun da onlara yabancılaşmasını doğurmaktadır. Seyyar'a göre, sosyal tecrit, kısır döngü içinde hem kalıcı yoksulluğa sebebiyet vermekte, hem de yoksulluğun sebebini oluşturmaktadır. Genelde yoksulluk gibi sosyal olayların sebeplerinin kaynaklarına inildiğinde, üç boyut görülmektedir:

1. Siyasi yönden etkilenmesi veya değiştirilmesi zor olan demografik, sosyal ve iktisadî süreçler-değişimler (Sosyal yapıda ve aile hayatında bazı sosyo-kültürel olumsuz değişimler: Sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışındaki sapmalar; Akraba ve komşuluk münasebetlerinin bozulması; Toplumda boşanmaların, doğumların, dulların, yetimlerin, sokak çocuklarının ve(ya) özürlü doğan çocukların artması).
2. Yoksulluk ve işsizlikle (veya bunlara yol açan faktörlerle) mücadelede sosyo-ekonomik politikaların yetersizliği (yoksulluğun yapısal sebepleri).
3. Kişilerin şahsî tercihleri, tutum ve davranışları (Hauser akt Seyyar, 2003: 47-48).

Yoksulluk ile ilgili tanımlamalardan bir diğeri Hobsbawm'a aittir. Hobsbawm yoksulluğun üç anlamının olduğunu vurgulamaktadır: Toplumsal yoksulluk, sefalet ve moral yoksulluk. Toplumsal yoksulluk, yoksulluğun sadece ekonomik kriterlerle değil, aynı zamanda bağımlılık, sömürü ve aşağılık hissine bağlı olarak var olduğuna işaret etmektedir. Bu düzeyde yoksulluk, göreceli olarak tanımlanabilir; çünkü burada yoksulluk, ekonomik kazanca rağmen var olur. Sefalet ise, verili bir toplumda minimal yaşama standartlarının altında bulunma ve böylece başkalarının yardımına bağımlı kalma durumudur. Moral yoksulluk, toplumsal yoksulluk ve sefaletin bir sonucu olarak var olur ve toplumun ya da onun alt gruplarının ve kurumlarının değer sisteminde yoksulluğun yerini tanımlar (akt. Çiğdem, 2002: 136).

Robert & Rahnema'ya göre sıradan yaşamı çağrıştıran sözcüklere yerici anlamlar verme eğilimi, insanın hem yoksulları aşağılama duygusunu hem de yoksul olmaktan duyduğu korkuyu ifade eder. Bu aşağılama, insanların çoğunluğunun ortaklaştığı yaşam tarzını ifade eden terimlere de yansır. Onlara göre geçinip gidiyoruz cümlesinin altında yatan subliminal mesaj, zor olarak geçiniyoruz, yani "yoksuluz" anlamına gelmektedir. Geçinip gitmek ifadesi daha çok köylü yaşam tarzını benimseyen, hiyerarşik sıralamada alt tabakalarda yer alanların yoksul yaşam tarzını ifade etmek için kullanılmaktadır. Daha sonra yoksullar da kendilerine atfedilen bu kavramları içselleştirirler. (Robert&Rahnema, 2011: 44).

Yoksulluk açıklanırken bazı kuramlardan yararlanılmaktadır. Bu kuramların yoksulluğu nasıl temellendirdiği, nasıl açıkladığı ve yoksulluk karşısında ne gibi önlem alınacağı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 6: Yoksulluk Kuramlarının Yoksulluğu Açıklama Yöntemleri

Kuram	Yoksulluk Nedenleri	Nasıl İşler	Olası Topluluk Gelişim Tepkileri	Yoksulluğu Azaltmak için Topluluk Bağlamında Örnekler
1. Bireysel	Bireysel tembellik, kötü seçim, yetersizlik, doğal yetersizlik	Rekabet: kazananı ödüllendirir ve yeterince çalışmayan ya da kötü seçim yaparak kaybedeni cezalandırır	Bireysel yoksulluğa karşı Kaçınma ve karşı gelme gücü, yardım sağlamak ve koruma ağı oluşturmak	Uyuşturucu rehabilitasyonu, ikinci şans programları, kolay erişilebilir koruma ağı oluşturmak, yoksul bireylerin sorunlarıyla baş edebilmeleri için eğitim ve danışmanlık yardımı
2. Kültürel	Başarı normlarına karşıt ve üretken olmayan değerleri benimseyen Alt-kültür,	Akran grupları yanlış değerleri koyar ve yanlış davranışları pekiştirir,	Değeri kültürü, yeniden kültürlemeyi ve topluluk inşasını çeşitlendirir; yeni akran grupları oluşturarak alternatif sosyalizasyonla topluluğu yoksullar lehine kullanmak	Öncelikli başlangıç, okulsonrası, alt kültürde liderliğin geliştirilmesi, değer tabanlı topluluk gelişimi.
3. Siyasal ve Ekonomik Yapı	İş, eğitim, barınma, sağlık, güvenlik, siyasal temsil gibi anahtar sosyal kurumlara erişim ve bunları tamamlamada sistematik engeller yoksulların önünü keser	Seçim koşulları bazı grupların üyelerini uygun olmayan koşullarla doğrudan ya da dolaylı olarak dışlar	Topluluk değişimi başarmak için siyasal ve ekonomik güç kullanarak örgütler ve taraf tutar; alternatif örgütler yaratır,	içerme ve icraya yönelik zorlayıcı siyasalar,
4. Coğrafi Konum	Sosyal yarar ve zararların ayrı alanlarda yoğunlaşması	Toplama mesafe, skalanın ekonomileri ve kaynak dağılımları farklılıkları pekiştirir	Ulusal yeniden dağılımlar, yerel varlıkların gelişimine yoğunlaşma	Yeniden gelişme alanları, kent merkezleri, kırsal ağ oluşumu, kentsel canlandırma
5. Birikimli (Kümülatif) ve Dönemsel	Yoksulluk sarmalları, kazanç, barınma, sağlık, eğitim ve kendine güven gibi bireylerin sorunları ile, işletme ve iş kaybı, yetersiz okullar, sosyal servislerin yetersizliği gibi topluluk eksizlikleri birbirine bağımlı ve birbirleriyle güçlü olarak ilişkilidir.	Faktörler birbirini karmaşık bir şekilde etkiler. Topluluk düzeyindeki krizler bireysel krizlere ya da aksine, her biri yoksulluk sarmallarının birikimine neden olur	Bireysel ve topluluk sorunlarına hitap edecek kapsamlı bir programla yoksulluk sarmalını başarı sarmalıyla kırmak.	Kapsamlı programlar; Kendi kendine yeterli tonluluk pekiştirici çevre, bireyleri topluluktan birleştiren programlar ve toplumsal örgütler, değer temelli yaklaşımlar

Kaynak: Ted Bradshaw akt. Oktik, 2008: 53

2.3.1. Yoksulluk Ölçümlerine Göre Yoksulluk

Yoksulluk ölçümlerine göre yoksulluk türleri kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi mutlak yoksulluk, ikincisi göreceli yoksulluk ve üçüncüsü insani yoksulluktur.

2.3.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu nedenle mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Bu değer üzerinden yoksulluk çizgisi ya da açlık sınırı hesaplanır (Gül&Ergun, 2003: 390). Buna daha sonra aile büyüklüğü ve kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerine göre, kalori ihtiyaçları eklenmekte ve fiyatlandırılarak açlık sınırı/yoksulluk açığı saptanmaktadır. Uluslararası çalışmalarda ise ülkeler arası fiyat farklarından dolayı, temel ihtiyaçlar değil, günlük tüketim değeri kişi başına dolar cinsinden belirlenmektedir. En yoksul ülkeler için bir dolar, yoksul ülkeler içinse iki dolar limiti baz alınmaktadır (Sallan-Gül, 2002: 108).

Mutlak yoksulluk kavramı, Dünya Bankası tarafından günde 1 ya da 1,25 doların altında gelire sahip olan insanları anlatmak için kullanılmıştır. Bazı gelişmiş ülkelerde bu sınır 2 doların üzerine çıkabilmektedir. TÜİK'in yoksulluk analizlerinde belirlenen miktar günlük 2,15 dolardır. Dünya Bankasının verilerine göre bugün dünya üzerinde yaşayan 2,8 milyar yoksulun yaklaşık 1,1 milyarlık kısmı (diğer verilere göre 1,3 milyar) hâlâ mutlak yoksulluk içinde yaşamaktadır (Toffler&Toffler, 2006: 350).

Mutlak yoksulluk yoksulluğun açlıkla denk olduğunu vurgulamak için kullanılan bir kavramdır. Mutlak yoksulluk yoksulların her yönüyle muhtaç olmaları ve kronikleşen bir yoksulluk durumu içerisinde olduklarını anlatmak için kullanılmaktadır. Mingione'ye göre kronik yoksulluk batağına düşme riskleri çeşitli nedenlerden dolayı günümüzde şehirlerde daha fazla yoğunlaşmaktadır. Buralarda ekonomik yoksulluğun akut, artan ve önlenemeyen sosyal dışlanma biçimlerine dönüşmesi ihtimali daha da yüksektir. Kentlerde gerek iş alanında gerekse nüfus alanındaki dönüşümler daha radikaldir. Böylelikle insanlar daha fazla savunmasız hale gelmektedirler. Sosyal ilişkilerdeki tutarsızlıklar akrabalık ve dayanışma sistemlerini zayıflatmaktadır (Mingione, 2013: 18).

2.3.1.2. Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, temel gıda ihtiyaçlarına yönelik bir kavram olmasına karşın, göreli yoksulluk bireyin sosyo-ekonomik durumu ve toplumdaki diğer birey ve gruplara göre konumunu gösteren bir kavramdır. Literatürde bu tanıma ilişkin ilk belirli ve

kapsamlı çalışma yine İngiltere’de 1979 yılında Peter Townsend tarafından yapılmıştır. Townsend’e göre ”yoksulluk, kişilerin beslenme, topluma katılım ve toplumun geniş kesimi tarafından kabul gören yaşam standartlarından yoksun olmasıdır” (Coşkun, 2012: 3). Zengingönül’e göre, “görelî yoksulluk bir ferdin ya da hanehalkının, içinde bulunduğu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin içindeki diğerlerine göre yoksulluğu incelediği gibi, bu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin diğer grup ve birimlerle karşılaştırılmasını konu edinmektedir” (Zengingönül, 2004: 109). Görelî yoksulluk aynı zamanda, bireyin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarıyla ilgili bir kavramdır. Sallan-Gül’ün (2002: 109) belirttiği gibi, görelî yoksulluk “bireyin insanca bir yaşam sürdürebilmesi için yaşadığı toplumsal çevredeki temel altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamamasını ve birçok şeyden yoksun olmayı ifade eder.”

Yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk baz alındığında düşük, görelî yoksulluk baz alındığında ise yüksek olmaktadır. Örneğin mutlak yoksulluk için Zambiya’da yoksulluk oranı %63,7 iken, görelî yoksulluk için (günde 2 dolar) %87,4’tür. Hindistan ve Endonezya’da bu oran %35,3’e karşın %80,6, Bangladeş’te ise %36,0’ karşın %82,8’dir (DPT, 2007: 12). Türkiye’de ise yoksulluk oranı kent ve kırdaki farklı olmakla birlikte, genel olarak %18,56’dır. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı %32,18 kentsel bölgelerde yaşayanların yoksulluk oranı ise %10,61’dir. Genel olarak, Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,48’i sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18,08’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Mutlak ve Görelî Yoksulluk Oranları

Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2005-2013	Yıllar								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye Geneli									
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
Harcama esaslı görelî yoksulluk	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12	.	.	.	.

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Bu oranlar yoksulluk oranlarının her geçen yıl azaldığını, ancak görelî yoksulluk olgusunun ciddi bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Bundan en çok etkilenen

kesim ise kadınlar olmaktadır. Göreli yoksulluk içerisinde yaşayan 27 milyonun üçte ikisini ise kadınlar oluşturmaktadır (Balkır&Apaydın, 2011: 42).

Görelî ya da mutlak olsun yoksulluğun oluşumu ve dağılımı ekonomik olmaktan ziyade sosyal bir olgudur. Yoksulluğun oluşumunda yalnızca ekonomik etmenlere bakmak büyük bir hata olacaktır. Ataerkil uygulamaların ve kültürel sebeplerin zenginliğin paylaşımında, ücretlendirmede, iş yaşamına dahil olmada baskın olduğu toplumlarda yoksulluk toplumsal katmanlar arasında dengeli ve adil paylaşılmalıdır. Kimi etnik ya da toplumsal cinsiyet gruplarında fakirlik daha baskın olabilmektedir. (Sarı, 2014: 398).

Görelî yoksulluk kavramı, daha çok gelişmiş veya gelişmekte olan toplumların yoksullarını anlatmak için kullanılmaktadır. Az gelişmiş ülkeler için mutlak yoksulluk kavramı daha uygundur. Dünyanın en gelişmiş toplumlarında bile göreli yoksulluğa rastlamak mümkündür. Sarı'ya göre Japonya gibi gelişmiş bir ülkede bile, yoksulluğun var olduğu ve Japon toplumunun genelindeki refahın adil dağılmadığı, göreli yoksulluğun yayıldığı görülebilir. “Japon toplumunda son dönemlerde yaşanan ekonomik durgunluktan kaynaklanıyor gibi görülse de yoksulluğun aslında işe alımlarda ve ücretlendirmelerde kadınla erkek arasındaki büyük farklılığın yol açtığı bir kadın yoksulluğu olgusunun yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Görelî yoksulluğun ötesinde mutlak yoksulluğun da görülmeye başlandığı ve açlıktan ölen evsiz vakalarının basında yer almaya başladığı anlaşılabılır” (Sarı, 2014: 398).

2.3.1.3. İnsani Yoksulluk

İnsanların sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine erişebilirliği ile normal uzunlukta bir yaşam sürme beklentisi ve sürdürülebilir kalkınma kriterlerine bağlı yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmeleri için gerekli altyapının olup olmaması ile saptanmış olan insani yoksulluk kavramı (Uyan Semerci: 2010: 39), genellikle ayrımcılık ve yoksunluklarla sınırlandırılmamış insani bir yaşama vurgu yapmak için kullanılmaktadır. Temelde İnsani yoksulluk kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği önlenabilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden yoksunluk olarak tanımlanabilir (DPT, 2007: 1).

İnsani yoksulluk beşeri refahla birlikte anılan bir kavramdır. Beşeri refaha ulaşamayan her toplum veya birey yoksul kabul edilmektedir. Goklany'ye göre beşerî refahın beş göstergesi vardır: 1- Kişi başına düşen gıda arzı, 2- bebek ölümleri, 3- çocuk işgücü, 4- yaşam ümidi. Beşinci gösterge ise UNDP'nin İnsanî Gelişme Endeksi'dir. Bu da üç ölçütün ortalamasına dayanmaktadır: doğumda beklenen yaşam ümidi, alınan eğitim, kişi başına düşen gelirin logaritmasıdır (Goklany, 2006: 93-96).

UNDP'ye göre insani yoksulluğun detaylı göstergeleri aşağıdaki gibidir:

- Sağlık personeli yardımıyla yapılan doğumların oranı,
- Tam aşılama oranı
- Bebek ölüm oranı,
- 5 yaş altı çocuklarda ölüm oranı,
- Gebeliği önleyici modern yöntemlerin kullanım oranı,
- Sağlık sisteminde hekim başına ve yatak başına düşen kişi sayısı
- Yetişkinlerde okuryazarlık oranı,
- Okul öncesi eğitimden yararlanan çocuk oranı,
- İlköğretimde 8. sınıfa erişim oranı,
- İlköğretimde net okullaşma oranı
- Ortaöğretimde net okullaşma oranı,
- Meslek edindirme amaçlı yaygın eğitim programlarından yararlananların sayısı, kurs sayısı ve kurs başına düşen kişi sayısı,
- Yasal bildirim süresinden sonra nüfusa kayıt olan çocuk sayısı ve oranı,
- İntihar oranı ve intihara teşebbüs sayısı,
- Suça sürüklenmiş çocuk sayısı ve oranı,
- Kişi ve mala karşı işlenen suçlarda davacı, davalı, dava sayısı ve oranı,
- İstismara uğramış çocuk sayısı ve oranı,
- Barınacak yeri olmayan insan sayısı ve oranı,
- Koruma ve bakım altında bulunan kişi sayısı ve oranı,
- Koruma ve bakım için sırada bekleyen kişi sayısı ve oranı,
- Sosyal güvenlik kapsamındaki insan sayısı ve oranı,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından ve 2022 sayılı kanundan yararlananların sayısı ve oranı,

- Dernek, vakıf, sendika sayısı, üye sayısı ve sendikalaşma oranı,
- Sağlıklı içme suyuna ulaşamayan hane halkı oranı (UNDP Türkiye Temsilciliği, 2008).

İnsani yoksulluk kavramının bir diğer boyutunu yapabilirliklerin önündeki engeller oluşturmaktadır. Bu yüzden, yoksulluk yalnızca temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak değil, aynı zamanda temel kapasitelerden yoksunluk olarak da ele alınmalıdır. Yani yoksulluk sadece, kurbanı suçlama tarzında, yoksulların suçu veya kaderi olarak görülmemelidir.

Amartya Sen'in bildirdiğine göre yoksulluk yapabilirliklerin önündeki engellerle açıklanabilir. Buna göre yoksul insan hem temel yapabilirlikten hem de ekonomik yapabilirlikten uzak kalma ve bu şekilde toplum içine çıkmaktan utanç duyma anlamına gelir. Bunun sonucunda bir insan hakları ihlali doğar. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre, her insanın yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir (Uyan Semerci, 2010: 3).

Yoksullar arasındaki tutum ve davranış farklılıklarına bağlı olarak da insani yoksulluk kavramını açıklayabilmek mümkündür. Yoksullar için genel-geçer bir teori olmasa bile bazı yoksulların yoksulluğu kabul ettiğini ve yoksul bir yaşam biçimini bilerek benimsediklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

2.3.2. Yerleşim Yerine Göre Yoksulluk

Yerleşim yerine göre yoksulluk genel olarak iki şekilde görülmektedir. Bunlardan birincisi kırsal yoksulluk diğeri ise kentsel yoksulluktur.

2.3.2.1. Kırsal Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün hızla çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanmaktadır (DPT, 2001: 105). Uluslararası çalışma örgütü (ILO) ise kırsal yoksulluğu “kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlamakta, azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızlı bir yoksullaşma süreci dikkat çekmektedir” (DPT, 2001: 105). Ayrıca kırsal yoksulluğun meydana gelmesinde toprağın miras yoluyla bölüşülmesi, tarımda makineleşmenin

artması, eğitim seviyesinin düşüklüğü gibi faktörler de etkilidir. İnsani yoksulluk boyutuyla ele alındığında kırsal yoksulluğun daha şiddetli yaşandığı söylenebilir. Öztürk'ün belirttiğine göre, dünyada 1,2 milyar yoksul insanın yüzde 75'ini oluşturan yaklaşık 900 milyonu kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların tamamına yakınının temel geçimini tarım ve tarımla ilgili alanlar oluşturmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde temel ekonomik faaliyet tarımdır. Tarım sektörü, bu ülkelerde temel istihdam yaratan alan olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım ve tarımsal ürünler bu ülkelerin en büyük ihracat kalemlerini oluşturmaktadır (Öztürk, 2008: 269).

Kırsal kesimi ilgilendiren sorunların çoğu kaynak yoksunluğuna bağlıdır. Ekonomik, toplumsal, siyasal, yönetsel ve kültürel yoksunluklar kırsal yoksulluğun temel taşlarını oluşturan etmenler olarak sayılabilir. Hastane-okul eksikliği, yol problemleri, kamu kurumlarının yetersizliği, vasıfsızlık, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi gibi problemler kırsal yoksulluğa kaynaklık etmektedir. Bununla birlikte farklı problemler de yoksulluğu tetiklemektedir. Alderman'a göre kırsal yoksulluğun insan kaynağı üç kaynağa dayanmaktadır; bunlardan birincisi ve ağırlıklı olanı, tarıma dayalı faaliyetlerle uğraşan küçük çiftçiler ile topraksız ve herhangi bir mesleğe yönelik becerisi olmayan işçilerdir. İkincisi, tarım dışı faaliyetlerde çalışan maden işçileri ile köylerdeki küçük esnaflardır. Üçüncüsü ise, çalışamayacak kadar düşkün olan yaşlılar, kadınların hane reisi olduğu aileler ve dışlananlardır (Alderman vd akt. Kan, 2014: 214)

Kırsal alanda cinsiyet eşitsizliği kentlere nazaran daha fazladır. Buna bağlı olarak kadınlar yoksulluğu erkeklere oranla daha yoğun yaşamaktadır. Bu durum kadınların hane içindeki konumları ile ilişkilidir. Özellikle kadınların hiyerarşinin altında yer aldığı aile ilişkilerinde ekonomik kaynaklara ilişkin paylaşımlar rasyonel kararlar içermemektedir. Hane içindeki gelir ve kaynakların eşit bir biçimde paylaşılmaması, hane içindeki gelir üzerinde kadının kontrol yetkisinin olmaması, hane içindeki emeğin belirli bir bedelinin olmaması yani kadının ev içi emeğinin görünmez olması ve kadının öznel kimliği dışında verili kimliğine bağlı olarak elde ettiği gelirin büyük bir kısmını ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamakta kullanması kadının yaşadığı yoksulluk ve ekonomik şiddetin nedenleri arasında görülebilir (Kan, 2014: 224).

Türkiye'de kırsal ve kentsel yoksulluğun, mutlak ve göreceli yoksulluk temel alınarak yorumlanması aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 8: Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluğun, Mutlak ve Göreli Yoksulluk Kriterine Göre Dağılımı

Yerleşim yeri	Yıllar				
Kent	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Harcama esaslı göreli yoksulluk	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır					
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Harcama esaslı göreli yoksulluk	26,35	27,06	29,16	31	34,2

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tabloya göre kırdaki yoksulluk oranları kentlere göre daha fazladır. 2009 yılında kentsel alandaki mutlak yoksulluk oranı %0,06 olarak görülürken, kırsal alandaki yoksulluk oranı %1,42 olarak görülmektedir. Aynı şekilde göreli yoksulluk oranı kentsel alanda %6,59 iken kırsalda bu oran %34,2 olarak görülmektedir. Ayrıca 5 yıllık süreç içerisinde değerlendirildiği zaman kırsaldaki yoksulluk oranı genellikle artış gösterirken, kentsel yoksulluk oranlarında azalma görülmektedir. TÜİK verilerine göre, kırsal alandaki göreli yoksul sayısı 7 milyon 455 bin iken, kentteki göreli yoksul sayısı 3 milyon 214 bin’dir. Ancak bu oranlar ve bu sayılar harcama esasına göre belirlenmektedir. Dolayısıyla kentteki harcama oranlarının yüksekliği hesaba katıldığında ve köydeki harcama durumlarının azlığı düşünüldüğünde yoksulluk olgusunun kentleri daha fazla etkileyeceği düşünülebilir. Öte yandan cazibe merkezi olan kentlerin giderek kalabalıklaşması, köydeki nüfusun kente taşınması kent yoksulluğu için önemli bir risk teşkil etmektedir.

2.3.2.2. Kentsel Yoksulluk

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’deki kentsel da yoksulluk büyük ölçüde kırsal kesimlerden gelen göçlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Tarımın makineleşmesiyle birlikte 1950’lerde kırsal kesimlerden kentlere doğru başlayan birinci göç dalgasını, 1980’lerdeki ikinci göç dalgası izlemiştir. Bu süreçte neo-liberal politikaların önce dünyayı sonrasında ise Türkiye’yi etkisi altına alması, Türkiye’nin doğu ve güneydoğusundan başlayan terör olayları ve yaşanan çatışma ortamları ikinci göç dalgasının başlamasında etkili olmuştur. 1980 sonrasında koşulları daha önceki dönemlere göre daha farklı ve şiddet içerikli olduğu için, bu durum yoksulları da olumsuz etkilemiştir (Yusufoğlu, 2010: 12). “... 1980 sonrasında değişen koşulları, yeni ve eskiden pek şansı olmayan daha saldırgan girişimcilik stratejilerini mümkün kılmış

ve bu anlamda enformel sektörün önünü açmıştır. Bu, kent yoksullarının izlediği stratejilerin de saldırganlaşması anlamına da gelmektedir. Yeni dönemin baskın göçmen tipi, uysal, kentle bütünleşmeye istekli bir figür değil, yükselmek adına hemen her şeyi yapmaya, bu uğurda legal ile illegal arasında gidip gelmeye hazır bir figürdür” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 127). Geleneksel refah rejimi içerisinde anlam bulan güven ilişkilerinin değişen yapısı, kent mekânında birlikte yaşama deneyiminin var olan yapısı ve geleceğinin, izole edilmiş mekânlarda, dışarıda bırakılmışlık duygusu içerisinde oluşumunu sağlamaktadır. Terör ve güvenlik kaynaklı nedenlerle göç edenlerin kırla ilişkileri zayıflamıştır. Bu değişim kent mekânında eşitsiz ilişki biçimlerinin yapısı derinleşmektedir (Yılmaz, 2008: 165-166).

Farklı bir açıdan bakıldığında göçle yoksulluk arasındaki ilişkinin döngüsel olduğu söylenebilir. Çağlayan’a göre, iki olgu arasındaki ilişki dört eksen üzerinde şekillenmektedir. Bunlardan ilki yoksulluğun göç için itici bir etmen olması; ikincisi, yoksulluğun potansiyel göçmenlerin göç hareketlerini kısıtlaması; üçüncüsü, göçün yoksulluğa yol açması ve göç sonrasında göç edenlerin çeşitli nedenlerle yaşadıkları yoksullaşma; dördüncüsü ise göç yolu ile yoksulluğun azaltılmasıdır (Çağlayan, 2008: 302-303).

Kentsel yoksulluk, kırsal kesimden gelen göç olgusuna dayandığı kadar, kentteki sosyo-ekonomik yapıdan da kaynaklanmaktadır. Göçle birlikte kırdaki yoksulluğun kentlere taşındığı genel kabul görmüştür. Ancak kentsel yoksulluk sadece göç olgusuyla açıklanamamaktadır. Her ne kadar kentlerdeki yoksulların çoğu kırsal kesimden gelenlerden oluşuyorsa da, kentlerdeki yoksulluk yapısal bir soruna dönüştüğü için kent yerlileri de yoksulluktan etkilenmektedirler. Bunların önemli bir kısmını çalışan yoksullar oluşturmaktadır. Kentlere göç eden ve bu göç sonucunda yeni mekanlar edinen geniş kitlelerin eğitim düzeyi düşük, ortalama aile büyüklüğü yüksektir. Ayrıca bu kesim süreklilik arz etmeyen işlere sahiptir. Özellikle dikey göçlerle oluşan yeni kentsel alanların, alışıldık yüzü olan akrabalık ve hemşerilik, yeni süreçte kente yeni gelen kitlelerin kente eklenme, kente ait olma ilişkilerini sürdürecektir nitelikleri taşımamaktadır. Bu nedenle kentte karşılaşılan risk durumları güvensizlik ortamını yaratmaktadır. Kendisini güven içerisinde hissetmeyen bu gruplar, sürekli bir belirsizlik duygusu içerisinde kalmaktadırlar (Yılmaz, 2008: 165-166). Cinsiyet ve yaş açısından ise kadınlar ve çocuklar kent yoksullarının içerisinde geniş bir yer tutmaktadır. “Birçok ülkede kadınlar ve çocuklar, özellikle kentsel yoksulluğun en yoğun olduğu kesim

olarak ortaya çıkmaktadır” (Lister’den akt. Şenses, 2006: 140). Örneğin Hindistan’da kadınlar ve çocuklar kentsel yoksulluğun %73’ünü oluşturmaktadır.

Türkiye’de 1980 sonrası Türkiye’de yoksulluğun artmasında ve görünür olmasında birtakım faktörler etkili olmuştur (Kalaycıoğlu&Tılıç, 2002: 202):

- İktisat politikalarındaki anlayışın ve yaklaşımların değişmesi; örneğin, neoliberal ve bireysel girişimciliğe önem veren iktisadi anlayış ile küreselleşmenin ortak etkileri;
- Özellikle, 1985 sonrası göç edenlerin değişmesi ve buna paralel olarak kente yeni göçenlerin her anlamda eskilerden çok daha az şansa sahip olmaları, örneğin kamu sektöründe “işe girmenin” zorlaştığı, özel sektörde de büyük ve güvenceli iş yerlerinde iş bulma olanağının azaldığı, buna karşılık enformel sektördeki işlerin hanehalkı gelirlerinde egemen olduğu bir döneme girilmesi;
- Metropol kentlerde gerçek ücretlerin düşmesi ve gelir dağılımında ortaya çıkan büyük kayıplara dayalı olarak, eski orta sınıfın giderek sosyo-ekonomik konumunu kaybetmesi ve 1990 sonrasında kentlere göç edip ancak eski göçmenler kadar kentteki olanakları kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması (Işık ve Pınarcıoğlu: 2001);
- Sanayi sektöründe üretimin esnekleşmesi, örneğin işgücü pazarında ve ücretlerde esneklik ve düzensizlik, emek yoğunundan makine yoğununa geçmenin yarattığı işsizlik;
- Eve iş verme, parça başı iş ve özellikle kadın ve çocuk emeğinin enformel üretim biçiminde ağırlıklı olarak kullanımının artması

Sonuç olarak “yoksul kesimlerin güçsüzlüğünü, sessizliğini, dışlanmışlığını ve genel olarak korunaksızlığını simgeleyen kent yoksulluğu; işsizlik, sürekli artan hayat pahalılığı ve çeşitlenen harcama kalemleri karşısında ücretlerin sabit kalması, ücretsiz izinler/geçici işten çıkarmalar, düzenli gelir/ kaynak yokluğu, sürekli bir meskende ikamet edememe, eğitim ve sağlık imkânlarından mahrumiyet, aile geçimsizliği, psikolojik sorunların artması vs. ile birbirini destekleyip pekiştirmekte ve bütün riskleri artan bir trendde kitlelere yaymaktadır” (İlhan, 2013: 170-171).

2.3.3. Dönemsel Açıdan Yoksulluk

Geçmişten günümüze var olan yoksulluk olgusu toplumların evrimi ile birlikte farklı formlara bürünmüştür. Geçmiş toplumların yaşamış oldukları yoksulluğa eski yoksulluk ya da paylaşımcı ve gönüllü yoksulluk adı verilirken, günümüz toplumlarının yaşadığı yoksulluğa yeni yoksulluk denilmektedir.

2.3.3.1. Paylaşımcı ve Gönüllü Yoksulluk (Eski Yoksulluk)

Yoksulluğun günümüz toplumlarındaki algılanış biçiminden daha farklı olan bazı türleri de mevcuttur. Bu türler daha çok eski toplumlarda görülen veya az gelişmiş toplumlarda görülen yoksulluk formlarıdır. Burada söz konusu olan yoksulluğu kabullenme ve onu içselleştirmedir. Yoksulluğun bir erdem olarak görülmesidir. Burada iki farklı yoksulluk türü karşımıza çıkmaktadır. Birincisi paylaşımcı yoksulluk, diğeri ise gönüllü yoksulluktur.

Paylaşımcı yoksulluk kapitalist mantığın tamamen tersine işlemektedir. Robert & Rahnema'ya göre, kendi geleceğine saygı, eşitlik duygusu, azla yetinme, dayanışma ve yalınlık ilkelerine dayanan bir birlikte yaşamak tarzıdır. Bu yaşam tarzı bireycilikten uzaktır ve medenileşen insanın normal durumu olarak değerlendirilmiştir. Sanayi öncesi kültürlerin pek çoğu paylaşımcı yoksulluğu, sahip olunan ve evrensel düzenin bolluğunda herkesin kendi payı olarak değerlendirilen şeyle yetinmeyi ifade eden bir erdem olan kanaat anlayışı içerisinde yaşamıştır. İnsanın kendisiyle ve doğal çevresiyle barışık bir halde yaşaması ve ayrıca yaşamın zorluklarına karşı mücadele ederken diğer insanlarla sürekli etkileşim halinde olması yerli toplumlar açısından gereklidir. İyi ve erdemli bir insan olmak, yoksulların sefaletle mücadele etmek ve onu kovmak için yararlandığı başlıca silah olmuştur (Robert&Rahnema, 2011: 48). Robert ve Rahnema'ya göre paylaşımcı yoksulluğu yaşayan toplumların özellikleri aşağıda sıralanmaktadır:

1. Bu toplumları oluşturan topluluklar genellikle küçük boyutludur.
2. Maddi gereksinimleri, yaşamaları için yeterli gördükleri şeylerle sınırlıdır. Bu gereksinimler, kültürleri, gelenekleri ve özellikle de yaşam ve üretim tarzlarıyla sürekli olarak yeniden tanımlanır. Bu anlamda hiçbir yerli toplum "kaynaklarını ne pahasına olursa olsun maksimuma çıkarmaya çalışmaz.

Toplumsal dokunun bağıntısı ve geçim ve paylaşım ilişkileri gibi değerlendirmeler onlar için her zaman daha önemlidir.

3. Yerli toplumların işleyişinde, tamamen ekonomik ya da "üretken" olan etkinlikler temel bir rol oynadığı halde bu toplumlar, toplumsal ve kültürel dokuya da girmiş ve burada "takılı" kalmıştır. Toplumsal aktörler burada kendilerini tek bir gövdenin organları gibi hissederler.
4. Bu toplumların, yaşam için temel olarak değerlendirdiği kaynaklar yerel olarak tanımlanmış ve üretilmiştir.
5. Nihayet organik denebilecek kararlılıkları onları, üyelerinin gereksinmelerini aynı anda tanımlayan ve üyelerini gerçek bir kültürel "bağışıklık koruma" aracılığıyla iç ve dış tehlikelere karşı koruyan toplumsal ve kültürel ilişkilerin canlı bir dokusuna dönüştürür. (Robert&Rahnema, 2011: 102-103).

Gönüllü yoksulluk ise kavram itibariyle paylaşımcı yoksulluk olgusunun üzerine temellenmektedir. Tıpkı paylaşımcı yoksullukta olduğu gibi sade bir yaşam ve azla yetinme ilkelerine sahiptir. Tek fark, bu yoksulluk biçiminin bir halkın ortak bir yaşam biçimi değil, özellikle kendi (manevi) zenginliğinin bilincinde olan sıradışı bireylerin kendi seçimi olmasıdır. Gönüllü yoksulluk aynı çilekeşlik gibi, maddi mal birikimine bağlı zenginlikten kökten farklı olan bir zenginlik algısına dayanan etik, ahlaki ya da dinsel bir nitelik seçimidir. Bu tür bir seçim, daha fazla olmanın yollarının, daha fazlasına sahip olmanın yollarıyla kökten farklı olduğuna duyulan derin inançtan kaynaklanır. Gönüllü yoksul, her türlü maddi bağımlılıktan kurtarıcı, üstün bir yapının zenginliklerini arar. Bu arayış özellikle, giysilerindeki yoksulluğun kendisine tam bir özgürlüğün ve zenginlerin sahip olduğu zenginlikle karşılaştırılmayacak bir zenginliğin tadını çıkarmasına olanak verdiğini söyleyen Sokrates'in dile getirdiği bir vizyondur. (Robert&Rahnema, 2011: 49).

2.3.3.2. Yeni Yoksulluk

Paylaşımcı ve gönüllü yoksulluğun aksine günümüz yoksulları yeni yoksulluk formunun içerisinde yer almaktadırlar. Eskiden sadece geçinmeye dayalı ve hayatını asgari koşulları sağlayarak sürdürmek söz konusu iken günümüzde ihtiyaçların fazlalaşması ve çeşitlenmesiyle birlikte, yoksulluğun farklı yansımaları ortaya çıkmıştır.

Bugünkü yoksulluk Rahnema'nın ifadesiyle tam bir "sefalet" anlamına gelmektedir. Ona göre yoksul bir kişi onurlu bir yaşam sürdürebilir. Ancak sefalet içinde yaşayan biri onurlu bir yaşam sürdüremez. Bunun da en temel nedeni üretim odaklı kapitalist ekonomidir (Rahnema, 2007: 37, 40, 209). Kapitalist dünya ekonomisi insan sınırlarını zorlayıcı nitelikte tüketim çılgınlığına sürüklemekte ve bundan dolayı insanoğlu kendi doğasından kopmaktadır. Bu durum zenginleri doymak bilmez ve umursamaz kılarken yoksulları sefil, açgözlü ve potansiyel suçlu ilan etmektedir.

Yoksulluğun yeni şekli bireyleri oldukça güç durumlarla karşı karşıya getirmektedir. İnsanlar tüketim konusunda birbirleriyle alabildiğince yarışırken, bazıları yarışı bırakmakta ve sefaleti istemeyerek de olsa kabullenmektedir. Yeni yoksulluk toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabaka anlamına gelmektedir. (Buğra ve Keyder, 2003: 21).

Bauman'a göre yeni yoksullar, tatmin edici düzeyde gelire sahip olamayan, kredi kartıyla harcama yapamayan ve gelecek ümidini koruyamayan yoksullardır. Bugünkü yoksulluk sadece çalışmayanları değil, aynı zamanda çalışanları da kapsamaktadır. Çünkü çalışıp da kıt kanaat geçinenler, tüketim faaliyetlerine yeterince katılamayanlardır. Bauman bunlara defolu tüketici adını vermektedir. Bu yoksullar serbest pazarın sunmuş olduğu imkânlardan yeterince yararlanamazken, mal ve hizmet alımı konusunda geri plana düşmektedirler. Bu da onların yoksul kabul edilmesi için yeterli bir sebeptir (Bauman, 1999a: 132).

Illich'e göre modernleştirilmiş yeni yoksulluğun ortaya çıkması, aşırı servet düşkünlüğüne bağlıdır. Aşırı servet düşkünlüğü sonucunda toplumdaki yeni yoksullar açık bir şekilde görülmeseler bile gizli bir şekilde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu yoksullar bir taraftan satın alma gücünü kaybetmişken, diğer taraftan modern dünyaya uyum sağlamak amacıyla tüketim fonksiyonlarını yerine getirmek zorundadırlar. Yani her ne kadar yoksul olsalar da kalkınma ve modernizasyonun sağlıklı işleyebilmesi için yoksulluklarını belli etmeden, satın alma sistemine iştirak etmek zorundadırlar. (Illich, 2006: 31).

Günümüz yoksullarının ihtiyaçlardan ziyade tüketimle belirlenmesi değişen dünya sistemiyle alakalıdır. Sanayi devrimiyle birlikte küreselleşen üretim ve tüketim

tarzları genel-geçer bir toplumsal yasa haline gelmiştir. Baudrillard'a göre tüketim varoluşun bir gereksinimi haline gelmiştir. Tüketimin vazgeçilmez oluşu, mekan, zaman, doğa, yeşillik, su ve sessizlik gibi huzur veren değerlerin önemsenmemesine yol açmıştır. Ona göre tüketim artık hiçbir anlama gelmediğinde herkese özgü bir şey haline gelecektir (Baudrillard, 2010: 62-63). Bu da tüketemeyen yeni yoksulların daha fazla ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olacaktır.

Modernize yoksulluğun ortaya çıkışı sanayi devrimiyle beraber gerçekleşmiştir. Sanayi devriminin ortaya çıkışıyla birlikte, bilinen gerçeklikler alt-üst olmuş, toplumsal kavramlar yeniden inşa edilmiştir. İşte zenginlik ve yoksulluk da bu kavramlar arasındadır. Robert ve Rahnema'ya göre sistematik bir biçimde yeni ihtiyaçlar üreterek, yerli toplumlara özgü organik dengelere büyük bir darbe indirmiştir. Modern pazara ulaşan büyük dönüşüm sürecinde, hem ihtiyaç tanımını yapmak zorlaşmış, hem de gerekliliğin sınırlarını belirleyen sosyo-kültürel ölçütler karmaşıklaşmıştır. Yani modern yoksulluk, tamamen yeni üretim tarzının ürünüdür. Bu yeni sistemin neden olduğu kopuşların, ekonomik vaatlerin yol açtığı baskılanmaların ve gerçekçi olmayan beklenti ve mucizelerin doğrudan sonucudur (Robert&Rahnema, 2011: 50).

2.3.4. Diğer Yoksulluk Yorumlamaları

2.3.4.1. Sınıf-altı Yoksulluk

Yoksulluğun en çarpıcı boyutlarından biri yoksulların toplumun dışında kaldığını belirten sosyal dışlanma ve sınıfaltı kavramlarıdır. Sosyal dışlanma ve sınıfaltı tartışmaları, yoksulluğun kentsel alanlarda yoğunlaşması itibariyle temelde farklı mantıksal düzeyde bir kent sorununu doğurmaktadır. Bu sorun temelde yalnızca düşük gelirli ailelerin varlığıyla ilgili nicel verilerle değil, ayrıca ve daha ziyade yoksulların mevcut yaşam koşulları ve gelecek beklentileriyle alakalıdır (Mingione, 2013: 18).

Sınıf-altı kavramı, esas itibariyle, yoksulluğa daimi biçimde yakalanmış grupları tanımlamada, fakat daha çok ırksal dezavantaj tartışmalarında yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bazı kesimlerdeki popülerliğine rağmen kavram, muğlak ve tartışmalı özelliğini korumakta, ırksal olduğu kadar sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlamında da kullanılmaktadır (Bilton vd, akt. Aytaç, 2013: 77). İngiltere özelinde sınıfaltı'nın izini sürmeye çalışan Robert da, gözlemlerine dayanarak sınıfaltı etiketini rahat bir şekilde kullanmadan önce şu dört koşulun varlığına ihtiyaç olduğundan söz eder: 1.

- Dezavantajlılık (istihdam edilmiş nüfus içindeki en düşük gelire sahip olma)
- 2.Süreklilik (yaşam boyu ve kuşaklar arası memnuniyet durumunda düşüklük)
- 3.Ayrışabilirlik (istihdamın düzenlenmesi ve kültürel açıdan diğer gruplardan ayrılma)
- 4. Kültürel engeller (düzenli işgücü ve yaşama katılım yetersizliği) (Aytaç, 2013: 77).

Özbudun’a göre “toplumsal devingenliğiyle yeterince hırslı ve kararlı bir bireyin toplumsal merdivenin basamaklarını tırmanmasında hiçbir engel olmadığı fırsatlar ülkesi ABD’de bile “underclass” sınıfı mevcuttur. Toplumdan ayrılan, yalıtılan ve aşılabilir engellerle karşılaşan bu sınıf Amerika için oldukça ürkütücü bir kast özelliği taşımaktadır” (Özbudun, 2002: 57). Owen’a göre günümüzde insan emeğine verilen değer geçmişle kıyaslandığında bile oldukça düşüktür. Günümüz ülkelerinde çalışanların mutluluğunu etkileyen koşullar feodal sistemde serf veya hainlerin ya da antik çağdaki uluslarda kölelerin içinde yaşadıkları koşullardan çok daha aşağı seviyelere inmiştir (Owen, 1995: 105).

Sınıf-altı kavramının aynı zamanda yoksulluk kültürüyle de bağlantısı vardır. Çiğdem’e göre yoksulluk kültürü dışlanma kültürüdür. Bu dışlanma yeni bir alt sınıf meydana getirmektedir. Dışlanma, yoksullara yönelik hegemonik söylem ve pratiklerin bir sonucu olduğu kadar, yoksulların içselleştirdiği, benimsediği ve öykündüğü pratiklerin de bir sonucudur. Bu sıfatla toplumun geri kalanından dışlanma, oraya ait olmadığını, olamayacağını bilincine varmanın kültürüdür (Çiğdem, 2002: 210).

Sınıf altı nitelemesi, aynı zamanda bir etiketleme aracı olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, sosyal bilimciler, yoksulları damgalamaya elverişli olan ve daha çok dışarıda bırakılmış, sistem dışına itilmiş, sistem için zararlı olarak görülen yapıları ifade eden bu yeni yoksulları ya da sınıfaltı kesimini, tehlikeli sınıf olarak damgalamaya yatkın bir kamusal dile işaret etmektedirler. Ayrıca bu kesimin ileri derecede dışlama, ötekileştirme ve mahrum bırakılma mekanizmalarına muhatap olduklarına dikkati çekmektedirler (Aytaç, 2013: 82).

2.3.4.2. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk, sahip olamama, istediğini alamama, ihtiyaçlarını karşılayamama, başkalarının yardımına muhtaç halde yaşama anlamlarını taşıırken, yoksullar bu anlamları yüklenmekle birlikte yoksulluğa özgü birtakım tutum ve davranışlar geliştirmektedirler. Yoksul bireyler, yoksulluğu yenmek için çözüm bulamadıklarında,

yoksulluktan kurtulamayacaklarını düşündüklerinde veya kurtulmak için herhangi bir çaba göstermediklerinde toplumdan kopuş sürecine girebilmektedirler. Toplumdan kopuk, sosyal hayata ve sosyal faaliyetlere katılım gösteremeyen yoksul bireyler kendilerine has bir yaşam tarzı geliştirme durumu içerisine girebilmektedirler. Oluşan bu yeni duruma yoksulluk kültürü adı verilmektedir.

Yoksulluk algısı açısından en önemli nokta, yoksulluğun ekonomik bir durum olmaktan çok kültürel bir mesele olarak algılanmasıdır. Can'ın yaptığı araştırma, yoksulların zenginlikten uzak kalmayı bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde tercih edebileceklerini ortaya koymaktadır. *"yaşlıca bir gecekondu; "Zenginlik bize göre değil" derken, genç bir kız "Başkalarının zenginliğinden bize ne" diyordu. Eski bir Urfalı bu "kültürel yoksulluk" anlayışını şöyle özetliyor: "Köyden göç eden insanların hepsi tamamen parasız değil. Ama parası olsa bile, gelip kenar mahallelere yerleşiyorlar. Benim bir yakınım niye böyle yaptığını sordum ve bana 'o apartmanlarda kimin girip çıktığı belli değil' cevabını verdi". Dolayısıyla, "alışılmış/tanıdık sosyal çevre içinde olmak", kendini "yoksulluk kültürü" halkasının içinde görmek ya da buradan çıkamayacağı, hatta çıkmaması gerektiğini düşünmek önemli bir nokta"* (Can, 2007: 301).

Yoksulluk kültürü kavramı ilk olarak antropolog Oscar Lewis tarafından kullanılmıştır. Oscar Lewis, Meksika ve Porto Riko'lu aileler üzerine yaptığı araştırmalar sırasında yoksul ailelerin kendilerine has bir yaşam tarzı geliştirdiklerini, hakim kültürün içinde yeni bir alt kültür oluşturduklarını ve tutum ve davranışlarının toplumun diğer kesiminden farklı olduğunu gözlemleyerek bu kavramı kullanmıştır. Ona göre, *"tarımcı köyler, gecekondu ve iç kentlerde toplumun diğer kesimlerinden ayrılmış şekilde bulunan yoksullar, problemleri, engellenmeleri ve dışlanmışlıklarını yenmek için, kendilerine has tutumlar, değerler ve davranışlar geliştirir ve eşitsiz bir toplumda kendilerine göre bir 'hayat tarzı tasarlayarak' uyum sağlamaya çalışırlar. Bu alt kültürü, genel anlamında, bir toplumsal örgütlenmemişlik karakterize eder. Böyle bir alt kültür, sadece bu insanların toplumdaki marjinal durumlarına tepkilerini değil, aynı zamanda bu marjinal durumun içselleştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasını da yansıtır"* (Slattery, 2008; 393).

Lewis yoksulluk kültürü kavramını yazmış olduğu üç kitapta yaygın bir biçimde kullanmıştır. Bu kitaplar, Beş Aile, İşte Hayat ve Sanchez'in Çocukları'dır. Beş aile adlı

kitap roman-gerçek özelliğini taşımakla birlikte, eserin kahramanları gerçek hayattan kişiler olup onların duygu ve düşünceleri ses kayıt yöntemiyle kaydedilip yazıya aktarılmıştır. Ancak Lewis'e asıl ün kazandıran Sanchez'in Çocukları olmuştur. Eserde Meksika başkentinde yedi yüz kiracılı bir apartman dairesinde yaşayan yoksulların hikayeleri anlatılmıştır. Ancak Lewis'in baş eseri olarak "İşte Hayat" kabul edilir. Birleşik Amerika'nın paryaları olarak kabul edilen Porto-Rikolular, bu esere konu olmuştur. İşte Hayat adlı kitabında Lewis daha çok bir hayat kadını ile çocuklarının yaşama savaşını anlatmıştır (Lewis, 1979).

Lewis, *The Children of Sanchez* in giriş kısmında, yoksulluk kültürünü karakterize eden pek çok eğilim sıralamıştır. Bunlardan bazıları: düşük hayat beklentisi, eğitimsizlik, işsizlik, suça eğilim, evlilik dışı doğumlar; sendika/politik parti üyesi olmama; banka, müze, hastane vb. kamusal kurumlardan yararlanmamadır. Sayılan özellikler, bir yandan, sosyal katılımsızlığı; diğer yandan, kötü yaşam kalitesini ve moral değer farklılıklarını işaret etmektedir (Bıçkı, 2013: 149-150).

Lewis'e göre yoksulluk kültürünün oluşmasını ve gelişmesini sağlayan birtakım faktörler vardır. Bu faktörler:

- 1) Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacıyla üretim,
- 2) Devamlı ve büyük ölçüde işsizlik,
- 3) Düşük ücretler
- 4) Ya hükümet baskısı ya da isteyerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli için sağlanmaması,
- 5) Tek taraflı yerine çift taraflı bir akrabalık sisteminin varlığı,
- 6) Hâkim sınıfta servet birikimine yönelen, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısı (Lewis, 1979: LI).

Türkdoğan'a göre ise yoksulluk kültürünü belirleyen unsurlar ekonomik ve sosyo-psikolojik olmak üzere iki farklı boyutta açıklanabilir. Ekonomik bakımdan yoksulluk kültürünü belirleyen unsurlar:

- a) Yaşamak için sürekli mücadele,
- b) Aşağı seviyede ücret,
- c) İşsizlik ve aylıklık,
- d) Sık sık iş değiştirmeler,

- e) Son derece düşük satın alma gücü,
- f) Ele para geçtiğinde har vurup harman savurma, yarının düşünülmemesi,
- g) Sık sık evlerindeki eşyaları rehine verme durumu.

Sosyo-psikolojik açıdan yoksulluk kültürünü belirleyen unsurlar:

- a) Kalabalık mahallelerde oturma,
- b) Sürü yaşantısı
- c) İçki, kumar gibi alışkanlıkların yüksek oranda oluşu
- d) Sık sık fiziksel şiddete başvurma
- e) Bedeni cezalar (Türkdoğan, 2003: 109).

Yoksulluk kültürü toplumun gerisinde kalmışlığı anlatan bir kavram olmasının yanında, bir dışlanma ve kendi haline bırakılmışlığı da ifade etmektedir. Subaşı'ya göre, "yoksulluk kültürü, toplumun genel hayat standartlarıyla ve bu standartların maddi çevresiyle ilişki kuramama halinden kaynaklanmakta ve bir şekilde bu yapı, umutsuzluk ve yılgınlığın içinde eridiği etkili bir potaya dönüşmektedir" (Subaşı, 2007: 94). İşte bu pota içerisindeki yoksullar, topluma uyum sağlayamadıkları için kendilerine özgü birtakım tutumlar ve davranışlar geliştirirler. Daha sonra bu davranışlar kalıplaşarak yoksulların üstünde bir "yoksulluk elbisesi" halini alır. Toplumun yoksullarla hiç ilgisi olmayan diğer üyeleri bile onları bu tutum ve davranışların yarattığı elbise ile tanırlar (Açıkgöz&Yusufoğlu, 2012: 98).

Yoksulların toplumsal bir alt sınıf olarak görülmeleri de yoksulluk kültürünün oluşmasında etkili olmaktadır. Toplum genel olarak yoksullara suçlayıcı bir biçimde yaklaşarak yoksulları kaderlerine terk etmektedir. Bu da onların toplumdan kopmalarına ve ayrı yaşam biçimi geliştirmelerine sebebiyet vermektedir (Açıkgöz&Yusufoğlu, 2012: 90). Çabuklu'ya göre, yoksullar medya aracılığı ile suçlaştırılmaktadır. Onlar okulu terk eden çocuklarla, dilencilerle, şiddet olaylarıyla, soygunlarla, uyuşturucu bağımlılarıyla birlikte anılmaktadırlar. Medya, polis ve orta sınıf tüketiciler ise kanun ve düzen için bir tehlike oluşturduğu düşünülen yoksulları, bu olağan şüphelileri caddelerden ve kamusal yerlerden temizleyerek, gettolarda izole etmek için işbirliğine girmişlerdir (Çabuklu, 2004: 23).

Yoksulluk kültürü, kültür kavramının birçok özelliğini taşımaktadır. Kültürün en önemli özelliklerinden birisi kuşaklar arasındaki aktarımıdır. Ekonomik kaynaklara eşit biçimde erişemeyen, işgücüne katılamayan veya düşük ücretle, olumsuz koşullarda çalışmaya boyun eğen, eşit eğitim imkânlarından yararlanamayan, örgütlenerek haklarını aramayan kadınların, annelerinden miras kalan yoksulluklarını kendi kız çocuklarına miras bırakmakta ve böylelikle yoksulluk kader haline gelmektedir (Bircan akt. Güneş Kargı, 2011: 34)

Yoksulluk kültürü her ne kadar yoksulluk literatürünün zengin hale gelmesine yol açan bir kavram olsa da, yoksulların hayatını açıklama noktasında genel-geçer bir özellik taşımamaktadır. Yoksulların birbirlerinden farklı yaşam tarzına ve değerlere sahip olmaları, farklı yoksulluk kategorileri içerisinde yer almaları ve ayrıca diğer sosyal problemleri yaşama konusunda farklılık göstermeleri yoksulluk kültürünün kapsama alanını daraltmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yoksulluk kültürü bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Gül & Sallan Gül (2008: 86-87)'ün belirttiğine göre bu eleştiriler şunlardır:

- Kültürün değişmeden nesillerce devam ettirildiği kabulü de hatalıdır. Kültürün zaman içinde değişim gösterdiği açıktır ve yoksulluk kültürü bundan bağımsız değildir.
- Kişi davranışlarının doğrudan kişilerin sahip olduğu değerlerce belirlendiği yönündeki kabul hatalıdır. Örneğin, kız kaçırma davranışı, yoksulun bu davranışları doğru ve geçerli kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Bu davranışa doğru olduğu için değil, ekonomik sınırlılıkları aşmanın bir yolu olarak başvurulduğu göz önüne alınmalıdır.
- Suçun sadece yoksullar arasında görülen bir olgu olduğu yargısı, yoksullara yönelik bir etiketlemedir. Orta ya da üst sınıf üyesi gruplarda da değerlerin ihlali yaygındır.
- Türkiye özelinde, yeni yoksulların özellikleri nöbetleşe yoksulluk ve kültür tanımları dikkate alındığında, gecekonducular ile yoksulların eşanlamlı kullanılması da geçerli bir kullanım değildir. Ayrıca, Türkiye'deki

gecekonduklar ile gelişmiş Batı ülkelerindeki gettoların önemli farklılıkları olduğu da dikkate alınmalıdır.

Lewis'in yoksulluk kültürü argümanı pek çok kişi tarafından yoksulların tamamını aynı tarzda açıklayan bir üst çerçeve olarak düşünülür. Ancak Lewis onların tamamının bir yoksulluk kültürü oluşturup geliştirdiklerini iddia etmemiştir. Örneğin, bir süre gettolarda yaşamalarına rağmen, yoksullaşan orta sınıfın otomatik olarak yoksulluk kültürü üyesi sayılamayacağını belirtmiştir. Yani özellikle yoksulluğa sonradan bulaşmış bireyler ve gruplar ile yoksulluğun içinden çıkmak için sürekli mücadele içerisinde olanlar yoksulluk kültürünün etkisini ya hiç hissetmezler ya da daha az hissederler. Bu da demektir ki yoksulluk kültürünün üyesi olmak, objektif olarak yoksul olmanın ötesinde, kişinin kendi öznelliğinden gündelik hayatı kavrayışı ve yaşadıklarına o kavrayış içinde tepki vermesiyle ilgilidir (Bıçkıcı, 2013:150).

2.3.4.3. Küreselleşen Yoksulluk

Dünya bir taraftan zenginleşirken diğer taraftan giderek yoksullaşmaktadır. Yoksulluk, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarca “yüzyılın tek en büyük meydan okuyuşu” (Kacowicz, 2001: 4) olarak görülmektedir. Yoksulluk artık bir azgelişmişlik sorunu olmaktan çıkmıştır. 1970’lerden sonra refah devletinin emekliye ayrılmasıyla (Bauman, 1999a: 113), Amerika ve Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde de bir sorun hâline gelmeye başlamıştır. Kısacası azgelişmiş ülkelerde mutlak yoksulluk, gelişmiş ülkelerde ise göreceli yoksulluk biçimiyle yoksulluk, bütün dünyada küresel bir sorun olmuştur.

Yoksulluğun belki de en önemli nedeni ülkeler arasında ve bir ülkedeki gruplar arasında görülen gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Şenses’in de (2006: 149) belirttiği gibi “Yoksulluk, ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşitsizlik derecesiyle yakından ilişkilidir.” Gelir dağılımı eşitsizliği ve adaletsizliği, ulusal bazda elde edilen gelirin toplum kesimlerine adil dağıtılmaması anlamına gelmektedir. Bunun anlamı şudur: Herkes emeğinin karşılığını tam olarak alamamaktadır. Kişinin elde ettiği kazancı kendisine geri dönmemektedir. Bir bakıma başkaları hesabına çalışmak demektir. Bu durum belirli bazı kesimleri yoksulluk içine itmekte, bazılarını da yoksulluk içinde kalmaya mahkûm etmektedir. “Günümüzde dünyanın büyük bir

kısımında çok yaygın olan açlık ve yoksulluk, kaynaklar, zenginlik ve iktidarın eşitsizce paylaşımının doğrudan bir sonucudur” (Kloby, 2005: 279).

Küreselleşme 1980’li yıllardan sonra hız kazanmaya ve etkisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Uluslararası ticaretin artması ve piyasa ekonomisinin güçlenmesi çok uluslu şirketleri ortaya çıkarmıştır. Çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması, doğa konusundaki bilinçliliğin azalmasına neden olmuş ve bu şekilde doğa hızla tahrip edilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni onların yüksek kar güdüsüyle hareket etmeleridir. Bu şirketler hızla kazanmaya başlarken kaybeden orta sınıf ve yoksullar olmuştur. Bunun neticesinde hane halklarının yaşam maliyetleri artmış ve sosyal refah kaybı gerçekleşmiştir (Okumuş, 2010: 108).

Küreselleşme yüksek risk koşullarını da yansıtan bir kavramdır. Yoksulluk bu risklerin en önemlileri arasındadır. Küresel yapılanma kaybedenler ve kazananlar olmak üzere iki taraf meydana getirmektedir. Kaybedenler açısından büyük bir sosyal kesimin varlığından söz edilebilir. İşsizler, çalışan yoksullar, evsizler, sokakta çalışan gocuklar, geçici ve güvencesiz emek işçileri, sokak satıcıları ve diğer alt sınıf üyeleri küreselleşmenin eşitsizlik boyutu içerisinde oldukça belirgin hale gelmektedir. Bu sınıfa ait olan ve kayıtdışı potansiyeli temsil eden yoksullar, her türlü dışlanma ve sosyal tecrit koşullarıyla yüz yüzedirler (Aytaç, 2013: 66).

Robert ve Rahnema’ya göre, yoksulluk, ekonomik bolluktan ayrılamaz, çünkü onun bir koşuludur. Onlar bu durumu şöyle açıklamaktadırlar: *“Toplum gitgide zenginleşirken halkın gitgide yoksullaşmasının mümkün olmadığını düşünen Adam Smith, bir ütopyacıdır. Bolluk, en sonunda halka kadar ulaşmaz, üstelik böyle olması da arzu edilebilir bir şey değildir. Jeremy Bentham’a göre çoğunluğun yoksulluğu, azınlığın bolluğunun bir koşulu olduğu için, yoksulluk bolluğun bir parçasıdır: En yüksek toplumsal refah durumunda yurttaşların büyük bir bölümü büyük olasılıkla günlük çalışma dışında çok az kaynağa sahip olacak ve her zaman yoksunluğa yakın olacaktır.”* (Robert&Rahnema, 2011: 191).

Kloby’e göre mevcut üretim ve paylaşım sistemi ulusal değil, küresel bir sistemdir. Bu sistem yalnız yerel çapta değil dünya çapında eşitsizlik doğurmakta zamanla düşmanlık yaratmaktadır. Çağdaş dünya pazarında ticarete zengin uluslar ve uluslararası şirketler hâkimdir. Bu pazar milyonlarca insanı yerinden etmiş, acıya

boğmuş ve ekonomik anlamda güvensizliğin ve şiddetli toplumsal çatışmanın tohumlarını ekmiştir (Kloby, 2005: 9). Kloby'nin anlattıkları güçlü ve güçsüz dengesizliğinin küreselleşmeyle pekiştirildiğini ortaya koyarken, yoksul sınıfın daha fazla ezildiğini yansıtmaktadır.

Zenginlik ve refah her ne kadar toplumlar için hedeflenen iki unsur olsa da bunların bazı zararları söz konusudur. Zenginliğe erişemeyen geleneksel yoksullar toplumsal hayata yeterince katılamadıkları için izolasyona uğrarlar ve dayanışma ilişkileri buna bağlı olarak zayıflar. Dayanışma olmadan yoksulların hayata tutunmaları neredeyse olanaksızdır. Zengin bir toplum içerisinde hem zenginleri hem de yoksulları barındırır. Ancak toplumların zengin olarak adlandırılması yeni bir yoksul sınıf meydana getirir ve bu şekilde toplum zenginler ve yoksullar diye ikiye ayrılır. Zenginlerin ahlakı yoksullarinkiyle bağdaşmadığı için ortaya yabancılaşma çıkar (Robert&Rahnema, 2011: 57).

Araştırmanın esas konusu olan tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk olgusuna da küreselleşmenin etkisi vardır. Sanayileşmiş ülkelerde; aile reisinin kadın olduğu, tek ebeveynli ev sayısında; İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük bir artış görülmektedir. Bu olgu kadını çocuklarla eve bağladığı için daha az güvenceli, sigortasız, vazgeçilebilir tam zamanlı olmayan işlere itmektedir. Ya da kadınlar devlet veya çok sınırlı sosyal yardımlarına mahkum olmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda ve büyük şehirlerin gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınlar, ekonomik açıdan dezavantajlı kesimlerinden birini oluşturmaktadır (Balkır&Apaydın, 2011: 43-44).

2.4. Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutu ve Parçalanmış Aileler

Toplumsal cinsiyet açısından yoksulluk olgusu, yoksulluğun kadın-erkek cinsiyeti arasında farklılığına işaret etmektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha derin ve daha sorunlu bir biçimde yaşamaktadır. Bu nedenle kadın yoksulluğu kavramı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kadın yoksulluğunun parçalanmış ailedeki görünümü ise daha fazla dikkat çekicidir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde kadın yoksulluğu ve onun parçalanmış ailelerdeki görünümü ele alınacaktır.

2.4.1. Kadın Yoksulluğu

Bu araştırmaya konu olan parçalanmış ailelerin temel dayanağı da hane reisi olan yoksul kadınlardır. Ancak kadın yoksulluğu genellikle iki boyutlu olarak düşünülmektedir. Birinci boyutta yoksulluktan etkilenen tüm kadınlar kadın yoksulluğu kavramının kapsamına girerken, ikinci boyutta daha spesifik bir şekilde yoksulluğun kadınlaşması yani tek ebeveynli aileleri yöneten yoksul kadınlar anlaşılmaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak daha geniş olan “kadın yoksulluğu” kavramı ele alınacaktır.

Kadın yoksulluğu konusu yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutuyla alakalıdır. “Her yoksul evde bir kadın vardır” ana-fikrinden yola çıkılarak, yoksulluğun daha çok bir kadın problemi olduğu belirlenmiştir. Kadın yoksulluğu veya yoksulluğun kadınlaşması kavramının ortaya çıkışı, ABD’de yalnız yaşayan ve yoksulluk yardımı alan anneler hakkında yapılan tartışmaya dayanmaktadır. Kavram ilk olarak Pearce tarafından 1978’de kullanılmıştır. Pearce’nin belirttiğine göre, yoksulluk hızla bir kadın sorunu haline gelmiştir. Pearce’nin yoksulluğun kadınlaşması kavramını temellendiren tarihsel gelişme ise gelişmiş kapitalist toplumlarda, özellikle Amerika’da 1970’lerden sonra klasik çekirdek aile anlayışı ve pratiğinin, sarsılması ve değişmesidir (Güneş, 2002).

Cecilia yoksullukla ilgili olarak kadın çalışmalarını dört döneme ayırmaktadır:

- Birinci dönem: Birleşmiş milletlerin kadınların kalkınma içerisindeki rolünü belirlemeye çalıştığı dönemdir. Kadın emeğinin kalkınmadaki yerini gösterebilmek için birtakım çalışmalar yaparak kadınların ekonomik koşullarını anlatmaya çalışılan dönemdir.
- İkinci dönem: Bu dönem karmaşıklık dönemidir. Çünkü kadın gücünün evde mi işte mi daha değerli olduğu veya hangi alanda daha fazla ezildiğinin bulunamadığı dönemdir.
- Üçüncü dönem: Kadın hane reisi olan hanelerin sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış olduğunun fark edildiği ve yoksulluğun kadınlaşması tezinin ortaya atıldığı dönemdir.
- Dördüncü dönem: Bu dönemde ise hane içerisindeki eşitsizliğin tüm kadın yoksulları etkilediği anlaşılmıştır (akt. Körükmez 2008: 214).

Kadın yoksulluğunun ilk olarak dünya kamuoyuna duyurulması ise 1995 Pekin Eylem Platformu'nda gerçekleşmiştir. Burada kadınların yoksulluğunun erkeklerinkinden farklı olduğu ve yoksulların içerisinde kadın nüfusunun fazla olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kadın yoksulluğunun çözümüne yönelik olarak birtakım hedefler belirlenmiştir:

1. Yoksul kadınların gereksinim ve çabalarına seslenen makroekonomik siyasalar ile kalkınma stratejilerinin benimsenip sürdürülmesi;
2. Kadınların eşitliği ve iktisadi kaynaklara erişimini sağlayacak yasa ve yönetsel pratiklerin gözden geçirilmesi;
3. Kadınların tasarruf ve kredi mekanizmalarına erişiminin sağlanması;
4. Yoksulluğun kadınlaşmasına yönelik toplumsal cinsiyet temelli metodolojilerin geliştirilmesi ve araştırmaların yürütülmesi (Özbudun, 2014: 279).

Kadın yoksulluğu tartışmaları, kadınları erkeklerle kıyaslayan ve yarıştıran feminist bir bakış açısından ziyade, kadınların yoksulluktan birinci derecede etkilenen sosyal kategori olduğu ön kabulüyle temellenmektedir. Kadınların yoksulluğu daha derin ve şiddetli yaşamaları hem hane içi faktörler hem de hane dışı faktörler nedeniyledir (Topçuoğlu vd. 2014: 8). Bu noktada Moghadam kadınların yoksulluğunu ortaya çıkaran üç temel neden belirlemiştir. İlk olarak, kadınların, yoksulluğu tetikleyen bir durum olarak yetkiler ve yetenekler itibariyle dezavantajlı olması, ikinci olarak; daha ağır iş yükleri ve daha az gelirlerinin olması, üçüncü olarak; kültürel, yasal ve işgücü pazarı engelleri yüzünden sosyo-ekonomik hareketliliklerinin sınırlı olmasıdır (Chant, 2014: 39). Erkeklerle kıyaslandığında işgücüne katılmada kadınların daha dezavantajlı konumda olmaları, eğitim olanaklarından daha az yararlanmaları, kadının çalışmasının önündeki engeller, düşük ücretler, elde ettikleri gelirin denetiminde yeterli söz haklarının olmaması kadını daha yoksul kılmaktadır (Akçay, 2008). Kadın yoksulluğunun görünür olmasına neden olan birtakım faktörler vardır. Ecevit'e göre bu faktörler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. Düşük ücretli ve kötü işlerde çalışmak
2. Pazarlık gücünden ve örgütlenme olanaklarından yoksun olmak
3. Kayıtdışı sektörlerde ve evde istihdam olmak
4. Genelde, gündelik yarı zamanlı ya da sözleşmeli geçici işlerde çalışmak

5. Krediyeye erişimden ve kaynakları kullanmaktan yoksun olmak
6. İşgücü piyasasında ayrımcılık ve kötü muameleye maruz kalmak
7. Evle ilgili sorumlulukları nedeniyle ekonomik faaliyetlerini sınırlamak
8. Çeşitli kurumlarda sosyal-ekonomik dışlanmaya maruz kalmak (Ecevit, 2003: 85).

Goldberg ve Kremen'e göre ise yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin bir analiz yapıldığında dört temel etmeni ele almak gerekir:

1. Kadının iş yaşamına katılma durumu, yarı zamanlı çalışması, işsiz olması, erkeğin ücretine karşın kadının ücreti, çalışma yaşamında cinsiyete bağlı sınıflandırmalarda kadının durumu.
2. İş yaşamında kadının eşit duruma gelmesine olanak tanıyıcı politikaların gelişimi: Kadının ekonomik fırsatlara ulaşmasına veya kendi ekonomik özgürlüğünü sağlamaya yönelik ne tür politikalar var, var olan politikalar örneğin azınlık gibi dezavantajlı gruplara nasıl yansımaktadır?
3. Sosyal refah yardımları veya hükümetin gelir transferleri gibi noktalar kadının yoksullaşmasını anlamada yardımcı olabilmektedir. Genel nüfus içinde kadına ve onun ailesine yönelik ne tür sosyal yardımlar yapılmakta ve bu yardımlar ne kadar etkili olabilmektedir?
4. Yoksulluğun kadınlaşmasını anlamada bir diğer unsur da boşanma oranı, yeniden evlenme, evlenmemiş anne, adölesan anne olma gibi çeşitli demografik etmenlerdir (akt. Çamur Duyan, 2010: 22).

Bu göstergeler kadın yoksulluğunun diğer yoksulluk türlerinden ayırıcı özelliğini yansıtırken kadın yoksulluğunun bir diğer boyutu olan sosyal-psikolojik yoksulluğa ışık tutmaktadır. Bilindiği gibi kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha farklı ve daha duygusal boyutta algırlar. Kadın yoksulluğunda maddi gelirden ziyade duygusal faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu konuyu Yaşar şöyle açıklamaktadır: *“Erkekler kendine saygı ve güveni kadınlar ise daha çok gelecek endişesini ve mahremiyetin sarsılmasını yani utancı yaşarlar. Çünkü bakkaldan, komşudan yardım ve borç isteme durumunda kalanlar genellikle kadınlar olur. Ancak yoksulluk durumunda utancı sadece kadınlar yaşamaz, bu duygu kadını içeride (evde) erkeği ise dışarıda (örneğin çarşıda, kasapta) kovalar ve dolayısıyla utanç hem kadın hem de erkek için geçerlidir”* (Yaşar, 2013a: 225).

Günlük olarak hanenin ihtiyaçlarının karşılanması, kadının geleneksel yapılar içindeki rolüdür ve geleneksel kır yapısında kadınların bu rollerini yerine getirmek için sosyal ortam daha uygundur. Ancak kente göçle birlikte kadının sosyal yaşamdan soyutlanmasına karşın, geleneksel rol beklentisi devam etmektedir. Bu çerçevede bir yandan geleneksel rollerini sürdürmeleri gerekirken, diğer yandan yeni kentsel koşullar içinde daha da kısıtlanmış hareketlilikleriyle birlikte kadınlar, yoksullukla mücadele etmeye çalışmaktadırlar (Körükmez, 2008: 207). Erkeğin haneye yeterli gelir sağlayamadığı durumlarda hem erkek için hem de kadın için bunalımsal bir dönem başlar.

Kadın yoksulluğu başta olmak üzere, diğer yoksulluk türleri kent hayatında sefaletle dönüşebilmektedir. Yaşar’a göre kimi durumlarda yoksulluk hane halkını izole etmekle kalmaz, aynı zamanda hapseder. Yaşar bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Bazı insanlar yaşadıkları sefaleti dışarıya yansıtmamaya özen gösterirler ve tersi durumlarda bu insanlar kendilerine olan saygılarını ve güvenlerini kaybederek umutsuzluk duygusuna kapılırlar. Yine, evin hali nedeniyle utanç duygusu kadınların dünyasında daha fazla yer tutar. Çünkü ev ve hane benliğinin ama daha çok kadınların belli başlı kimlik imajını sunumlarından biridir. Bununla birlikte zamanla bu duygunun yıprandığı ve yıprandıkça da yoksulluğun bir kültür haline geldiği söylenebilir. Artık “her şeyin mümkün olduğu” bu durum aynı zamanda öğrenilmiş çaresizliğin resmidir ve bu porte en çok geleneksel kadın rolüne yakışmaktadır”* (Yaşar, 2013a: 225).

Kadın yoksulluğunu ortaya çıkaran belki de en önemli unsur, kız çocuklarının daha küçük yaştan itibaren evdeki yabancı olarak görülmesidir. Bu nedenle kızlara ileriki hayatlarında gelir denetimi sağlayabilecek imkânlar verilmemektedir. Ayrıca yoksul aileler kız çocuklarının eğitimi konusunda çekingen davranmaktadırlar. Ekonomik yetersizliklerinden dolayı tercihlerini erkekten yana kullanabilmektedirler. Özellikle kırsal yaşamla bağlantılı olan geleneksel aile yapısı, erkek çocuğunu yaşlılıkta dayanılacak bir güç, bakım sağlayacak kişi olarak görmektedir. Kız çocuklarını ise elde ettiği-edeceği geliri bir başkasına, ele götüren, gelirini kontrol edemez ya da kullanamaz görmektedir (Sallan Gül vd. 2014: 166).

2.4.2. Kadın Yoksulluğunun Farklı Boyutları

Yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu olan kadın yoksulluğunu görünür kılan bazı faktörler vardır. Bu faktörleri kadın yoksulluğunun farklı boyutları olarak adlandırmak mümkündür.

2.4.2.1. İşsizlik, Cinsiyet Ayrımcılığı ve Çalışan Kadın Yoksullar

Yoksulluk sorununa kaynaklık eden en önemli sorunlardan birisi işsizlik ve düşük ücretlerdir. Günümüz toplumlarında sabit bir geliri olmadığı halde hanesinde herhangi bir işte çalışan kimsesi bulunmayan aileler yoksul kabul edilmektedir. Ayrıca yoksulluğun aileden bireye indirgenmesi sonucunda şahsi olarak herhangi bir geliri bulunmayan kişiler de yoksulluk kategorisi içerisinde yer alabilmektedirler. Bunun yanı sıra çalıştığı halde geçinemeyen insanlar da “çalışan yoksul” kategorisinde yer almaktadırlar.

Moderniteyle birlikte ortaya çıkan aşırı bireycilik, kendine yetebilen mütevazı bir yaşantının önünü kesmektedir. İşsizlerin yoksul kabul edilmelerindeki etken yalnızca gelir eksikliği değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın dışında kalma yani var olma problemidir. Laçiner’e göre, işin temelini oluşturan üretken, yapıcı, yaratıcı etkinlik, insanın türsel özelliği, yani insanı insan kılan şeydir. Dolayısıyla işsizlik, ekonomik bir sorun olmanın öncesinde ve ötesinde varoluşsal bir sorundur (Laçiner, 2002: 213). Öte yandan modern dünyada iş bulup çalışmak da bazı durumlarda yoksulluğa çözüm sağlayamamaktadır. Aytaç’a göre çalışan kesimin alım gücünde meydana gelen daralma ve çalıştıkları halde geçinemeyen, insanca yaşama kalıplarına sahip olmayan kesimin varlığı bütün dünyada giderek daha fazla politik gündemi meşgul etmekte ve işsiz yoksullara ek olarak yeni bir yoksul kategorisinin belirginleşmesini getirmektedir. İşsizlikteki yükseliş Batılı ekonomileri ciddi biçimde zora sokarken, toplumsal ölçekte de işsizlik ya da geçici/güvencesiz işlere dayalı yoksulluğun başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere dünya genelinde önemli bir gündem maddesi oluşturduğu görülmektedir (Aytaç, 2013: 71).

Çalışan insanlar tarih boyunca yoksul olarak adlandırılmazken, modern toplumun gereksinimlerini karşılayamayacak biçimde çalışan insanlar büyük bir sefalet içinde yoksul sınıfına dahil olmaktadır. Günümüzde çalışmak isteyen ve çalışabilecek durumda olan yüz milyonlarca kadın ve erkek, emek pazarında yetenekleri

normalleşmiş ve değer kazanmış bir işleve denk gelmediği için yoksul olarak değerlendirilmektedir (Rahnema, 2009: 244).

Yoksullara yönelik ayrımcılığın en bariz görüldüğü alan çalışma hayatıdır. Çünkü yoksul profili dendiğinde akla ya çalışmayan ya da kötü koşullarda çalışan insanlar gelir. Vasıfsız olan bu insanlar genellikle acımasız sömürü düzeninin köleleri olmaktadır. Sınıf temelli çözümlemelerin neredeyse tamamında yoksullar alt sınıfta yer almaktadırlar. Çünkü onlar genellikle işçidirler ve düşük gelire sahiptirler. Hatta onların çoğu düzenli bir gelirden mahrumdurlar. Günümüz dünyasında sık sık cereyan eden ekonomik krizlerle birlikte bu tür mahrumiyetleri yaşayanların sayısı giderek artmaktadır (Kümbetoğlu, 2002: 132).

Yoksullara yönelik ayrımcılığın kadın yoksulluğu üzerindeki etkisi daha fazladır. Buvinic'e göre kadın yoksulluğunun 2 belirleyici özelliği bulunmaktadır: işgücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkânlarından yararlanma durumudur. İşgücü piyasasına katılımın düşük olması, katılım sağlandığında düşük ücretli işlerde istihdam edilme, kayıt dışı sektörde çalışma, fason çalışma, ücretsiz aile işçisi olma, elde edilen gelir üzerinde, özellikle kırsal alanlarda, söz sahibi olmama-gelirden yoksunluk vb. gibi göstergeler bu farklılıkları belirlemektedir (Şener, 2009: 2). Şenses'e göre kadınların iş yaşamında uğradıkları ayrımcılığın iki boyutu vardır: Bunlardan birincisi, aynı işi yaptıkları halde düşük ücret almalarına yol açan doğrudan ayrımcılık, diğeri ise kadınların daha düşük verimlilik ve ücret düzeyinde işlerde yoğunlaşmalarına yol açan dolaylı ayrımcılıktır (Şenses, 2006: 177). Özgüç'ün belirttiğine göre de dünya nüfusunun yarıdan fazlasını kadınlar oluşturmalarına rağmen kadınlar dünyanın en büyük azınlığı kabul edilmektedir (Özgüç, 1998: 89). Kadınların azınlık kabul edilmesinin temel nedeni yaptıkları işlerin karşılığını yeterince alamamaktan kaynaklanmaktadır.

Gerek işe alınmada gerekse elde edilen gelirden kadınlar erkeklere kıyasla hep ikinci plandadırlar. Erkekler yüksek vasıflı ve mesleki beceri isteyen görevlerde daha aktif rol oynarken, kadınların yaptığı işler daha düşük statülü ve daha az gelir elde edilen işlerdir. Kadınlar genellikle, temizlik, gıda ve bireysel hizmet alanlarında çalışmaktadırlar. Söz konusu işlerde kadınların hâkimiyet oranı yaklaşık %80'dir. Bu da cinsiyet eşitsizliğinin mesleki yansımasıdır (Turner, 1997: 70).

Connell'a göre, kadınların sömürülmesi, kapitalizmin kâr sağlama dürtüsü ve kendisini yeniden üretmeye yönelik ihtiyacıyla ilintilidir. Diğer bir deyişle, işgücünün

cinsiyete dayalı bölümlenmesine ve ev kadınlarının ezilmesine yol açan baskılarla bağlantılıdır (Connell, 1998: 63). Örneğin, Nikaragua’da “kadınlara, onların işini almak için 200 kişinin sırada beklediği söyleniyor. Patronlar kadınlara ‘sana ihtiyacım yok, benim için bir hiçsin, pislik kadar kıymetin yok’ diyorlar ve aslında şunu söylüyorlar: “Git kendine mini bir etek bul çünkü buradan ayrılırsan sokakta fahişelik yaparsın” (Kernaghan, 2004: 170).

Ghai, yoksulluğun ülkelerde neden olabileceği sorunları gösterirken yoksulluğun ne kadar ciddi bir sorun olduğunun altını çizmektedir: *“Yoksulluğun artışı ve tüketimde göze batan eşitsizlikler, bu ülkelerin sosyal dokusunda önemli ölçüde gerilim yaratmıştır. Birçok ülkede suç, şiddet, kaçakçılık ve yasadışı mal ticaretinde büyük artış olmuştur. Ayakta kalma stratejisinin bir parçası olarak, çocuk emeği, fahişelik ve kadın emeğinin daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. İstihdam olanaklarının peşinde göç eden insanların sayısı artmıştır. Sosyal gerilim artmış, düş kırıklıkları, sosyal patlamalar, etnik çatışmalar, gerilim köktenci ve aşın uçlara dayanan hareketlerin güçlenmesi ile kendini göstermiştir”* (akt. Erdem, 2003: 9).

Son yıllarda, gelişmiş ülkelerde, kadınların işgücüne katılım oranları büyük ölçüde artmasına rağmen, birçok gelişmekte olan ülkede ve Türkiye’de azalma eğilimi göstermektedir. Dünyadaki kadın istihdamını etkileyen nedenlerden pek çoğu Türkiye’de de kadınların istihdamını etkilemektedir. Ancak Türk-aile yapısındaki sosyo-kültürel, dinsel ve eğitimsel faktörlerin dünya genelinden farklılık göstermesi erkeklerin istihdamına göre kadın istihdamının çok daha düşük seviyelerde gerçekleşmesine neden olmaktadır (Boyacıoğlu, 2011: 95). Buna bağlı olarak Türkiye’de cinsiyet ve yaş grubuna bağlı olarak işsizlik oranları ve işgücüne katılım oranları aşağıdaki tablolarda incelenmektedir.

Tablo 9: Türkiye’de İşsizlik Oranlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımı (Ağustos, 2014)

İşsizlik Oranı (%)	Erkek (15 +)	8,9
	Erkek (15 - 24)	17,1
	Erkek (15 - 64)	9,1
	Kadın (15 +)	12,7
	Kadın (15 - 24)	22,4
	Kadın (15 - 64)	13

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tabloda Türkiye’de son dönemlerdeki işsizlik oranlarının cinsiyet ve yaşa göre dağılımı görülmektedir. Buna göre işsizliğin hem kadın hem de erkek cinsiyetinde en fazla yoğunlaştığı yaş grubu genç olarak kabul edilen 15-24 yaş grubudur. Bu yaş grubundaki erkeklerin yaklaşık %17’si işsizken, kadınların yaklaşık %22’si işsizdir. İşsizlik oranları her yaş grubunda kadının aleyhineyken, işgücüne katılma oranlarında cinsiyet eşitsizliği daha da belirgindir. Aşağıdaki tabloda bu oranlar görülmektedir:

Tablo 10: Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımı (Ağustos, 2014)

İşgücüne Katılma Oranı (%)	Erkek (15 +)	72,1
	Erkek (15 - 24)	57,8
	Erkek (15 - 64)	77,5
	Kadın (15 +)	30,9
	Kadın (15 - 24)	29,3
	Kadın (15 - 64)	34,3

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tabloya göre her yaş grubunda kadın ve erkeklerin işgücüne katılma oranlarında ciddi oranda farklılıklar görülmektedir. Farkın en az olduğu yaş grubu genç kabul edilen 15-24 yaş grubudur. Bu yaş grubundaki erkeklerin istihdama katılma oranı, %57,8 iken kadınlarda bu oran %29,3’tür. Aradaki fark %28,5’tir. Diğer yaş gruplarında %43’e kadar çıkmaktadır.

Tüm bu anlatılanlara bağlı olarak kadınların çalışma alanında erkeklere nazaran daha az iş bulabildiği, bulabilseler dahi emeklerinin sömürüldüğü ve yeterli gelire sahip olamadıkları söylenebilir. Kadınların istihdamının sağlıklı bir şekilde artması yoksulluk sorununun çözümü için gereklidir.

Kadın İstihdamını artırmaya yönelik öneriler şunlardır:

- Okuma-yazma bilmeyen kadınların eğitim seferberlikleri ile okur-yazar hale getirilmeleri yönünde çalışmalar yapılması
- Kız çocuklarının eğitime katılmasını destekleyici burs imkanlarının artırılarak eğitilmiş kadın oranının yükseltilmesi
- STK’lar, devlet tarafından verilen bursların yanında, özel bursların da teşvik ve özendirilmesini sağlayacak imkanlar yaratılması
- Meslek edindirme kurslarının sayısı artırılarak, istihdama katılmayan kadınların yeterli eğitimi alarak, çalışma yaşamına katılımlarının sağlanması

- Şiddet gören kadınlara sığınma evlerinde iş eğitimi verilerek, iş imkanları sağlanarak istihdama katılımları ve ekonomik özgürlük kazandırılması
- Çalışan kadınların iş hayatında devamlılığını sağlayıcı, kreş, hasta ve yaşlı bakım evleri kurularak çoğaltılması
- Devlette ve özel sektörde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık üzerine çalışmalar yapılması ve kadın kotaları oluşturulması
- Devlet yönetiminde, siyasi partilerde, yerel yönetimlerde, özel sektörde kadın sayıları artırılarak karar mekanizmalarında daha çok yer almalarının sağlanması gerekmektedir (Boyacıoğlu, 2011: 100).

2.4.2.2. Hane İçi Eşitsizlikler

Kadınların makro düzeyde ayrımcılığa uğramalarının yanı sıra mikro düzeyde ayrımcılığa uğramaları da söz konusudur. Yani dünya genelinde kadınların ayrımcılığa uğramalarının yanı sıra yerel ve hane düzeyinde ayrımcılığa uğramaları söz konusudur. Yunus'a göre kadın okuma yazma bilmez ve genelde istese bile, hiçbir zaman evinden çıkıp para kazanmasına izin verilmez. Ancak burada bir problemi daha belirtmekte yarar vardır. İçinde bulunduğu kültürel yapı nedeniyle kadın da çoğu zaman çalışmaktan çekinir. Öte yandan anne-babasının evindeki aynı nedenlerden dolayı, kocasının ailesinin evinde de güvencesizdir. Kadının kendi ailesi onu fazlalık olarak görmekte ve en kısa sürede onun evden ayrılmasını gözlemektedir (Yunus, 2003: 105). Çalışan kız çocukları ise her konuda ailenin onayını almak durumundadır. Kendi kazancını ise istediği gibi harcayamamaktadır. Diğer yandan kız çocuklarının hane dışında çalışmaya başlamaları onların ev içindeki sorumluluklarını azaltmamaktadır. Onlar ev içindeki işleri de eskisi gibi yapmaya devam etmektedirler (De la Rocha'dan akt. Körükmez, 2008: 217).

Kadınların iş hayatına girmeleri ve rekabet kültürünü kazanmalarının önündeki en büyük engellerden birisi çocuk yaşta maruz kaldıkları psikolojik baskılar ve öğrenilmiş çaresizliktir. Onların utanma, mahremiyet, çekingenlik gibi davranışları ebeveynleri tarafından övülerek desteklenmektedir. Kadınların yumuşak başlı olması, haklarını savunmada daha güçsüz olmaları onların birçok konuda sömürülmeleri anlamına gelmektedir. Böylelikle kadınlar, toprak sahipliği, ekonomik kaynakları yönetme, iş kurma ve yürütme gibi konularda erkeklerle eşit değildir. Bunun da doğal

sonucu olarak kadınlar yetişkin hale geldikleri zaman ne yapacaklarını bilmemekte ve muhtemelen bir erkeğe bağımlı kalmak durumuna düşmektedirler (Yaşar, 2013a: 231).

Bizim toplumumuzda ve ataerkil özelliklerin baskın olduğu diğer toplumlarda kadın evin bekçisi olarak görülmektedir. Kadına en uygun yer ev ve en uygun iş de çocuklarına bakmak ve kendi ev işlerini yapmaktır düşüncesi, Türk toplumunda kültürel olarak ağırlıklı bir değer taşımaktadır. Buna göre evi geçindirecek olan esas olarak erkektir (Kalaycıoğlu&Tılıç, 2000: 32). Rahnema'ya göre kadınların erkek egemen toplumda yaşamaları, onları daha fazla yoksullaştırmaktan ziyade, daha eşitsiz bir yaşam oluşturmaktadır. Ancak kadının uğradığı bu ayrımcılık, aile ocağının, topluluğun ve tüm toplumsal bütünün vazgeçilmez bir üyesi olması nedeniyle, ona gizli bir iktidar vermektedir (Rahnema, 2009: 258).

Kalaycıoğlu&Tılıç'a göre "karısını çalıştırmak zorunda kalan bir erkeği ne toplum, ne kendi aile üyeleri, ne erkeğin kendisi ne de karısı kabul edebiliyor. Karısını çalıştıran erkek, bir anlamda toplumda zayıf erkek olarak algılanıyor. Çalışmak isteyen kadınlar öncelikle eşlerini, eşlerinin ailesini, kendi ailelerini ve diğer akraba ve komşularını ikna etmek zorundadır". Yine onlara göre, "özellikle alt gelir grubundaki kadınlar sosyal çevresinde meşruiyet kazanmadan çalışma hayatına girmekte zorlanıyorlar, çünkü kadınların kendileri de aynı toplumsal normlar, değerler ve inançlar sisteminden etkileniyorlar. Özellikle statüsü ve geliri düşük bir işe girmek hem kadın hem de erkek açısından en son başvurulacak çare oluyor. Kadın da kendi çalışmasını sosyal çevresine ancak ailenin geçim koşullarında en zor anlar yaşadığında kabul ettirebiliyor" (Kalaycıoğlu&Tılıç, 2000: 33).

Modern dünyada ise kadınların son zamanlarda iş hayatında fazlaca rol almaları, onların hane içi eşitsizliğini azaltsa da tam olarak ortadan kaldırmamaktadır. İşgücünde evli kadınların sayısındaki artıştan ve bunun sonucunda onların durumundaki değişimden ötürü, erkeklerin ev işine daha fazla katkıda bulunacağı sanılıyordu. Her şey göz önünde bulundurulduğunda, durum böyle olmamıştır. Her ne kadar şimdi erkekler otuz yıl önce yaptıklarından daha fazla ev işi yapıyorlarsa da ve kadınlar birazcık daha az yapıyorlarsa da, denge yine de eşit değildir. Birleşik Krallık'ta son yoklamalar, erkeklerin 2 saat 17 dakikasına karşılık bu etkinliklere günde ortalama 4 saat 3 dakika harcayan kadınların yine ev işinin ve çocuk bakımının çoğunu yaptığını bulmuştur (Giddens, 2013: 259).

2.4.2.3. Tek Ebeveynli Aileler ve Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun zaman içinde gittikçe artan oranda kadınların problemi haline geldiğini artan oranda kadın ve kadınlara bağlı yaşayan çocukların yoksulluk sınırının altına düştüğünü vurgulamaktadır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramını Goldberg ve Kremen ise (1990: 2-3), kendilerini ve ailelerini geçindirmek zorunda olan kadınların bütün yoksullar içinde çoğunluğu oluşturduğunu vurgulamak için kullanmışlardır. Günümüzde ise bu kavram tüm kadınların yoksulluğuna atfen de kullanılabilir. Ancak yine de aile parçalanması gibi bazı değişkenler kadın yoksulluğunu homojen bir yapıya sahip olmaktan uzaklaştırmaktadır. Alptekin'e göre yoksulluk sorununu yaşayan kadınların heterojen bir grup olduğu kabulünde kadın yoksulluğunun çok boyutlu bir perspektifte değerlendirilmesi gerekmektedir. Yoksul kadınların en mağdur kesimi ise hane reisi olan kadınlardır (Alptekin, 2014: 16).

Daha önce de belirtildiği gibi kadın yoksulluğu konusunu ilk defa ele alan Pearce'dir. Pearce (1978) çalışmasında kadın yoksulluğunun üç sebeple meydana geldiğini ifade etmiştir: Birincisi, kadınlar mesleki ayırım ve düşük ücretler yüzünden kendilerine yetecek geliri kazanamamalarıdır. İkincisi, çocuk desteği için özel aktarım sisteminin gerçekte ciddi anlamda kusurlu olması, yani erkeklerin çocuk desteğini ödemekte başarısız olmalarıdır. Üçüncüsü ise kamusal aktarımlarla güvenlik ağlarının yardım için oldukça zayıf kalmasıdır. Tüm bu sebeplerle birlikte kadın yoksulluğu oranlarının ciddi ölçüde yüksek olması ve özellikle yoksullukta kadınların yönettiği hanelerin oranının 1950 ile 1970'li yıllar arasında ikiye katlanması yoksulluğun kadınsılaştığını gösteren önemli verilerdir. Pearce bu eğilim devam ettiği takdirde 2000'lere kadar neredeyse tüm yoksulların, kadınların hane reisi konumunda olduğu ailelerde yaşıyor olacağını ileri sürmüştür. Ancak daha sonraki gelişmeler bu oranların tahmin edildiği ölçüde artmadığını göstermiştir (Topçuoğlu&Aksan, 2014: 140).

Yoksulluğun kadınlaşmasının genel nedenleri şöyle sıralanabilir: Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin artması, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların daha düşük eğitim düzeyine sahip olması nedeni ile işgücü piyasasına ya katılamaması ya da niteliksiz işlerde düşük ücretli olarak çalışması, işgücü piyasasında var olan cinsiyet ayrımcılığı ve kadınların

yoksulluktan kurtulabilme yeteneklerinin var olan kültürel, yasal ve geleneksel yapı tarafından zorlaştırılması yoksulluğun kadınlaşmasının ardındaki nedenleri açıklamak için kullanılmıştır (Gökovalı vd, 2014: 356).

Yoksulluk ve kadın ilişkisinin belki de en önemli vurgusu, kadınların kendi içlerindeki farklı kategorilerde yoksulluğu daha derin yaşaması ve bu durumun gittikçe artacağına ilişkin endişelerin var olmasıdır. Burada ön plana çıkan kategori ise reisin kadın olduğu tek ebeveynli hanelerdir. Chant’a göre kadınların hane reisi olduğu hanelerdeki kadınlara özel dezavantajları belirtilen faktörler arasında emek arzıyla ilgili olanlar, istihdam ve kazançla ilgili olanlar; özellikle hane reisliği ve yalnız anneliğin birlikte olduğu durumlar en çok ilgi çekenlerdir (Chant, 2014: 39).

Kadın hane reislerinin bulunduğu ailelerin yoksullukla karşılaşma olasılığının altında yatan en önemli faktör ise kadının toplumsal güçsüzlüğüdür. Kadınlar küçüklükten itibaren annelik rolüne uygun yetiştirilmektedirler. Erkeklerin oyunları bir iş üzerine kuruludur. Kızlar ise bebeklerle oynarlar ve kız çocukları bu yaşlardan itibaren sürekli duygusallığa, yardıma dayanışmaya, şefkate ilişkin tutumları içselleştirirler. Kısacası kadınlar çocukluktan itibaren erkeklerden daha farklı bir sosyalleşme sürecinden geçerler. Geleneksel değer ve rollerde erkeklerden beklenen geçim sağlamak, haneyi korumak ve otorite sağlamak iken kadınlardan beklenen ise ev ve çocukların bakımındır. Aksi durumda ise kadınlar oldukça zorlanmaktadırlar. Kadınlar bağımlı oldukları erkeklerden herhangi bir sebeple ayrıldıkları zaman, ailenin idaresini kendileri üstlendiklerinde yoksullaşma riskleri oldukça yüksektir (Yaşar, 2013: 231).

Chant (2014: 70), farklı yazarlardan alıntı yaparak kadın hane reisi olan ailelerin durumlarını şöyle anlatmaktadır:

Finne: “kendilerine bağımlı çocukları olan kadınların hane reisi olduğu haneler yoksulluğun en kötü durumlarını deneyimlemektedir. Kadınların hane reisi olduğu haneler en yoksul olanıdır”.

Tinker: “küresel ekonomik çöküşün özellikle dünyanın her yerinde yoksulun en yoksulu olan, kadınların hane reisi olduğu hanelere baskı yaptığını ifade etmektedir.”

Bullock: “kadınların hane reisi olduğu haneler, gelişmekte olan sanayileşmiş ülkelerin şehir ve kırsal yoksulları arasında yüksek oranda temsil ediliyor.”

Acoste Belen ve Bose: “gelişmekte olan ve gelişmiş kapitalist ekonomilerin süregelen bir endişesi, kadınların hane reisi olduğu hanelerin artmasıyla ilişkili olarak dünya çapında kadınların yoksulluğunun artmasıdır.”

Bibars: “toplumun yoksul ve daha yoksul kesimleri içinde kadınların hane reisi olduğu hanelerin sayısı, bir grup olarak heterojen olsa da olmasa da artıyor. Kendi başlarına erkeksiz kadınlar, yoksul oldukları için daha incinebiliyor ve daha çok ayrımcılıkla karşılaşılıyor.”

Günümüzde, özellikle gelişmekte olan ülkelere hane reisi kadın olan ailelerin gittikçe arttığı, küresel ve yerel anlamda yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçlar arasındadır. Aşağıdaki tabloda bu artış belirgin bir şekilde görülmektedir:

Tablo 11: Gelişmiş Ülkelerde Kadınlar Tarafından Yönetilen Ailelerin Oranları

Yıllar	Dul%	Boşanmış/ayrı%	Hiç evlenmemiş%	Diğer%	Hane Sayısı
1952	85.1	7.5	1.6	5.8	694,700
1956	77.9	14.5	1.9	5.6	115,000
1961	77.1	16.8	1.9	4.2	102,900
1967	68.1	23.7	1.8	6.4	515,300
1973	61.9	26.4	2.4	9.4	626,200
1978	49.9	37.9	4.8	7.4	633,700
1983	36.1	49.1	5.3	9.5	718,100
1988	29.7	62.3	3.6	4.4	849,200
1993	24.6	64.3	4.7	4.2	789,900
1998	18.7	68.4	7.3	4.2	954,900
2003	12.0	79.9	5.8	2.2	1,225,400

Kaynak: Data for 1952–1998, Children and Families Bureau of MHW; for 2003 Equal Employment, Children and Families Bureau of MHLW, 2005. (akt. Kimiko Kimoto and Kumiko Hagiwara, 2010)

Türkiye'deki yoksulluk araştırmaları konusundaki analizler de, benzer bir durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, yoksulluk çalışmaları içerisinde kadın yoksulluğu alanı hem yoksulluğun cinsiyet temelinde nasıl farklılaştığını göstererek konuyla ilgili çözüm odaklı yaklaşımlara katkı sağlaması hem de sosyal problemlerin başında gelen yoksulluk sorunu ile ilgili yetkili kurum ve

kuruluşlarca acil önlem gerektiren bir risk alanını temsil etmesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Topçuoğlu vd. 2014: 9).

Amerika’da 1960’larda kadının hane reisi olduğu aileler 1950’lere göre biraz artarak yoksul ailelerin $\frac{1}{4}$ ’ine yükselmiştir. 1980’lerin sonuna gelindiğinde ise bu eğilim oldukça artış göstermiştir. 1980’lerde tüm yoksul haneler (ki çocuksuz) içinde kadının hane reisi olduğu yoksul ailelerin oranı %47,8’dir. Bu oran 1987’de %51,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilimin sürmesiyle birlikte zamanla yoksulluk daha çok kadın sorunu olarak algılanmaya başlanmıştır. 1990’lara gelindiğinde ABD’de tek ebeveynli aileler (kadının hane reisi olduğu) tüm çocuklu yoksul ailelerin $\frac{3}{5}$ ’ini oluşturmaktadır (Goldberg ve Kremen akt. Çamur Duyan, 2010: 21).

TÜİK 2008 yılı Hane Halkı Bütçe Anketi’nin mikro verilerine göre, tek başına yaşayan yoksulların %81,1’i 85 yaşın üzerindedir ve bunların %75,7’si kadındır. En az bir çocuğu ile yaşayan tek ebeveynli ailelerde yoksulluk oranı %33,4 olarak yaklaşık iki milyon insan demektir. Bu ailelerin de %80’i kadınlar tarafından idare edilmektedir (Işık ve Ataç, 2011: 80).

2007 Elazığ Yoksulluk Haritası Projesinin sonuçlarına göre yoksullar, yapılan inceleme sonrasında iyi, normal, kötü ve çok kötü olmak üzere 4 kategoride değerlendirilmiştir. Buna göre durumu “iyi” olanlar içerisinde kadın hane reisi olan ailelerin oranı yaklaşık %10,78, erkek hane reisi olanların oranı %89,22’dir. Durumu “normal” olanlar içerisinde kadın hane reisi olan ailelerin oranı %10,89, erkek hane reisi olanların oranı %89,11’dir. Durumu “kötü” olanlar içerisinde kadın hane reisi olan ailelerin oranı yaklaşık %20, erkek hane reisi olan ailelerin oranı yaklaşık yüzde 80’dir. Durumu “çok kötü” olanlar içerisinde kadın hane reisi olan ailelerin oranı %42,72 erkek hane reisi olan ailelerin oranı %57,28’dir. Bu oranlar yoksulluk durumu kötüleştikçe kadın hane reisi olma durumunun arttığını göstermektedir. Burada her yoksulluk kategorisinde erkeklerin oransal olarak fazla görünmesinin nedeni erkek hane reisi olan ailelerin %85 olmasıdır. Kadın hane reisi olan aileler ise %15’tir. Oransal açıdan bu kadar büyük fark bulunmasına rağmen durumu “çok kötü” olan ailelerde neredeyse birbirine denk bir durum görülmektedir (www.maziz.net, 20.09.2013).

Türkiye’de ve dünyada kadın yoksulluğunun ve kadın hane reisi olan yoksul ailelerin bazı istatistikleri şöyledir:

- Bahçeşehir Üniversitesi Toplumsal Araştırma Merkezi'nin hazırladığı raporda, 2011 TÜİK sonuçlarına göre, ülkemizde bulunan 17 milyon hanenin 3 milyonu kadınlar tarafından yönetilmekte ve bunların yüzde %27,2'si yoksul kabul edilmektedir. Hane reisi erkek olan ailelerde bu oran % 20'dir.
- Dünyada mutlak yoksulluk yaşayanların 3'te 2'si kadınlardan oluşmaktadır.
- Yaklaşık 1,420 milyon ailenin 270 milyonunu (%20'si) yoksul aileler oluşturmakta ve bu ailelerin 90 milyonu kadınlar, 180 milyonu erkekler tarafından yönetilmektedir.
- Kanada'da yoksul erkek nüfusun toplam nüfus içindeki payı %14,6 iken, kadınlar için bu oran %19 olarak görülmektedir.
- ABD'de 13 milyon, Rusya'da 30 milyon kadın mutlak yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.
- Amerika'da yaşayan etnik gruplar içerisinde de yoksul kadınların oranı fazladır. Siyahîlerden oluşan Afrika kökenli ABD vatandaşları arasında yoksul kadınların oranı %26,5, erkeklerin oranı ise %22,3'tür. Hispanikler içinde yoksul kadınların oranı %23,6, erkeklerin oranı ise %19,6'dır. Asya kökenli vatandaşlar içinde yoksul kadınların oranı %10,7 erkeklerin oranı ise %9,7'dir. Sadece azınlıklar ve etnik gruplarda değil beyazlar arasında da kadın erkekten daha fazla yoksuldur. Beyazlar içinde yoksul kadınların oranı %11,6 iken erkeklerde bu oran %9,4'tür (www.dha.com.tr; Rahnema, 2009: 263; Cawthorne, 2008).

Chant'ın belirttiğine göre yalnız annenin olduğu birimlerin genellikle, iki ebeveynli hanelere göre daha kötü durumda olduğu kabul edilmektedir. Çünkü bunlar yalnızca "ekmek kazanan" bir eş eksiklikleri olduğu için yetişkin bir erkeğin kazançlarından mahrum değildir, aynı zamanda desteklemesi gereken kendisine bağımlı daha fazla kişiye sahiptir (Chant, 2014: 39). Ancak bu mutlak gerçekliğe sahip olmayan bir durumdur. Chant burada kadın hane reisi olan ailelerin doğrudan yoksul kabul edilmelerine yönelik birtakım değerlendirmeler ve eleştiriler getirmektedir (Chant, 2014: 70-74):

Tablo 12: Kadınların Hane Reisi Olduğu Hanelerin En Yoksul Olduğunu Savunan ve Karşı Çıkan Fikirlerin Karşılaştırılması

Kadınların Hane Reisi Olduğu Hanelerin Yoksulun En Yoksulu Olduğu Fikrinin Oluşmasına Etki Eden Faktörler:	Yoksulluğun Kadınlaşması kavramının tarihsel olarak yoksul yalnız anneler ve çocuklarıyla ilişkilendirilmesi
	Akademik ve politik metinlerde bu olgunun tekrarlanarak beyanı
	Anaakım kalkınma kurumlarının tarafından, kadınların hane reisi olduğu haneler arasında artan yoksulluk örneği ve yoksulluğun artan derecesinin onaylanması
	Gelir, tüketim ve harcamalara dair hesaplama yapmak için kişi başı değil de toplu hane rakamlarına itimat etmek
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin geleneksel yoksulluk istatistiklerindeki "görünürlüğü" "Yoksulun en yoksulu" ortodoksisinin, sosyal programlar veya kalkınma programlarında kadınlara kaynak ayırmak için kullanılmasının araçsal değeri
	Kadınların işgücü pazarındaki dezavantajlarından (örneğin; mesleki statü, gelir vb konularda) kadınların hane reisi olduğu hanelerle ilgili anlamlar çıkarmak
	Arazi, mülk ve diğer maddi varlıklar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, kadınların hane reisi olduğu hanelere varsayılan etkisi
	Hane reisinin ekonomik statüsünün, hane üyelerinin refahının bir göstereni olarak fazlasıyla (veya ayrıcalıklı olarak) vurgulanması
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin yalnız annelikle bir düşünülmesi
	Kadın hane reislerinin tek veya en önemli eve ekmek getiren kişi olduğu varsayımı
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin, erkeklerin hane reisi olduğu hanelere göre daha fazla oranda kadın üye içerdiği varsayımı
	Kadınların hane reisi olduğu hanelere sınırlı devlet/kurumsal transferlerin olması
	Ortada olmayan babaların, kadınların hane reisi olduğu hanelerdeki çocuklarına finansal desteklerin sınırlı olması
	Kadın hane reislerinin, akraba, komşu ve arkadaş ağları açısından sosyal sermayeye ulaşma ve/veya onu kullanmada sınırlılıkları olduğu varsayımı
	Doğal ve/veya "geleneksel" aile biriminin (ataerkil/erkek hane reisli) maddi refah için avantajlı olduğu hakkında normatif varsayımların baskınlığı
	Yalnız annelerin hanelerinin "eksik aile", "problemlili aile" ve/veya "parçalanmış aile" belirtisi olarak gören sosyal patolojik söylemler
	Çocukların hakları ve refahı için endişeler
Kadınların Hane Reisi Olduğu Hanelerin Yoksulun En Yoksulu Olduğu Fikrine Meydan Okuyan Faktörler	Gelirler, tüketim, çocukların refahının göstergeleri ve diğer konulardaki nicel verilerle uygunluğunun sistematik eksikliği
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin heterojenliği
	Hane reisi kadın olan ailelerin zorunlu olarak erkek eksik hane olmayışlarının fark edilmesi
	Kadınların hane reisi olduğu haneler tarafından toplumsal cinsiyet önyargısı ve/veya hane incinebilirliğini gidermek için ürettiği stratejiler
	Hanelerin, hane sınırları ötesinden içsel refaha etki edebilen akımlara açık, dışarıya nüfuz edebilen birimler olduğunun farkına varılması
	Kaynak yaratma ve dağıtmayı dikkate alarak, hanelerin pazarlık, ortaklık ve çatışmayı aynı anda içeren "ortaklaşa çelişki" ve hane içi toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler içeren modellemeleri lehine bütünleşik ve uyum içindeki hane modellemelerini reddetmek
	Hanenin refahını hane reislerinin ekonomik statüsüyle otomatik olarak eşleştirmeme fikri
	Gelirler ve tüketimi aşan, diğerlerine ilaveten varlıklar, yoksunluğun öznel deneyimleri, incinebilirlik ve yoksulluk üreten süreçleri vurgulayan, çok boyutlu ve sosyal yoksunluğu da içeren yoksulluk tanımlamaları
	Bireylerin yoksulluk deneyimleri hakkında karar verirken; kaynakların seviyesi kadar hatta belki daha fazla yoksulluğu güç ilişkileri olarak, yani kaynaklar üzerinde yetki ve kontrol olarak da düşünmenin gerekliliği
	Kadın hane reislerinin yoksulluğun farklı boyutları arasında seçim yapmak zorunda kalabilmelerinin farkında olunması
	Bazı kadınların hane reisi olmayı maddi ve/veya diğer refah unsurları açısından durumlarını iyileştirmeyi istedikleri için veya eşlerinden ayrılmalrı, dul kalmaları gibi durumlarda erkek hane reisli yeni bir düzenlemenin parçası haline gelmeyi reddettikleri için aktif olarak tercih ettiklerinin farkında olunması

Tablo 13: Kadınların Hane Reisi Olduğu Haneleri Yoksulun En Yoksulu Olarak Yorumlamanın ve Yorumlamamanın Olası Sonuçlarının Karşılaştırılması

Kadınların Hane Reisi Olduğu Haneleri Yoksulun En Yoksulu Olarak Yorumlamanın Olası Sonuçları	Kalkınmada ve sosyal programlarda kadınlar için kaynakları potansiyel olarak garantileyebilir
	Kadın hane reislerinin negatif ekonomik koşullarını homojenleştirebilir
	Kadınların hayatlarının ekonomik olmayan, eşitsiz toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkileri, aile içi şiddet gibi dezavantajlarını görmezden gelir
	Erkeklerin hane reisi olduğu hanelerdeki kadınların durumunu görmezden gelir veya onlara olan ilgiyi azaltır
	Erkeklerin hane reisi olduğu hanelerdeki kadınların yoksul olmadıklarını varsayar
	Kadınların yoksulluğunu kötüleştiren koşullar içinde daha geniş toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yerine hane koşullarını gereksiz abartır
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin toplumsal cinsiyet önyargısı ve/veya hane incinebilirliğiyle başa çıkmak için gösterdikleri çabaları değersiz kılar
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin negatif bir imajı olmasına etki eder
	Kadın hane reisliğini patolojik hale getirmek yaşam olanaklarını daraltmaya etki eder
	Erkek ve kadınları birlikte ve/veya toplumsal cinsiyet ilişkilerim içeren programlarsa yalnızca kadınları içeren programların artmasına sebep olur
	Yalnız baba hanelerini göz ardı eder
	Neoliberal verimlilik düşüncesine ve hedefi belirli programlar olan evrensel sosyal programların yerine başkalarının getirilmesine hizmet eder
	Kadın hane reislerini hedef alan, şimdiye kadar kadınların statüsünü, sosyal meşruluğunu ve refahını yükseltmek açısından ve/veya toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri veya hane yapıları arasındaki eşitsizlikleri azaltmak açısından pek de kayda değer fayda sağlar gözükmeyen programlara yol açıyor
	Kadın hane reislerini, hakları olan bir grup olarak değil de, ihtiyaç içinde bir grup olarak nesneleştiriyor
	Evlilik ve "geleneksel aileyi güçlendirmeyi hedefleyen muhafazakâr gündemlere hizmet ediyor
	Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoksullukla birleşmiş hale geliyor
Kadınların Hane Reisi Olduğu Hanelerin "Yoksulun En Yoksulu" Olduğu Basmakalıp Yargıyı Bozmanın Olası Sonuçları	Potansiyel olarak kadınlar için ayrılan kamusal/kalkınma kaynaklarını, özellikle ulusal hükümetler ve uluslararası kurumlar tarafından desteklerin azaltıldığı bir ortamda feda etmek
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin özellikle yalnız annelerin "hak etmeyen yoksullar" olduğu söylemlerini besleyebilir
	Kadınların hane reisi olduğu hanelerin göreceli ekonomik refahı, kadınların hane reisi olduğu hanelerin maddi olmayan diğer durumlarını önemsiz gösterebilir ki bu da kadınların ve çocukların refahını (örneğin; hane ayrımcılığı ve yapısal ekonomik dezavantajlarını gidermek için ortaya çıkan zaman, enerji eksiklikleri, fiziksel sağlık ve ruh sağlığı) önyargılarla görmeye neden olabilir
	Kadınların reisi olduğu hanelerin farklılıklarının farkında olunması hedefleme yapmayı zorlaştırır
	Kadınların yoksulluğunu dikkate alan yeni farklı programlar geliştirmenin karmaşıklığı ve kapsamı, özellikle erkeklerin kalkınma ve toplumsal cinsiyet konusunda uzmanlıkları eksik olduğu için; maliyet ve kaynakla ilgili sonuçla yaratır
	Kadınların yoksullaşması kavramının yeniden düşünülmesi, yapışöküme uğratılması ve yeniden formüle edilmesini gerektirir

Herşeye rağmen kadın yoksulluğunun ciddi bir problem olduğu ve bunun tek ebeveynli ailelerde daha derinden yaşandığını söylemek mümkündür. Ancak Yaşar'a göre hem sosyal hem de ekonomik kaynaklardan dışlanmış olan kadınların sadece hayatlarının bir döneminde geçici olarak karşılaştıkları travmatik olaylar nedeniyle değil

daha çok yapısal şartlar ve sosyal normlar nedeniyle de yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduklarını ve bunun kuşaklar arasında aktarılan daimi bir süreç haline gelebileceğini söylemek mümkündür. Yine ona göre gerek geçmiş hayatlarının sorunlarla dolu olması gerekse mevcut durumdaki konut, beslenme, eğitim gibi sorunlarının ağırlığı nedeniyle çoğunun ciddi bir yoksullukla karşı karşıya kaldıklarını söyleyebilmek mümkündür. Bu nedenle kadınlar kadar gizli olan yoksulluğun farklı yapılarını anlamak ve çözmek için yalnızca yardım yapmak değil, aynı zamanda güçlü bir mücadele merkezi oluşturmak şarttır (Yaşar, 2013a: 266).

2.4.2.4. Diğer Boyutlar

Kadın yoksulluğunun ayrımcılık, işsizlik-çalışan yoksullar ve tek ebeveynli haneler boyutlarının yanı sıra başka boyutları da vardır. Bu boyutlara tezin uygulamalı kısmı içerisinde değinileceği için burada sadece isimleri sıralanmaktadır:

- Eğitim eksikliği
- Aile içi şiddet
- Sosyal dışlanma
- İntihar
- Sağlık Sorunları

2.5. Çocuk Yoksulluğu

Globalleşen dünyada meydana gelen olaylar herkesi doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Özellikle mal ve hizmet üretiminin yaygınlaşması, refahı arttıracak beklentisi yaratırken, maalesef dünyanın pek çok bölgesi dünya zenginliğinden yeterince faydalanamamaktadır. Günümüzde yoksulluk küresel bir sorun haline gelirken, yoksulluğun en çarpıcı örnekleri dünya çocukları üzerinde görülmektedir. Yoksulluğun çocuk boyutu, çocuk yoksulluğu kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Çocuklar doğdukları andan itibaren dışarıya bağımlıdırlar. Newman'ın belirttiğine göre Amerika'da yaşayan birçok insana göre küçük çocuklar, doğal olarak bağımlı ve yardıma muhtaç kabul edilir. Onlara göre anne baba, çocukların beklenti ve arzularını sevgi, şefkat ve sıcaklıkla karşılamalıdır. Bu sayede çocuklar ana babaya güvenmeyi öğrenecek, onların değerlerini kabullenecek, sağlam bir benlik kavramı

geliştirecek, dışa dönük ve çok yönlü normal bir birey olacaktır (Newman, 2013: 99). Yoksul çocuklar ise normal şartlar altında doğan ve büyüyen çocukların aksine her türlü yoksunluğu daha ağır şartlar altında yaşayan ve fakirliği adım adım öğrenen çocuklardır.

Çocuk yoksulluğunun ayrı bir tartışma konusu olmasının temelinde çocukların yoksulluğa karşı daha duyarlı olmaları ve yoksulluktan daha fazla etkilenmeleridir. Yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında, bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanmaktadır. (UNICEF, 2001). Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların yüzde 40'ı (yaklaşık 500 milyon çocuk) günde 1 doların altında bir gelire sahiptir ve yoksulluk milyonlarca çocuğun ölümüne yol açtığı gibi, daha fazla sayıda çocuğun okula gidememesine, hastalanmasına veya "çocuk işçi" olarak yaşamını sürdürmesine neden olmaktadır (UNICEF, 2001).

Tablo 14: Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Gelişmekte Olan (Az Gelişmiş) Ülkelerdeki Çocuklar Arasında Mahrumiyet Oranları

BÖLGE	Temel gereksinimler ve çocuklar arasındaki mahrumiyet yüzdeleri (%)						
	Sudan mahrum çocuklar	Tuvaletten mahrum çocuklar	Barınakta n mahrum çocuklar	Bilgiden mahrum çocuklar	Sağlıktan mahrum çocuklar	Gıdadan mahrum çocuklar (U5)	Eğitimden mahrum çocuklar (7-18 yaş arası)
Afrika Alt Büyük Sahrası	52,9	34,7	64,4	28,4	23,5	17,7	28,9
Orta ve Batı Asya	14,1	1,4	16,2	4,2	2	6,9	5,9
Doğu Asya ve Pasifik	12,7	10,2	9,9	5,5	5,2	12,1	3,4
Latin Amerika ve Karayipler	7	16,2	21,4	4,6	6,5	4,7	3,4
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	21,2	24,5	47,4	7,4	16,3	14,3	21,2
Güney Asya	17,8	61,4	45,3	28,3	22,5	24	19,2
Gelişmekte Olan Dünya Toplamı	21,1	30,7	33,9	16,1	14,2	16,1	13,1

Kaynak: Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, 2002 akt. Jha vd. 2011: 476.

Yukarıdaki tabloya göre en büyük yoksunluk sahra-altı Afrikası'nda yaşanmaktadır. Buradaki çocukların en büyük mahrumiyet alanı barınma koşullarıdır. Çocukların %64,4'ü barınma imkanından yoksundurlar. Barınma koşullarından sonra temiz sudan mahrum olma gelmektedir. Çocukların yarısından fazlası temiz sudan mahrumdurlar. Bu da çeşitli hastalıklara ve ölüme işaret etmektedir. Sahra altı Afrikası'ndan sonra çocuk yoksulluğunun en derin yaşandığı bölge Afganistan, Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Nepal gibi ülkeleri içerisinde barındıran Güney Asya'dır. Buradaki çocukların en temel problemi tuvalet ihtiyacıdır. Çocukların %61,4'ü tuvaletten yoksundurlar. Genel olarak bakıldığında ise az gelişmiş ülkelerde çocuk yoksunluğunun oranları şöyle sıralanmaktadır: Sudan mahrum olanların oranı %21,1, tuvaletten mahrum olanların oranı %30,7, barınaktan mahrum olanların oranı %33,9'dur. Ayrıca bu ülkelerdeki çocukların %16,1'i bilgiden ve gıdadan, %14,2'si sağlıktan ve %13,1'i eğitimden mahrumdurlar.

Çocuk yoksulluğu ile ilgili diğer istatistikler ise aşağıdaki gibidir:

- Gelişmekte olan dünyada çocukların yarısından fazlası yoksulluk içinde yaşamaktadır.
- Altı çocuktan biri yetersiz beslenmekte veya yetersiz büyümeden muzdariptir; yedi çocuktan birinin hiçbir şekilde tıbbi bakım imkânı bulunmamaktadır; beş çocuktan biri temiz su içememekte ve üç çocuktan birinin evinde temizlenme tesisatı bulunmamaktadır.
- 640 milyondan fazla çocuk çamurdan zeminler üzerinde veya aşırı derece kalabalık meskenlerde oturmaktadır.
- 120 milyondan fazla çocuk ilkokulu bırakmıştır ve bunların çoğunluğu kız çocuklarıdır (300 milyon).
- Dünya çapında 30.000'den fazla çocuk önlenabilir sebeplerle her gün ölmektedir (Çocukları Kurtaralım akt. Jha vd. 2011: 477).

Bu veriler dünyadaki pek çok çocuğun ne kadar ağır şartlar altında doğup büyüdüğünü göstermektedir. Dünyanın az gelişmiş bölgelerinde çocuk yoksulluğunun görüntüsü açlık ve susuzluk gibi derin mahrumiyetler şeklinde olurken, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde çocuk yoksulluğu daha çok göreceli boyuttur. Herhangi bir sebeple ailesi yoksul olan çocukların kendileri de yoksul olarak yaşamaktadırlar.

Özellikle çocuklar kendilerini sürekli akran gruplarıyla kıyaslamakta ve sahip olamadıkları şeyler yüzünden onlara imrenmektedirler. İlk etapta ailesinin yoksul olduğunu bilmeyen ve kabullenemeyen çocuklar, bu travmayı atlattıktan sonra yoksulluğu kabullenip içselleştirmektedirler. Burada en büyük acıyı ebeveynler, özellikle de anne yaşamaktadır. Çocukların bitmek bilmeyen istekleri karşısında çoğu kez cevaplar geçiştirilir. Alamamaya türlü bahaneler uydurulur. Bu şekilde büyüyen çocuklar tüketim kültürüne endeksli bir dünyada yaşadıklarını fark ettiklerinde yoksul hayata tepki olarak olumsuz davranışlar geliştirebilirler. UNICEF'in Türkiye araştırması da benzer sorunlara işaret etmektedir. UNICEF'e göre yoksulluk içinde büyüyen çocukların aşağıdakilerle karşı karşıya kalma riski daha fazladır:

- Düşük eğitim durumu
- Kötü sağlık;
- Küçük yaşta hamile kalma;
- Madde bağımlılığı;
- Suç işleme ve antisosyal davranış;
- Düşük gelir;
- İşsizlik;
- Uzun süre devlet yardımına bağımlı kalma (UNICEF Türkiye, 2006).

Türkiye'de en çok yoksulluk riski altında olan çocuklar aşağıdakileri içermektedir:

- Ailenin geçiminin sadece bir kişi tarafından sağlandığı büyük ailelerde doğan çocuklar;
- Eski tarım tekniklerinin ve büyük pazarlara sınırlı erişimin ailelerin geçim sağlayabilme olanaklarını tehdit ettiği kurak, dağlık, kırsal alanlarda büyüyen çocuklar;
- Tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklar;
- Aileleri yakın zamanda kentsel alanlara göç etmiş olan çocuklar;
- Kayıtdışı ve geçici işlerde çalışan ve bunun sonucunda da düzenli bir gelire sahip olmayan anne-babaların çocukları;
- Örgün eğitim almamış ya da çok az eğitim almış, çoğu zaman vasıfsız olan ve ortalamanın altında para kazanan anne-babaların çocukları;

- Anne-babaları yetersiz istihdam edilen ve yeterli para kazanamayan çocuklar;
- Anne-babaları uzun süredir işsiz olan, engelli olan ya da engelli birine bakan çocuklar (UNICEF Türkiye, 2006).

2.6. Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla ve dolayısıyla kadın yoksulluğuyla mücadele yöntemleri üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi yoksulların dışarıdan yardımlarla desteklenmesine vurgu yapan sosyal yardımlar, ikincisi hem dışarıdan yardım hem de yoksulların kendi kapasitelerini kullanarak oluşturulan mikro kredi faaliyetleri, üçüncüsü ise yoksulların yalnızca kendi başlarına geliştirmiş oldukları geçinme stratejileridir.

2.6.1. Sosyal Yardımlar

Sosyal yardımların temel de üç bilinen şekli mevcuttur. Bunlardan birincisi devlet kurumlarından yoksul vatandaşa yönelik yardımlar, ikincisi sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları yardımlar ve üçüncüsü bireysel yardımlardır. Sosyal yardımların hedef kitlesi aşağıda sıralanmaktadır:

1. Her hangi bir yerden gelir kaynağı olmayan işsizler.
2. Çalıştığı ve kazancı olduğu halde kendi zarurî ihtiyaçlarını ve(ya) bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar.
3. Yardıma muhtaç çok çocuklu aileler, dul ve(ya) boşanmış çocuklu kadınlar.
4. Yardıma veya bakıma muhtaç âciz yaşlılar ve özürllüler (acezeler).
5. Herhangi bir kazaya uğramış veya meslek hastalığına yakalanmış ve bundan dolayı da tamamen veya kısmen ya da geçici olarak malul duruma düşmüş yardıma ve bakıma muhtaç kişiler.
6. Kendileri veya aile fertleri hapiste olan yardıma muhtaç kişiler.
7. Özellikle sosyal sigortalar kapsamı dışında kalan ve sağlık hizmetlerinden yararlanması gereken yoksul aileler ve hamile bayanlar.
8. Eğitim gören veya göremeyen fakir çocuklar.
9. Uygun meskeni olmayanlar, sağlıksız ortamlarda barınanlar veya kira bedellerini ödemekte güçlük çekenler.
10. Yeterli maddî imkânı olmayan ve evlenmek isteyenler.

11. Değişik tabii âfetlerden dolayı yardıma muhtaç hâle gelen kişiler.
12. Tabii âfetlerden dolayı zarara uğrayan çiftçiler.
13. Borçlarından kurtulamayan ve bundan dolayı da geçim sıkıntısı çeken aileler (Seyyar, 2003: 52).

2.6.1.1. Dünyada Sosyal Yardımlar

Yoksullara yönelik sosyal yardımlar konusunda dünyanın pek çok bölgesinde devlet ön plana çıkmaktadır. ABD ve Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde asgari gelir uygulaması ön plandadır. Asgari gelir güvencesi, sosyal koruma hukukuna ait bir kavramdır. En genel anlamda, toplumun yoksul ve egemen yaşam biçiminden dışlanmış olan kesimlerinin asgari düzeyde geçim olanaklarına kavuşturulması ve toplumla olan bağlarının güçlendirilmesi için devlet tarafından yapılan bir tür sosyal yardım olarak tanımlanabilir (Metin, 2012: 130).

Almanya'da sosyal yardımlar, 1980 yılından itibaren giderek artan bir önem kazanmıştır. Yardımın bağlanması için kişisel başvuru ve kişinin geçim kaynaklarına ilişkin araştırmanın yapılması gerekmektedir. Yardım talebinde bulunan kişinin kendi başına geçinmiyor ve bu konuda aile üyelerinin veya diğer sosyal yardım kuruluşlarının yardımından da yararlanamıyor olması gerekmektedir (Metin, 2012: 135). Ancak yardım alanların oranı oldukça düşüktür. Toplam nüfus içinde sosyal yardım alanların oranı ortalama %3 civarındadır. Almanya'da sosyal yardım alanların profilinde de değişiklik gözlenmektedir. Son yıllardaki eğilim, çocuklar ve gençlerin “yeni yoksullar” olarak ortaya çıkmasıdır. Aynı zamanda çalışan yoksulların da daha çok çalışma yaşındaki yetişkin insanlardan oluştuğu bir gerçektir. Sosyal yardım maliyetleri 1990'lı yıllarda yükselmesine karşın, bu yardımın toplam sosyal harcamalar içindeki oranı, marjinal düzeyde kalmaya devam etmektedir (Gökçek Karaca, 2014).

- Yalnız yaşayan ya da tek ebeveyn için 382 €
- Birlikte yaşayanlar, resmi ya da resmi nikahı olmayan eşler için 345 €
- 6 yaşın altındaki çocuklar için 224 €
- 6-14 yaş arasındaki çocuklar için 255 €
- 14 yaşından büyük çocuklar için 289 €

Örneğin; 5 ve 10 yaşlarında iki çocuğu olan bir aile için Ebeveynler $2 \times 345 = 690$ €, 5 yaşındaki çocuk için 224 €, 10 yaşındaki çocuk için 255 €. Toplam miktar 1.169 €'dur.

İsveç'te de ekonomik yardım kendi veya aile bireylerinin zorunlu yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak geçim kaynaklarından yoksun olan kimselere, uygun bir yaşam standardı sağlamak amacıyla en son çare olarak kısa veya uzun dönem için verilen bir ekonomik yardım türüdür. Yardım alanların büyük çoğunluğunu, çocuklu bekâr kadınlar, çocuksuz yalnız yaşayan kişiler ve göçmenler oluşturmaktadır.

- Yalnız yaşayan kişiler için 446 €
- Çocuksuz çiftler için 731 €
- 10 yaşına kadar bir çocuğu olan çiftler için 1.038 €
- 8, 12 yaşına kadar iki çocuğu olan çiftler için 1.687 €
- 8, 10 ve 12 yaşına kadar üç çocuğu olan çiftler için 1.255 €
- 10 yaşına kadar bir çocuğu olan tek ebeveynler için 735 €
- 8 ve 10 yaşına kadar iki çocuğu olan tek ebeveynler için 1.043 €

İngiltere'de ise çalışabilecek durumda olanlara yapılan yardımlar son zamanlarda büyük eleştiriler almaktadır. Ancak yine de yardım miktarları yüksektir. Yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir:

- 25 yaşındaki yalnız yaşayanlar için 737 €
- Çocuksuz evli çiftler için 1.015 €
- 10 yaşına kadar bir çocuğu olan evli çiftler için 1.335 €
- 8, 12 yaşına kadar iki çocuğu olan evli çiftler için 1.600 €
- 8, 10 ve 12 yaşına kadar üç çocuğu olan evli çiftler için 1.800 €
- 10 yaşına kadar bir çocuğu olan en az 18 yaşındaki tek ebeveynler için 1.102 €
- 8 ve 10 yaşına kadar iki çocuğu olan en az 18 yaşındaki
- Tek ebeveynler için 1.307 € (Gökçek Karaca, 2014).

2.6.1.2. Türkiye’de Sosyal Yardımlar

Yoksullukla mücadelenin en belirgin yolu sosyal yardımlardır. Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin tarihsel gelişimine bakıldığında Eski Türklerden beri devam eden bir yardım sistemi olduğu görülecektir. “MÖ 3000 yılında Orta Asya’da Türkler, insanları ve hayvanları korumak için, sosyal güvenlik kurumuna benzer, vakıflar kurmuşlardır. Türk tarihinde çocukların korunmasıyla ilgili alınan ilk resmi ve düzenli önlemlere ilk Müslüman şii kavimlerde rastlanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocukların korunması ve bakımı için kurumlar açılmıştır. Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile başlayan çağla birlikte insanı korumaya yönelik yasal ve kurumsal önlemler Anadolu’ya taşınmıştır. Selçuklularla sosyal hizmetler daha yaygın bir örgüt haline gelmiştir. Dinsel vakıflarla yardımlar örgütlenmeye başlanmıştır”(Kılıç & Çetinkaya, 2012: 95).

Günümüzde yoksullar açısından devletin yardımları olmazsa olmaz kabul edilmektedir. Devletin sunduğu yardım olanakları çok daha gelişmiştir, ancak zaman içinde hızla değişen ve birbirinden farklılıklar gösteren taleplerin altından kalkamaz hale gelmekte ve bu yüzden de finansal çöküntüye daha fazla maruz kalmaktadır. Bu yardımlar özellikle istihdam olanaklarından mahrum kalmış grupları hedeflemektedir ve bu yüzden de vergi mükelleflerinden itirazların gelmesine neden olma ihtimali daha fazladır. Ayrıca yaşam maliyetinin daha yüksek olması, barınacak uygun bir yer bulamama ihtimalinin artması ve kendi tükettiklerini üretebilme yollarına başvurmanın zorlaşması, yoksullaşma sürecinin daha da hızlanmasına neden olmaktadır (Mingione, 2013: 18).

Dünyada ve ülkemizde yardımlar konusunda temel belirleyici unsurlardan birisi eğitim düzeyinin düşük olması ve buna bağlı olarak iş yapabilme potansiyellerinin düşük olmasıdır. Güneş’e göre yardım alan hanelerde kadın ve erkeklerin çoğu emek gücünü kullanabilme potansiyeline uygun yaştadır. Geçim yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, işgücü piyasalarında yüksek maaşlı, düzenli ve istikrarlı işler için rekabet edebilecek insan sermayesine sahip olmadıkları görülmektedir. Erkeklerin meslekleri eğitim düzeyleriyle örtüşmektedir (Güneş, 2014: 123).

Türkiye’de yoksulluk ve kurumsallaşmış sosyal yardım mekanizmaları geç sayılabilecek bir dönemde gündeme gelmiştir. İşgücünün büyük oranda kırdaki olması,

kırdan kente göçün kırla bağı sürdürecektir biçimde gerçekleşmesi ve bunun sağladığı destek mekanizmaları, kentte barınılabilecek, hemşehrilerin yaşadığı gecekondu bölgelerinin olması bunlar arasında sayılabilir. Bu olanakların azalması ya da ortadan kalkmasıyla yoksulluk daha görünür bir hal almaya başlamıştır. Böylelikle nöbetleşe yoksulluktan kalıcılaşan yoksulluğa da geçilmiştir (Şener, 2010:11).

Türkiye’de asgari gelir uygulaması gibi bir uygulama olmasa da yoksullara yönelik olarak son yıllarda önemli yardımlar yapılmaktadır. Elazığ SYDV’den alınan bilgilere göre bu yardımlar aşağıdaki gibidir.

- Barınma: Oturulamayacak derecede eski, virane evlerde, sağlıksız, koşullarda yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin onarımı veya yeni ev yapımı için yapılan yardımlardır. Ev yapımı(betonarme): 25.000-TL, Prefabrik ev yapımı: 20.000-TL Ev onarımı: 15.000-TL, Afet yardımı
- Sağlık: 0-6 yaş 35 TL, gebe kadınlar 35 TL, doğum yardımı 70 TL, lohusalık yardımı 35 TL’dir.
- Eğitim: Öğrenci başına 35 TL
- Yakacak: Kış öncesinde 750 kg kömür yardımı şeklindedir.
- Gıda Yardımı: Yılda iki defa yapılır.
- Eşi Vefat Eden Kadınlara Nakdi Yardım Programı: 2 ayda bir 500 TL
- Yaşlılık maaşı: 3 ayda bir 424 TL
- Engelli maaşı: %40-69 arası 3 ayda 849 TL, %70 ve üzeri 3 ayda 1274 TL
- Muhtaç Asker Ailesi Yardımı: Ayda 250 TL
- Genel Sağlık Sigortası

Türkiye’de 2013 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yoksullara yönelik olarak yaklaşık 20 milyar TL yardım yapılmıştır. Bu yardımların dağıtıldığı gruplar ve tutarları aşağıdaki gibidir:

- 427 bin 434 engelli için 3 milyar 449 milyon 908 bin 836 TL
- 658 bin 681 haneye gıda için 180.7 milyon TL
- 19 bin 722 haneye barınma için 62.6 milyon TL
- 2 milyon 106 bin 015 haneye 2 milyon 142 bin 316 ton kömür
- 281 bin 141 kadına eşleri vefat ettiği için 752.8 milyon TL

- 50 bin 583 aileye askerde olan çocukları için 77.5 milyon TL
- 809 bin 117 ilkokul, 810 bin 200 ortaokul, 334 bin 317 lise öğrencisine 512 milyon TL
- Öğrencilere öğle yemeği için 250 milyon TL, kitap için 275 milyon TL
- 43 bin 500 engelli öğrencinin okula gidebilmesi için 85 milyon TL
- 778 bin 238 haneye şartlı sağlık yardımı olarak 229 milyon 23 bin TL
- Gebelik için 71 bin 807 haneye, lohusalık için 13 bin 770 haneye, doğum için de 16 bin 175 haneye 14 milyon 77 bin TL
- 632 bin 407 yaşlıya aylık 1 milyar 9 milyon 428 bin TL (www.radikal.com.tr).

2.6.1.3. Sosyal Yardımlara Yönelik Eleştiriler

Yoksullara yönelik sosyal yardımlar, yoksullukla mücadele konusunda baş aktör konumundadırlar. Ancak bazı yazarlar sosyal yardımları çeşitli açılardan eleştirmektedirler.

İlhan'a göre yardımlar yoksulluğa çare olamamaktadır. Yardımların her ne kadar yoksulluğun etkilerini yatıştırıcı fonksiyonu bulursa da, buna rağmen yoksullar için ezici ve damgalayıcı etkileri de söz konusudur. Ayrıca yardımlar yoksulları nesneleştirip eşya gibi görülmesine de neden olabilmektedir. Bu yüzden yoksullar bireysel yardımları tercih etmek yerine devlet yardımlarına yönelmektedirler. Bunun en önemli sebebi yardımların incitici özelliğinin nispeten azaltılması ve minnet duygularından uzak kalınmasıdır. Tüm bu sebeplerden dolayı sosyal yardımların kendisi bile başlı başına bir sorun teşkil edebilecek duruma sahip olmaktadır (İlhan, 2013: 218).

Robert ve Rahnema'ya göre yoksullara yardım aslında genellikle modern yönetim sistemlerine özgü manipülasyon ve sömürü mekanizmalarının maskesinden başka bir şey değildir. Onlar bu durumu şöyle açıklamaktadırlar: *“yapısal şiddetler, yurttaşların özgürlüğünü değil pazarın özgürlüğünü savunan yasalarla uygulanan ayrımcılık ve adaletsizlikler. Aynı kuramsal yapı yoksulluğa karşı barışçı savaşı, düşünce ayrılığına karşı kanlı savaşı destekler. Oysa tam tersine, uzmanların gerekli bulduğu ve eksikler kataloglarında listelediği geçim araçlarının yokluğu saygınlıkla ve şaşırtıcı bir sağlıkla at başı gitmektedir. Görünürdeki bu paradoks, sefaleti kovmak için hala yeterince canlı olan bir potentianın işaretinden başka bir şey değildir. Buna*

karşılık sefalet, genellikle bir yıkım ya da fiziksel, ahlâki, ruhsal ve simgesel sendromları hiç de "yoksullar"a özgü olmayan bir hastalık olarak nitelendirilir." (Robert&Rahnema, 2011: 46-47)

Coser'a göre yoksulların "yoksul" kimliği kazanmaları yardım edilmeye başladıkları zaman gerçekleşmektedir. Yoksulların kendi içlerindeki özgün iletişimi onlara grup kimliği kazandırmaz. Aksine onların grup kimliğini kazanmaları, toplumun onlara karşı kollektif tavır almalarıyla gerçekleşmektedir. Yoksulluğun eşsiz bir sosyolojik fenomen olması, onların yardım almalarına ve onlara karşı bir toplumsal tepkinin doğmasıyla ilintilidir. Birtakım bireyler, tamamen bireysel bir kaderle bütünün içinde özgül bir organik konum işgal ederler; ama bu konum, bu kader ve durum tarafından değil, başkalarının bu durumu düzeltmeye çalışması gerçeği tarafından belirlenir (Erdoğan, 2007: 32).

Sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra hedef aldığı kitle de önemlidir. Sosyal yardımlar genellikle kadın merkezli olarak gerçekleşmektedir. Sosyal yardımlar konusunda kadınların ön plana çıkmasının belirli nedenleri vardır. Bu bağlamda kadının hem annelik hem de kadınlık rolleri dolayısıyla dışarıdan gelen kaynağı evi ve çocukları için kullanmaya daha eğilimli olması gibi gerekçeler önem kazanmaktadır. Diğer taraftan karşılıklı yapılan yardımların geri ödenmesi noktasında, yoksullukla mücadele eden kadın girişimcilerin daha istikrarlı olduğu saptanmıştır. Bu anlamda, yoksul yaşantıda daha mağdur olarak görülen ya da yapılan yardımların yönetilmesinde daha güvenilir bir imaj çizen kadın yoksullar, sosyal yardımın hedeflediği yoksulluğun azaltılması düşüncesinin önemli aktörleri haline gelmektedir (Topçuoğlu&Aksan, 2014: 131).

Bora'ya göre sosyal yardım başvurularının kadınlar tarafından yapılmasının nedeni, onların yoksul olduklarını itiraf etmelerinin daha kolay olmasıdır. Bir yandan kültürel normlara göre ailenin geçimini sağlamaktan sorumlu olmadıkları için, geçinememeyi kişisel bir başarısızlık ya da cinsiyet kimliklerinin sarsılması biçiminde yaşamazlar. Öte yandan, devlet kurumlarının baba/koca yerine geçip kadınlara ve çocuklara, sahip çıkması, zaten "olması gereken" bir şey olarak algılanır. Üstelik kadınlar ailenin geçiminden sorumlu olmasalar da, geçinememenin yükünü en çok onlar taşımaktadırlar. Çocukları doyuramamak, evi yaşanır halde tutamamak, onların hayatını ağırlaştırmaktadır (Bora, 2007: 108).

2.6.2. Mikro kredi

Mikro kredi uygulaması Bangladeşli iktisat profesörü Muhammed Yunus tarafından 1976 yılında başlatılmıştır. Bu uygulama temelde kadınlara küçük ölçekli faizsiz krediler vererek, onların ve ailelerinin yoksulluktan kurtulmasını amaçlamaktaydı. “Yunus’u bu uygulamaya iten en önemli neden iş yapabilme potansiyeli olan yoksul kadınlardı. Muhammed Yunus bir köyde bambudan tabure yapan kadınların karşılaştıkları zorlukları görerek onların desteklenmesi gerektiğini düşündü. 1976 yılında Jobra köyünde deneyimlediği ve düşünsel açıdan kendisini etkileyen bu gerçek karşısında Yunus, kendi bütçesinden karşıladığı ilk mikro krediyi bu köydeki kadınlara vererek yepyeni bir uygulamanın kapılarını aralamıştır. Köydeki bambu ağacına dayalı mobilya yapımı için toplam 42 kadına verilen bu kredi sadece 27 dolardı. Grameen Bankası sisteminin uygulama alanındaki ilk örneğini oluşturan bu örneğin gösterdiği üzere, uygulamanın düzenli bir biçimde yaygınlaştırılması için çok daha büyük miktarlardaki kredi kaynaklarına ihtiyaç bulunmaktaydı. Bu nedenle de oldukça fazla sayıdaki yoksul kitleye ulaşabilmek, mevcut bankacılık sisteminin kaynaklarından yararlanmayı da zorunlu kılmaktaydı” (Korkmaz, 2011: 291).

Muhammed Yunus dünyaya yayılan bu uygulamasıyla 2006 Nobel Barış Ödülünü almaya hak kazanmıştır. Yunus’a göre “bu hareket, herkesin potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesine yardımcı olmakla ilgilidir. Nakit sermayeyle değil, ama insan sermayesiyle ilgilidir. İnsanların düşlerinin zincirlerini çözmeye, yeryüzündeki en yoksul ve en umutsuz insanın bile hayatlarına vakar, saygınlık, anlam katabilmesine yarayan bir araçtır” (Yunus, 2003: 335).

Muhammed Yunus’un bu uygulaması bazı varsayımlara dayanmaktadır. Yunus bu varsayımlarını şöyle açıklamaktadır:

- Yoksulların gelir getirici bir faaliyete girişmeden önce eğitilmeleri gerekir.
- Tek başına kredi bir işe yaramaz: mutlaka eğitim, pazarlama, nakliye tesisleri, teknoloji ve eğitimle desteklenmesi gerekir.
- Yoksullar para biriktiremez.
- Yoksulların çok ivedi tüketim gereksinimleri olduğundan her şeyi tüketmek alışkanlığındadırlar.
- Yoksullar bir arada çalışamaz.

- Kronik yoksulluğun yoksulların akıl ve hedefleri üzerinde mahvedici bir etkisi vardır. Tıpkı bütün yaşamını kafeste geçirmiş bir kuşun kafesten çıkartıldığında uçmayı istememesi gibi.
- Yoksul kadınların hiçbir becerileri yoktur; o yüzden yoksul kadınlara yönelik programlardan söz etmenin bir yararı yoktur.
- Yoksullar mantıklı değerlendirmeler yapamayacak kadar aç ve çaresizdirler.
- Yoksulların hayata bakış açıları son derece dardır ve kendi yaşamlarını değiştirebilecek hiçbir şeyle ilgilenmezler.
- Yoksullar üzerinde (özellikle de kadınlarda) dinin ve geleneklerin etkisi o kadar güçlüdür ki, herhangi bir yönde bir santim bile ilerleyemezler.
- Kırsal kesimde sosyal hiyerarşi böyle bir kredi programının başarılı olmasına izin vermeyecek ölçüde güçlü ve yerleşiktir.
- Yoksullara kredi devrime karşıdır. Yoksullardaki devrimcilik ruhunu öldürür ve statükoyu kabullenme yolunda rüşvet etkisi yapar.
- Kadınların aldıkları krediyi ya da gelirlerini kendilerine saklamalarına olanak yoktur. Kocaları gerekirse onlara öldüresiye işkence edecek ve bu parayı ellerinden alacaklardır.
- Kadına kredi verilmesiyle kadının aile içindeki geleneksel rolü de kocasıyla ilişkisi de olumsuz etkilenecektir.
- Kredinin geçici bir yararı olabilir, ancak uzun dönemde bir şey sağlayamayacak, toplumun eşit bir biçimde yapılanması başaramayacaktır (Yunus 2003, 93-95).

Korkmaz'a göre mikro kredi sisteminin var olmasını sağlayan ana esaslar aşağıdaki biçimde ortaya koyulabilir:

1. Yoksul kesimin üreticiliğini desteklemeye yönelik olarak hisselerinin devlete ve bizzatıhi kredi verdiği yoksulların kendisine ait olduğu bir bankanın kurulması ve bu banka tarafından yürütülen kredilendirme sisteminin yaşama geçirilmesi
2. Kredilerin sağlanması için ilk aşamada mevcut bankacılık sisteminden destek sağlanması

3. Kırsal yaşama ait belli birtakım zorlayıcı etkenleri ve tefecilik sisteminin aşılması. Böylelikle tarımsal olduğu kadar tarım dışı sektörlerin de canlandırılması
4. Kredi geri ödemelerini olabildiğince garanti altına almak için gruplar hâlindeki kadın üreticilerin sistemin hedef kitlesi olarak tayin edilmesi (Korkmaz, 2011: 292).

Türkiye’de ise mikro kredi uygulaması 2003 yılından itibaren başlamıştır. Türkiye’de mikro kredi uygulaması kadınların kendi işini kurma-geliştirme ve geri ödemeler konusunda son derece başarılı olmuştur. Bu krediyi almak için bazı aşamalar vardır:

1. Öncelikle TGMP’ye kredi başvurusunda bulunacak olan adayın aklında bir iş fikrinin olması gerekmektedir. İlk defa kredi alacak olan üyeler maksimum 1.000 TL kredi kullanabilirler.
2. Bir iş fikri olan ve 5 kadından oluşan bir grup oluşturmanız gerekir. Grupta yer alan kadınlar yakın akraba olamaz. Örneğin anneler ve kızları veya kardeşleri, vb. aynı grupta yer alamaz.
3. 5 kadının yer aldığı bir grup oluşturulduktan sonra, 3 gün sürecek olan eğitimlerde, kurum işleyiş sistemi ve kredi geri ödemesi hakkında bilgi verilmektedir.
4. Verilen eğitim sürecinin tamamlanmasının ardından, kredi almaya hak kazanan grup üyeleri kredilerini almaktadır (www.tgmp.net).

Verilen krediler aşağıdaki gibidir:

Temel Kredi: Eski ve yeni üyeler için geçerli olan ilk kredi türüdür. Yeni üyeler için 100 TL ila 1.000 TL arasında kredi verilebilmektedir. Kredi geri ödemesi 46 hafta boyunca yapılır.

Girişimci Kredisi: Vergi mükellefi başarılı üyelere 1.000 TL den 15.000 TL ye kadar verilen ve kredi geri ödemesi 46 hafta boyunca yapılan kredi türüdür.

Hayvancılık Kredisi: Hayvan yetiştiriciliği yapmak isteyen üyeler için 2.000 TL ye kadar verilen ve geri ödemesi 26 hafta boyunca yapılan kredi türüdür.

Sosyal Kalkınma Kredisi: Üyelerin aldıkları kredilerin yanında, kendilerine ek gelir getirici ticari faaliyetlerde bulunmaları için sunulan, temizlik ürününden kozmetiğe kadar 15 çeşit ürünün içerisinde bulunduğu kredi türüdür ve geri ödemesi 46 hafta boyunca yapılır.

İletişim Kredisi: Üyelerin kullandıkları kredilerin yanında, teknolojik olarak da gelişimlerini sağlamayı amaçlayan kredi türüdür. Üyeler bu kredi çeşidi sayesinde günümüz teknolojisinde kullanılan akıllı telefonlara sahip olabilmektedir. Kredi geri ödemesi 46 hafta boyunca yapılmaktadır (www.tgmp.net).

Türkiye’de mikro krediden en fazla yararlanan iller aşağıda sıralanmaktadır:

Tablo 15: Türkiye’de Mikro Krediden En Fazla Yararlanan İller

İller	Kredi Alan Kadın Sayısı	Kredi Miktarı (TL)
Diyarbakır	8.137	31.438.36
Kahramanmaraş	4.355	7.174.259
Şanlıurfa	3.448	6.222.235
Gaziantep	2.511	5.052.435
Eskişehir	1.842	3.392.813
Mardin	1.529	3.289.760
Bursa	1.794	2.437.813
Aydın	1.082	2.004.585
Batman	910	1.958.475
Tokat	711	1.701.680

Kaynak: www.tgmp.net

Bu iller arasında Elazığ’ın olmaması uygulamayla geç tanışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Elazığ’da mikro kredi uygulaması 2009 yılında başlatılmıştır. Hâlihazırda bu uygulamadan 600 kadın yararlanmaktadır. Ancak bu kadınlar içerisinde araştırmamıza konu olan parçalanmış aile yoksulları bulunmamaktadır. Bunun nedeni yukarıda da belirtildiği gibi uygulamanın yeni olması ve görece durumu biraz daha iyi olan yoksulların bu uygulamadan yararlanabilmiş olmalarıdır. Konuyla ilgili olarak aşağıda mikro kredinin kapsama alanını sınırlayan durumlar sıralanmaktadır:

- Mikro kredilerin yüksek maliyetli olması; yüksek kredi faiz oranları; kredilerin küçük miktarlı ve çok sayıda müşteriye sunulması; yüksek geri ödeme riski.
- Mikro finansmana uygun ürün tasarlanmasının gerekliliği,

- c) Hizmet verilen bölge, ülke ve finans sistemine uyarlanmış ürün çeşitliliğinin sağlanması,
- d) Kamu kurumları dışındaki kuruluşların en yoksul kesim ile değil de yoksullarla çalışmayı tercih etmesi,
- e) Yoksul nüfusun ülke genelinde coğrafi anlamda yaygın ve dağınık olması,
- f) Ulaşım imkanlarının olmaması veya yetersizliği,
- g) Pazara ilk giriş maliyetinin yüksek olması.
- h) Teknik altyapının yetersizliği,
- i) Finansman yetersizliği (Okumuş, 2010: 381).

2.6.3. Geçinme Stratejileri

Yoksullukla ilgili olan strateji kavramı araştırmacıları iki gruba ayırmaktadır. Hanenin ortak çıkarlar çevresinde birleşebilen ve rasyonel kararlar alabilen bireylerden oluşan bir gruba işaret etmediği, dolayısıyla "strateji" kavramının kullanımının uygun olmadığını söyleyen araştırmacılar olmakla birlikte, yoksulları birer özne olarak görebilmeye, "toplumsal yapı" kavramının sınırlılıklarını aşabilmeye imkân tanıdığı ve yoksulların gelenek ve görenekler dışında karar verebildiklerini hatırlattığı için, strateji kavramını benimseyen araştırmacılar da vardır (de la Rocha akt. Bora, 2007: 100).

Yoksullukla mücadelede "hane geçim stratejileri kavramı" ilk olarak 1970'li yıllarda Latin Amerika ve Afrika'da yapılan çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır. "Geçim stratejisi" kavramı, 1980 sonrası gelişmekte olan ülkelerde; yeniden yapılanma politikaları ve ekonomik krizlerin yoksullaştırıcı etkilerine karşı hanelerin nasıl ayakta kaldıklarının anlaşılması için yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle de 1990'lı yıllardan bu yana yoksullukla mücadele ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olmuştur. Bu yaklaşım, yoksulluğu, gelir/tüketim eksikliğinin yanı sıra; eğitimsizlik, sosyal hizmetlerin azlığı, sağlığın kötüleşmesi gibi yoksunluk durumlarını da dahil ederek değerlendirmektedir. Hanenin geçimi, hanenin sahip olduğu maddi ve maddi olmayan toplumsal kaynaklara ve yaşam için gerekli faaliyetleri gerçekleştirme kapasitesine bağlıdır. Geçimin sürdürülebilirliği ancak stres ve şoklarla başa çıkıldığı, kapasite ve varlıkların hem şimdi hem de gelecekte geliştirilip çoğaltıldığı zaman mümkündür (Güneş, 2014: 93-97).

Geçinme stratejileri, ekonomi kavramının daha küçük ölçekli ifadesidir. Ekonomi, mevcut kaynaklar karşısında insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla gerçekleştirmiş olduğu her türlü üretim, tüketim ve ticaret faaliyetlerine verilen addır. Ancak geçinme veya geçim stratejisi haneyi bağlamakta ve son derece dar bir alanda boy göstermektedir. Yoksulluğun üstesinden gelmek amacıyla oluşturulan yöntemler, yoksullar arasında birtakım benzerliklere ve farklılıklara sahiptir. Kimi yoksullar hayat mücadelesini güvencesiz veya düşük ücretli işlerde çalışarak gerçekleştirirken, kimi yoksullar alternatif arayışlarda bulunmaktadır. Hanenin ayakta kalabilmesi adına yapılan, her türlü gelir getirici faaliyet ve tasarruf tedbirleri bu kavramın kapsama alanına girmektedir. Dolayısıyla gerek mutlak gerekse göreceli yoksul ailelerde bu kavramın önemi oldukça fazladır.

Rakodi (1995)'ye göre stratejiler üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler, ikincisi tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için geliştirilen stratejiler ve üçüncüsü hanehalkı düzenini değiştiren stratejilerdir.

Kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler şunlardır:

- Daha fazla hane üyesinin çalışma hayatına dahil olması,
- Her türlü kısıtlı imkana rağmen, hane üyelerinin enformel sektör başta olmak üzere pek çok iş alanını zorlaması,
- Hane üyelerinin kendi gıdalarını üretmesi,
- Yabani bitkilerle beslenme ve onları satma,
- Hane dışında barınak kiralama, geçici mekânlar edinmek

Tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için geliştirilen stratejiler şunlardır:

- Lüks gıda ve giyeceklerden uzak durma veya onları kısıtlı kullanma,
- Pazarlar ve işporta aracılığıyla daha hesaplı ürünler elde etme,
- Çocukları okuldan alma,
- Sağlık sorunlarını görmezden gelme, tedavi masraflarını erteleme,
- Konut giderlerini yok sayma, ev tamiri gibi masraflı işlerden uzak durma,
- Belli zaman dilimlerinde köye gitme ve kentin sosyal yaşam olanaklarından uzak durma.

Hanehalkı düzenini değiştiren stratejiler ise şunlardır:

- Çocuk sahibi olmama, evliliği ve çocuk yapmayı erteleme,
- Evli çocukları yanında tutma,
- Hane üyelerinden bir kısmının göç etmesi.

Yoksullukla başa çıkma stratejilerinde ilk yöntem ev içi kaynakların daha yoğun kullanımıdır. Örneğin, hanehalkı kendi giysilerini kendileri yapar, tükettikleri sebzeleri kendileri yetiştirir, giydikleri elbiseleri kendileri onarır, hatta kendi evlerini bile kendileri inşa ederler. Bu gibi geçinme stratejileri yalnızca üçüncü dünya ülkelerinde değil, aynı zamanda Hollanda gibi dünyanın en gelişmiş ülkelerinde bile yaygındır. Yoksullukla başa çıkma stratejilerinde ikinci yöntem ise, hane masraflarını sınırlandırmaktır. Bunun birkaç yolu vardır: Daha az tüketim, lüks sayılabilecek masrafları azaltmak (tatil, eğlence, seyahat ve gazete, dergi masraflarını en aza indirmek), aynı tüketim ihtiyaçlarından en ucuz olanı tercih etmek gibi. Ancak bunun da bir maliyeti vardır. Şehrin uzak bölgelerindeki marketlere seyahat etmek ve tüm reklamları takip ederken geçirilen zaman ucuz alışverişin maliyetidir. Stratejilerin üçüncü şekli ise piyasa odaklı faaliyetlerdir. İşgücü piyasasına resmi olarak girmenin mümkün olmadığı durumlarda, gayri resmi faaliyetler ile bu piyasaya dahil olmaktır (Snel & Staring, 2001).

Wallace'a göre yoksulluk statik bir yapıda değildir. Sürekli değişen ve dönüşen bir dinamik yapıya sahiptir. Bu nedenle yoksulluğa karşı geliştirilen stratejiler de aynı şekilde değişkenlik göstermektedir. Buna bağlı olarak yoksullukla mücadele stratejilerini temelde dört unsur belirlemektedir. Bunlardan birincisi farklı ekonomik yapılarıdır. Her toplum birbirine bağlı kurumlardan meydana gelirken, ekonomi kurumunun değişken yapısı stratejilerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Stratejilerin belirlenmesinde ikinci unsur istihdam yapısıdır. Çalışma şekli, elde edilen ücret, sosyal güvence gibi faktörler yoksullukla mücadelede geçim stratejisini ön plana çıkarmaktadır. Stratejileri belirleyen üçüncü unsur devletin vatandaşlarına sunduğu hizmetin kalitesidir. Dördüncü unsur ise kültürel norm ve değerlerdir (Wallace, 2002: 286).

Rakodi'ye göre de kentsel ailelerin çeşitli zorluklarla sürdürdükleri hayat mücadelelerinde geliştirdikleri stratejileri etkileyen bazı temel faktörler vardır:

- 1) Hanenin dış ekonomisi, ülkenin ve şehrin gelişmişlik seviyesi, toplumdaki politik ve sosyal sistemlerin yapısı, arazi ve hizmetleri içeren kaynaklara ulaşabilirlikle ilintilidir.
- 2) Hane içindeki materyallerin dağılımı, cinsiyet farklılıkları, üretim ve gücün adil dağılımı, işgücüne katılım noktasında hane üyelerinin yaş ve cinsiyet durumları, ailenin yapısı stratejileri doğrudan etkilemektedir.
- 3) Toplumsal değişme ve hane içerisindeki sosyal değişmeler, hane üyelerinin dış dünyadaki sosyal etkinlikleri stratejileri etkileyen üçüncü faktördür.

Geçinme stratejileri kavramı genel olarak yoksulların tamamını ilgilendirmesine rağmen yoksulluğun kadın boyutuna daha çok vurgu yapmaktadır. Bunun birtakım nedenleri vardır (Okumuş, 2010: 158):

- a) Açlık ve yoksulluk erkeklere oranla kadınları daha çok ilgilendirmektedir. Kadınlar açlık ile yoksulluğu erkeklerden daha yoğun biçimde yaşamaktadır. Eğer aile üyelerinden birinin aç kalması gerekiyorsa, bunun anne olması yazılı olmayan bir yasadır. Açlık ve yokluk günlerinde bebeğini emzirememesi travması yaşamak zorunda kalan da annedir.
- b) Deneyimler, çaresiz kadınların kendi kendilerine yardım sürecine erkeklerden daha çabuk ve daha iyi uyum sağlayabildiklerini göstermiştir. Yoksul kadınlar vizyon sahibi ve en fazla yoksulluktan acı çekenler olduklarından, yoksulluktan kurtulmak için en fazla çabayı harcamaktadırlar. Kadınlar çocuklarını daha iyi yaşama hazırlamakta ve performanslar erkeklere göre daha yüksektir.
- c) Bir haneye kadın aracılığıyla giren para, erkek aracılığı ile giren paraya kıyasla ailenin bütününe daha fazla yarar sağlamaktadır.
- d) Çaresiz bir anne gelir elde etmeye başladığında hayallerini mutlaka çocukları üzerine kurmaktadır. Bir annenin gelirinin harcama önceliğinde ilk sırada çocukları yer almaktadır. İkinci öncelik ise kadının yuvasıdır.

Snel ve Staring'e göre geçim stratejileri hane içerisinde ve hane dışında olmak üzere ikiye ayrılır. Hane dışı etkinlikler parasal aktivitelere dayanırken hane içi etkinlikler parasal olmayan eylemlere dayanır. Bu bağlamda, hane dışındaki etkinlikler

kapsamına enformel sektörde çalışarak elde edilen gelir girerken, hane içindeki etkinlikler alanına her türlü üretim faaliyeti dahil edilebilir (Snel & Staring, 2001).

Hane dışındaki etkinliklerden elde edilen gelir bağlamında dünyada pek çok insanın geçinme stratejisi olarak kayıt-dışı çalıştığını söyleyebilmek mümkündür. Öte yandan kayıt-dışı çalışma alanında kadınların daha fazla rol aldıkları bilinen bir gerçekliktir. Donkor'un (2006: 1) belirttiğine göre, dünyadaki işin %67'sini kadınlar yaptıkları halde, dünya toplam gelirinin ancak %10'unu kazanıyorlar. Yine ona göre, Tanzanya'da erkekler yılda 1,829 saat çalışırken kadınlar ise 3,069 saat çalışmaktadırlar. Hindistan'da ise kırsal tarım sektöründeki kadınlar, günde 18 saatten fazla çalışıyorlar. Dünya Bankası verilerine göre Gana'da ülkenin kuzey bölgesindeki kırsal alanlarda yaşayan kadınlar günde ortalama 70 dakika suyun içinde çalışıyorlar. Bu, yılda ortalama yaklaşık 426 saat anlamına gelmektedir (Donkor, 2006: 1-2). Rakodi'nin belirttiğine göre, Meksikalı kadınların başlıca geçim kaynakları enformel sektördür. Bu sektörde çalışanların çoğu yalnız annelerdir. Öte yandan kadınlar yeni elbise almak yerine satın aldıkları elbiseleri tamir ederek ve ucuz gıdalar tüketerek strateji geliştirmektedirler. Aksi takdirde kalabalık hanelerin idare edilmesi pek mümkün görünmemektedir (Rakodi, 1995: 417). Türkiye'de de daha önce belirtildiği üzere kadınların yaklaşık %34'ü kayıtlı bir şekilde istihdama dahil olurken kayıtdışı çalışan kadınların oranı %52,6'dır (www.tuik.gov.tr).

Hane içi geçim stratejilerine de ülkemizden örnek verebiliriz. "Türkiye'de ev içi üretim değeri" araştırmasının sonuçlarına göre ev içi üretim yoksul aileler açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada ailenin gelir düzeyi azaldıkça, kadınlar evde daha fazla iş yapmakta ve ev işlerine daha fazla zaman harcamaktadırlar. Ev içi üretimin hane gelirine katkısı, ailenin piyasadaki gelir azalmasına paralel olarak artmaktadır. Bu katkı en yoksul aile kümesinde %82 oranına kadar ulaşmaktadır (Demir, 2002: 296). Türkiye'de ev içinde aile üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak, gıda üretimi, ve işlenmesi, giyim-kuşam dikimi ve onarımı, temizlik, çocukların bakımı ve sosyalleştirilmesi, yaşlı ve hastaların bakımı başlıcalarıdır. Bu faaliyetlerin bir kısmı ev dışına da sarkabilir. Konutun yapımı ve bakımı: Konutun inşaatı, iyileştirilmesi, eklemeler yapılması, tamirat ve bakımı bu kategori içine alınabilir. Konut bahçesindeki geçimlik faaliyetler: Kentlerin özellikle çeperindeki gecekondu bölgelerinde bahçesi olan konutları dikkate aldığımızda, bahçede yapılan küçük çaplı hayvancılık ve tarımsal

faaliyetler, örneğin kümes hayvanı, sebze ve meyve yetiştirme geçimlik faaliyetlerin başka bir boyutunu oluşturmaktadır (Demir, 2002: 294).

Kadınlar doğası gereği özverili varlıklardır. Doğada neredeyse tüm canlılarda çocuklarını besleme tasasını taşıyanlar hep dişi türleridir. Bu nedenle “strateji” genellikle kadınlara atfedilen bir kavramdır. Ataerkil toplumlarda erkekler genellikle para kazanıp evlerini geçindirme düşüncelerini taşıyalar da gelirin yönetimi çoğu zaman kadınlara aittir. Erkeklerin sorumsuz olduğu aile yapılarında bu daha da belirgindir. Scyhltter’a göre kadınlar toplumda ezilen taraf olduklarından dolayı, sürekli kendi denetimleri dışında gelişen koşullara ayak uydurmaya çalışırlar ve esasında geliştirdikleri tüm stratejiler, bu anlamda uyumlanma stratejileridir (Ersoy&Şengül, 2000: 114).

Şenses’e göre de kadınların yoksullukla başa çıkma stratejileri dört başlık altında toplanmaktadır:

1. Geçimlik etkinliklere yönelme; gıda üretme, yakacak bulma
2. Tasarruf, öğün sayısını azaltma, daha ucuzunu bulma, çocukları okula göndermeme
3. Hane halkının büyüklüğünün değiştirme; birden fazla ailenin aynı çatı altında yaşaması, bazı çocukların anne babaya veya akrabalara gönderilmesi
4. Hanedeki çalışan sayısını arttırma; kadın ve çocukların çalışması (Şenses 2001).

Güneş’e göre hane stratejisi yaklaşımı kavramsal ve metodolojik olarak bazı sınırlılıklara sahiptir: *“Birincisi, bu yaklaşım insanların eylemlerinde serbest ve özgür olduğu varsayımına dayanmaktadır. Strateji kavramında, bireyin aktif bir aktör olarak seçme özgürlüğüne sahip olması abartılmaktadır. Hiçbir aktör tamamen bağımsız ve özerk karar verebilecek koşullara sahip değildir. İkincisi, strateji kavramının ekonomik boyutuyla ilgilidir. Stratejilerin ekonomik boyutta ele alınması, bireylerin davranışlarının arkasındaki kültürel motiflerin ihmal edilmesine neden olmaktadır. Üçüncü metodolojik problem ise, zaman algısıyla ilgilidir Hane stratejileri uzun ve kısa dönem içinde alınan kararları kapsamaktadır. Uzun vadede stratejik kararlar çocukların eğitip yapılacak yatırımları ve göç kararlarını içerebilir. Kısa dönemli*

stratejik kararlar ise, beklenmedik problem ve felaketler karşısında alınabilir. Örneğin, erkeğin beklenmedik bir anda işten atılması ailenin kısa dönemli ve hızlı stratejiler geliştirmesini gerektirebilir. Uzun ve kısa dönemli stratejiler bazen örtüşebileceği gibi bazı durumlarda da birbirini etkisizleştirebilir” (Güneş, 2014: 91-92).

De La Rocha, stratejik çözümlemenin sağladığı olanakları dört grupta tartışmaktadır. Ona göre stratejik yaklaşımlar toplumsal değişmeyi açıklama konusunda yapısal yaklaşımlara alternatif oluştururlar. Stratejiler her zaman bilinçli olarak ortaya çıkmazlar. İkinci olarak, stratejik yaklaşım, geleneksel toplumlardan gelen veya kısıtlı kaynaklara ve güce sahip insanların gelenek ve görenekler dışında karar alıp eylemde bulunamayacağı görüşünü reddeder. Üçüncü olarak, 80’li yıllarla birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hanenin değişen ekonomik koşulları karşılama yeteneğini açıklamak için uygun bir araçtır. Son olarak, stratejik yaklaşım düşük ücretlerle hayatını sürdürmeye çalışan yoksulların bu mücadelesinde istihdam dışı kaynakların önemini ortaya koyar (Ersoy&Şengül, 2000: 114).

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkılarak strateji kavramının yoksulların son derece kısıtlı imkanlar karşısında hayatlarını insanca sürdürebilmelerinin olmazsa olmaz koşulu olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bildiğimiz anlamdaki strateji daha çok uzun vadede bir amaca ulaşabilmek için geliştirilen yöntemler bütünü olarak kabul görürken, yoksullar için strateji daha çok kısa vadede refleksif bir hayat çabası olarak anlaşılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMLANMASI

“Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği” konulu çalışma kapsamında, Elazığ ilinde bulunan yoksul ailelerin yapısal durumları analiz edilerek spesifik bir ön araştırma yapılmıştır. Bu araştırma içerisinde yoksullar arasından durumu daha özel olan parçalanmış aileler saptanmıştır. Saptanan gruba yönelik olarak yapılan bu çalışmada seçilen örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Elazığ ilinde bulunan tüm parçalanmış aile yoksulları üzerinden analiz yapmak yerine, yoksulluk olgusunu daha derinden yaşayan parçalanmış aileleri tercih etmek, konunun önemini vurgulamak adına daha fazla gerekli görülmüştür.

Araştırma grubu belirlenirken, yoksulları yakından takip eden ve bilgilerini sürekli güncelleyen bir yardım kuruluşu olan Mamuret’ül Aziz Vakfı’nın veritabanında bulunan parçalanmış yoksul aileler tercih edilmiştir. Bu veritabanında 1215 parçalanmış yoksul aile mevcuttur. Bunlar içerisinde %20’lik bir dilim belirlenerek anket uygulanmıştır. Anket uygulanan hane sayısı 195’e ulaştıktan sonra, anket sonuçları SPSS 16.0 programı ile analiz edilerek tabloya dönüştürülmüştür. Ayrıca anketler uygulanırken, sosyolojik önemi son derece güçlü olan görüşme verileri Microsoft Office Word programı aracılığıyla kaydedilmiştir.

Araştırma bulguları; genel özellikler, evlilik, boşanma, ölüm ve diğer şekillerde gerçekleşen ayrılıklar, aile içi şiddet, çalışma, gelir, geçinme stratejileri, sağlık sorunları, intihar, çocuk yoksulluğu, sosyal dışlanma, sosyal yardımlar, yoksulluk kültürü gibi ana başlıklar çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu başlıklarla ilgili olarak çeşitli alt başlıklar açılarak konu derinlemesine analiz edilmiştir.

3.1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri

Araştırma grubunun genel özellikleri kapsamında, araştırmaya katılan kadın hane reislerinin yaş, eğitim durumu, yaşadıkları hanenin nüfusu ve evlenmemiş çocuk sayıları analiz edilmektedir. Medeni durum ise konuyla doğrudan ilgili olduğu için ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.1.1. Yaş

Araştırma grubundakilerin yaş durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 16: Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı	%
18'den küçük	5	2,6
18-25	9	4,6
26-33	20	10,3
34-41	58	29,7
42-48	42	21,5
49-56	33	16,9
57-64	19	9,7
65+	9	4,6
Toplam	195	100

Tabloda görüldüğü gibi araştırma grubunda yaşı 18'den küçük olanların oranı %2,6'dır, ki bu en düşük orandır. 18-25 yaş arasında olanların oranı % 4,6, 26-33 yaş arası %10,3, 34-41 yaş arası %29,7, 42-48 yaş arası % 21,5, 49-56 yaş arasında olanların oranı % 16,9, 57-64 arasında olanların oranı %7,9'dur. 65 yaş ve üzeri olanların oranı ise %4,6'dır.

Hane reisi konumunda olan kadınların yaş dağılımlarına baktığımızda pek çoğunun orta yaş grubunda (34-55) olduğunu görmekteyiz. Orta yaş grubu için çocukların daha tam olarak yetişmediği ve çalışıp kendilerini ve diğer aile üyelerini yoksulluktan kurtaracak düzeye ulaşmadıklarını söyleyebilmek mümkündür. Bu dinamik nüfusun yoksulluk açısından riskli bir grup olduğu ifade edilebilir. Öte yandan eğitim durumları son derece yetersiz olan bu grup yoksullukla başa çıkma konusunda son derece dezavantajlı bir konuma sahiptir.

3.1.2. Eğitim Durumu

Yoksulluk döngüsü içerisinde yerleşmiş olan en önemli sosyolojik sorunlardan biri eğitim eksikliğidir. Eğitimsizler yoksul, yoksullar eğitimsiz olarak görülmektedir. Bu yaklaşım tamamen doğru olmasa da haklılık payı oldukça güçlüdür. Toplumumuzdaki yaygın anlayış eğitilmiş insanların yoksul olmayacağı şeklindedir. Nitekim yapılan araştırmalar eğitim eksikliğinin yoksul ailelerde sıkça görülen bir durum olduğunu ortaya koyarken, aynı zamanda eğitim alanların iş olanaklarından daha fazla yararlandıklarını göstermektedir. Geçmişten günümüze eğitilmiş insanların toplumdaki saygınlığı ve fırsatlara ulaşabilirliği eğitimsizlere nazaran hep daha fazla olmuştur.

Eğitimsizlik kent yoksulluğunun önemli bir belirleyicisidir. Eğitimsizliğin yoksulluk üzerindeki belirleyiciliği köyden kente göç dalgasıyla gerçekleşmiştir. Kırsal yaşamda, hayatın devamlılığı için fazlaca gerekli olmayan eğitim alma durumu kentlerde büyük bir yoksunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimsiz insanların kent yaşamına ayak uydurabilmeleri son derece güç bir durumdur.

Yoksulluk ya da kırsal yaşamdaki bazı olumsuzluklar nedeniyle yeterli eğitim alamayanlar, kent hayatında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Gerek erkek gerekse kadın olsun kırdan kente göç etmiş olan bireyler, kentlerde niteliksiz ve vasıfsız işgücünü oluşturmaktadırlar. Bunlardan bir kısmı iş imkânı bulup çalışabilmekte, ancak bir kısmı da çalışabilecek bir iş bulamamaktadır. Diğer yandan, kentlerde yaşayan eğitimsiz yoksul aileler çocuklarının okuması yönünde bir eğilim göstermektedirler. Ancak kentlerdeki eğitim kalitesinin de okuldan okula farklılık gösterdiğini hesaba katmak gerekmektedir (Açıkgöz&Yusufoğlu, 2012: 92). Yoksul çocukların gittikleri okulların genel eğitim kalitesi ve eğitim olanakları diğer okullara göre daha düşük olduğu gibi, bu tip okullarda görev yapan öğretmenlerin de genellikle daha kalabalık sınıflarda ders vermek zorunda kaldıkları, öğrencilerle kurdukları ilişkilerde daha otoriter oldukları ve tek yönlü diyalog kurdukları gözlenmektedir (Ingersoll akt. Müderrisoğlu, 2010: 105).

Eğitim eksikliği genel olarak yoksulların tamamını etkilemekle birlikte, kadın yoksullar eğitimsizlikten daha fazla etkilenmektedirler. Eğitimsizliğin neticesi ise sadece yoksulluk sorununu doğurmakla kalmaz, aynı zamanda şiddet ve dışlanma

olgusuna da neden olur. Aslında bir ülkede olumsuzluk yaşanan her alanda, eğitimde, sağlıkta, sosyal, kültürel ve siyasi alanda var olan sorunlar, ekonomik krizler, yoksulluk, yolsuzluk o ülkede yaşayan herkesi etkiler. Ancak istatistiklere bakıldığında kadınların çok daha olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Örneğin dünyada gelişmemiş ülkelerde okuryazar olmayan yaklaşık 867 milyon kişi vardır. Bunun 550 milyondan fazlası kadındır. Siyasette ve karar alma mekanizmalarında da kadınlar çok az sayıda yer almaktadırlar. Aile içi şiddet olayları da en çok kadınları mağdur etmektedir (Moroğlu, 2011: 37).

Eğitim ile ilgili olumsuz söylemlerin yanı sıra, son zamanlarda özellikle ülkemiz açısından iyi şeyler de söylenebilir. Ülkemizde özellikle 1960'lı yıllardan sonra kadınların eğitime daha fazla önem verilmesiyle birlikte, kadının sosyal hayata daha fazla katılım sağlamasına yol açmıştır. Ancak yine de yoğun iş hayatına rağmen içerde ve dışarıda yeterli desteği bulamayan kadınlar yalnızlaşmış ve yaşamda bocalayarak haklarının gerisine düşmüş ve sosyal rollerini yerine getirememişlerdir. Zaman zaman şiddete maruz kalmış, mirastan ve boşanmalardan haklarını alamamışlardır (Güneş Kargı, 2011: 33).

Yoksulluğun kadınlaşması üzerinde de eğitim eksikliğinin oldukça güçlü bir belirleyiciliği söz konusudur. Bu eksiklik yalnızca kadın yoksulluğunu ortaya çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda genel yoksulluk üzerinde de kendini hissettirmektedir. Alptekin'e göre yoksulluğun azaltılması amacıyla başta eğitim kurumları olmak üzere toplumsal kurumlar bazında toplumsal cinsiyet ekseninde fırsat eşitliği konusu ve bu konuda gerçekleştirilecek hizmet ve faaliyetlerle toplumun genelinde büyük çapta bir farkındalık ve duyarlılık oluşturulmalıdır (Alptekin, 2014: 26).

Tablo 17: Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	77	39,5
Sadece okur-yazar	35	17,9
İlkokul mezunu	65	33,3
Ortaokul mezunu	11	5,6
Lise mezunu	5	2,6
Üniversite mezunu	2	1
Toplam	195	100

Araştırma grubunun büyük çoğunluğu düşük öğrenim seviyesine sahiptir. Özellikle, okur-yazar olmayanların oranı oldukça dikkat çekmektedir; zira tablodaki en yüksek oran (%39,5) bu gruba aittir. Okur-yazar olup da herhangi bir okul bitirmeyenler okur-yazar olmayanlarla birlikte düşünüldüğünde, bu oran daha da yukarı çıkmaktadır (%57,4). Sadece mezuniyet baz alınsa bile, araştırma grubunun yarısından fazlasının herhangi bir okul mezunu olmadığı görülmektedir. Bu, yoksulluk-eğitim ilişkisini gösteren çok önemli bir bulgudur. Sebep-sonuç ilişkisine göre bakıldığında, yoksulluğun mu eğitimsizliğe, yoksa eğitimsizliğin mi yoksulluğa yol açtığı kesin olarak saptanamamakla birlikte, aşikâr olanın araştırma grubundaki yoksulların çoğunun eğitimsiz veya düşük eğitim seviyesine sahip olduğudur.

Bunun yanında, herhangi bir okul mezunu olanların da büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur (%33,3). Ortaokul ve üstü bir okul mezunu olanların oranı %10'u bulmamaktadır. Dolayısıyla, yoksulluk ile eğitim(sizlik) arasında sıkı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Yoksullarla ilgili yapılan tüm araştırmalarda olduğu gibi eğitimsizlik veya eğitim eksikliği bu araştırma neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın yaklaşık 16.500 hane üzerinde gerçekleştirmiş olduğu yoksulluk araştırmasına göre, hane kadınlarının yaklaşık %50'si bir eğitim kurumundan mezun değildir. Bu kadınların içerisinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %40 civarındadır. Dolayısıyla, bu kadınlar için yoksullukla birlikte yüksek düzeyde bir çaresizliğin de söz konusu olduğunu söylemek mümkündür (www.maziz.net, 21.08.2013). TÜİK'in 2009 yılı araştırmasında ise eğitimsizliğin önemli bir yoksulluk riski olduğu ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda oranlar görülmektedir:

Tablo 18: Türkiye'deki Yoksulların Eğitim Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Yoksulların Eğitim Durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okur-yazar değil/okul bitiremeyen	29,84	30,34	29,52
İlkokul	15,34	16,86	13,83
Ortaokul	9,76	10,89	7,82
Lise	5,34	5,71	4,76
Üniversite	0,71	0,92	0,40

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Bu tablo araştırmamızı az bir farkla doğrular niteliktedir. Bu araştırma, yoksulların eğitim durumlarını incelerken, TÜİK eğitim durumuna göre yoksulluk

oranlarını ele almaktadır. Buna göre okur-yazar olmayan veya herhangi bir okul bitiremeyenlerin, yaklaşık %30'u, ilkokul mezunlarının %15,34'ü, ortaokul mezunlarının %9,76'sı, lise mezunlarının %5,34'ü ve üniversite mezunlarının %0,71'i yoksuldur (www.tuik.gov.tr). Bu oranlar eğitimsizliğin ciddi bir yoksulluk sebebi olduğunu göstermektedir.

Eğitimsiz insanların tamamının yoksul olduğunu söylemek belki güç ama yoksulların büyük bir çoğunluğunun yeterli eğitim almadığını söylemek mümkündür. Bu da eğitimsizliğin yoksulluk açısından son derece önemli bir risk teşkil ettiğinin açık bir göstergesidir. Yapılan araştırmada yoksulluğun daha çok parçalanmaya neden olduğu, yoksulluğun en temel nedeninin de eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamak olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 19: Okula Gitmeme Nedenlerinin Dağılımı

Okula Gitmeme veya Bırakma Nedeni	Sayı	%
Kız çocuğunu okutmama	76	39,4
Maddi imkânsızlıklar	49	25,4
Kırsal bölgede okul olmaması	39	20,2
Gitmek istemedim	20	10,4
Küçük yaşta çalışma	5	2,6
Diğer	4	2,1
Toplam	193	100

Yukarıda da belirtildiği gibi, yoksulluğun en temel göstergelerinden birisi yoksulların genellikle eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamış olmalarıdır. Gerek kadın olsun gerek erkek olsun yoksulların büyük oranda eğitimsiz oldukları veya yeterli eğitim alamadıkları yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel toplumlarda yaşamı normal şartlarda idame ettirebilmek için eğitime fazla ihtiyaç duyulmazken modern toplumlarda -özellikle kent hayatında- eğitimin eksikliği büyük bir sorun teşkil etmektedir. Kent yaşamında eğitimsiz olmak aynı zamanda iş olanaklarından yeterince yararlanamamak, çocukların eğitimi noktasında gerekli özeni gösterememek, toplumun gerisinde kalmak gibi sorunlar doğurmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan yoksul kadınlar da bu durumdan mustarıptirler. Parçalanmış aileleri yöneten kadınların yeterli eğitim alamayışlarının birtakım nedenleri vardır.

Yukarıdaki tabloda parçalanmış aile reisi konumunda olan yoksul kadınların yeterli eğitim alamama nedenleri görülmektedir. Tabloda göze çarpan en önemli neden kız çocuğuna yapılan cinsiyet ayrımcılığıdır. Kız çocuğunu okutmama anlayışı nedeniyle okula gönderilmeyen veya yeterli eğitim alamayanların oranı %39,4 olarak görülmektedir. Onu takip eden diğer neden ise ailelerinin de kendileri gibi yoksul olduğunu ortaya koyan maddi imkânsızlıklardır. Bunun oranı ise %25,4'tür. Kadınların yeterli eğitim alamamalarındaki üçüncü faktör ise kırsal bölgede okul bulunmamasıdır. Kırsal bölgedeki koşullardan dolayı yeterli eğitim alamayanların oranı % 20,2'dir. Diğer nedenler ise okula gitmek isteme %10,4, küçük yaşta çalışma %2,6 ve diğer %2,1 olarak sıralanmaktadır.

Tabloda öne çıkan faktör olan kız çocuğunu okutmama anlayışının bazı nedenleri vardır. Bunlardan birincisi eğitim maliyetidir. Topçuoğlu ve Aksan'ın belirttiğine göre (2014: 166), yoksul aileler için kız çocuklarının eğitim maliyeti, erkek çocuklarından daha fazla olmaktadır. Kültürel etkenlerle beraber kız çocuklarının eğitime erişimleri engellenebilmektedir. Kız çocukları daha çok okula başlama aşamasında, sosyoekonomik ve kültürel yapılarla ilgili pek çok nedenden dolayı eğitim sistemine girememektedir. Birçok aile, kız çocuklarının eğitimini önemli saymamakta, onları ev işlerine yardım etsinler diye evde tutmaktadır. Yine, erken yaşta gerçekleşen evlilikler daha öncelikli bir konu haline gelebilmektedir. Eğitim olanaklarından yeterince yararlanamayan kadınlar için evlilik ve erkeğe bağımlılık yoksulluğu beraberinde getirmekte, farklı yaşanmasına neden olmaktadır.

Eğitim eksikliği cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde hem kadın hem de erkek açısından son derece dezavantajlı bir durumdur. Ancak bu durum parçalanmış ailelerde kadının mağduriyetini daha fazla artırmaktadır. Özellikle yoksul kesimde kadının evden dışarıya pek çıkmadığı ve sosyal yaşam koşullarını yeterince bilmediği kabul edilir. İşte hem eğitimi olmayan hem de parçalanmışlığa maruz kalan eğitimsiz yoksul kadının, en dezavantajlı kişi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

3.1.3. Hane Nüfusu ve Evlenmemiş Çocuk Sayısı

Yoksulların kalabalık hanelerde yaşadıkları bilinen bir gerçekliktir. Kalabalık hanelerin ise önemli yoksulluk açısından önemli bir risk taşıdığı yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kalabalık hanelerde konut içi problemler de mevcuttur.

Müderrişoğlu'nun da belirttiğı üzere, yoksul aileler zenginlere göre daha sağıksız, kalabalık ve gelişim açısından daha az olanaklara sahip mekânlarda yaşamaktadırlar (Ingersoll akt. Müderrişoğlu, 2010: 105).

TUİK 2009 araştırması sonuçlarına göre 4 veya daha az nüfusa sahip ailelerin yoksulluk oranları yaklaşık olarak %21 iken, 4'ten fazla nüfusa sahip olan ailelerin yoksulluk oranları yaklaşık olarak %60'tır. (www.tuik.gov.tr). Özellikle yoksul ailelerdeki bilgi eksikliği herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanmamaya sebep olmakta ve bu da çok çocuk sahibi olma anlamına gelmektedir. Ayrıca yoksul ailelerin varsıllara göre daha anne, baba ve çocukların dışında evde başkalarının olduğu daha geniş aile yapısına sahip oldukları unutulmamalıdır. Ancak araştırmaya konu olan parçalanmış yoksul ailelerde durum biraz daha farklıdır.

Tablo 20: Hane Nüfusu Dağılımı

Hane Nüfusu	Sayı	%
1 kişi	7	3,6
2 kişi	30	15,4
3 kişi	54	27,7
4 kişi	60	30,8
5 kişi	19	9,7
6 kişi	10	5,1
7 kişi	7	3,6
8 kişi	5	2,6
9 kişi	3	1,5
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %3,6'sı tek başına yaşamaktadır. Diğer oranlar sırasıyla şöyledir: 2 kişilik hanelerin oranı %15,4, 3 kişilik hanelerin oranı %27,7, 4 kişilik hanelerin oranı %30,8, 5 kişilik hanelerin oranı %9,7, 6 kişilik hanelerin oranı %5,1, 7 kişilik hanelerin oranı %3,6, 8 kişilik hanelerin oranı %2,6, 9 ve daha fazla nüfusa sahip hanelerin oranı ise %1,5'tir.

Bu oranlara göre parçalanmış yoksul ailelerin yaşadığı hanelerin nüfusu genellikle 4 kişinin altındadır (4 kişi ve altı hane nüfusuna sahip olanların toplam oranı %77,5'tir). Diğer yoksullarla kıyaslandığında hane nüfuslarının parçalanmış ailelerde daha az olduğu söylenebilir. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın yoksulluk haritası projesine göre Elazığ ilinde yaşayan yoksulların hane nüfuslarındaki oranlar daha fazladır.

Projenin sonuçlarına göre hane nüfusu 4'ten fazla olanların oranı %50,35 iken, bu araştırmada hane nüfusu 4'ten fazla olan ailelerin oranı %22,5'tir (www.maziz.net, 13.03.2013). Ancak bunda ailenin parçalanmış olmasının etkisini göz ardı etmemek gerekir. Öte yandan parçalanmış ailelerdeki evlenmemiş çocuk sayısı da diğer yoksullara göre daha azdır. Aşağıdaki tabloda çocuk sayıları ve oranları görülmektedir:

Tablo 21: Evlenmemiş Çocukların Dağılımı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
Çocuğu yok	12	6,2
1 çocuk	37	19
2 çocuk	59	30,3
3 çocuk	59	30,3
4 çocuk	16	8,2
5+	12	6,2
Toplam	195	100

Hane reisi olan kadınların evlerini geçindirirken en fazla zorlandıkları konu çocukların bakımı ve yetiştirilmesidir. Bu açıdan çocuk sayısı ne kadar fazla ise yoksulluğun yükü o kadar ağırdır denilebilir. Özellikle günümüz toplumlarında sıkça görülmeye başlanan tek ebeveynli aileler, artan boşanma oranları, eşlerden birinin kaybı ve evlilik dışı doğumlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ailelerin büyük çoğunluğunda hane reisi, annelerdir. Anneler çocuklarının gelişimi için gerekli olan duygusal desteği sağlasalar bile, ekonomik açıdan yetersiz kalabilmektedirler. Düşük eğitim düzeyine sahip anneler, çalışma hayatında ya kabul görmemekte ya da çok düşük ücretlerle çalıştırılmakta, bu da hem kendilerinin hem de bakmakla yükümlü oldukları çocuklarının elverişsiz koşullarda, yetersiz ve dengesiz beslenerek yaşamlarını yoksulluk içinde geçirmelerine neden olmaktadır (Yavuzer, 1999: 23).

Tabloya göre hiç çocuk bulunmayan yoksul hanelerin oranı ile 5 ve 5'ten fazla çocuğu bulunan hanelerin oranı aynıdır. Her ikisinin oranı %6,2'dir. Tek çocuk bulunan hanelerin oranı %19, 2 ve 3 çocuk bulunan hanelerin oranı %30,3, 4 çocuk bulunan hanelerin oranı ise %8,2'dir. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın araştırmasına göre 3'ten fazla çocuğu bulunan yoksul ailelerin oranı %21,33 iken bu çalışmada 3'ten fazla çocuğa sahip olan ailelerin oranı %14,4'tür. Parçalanmış ailelerde çocuk sayısının çok fazla olmadığı görülmektedir. Bu oranlar, Türkiye genelindeki rakamlarla tutarlıdır. Dolayısıyla, parçalanmış ailelerdeki çocuk sayısının yoksulluğu tetiklediği veya

derinleştirdiği yönünde bir çıkarımda bulunmak oldukça zor görünmektedir. Sadece bu verilerden hareketle böyle bir yorum yapmak oldukça zordur. Ancak gerek ilgili literatür gerekse yapılan alan araştırmaları çocuk sayısının yoksulluk üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

3.2. Aile Parçalanması ile İlgili Bulgular

Bilindiği üzere aile parçalanması başlı başına bir sosyal problemdir. Ancak yoksullukla birleşince daha güçlü bir etkiye sahiptir. Yoksulluk kimi zaman, aileler üzerindeki tahripkâr yüzünü ailesel parçalanma ya da boşanmalar şeklinde göstermektedir. Yoksulluk ailenin geçimini, aile bütünlüğünü ve ailenin işleyişini tehdit ettiğinden beraberinde aile içi çatışma, uyumsuzluk aile parçalanmalarına sebebiyet vermektedir. Evin geçiminden sorumlu bireyin kaybı, sadece yoksulluğa davetiye çıkarmamakta otorite eksikliğine bağlı aile düzeninin kaybı, aile içi rollerde belirsizlik ve istikrarsızlık da getirmektedir. Erkeğin boşluğunu kadının annenin doldurması halinde aile bütünlüğü görece korunabilmektedir. Aksi takdirde aile çoklu sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Aytaç&Öztürk, 2013: 416).

Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, ailenin ne şekilde parçalandığı, evliliğin ne kadar sürdüğü, ölüm yoluyla gerçekleşen aile parçalanmasındaki ölüm nedenleri ele alınacaktır.

3.2.1. Aile Parçalanmasının Şekli

Aşağıdaki tabloda araştırma grubundakilerin aile parçalanma şekilleri ve bunlara ait oranlar görülmektedir:

Tablo 22: Aile Parçalanması Şekli

Aile Parçalanması Şekli	Sayı	%
Ölüm	82	42,1
Ayrılma	52	26,7
Resmen boşanma	48	24,6
Mahkûmiyet	11	5,6
Diğer	2	1
Toplam	195	100

Yukarıdaki tabloda ailelerin parçalanış biçimleri görülmektedir. Bir ailenin parçalanması birkaç şekilde gerçekleşir. Bunlardan en yaygın olanları ölüm, ayrılma ve

boşanmadır. Boşanmanın yanı sıra resmi olmayan ayrılıklar da bu araştırmada parçalanma olarak kabul edilmiştir. Bu ayrılıklar, uzun süreli olan ve birleşme ile sonuçlanmayan türdendir.

Parçalanmanın bir diğer türü ise mahkûmiyettir. Mahkûmiyetin parçalanma kabul edilmesinin nedeni de ayrılıklarda olduğu gibi uzun süreli olması ve aile bütünlüğünü bozmuş olmasıdır. Bütünlüğü bozulan aileden ziyade haneye kazanç sağlayan kişinin mahkûm olması, başka bir desteği bulunmayan yoksul aileyi direkt olarak yoksul konumuna düşürmektedir. Eşi mahkûm olan yoksul kadınlar bu şekilde hane reisi konumuna gelip evini idare etmek zorunda kalmaktadır. Araştırma grubunda olup da eşi mahkûm olanlardan B.K.(39)¹'nin durumu buna örnektir. Onun ifadeleri şöyledir:

“Eşim üç yıl önce yasadışı gazete sattığı için tutuklandı. 4 yılı var. Eşim inşaatlarda çalışıyordu. O zaman durumumuz iyiydi. Eşimden sonra kayınbiraderimin çok kötü olan evine yerleştim. Ara sıra evlere temizliğe gidiyordum. Ancak şimdi kayınbiraderim bırakmıyor. Bana diyor ki sen genç gelinsin başkasının evinde ne işin var. Ben de artık gitmiyorum.”

Bu ifadeler ölüm ve boşanmayla birlikte mahkûmiyetin de kısmi bir aile parçalanması olduğunu ve büyük bir mahrumiyet doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bir geçinme stratejisi olan evlere temizliği yapmanın sosyal çevre tarafından engellenmesi ekonomik şiddetin de var olduğunu göstermektedir. Ekonomik şiddet konusu fiziksel ve psikolojik şiddetin biraz gerisinde olmasının yanı sıra kadınların yoksulluğu üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Kadınların yaşadığı başlıca ekonomik şiddet durumları aşağıda sıralanmaktadır (Alptekin, 2014: 28-29):

- Hem geleneksel aile sorumluluklarını ve bakım ekonomisi gibi hasta, yaşlı, sakat bakımı vb. işleri hem de çocukların giyimi, salça, turşu vb. gıdalar gibi ekonomik değer üretimini içeren tasarruf ekonomisini kapsayan "ev içi karşılıksız kadın emeği"
- Boğaz tokluğuna kadının emeğine el koymak olan "ücretsiz aile işçiliği"

¹ Görüşmecilerin yaşları parantez içerisinde verilmiştir.

- Bankamatik kartının kadının elinden alınması, gündeliğın ya da maaşın kadın tarafından kocaya elden verilmesi, çalışma karşılığı ücretini harcama yetkisinin olmaması gibi halleri kapsayan "çalışma gelirine el koymak"
- "Bakıcı parasını bile ödeyemiyor", "Çocukları ihmal ettiğine değmez", "Topu topu üç kuruş", "Ben olmasam aç kalırsın" gibi ifade ve düşüncelerle "kadının gelirinin, kazancının ya da kazanma gücünün küçümsenmesi"
- Kadına ailenin gelir ve giderleri hakkında, tasarruflar hakkında, bunların nerede tutulduğu, nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi vermemek, tüm bunlar hakkında görüş bildirmesini ve karara katılmasını engellemek gibi eylemleri içeren "aile bütçesi hakkında bilgisiz bırakmak, kararlara katılmayı engelleyici ve keyfi olmak",
- Kredi kartı ekstresi (hesap özeti), fiş-fatura vb üzerinden tek tek hesap sorarak ya da sadece yol parasını vererek "kadının harcamalarını çok ayrıntılı şekilde kontrol etmek",
- Ev için (yemek, alışveriş gibi) yeterli para vermeden imkânların üstünde bir şeyler (yemek, giyim vb) istemek,
- "Boşanmadan sonra kadın ve çocuk için nafaka ödememek", zaten yoksulluğa düşen kadın ve çocukları daha da zorda bırakmak,
- Yoksulluk yardımlarından faydalanmanın başvuru esasına bağlandığı yerlerde "kadını sosyal yardımlara başvurmaya zorlamak" ya da "dilenciliğe zorlamak" birer ekonomik şiddet örneğidir.

Ölüm faktörü ile parçalanan ailelerin oranı %42,1'dir. Boşanma yoluyla parçalananların oranı %24,6, ayrılma faktörü ile parçalanan ailelerin oranı %26,7'dir. Tabloya göre mahkûmiyet faktörü %5,6'dır. Geri kalan %1 ise diğer nedenlerdir.

Ölüm nedeniyle gerçekleşen aile parçalanmasında fiili evlilik süreleri uzun iken diğer şekillerde gerçekleşen aile parçalanmalarında fiili evlilik süreleri daha kısadır. Aşağıdaki tabloda araştırma grubundaki ailelerin fiili evlilik süreleri görülmektedir:

Tablo 23: Aile Parçalanması ve Evlilik Süresi Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Parçalanma Şekli		Evlilik Süresi					
		1 yıldan az	1-3 yıl	4-6 yıl	7-9 yıl	10+	Toplam
Ölüm	Sayı	0	6	6	4	66	82
	%	0,00%	7,30%	7,30%	4,90%	80,50%	100,00%
	Genel	0,00%	3,10%	3,10%	2,10%	33,80%	42,10%
Ayrılma	Sayı	2	4	12	9	24	51
	%	3,90%	7,80%	23,50%	17,60%	47,10%	100,00%
	Genel	1,00%	2,10%	6,20%	4,60%	12,30%	26,20%
Resmen boşanma	Sayı	3	6	14	7	19	49
	%	6,10%	12,20%	28,60%	14,30%	38,80%	100,00%
	Genel	1,50%	3,10%	7,20%	3,60%	9,70%	25,10%
Mahkûmiyet	Sayı	0	0	0	1	10	11
	%	0,00%	0,00%	0,00%	9,10%	90,90%	100,00%
	Genel	0,00%	0,00%	0,00%	0,50%	5,10%	5,60%
Diğer	Sayı	0	0	0	0	2	2
	%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Genel	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	1,00%	1,00%
Toplam	Sayı	5	16	32	21	121	195
	%	2,60%	8,20%	16,40%	10,80%	62,10%	100,00%

Fiili evlilik süresi 1 yıldan az olanların oranı %2,6, 1-3 yıl arası olanların oranı %8,2, 4-6 yıl olanların oranı %16,4, 7-9 yıl arası olanların oranı %10,8 ve 10 yıldan fazla olanların oranı %62,1'dir.

Yukarıdaki sonuçlar arasında boşanma ile ilgili olanlar TUIK verileriyle örtüşmektedir. TUIK'in 2012 yılı araştırma sonuçlarına göre boşanmaların çoğu ilk beş yıl içerisinde gerçekleşmektedir. 2012 yılı içinde gerçekleşen boşanmaların %39,6'sı evliliğin ilk 5 yılı içinde, %21,2'si ise evlilik süresi 6-10 yıl arası olan çiftlerde gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr).

Ölüm nedeniyle gerçekleşen aile parçalanmalarında evlilik süreleri doğal olarak daha uzundur. Bu şekilde gerçekleşen aile parçalanmalarında fiili birliktelik süresi 10 yıldan fazla olanların oranı yaklaşık %80'dir. Ancak boşanma ve ayrılmalarda durum daha farklıdır. Resmi olmayan ayrılıklarda fiili birliktelik süresi 10 yıldan fazla olanların oranı %47,1 iken boşanmalarda bu oran %38,8'e kadar düşmektedir.

Araştırma grubunda bulunan yoksul kadınların %42,1'i eşini kaybetmiştir. Bunun da kendi içerisinde hastalık, yaşlılık, kaza ve cinayet gibi nedenleri vardır. Aşağıdaki tabloda ölüm nedenleri ve oranları görülmektedir:

3.2.2. Ölüm Nedeni

Araştırma grubundaki yoksul kadınların eşlerini kaybetmelerinin birtakım nedenleri vardır. Bu nedenler ve bunlara ait oranlar aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 24: Hane Erkeğinin Ölüm Nedenlerinin Dağılımı

Ölüm Nedeni	Sayı	%
Hastalık	55	67,1
Kaza	13	15,9
Yaşlılık	10	12,2
Cinayet	4	4,9
Toplam	82	100,0

Tabloya göre en önemli ölüm nedeni hastalıktır. Hastalık nedeniyle ölenlerin oranı %67,1'dir. Ocak'a göre hastalık yoksulluğun içkin bir parçasıdır. Yoksulun yaşadığı çevrenin ve oturduğu evin sağlıksız koşulları, işyerinin sağlıksız ortamı, çalıştığı işlerin zorluğu ve yıpratıcılığı ve gündelik yaşamındaki sıkıntı, kısaca yoksulluğun kendisi aynı zamanda çeşitli hastalıkların da sebebidir (Ocak, 2007: 154). İşte tüm bu sebeplerden dolayı hastalık sebebiyle ölenlerin oranı tabloda yüksek görülmektedir. Diğer ölüm nedenleri ve oranları ise şöyle sıralanmaktadır: Kaza %15,9, yaşlılık %12,2 ve cinayet %4,9'dur.

3.3. Evlenme Süreci, Boşanma ve Ayrılık

Boşanma nedenlerine geçmeden önce boşanma ile ilgili olabileceği düşünülen evlenme yaşı, evlenme şekli ve evlenilen kişinin yakınlığı konularını incelemekte fayda vardır. Yoksul ve toplumun gerisinde kalan gruplarda evlilikler genellikle küçük yaşlarda, görücü usulü ile ve akraba evliliği şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumun ortaya çıkardığı en önemli sorun eşlerin hayata ve birbirlerine adapte olamamaları ve evliliklerinde birtakım sorunlar yaşamalarıdır. Bu sorunlar çoğu zaman boşanma ile sonuçlanmazken, boşanma ile sonuçlanan sorunların temelinde yanlış evliliklerin olduğunu görebilmek mümkündür.

3.3.1. Evlenme Yaşı, Akrabalık Durumu ve Aile Parçalanmasının Şekli

Parçalanmış ailelerin yoksulluğu ve geçinme stratejileri adlı çalışma kapsamında aile parçalanmasını detaylarıyla ortaya koyabilmek adına evlilikle ilgili birtakım analizler yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda evlilik sürecinin ayrılıklarla

ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda evlenme yaşı ve aile parçalanması arasındaki ilişki durumu görülmektedir:

Tablo 25: Evlenme Yaşı ve Aile Parçalanması Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Aile Parçalanmasının Şekli		Evlenme Yaşı				
		18'den küçük	18-22	23-27	28-32	Toplam
Ölüm	Sayı	22	52	8	0	82
	%	26,8%	63,4%	9,8%	0,0%	100,0%
	Genel	11,30%	26,70%	4,10%	0,00%	42,10%
Ayrılma	Sayı	27	19	3	2	51
	%	52,9%	37,3%	5,9%	3,9%	100,0%
	Genel	13,80%	9,70%	1,50%	1,00%	26,20%
Mahkûmiyet	Sayı	1	7	3	0	11
	%	9,1%	63,6%	27,3%	0,0%	100,0%
	Genel	0,50%	3,60%	1,50%	0,00%	5,60%
Resmen boşanma	Sayı	19	25	5	0	49
	%	38,8%	51,0%	10,2%	0,0%	100,0%
	Genel	9,70%	12,80%	2,60%	0,00%	25,10%
Diğer	Sayı	1	1	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Genel	0,50%	0,50%	0,00%	0,00%	1,00%
Toplam	Sayı	70	104	19	2	195
	%	35,9%	53,3%	9,7%	1,0%	100,0%

Araştırma grubunda bulunan yoksulların %35,9'u 18 yaşından küçük, %53,3'ü 18-22, %9,7'si 23-27 ve %1'i 28-32 yaşları arasında ilk evliliklerini yapmışlardır. Bu oranlar evliliklerin günümüz şartlarına göre daha erken yapıldığını göstermektedir.

18 yaşından küçük olarak yapılan evliliklerin ise aile parçalanması şekillerinden ayrılık ve boşanmalarda oransal açıdan daha fazla yer kapladığı görülmektedir. Resmi olmayan ayrılıkların %52,9'u 18 yaşından küçük olarak gerçekleştirilen evliliklerde meydana gelmiştir. Resmi boşanmaların ise %38,8'i 18 yaşından küçük olarak gerçekleştirilen evliliklerde meydana gelmiştir. Ölüm nedeniyle parçalanmış ailelerdeki yoksulların %26,8'i 18 yaşından küçük olarak evlenmişlerdir.

Bu oranlar 18 yaşından küçük olarak gerçekleştirilen evliliklerin öncelikle resmi olmayan ayrılıklarda, daha sonra resmi boşanmalarla gerçekleşen ayrılıklarda ciddi bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrılıkların birinci nedeni bu olmasa da yine de küçük yaştaki evliliklerin sorunlu evlilikler olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu örneklendiren H.A.(42) şunları dile getirmektedir:

“10 yaşımdayken nişanlandım, 15 yaşında resmi nikâh olmadan evlendim. 4 çocuk dünyaya getirdim. 7 yıldır eşimden ayrırım. Kendisi uzaktan akrabam olur. Resmi nikâh yaparım dedi ama sonra yapmadı. Ondan sonra üzerime evlendi ve bizi terk edip gitti. Bu saatten sonra dönse bile kabul etmem. Babam da aynısını anneme yaptı. Annemin üzerine kadın getirdi. Biz yoksullarda böyle şeyler normaldir. Ev temizliğine gidiyorum. ÇHGM’den 500 TL² yardım alıyorum. 300 TL kira ödüyorum. Çocuklarımdan biri okulu terk etti ama çalışmadı. Benim de dizlerim ağrıyor. O yüzden düzenli çalışmıyorum.”

Bu ifadeler erken yaştaki evliliğin meydana getirdiği olumsuzlukları gözler önüne sermektedir. Çocuk yaşıta yapılan nişan, ardından gerçekleştirilen nikâhsız evlilik ve sonrasında dünyaya getirilen dört çocuk yoksulluğun fitilini ateşlemiştir. Daha da önemli olan bu durumun aileden miras kalmasıdır. Burada bir yoksulluk ve geri kalmışlık kültürünün aktarımı da söz konusudur. Kız çocuklarının tüm hayatları, özellikle geleneksel yapının hüküm sürdüğü toplumsal yapılarda, aile tarafından belirlenmektedir. Evlenme yaşı, kimin ile ne şekilde evleneceği çoğu durumda geleneklere göre belirlenmektedir. Dolayısıyla yetişkin kadınların da hem toplum içinde hem de hane içindeki etkinlikleri sınırlı olmaktadır. Hiyerarşik yapının korunduğu aile yapısında kadınların ikincileştirilmesinin üzerine kurulu güç ilişkileri ön plandadır (Körükmez, 2008: 218).

Yoksullukla ilgili göze çarpan bir diğer nokta akraba evliliklerinin yaygın oluşudur. Bu ayrıca Lewis’in “yoksulluk kültürü” teziyle de örtüşmektedir. Lewis’e göre yoksullarda tek taraflı akrabalık yerine çift taraflı akrabalık yaygındır. Bununla ilgili oranlar aşağıdaki tabloda görülmektedir:

² Bu çalışmada yoksullardan alınan ekonomik verilerin tamamı 2013 yılı Ocak-Nisan dönemine aittir.

Tablo 26: Akrabalık Durumu ve Aile Parçalanması Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Aile Parçalanmasının Şekli		Evlilikte Akrabalık Durumu			
		Yakın akraba	Uzak akraba	Akrabalık yok	Toplam
Ölüm	Sayı	14	11	57	82
	%	17,1%	13,4%	69,5%	100,0%
	Genel	7,20%	5,60%	29,20%	42,10%
Ayrılma	Sayı	14	12	25	51
	%	27,5%	23,5%	49,0%	100,0%
	Genel	7,20%	6,20%	12,80%	26,20%
Mahkumiyet	Sayı	0	0	11	11
	%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
	Genel	0,00%	0,00%	5,60%	5,60%
Resmen boşanma	Sayı	10	13	26	49
	%	20,4%	26,5%	53,1%	100,0%
	Genel	5,10%	6,70%	13,30%	25,10%
Diğer	Sayı	0	1	1	2
	%	0,0%	50,0%	50,0%	100,0%
	Genel	0,00%	0,50%	0,50%	1,00%
Toplam	Sayı	38	37	120	195
	%	19,5%	19,0%	61,5%	100,0%

Tabloya göre araştırma grubunda bulunanların %19,5'i yakın akrabaları ile ve %19'u uzak akrabaları ile evlilik yapmışlardır. Toplamda bu oran %38,5'e tekabül etmektedir. Akraba evliliği yapmayanların oranı ise %61,5'tir.

Akraba evliliklerinin yoksullarda yaygın olması kadar ayrılıklarda ve boşanmalarda önemli bir yer edinmesi de yapılan araştırmanın ilginç bulguları arasında yer almaktadır. Ölüm nedeniyle aile parçalanması yaşayanların %30,5 (%17,1+%13,4)'i akraba evliliği yapmış iken resmen boşanmalarda bu oran %46,9 (%20,4+%26,5) ve resmi olmayan ayrılıklarda %51 (%27,5+%23,5)'dir.

Kendileriyle görüşülen yoksullar yapılan akraba evliliklerinin erkeği rahatlattığı ve kendilerine eziyet etme konusunda kolaylık sağladığını belirtmişlerdir. Öte yandan yapılan akraba evliliklerinde kadının ailesi daha fazla tepkisiz kalmıştır. Buna örnek olarak Z.D.(40)'nin durumu gösterilebilir:

“15 yaşında amcamın oğlu ile imam nikâhlı olarak evlendim. Daha sonra resmi nikâh yaptık. Bu evliliği kendi isteğimle değil ailemin isteğiyle yaptım. Eşim babasının dükkânını işletiyordu. Ancak sapık gibi biriydi. Sürekli kumar oynuyordu. Bana sürekli şiddet uyguluyordu. Üstelik bu

şiddete babası da ortak oluyordu. Amcam hacca gitmiş ama bence kâfirin biridir. O kadar zaman Adana'da kaldık bana bir kez bile sahip çıkmadı. Hep oğlunun tarafını tutuyordu. Onunla birlikte bana dayak atıyordu. En sonunda dayanamayıp 4 yıl önce eşimden ayrıldım. Elazığ'a geldim. Babam bir ev verdi orda oturuyorum. Ama babam sürekli bizim evden çıkmamızı istiyor. Erkek kardeşimi evlendirip onu oraya yerleştirmek istiyor. Ben de çocuklarımla birlikte nereye gideceğimi bilmiyorum. Ayrıca babam bizimle hiç ilgilenmedi. Boşanma davası açtım. Bir kez olsun mahkemeye bile gelmedi. Zaten eşim de gelmedi ki boşanabileyim. Apartman temizliğine giderek 4 çocuğumu geçindirmeye çalışıyorum. Mamuret'ül Aziz Vakfı olmasaydı açlıktan ölürdük."

Bu ifadeler kadının üç aşamalı bir süreçten geçtiğini ve bu aşamaların her birinin diğerinden daha kötü olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki çocuk yaşta iken evlilik konusunda ve muhtemelen diğer pek çok konuda aileden görülen baskıdır. Diğer ise evlilik süresince çekilen sıkıntılardır. Bu sıkıntıların en önemlileri aile içi şiddet ve ilgisizliktir. Sonuncusu ise ayrılık ve boşanma sürecidir. Asıl önemli olan ise bu sıkıntılarla birlikte katlanması güç olan yoksulluğun her dönem kadının hayatında var olmasıdır.

Akraba evliliği sonucu eşinden şiddet gören ve sonrasında ayrılan M.Ç. (34)'nin durumu daha farklıdır:

"17 yıldır eşimden ayrırım. Berdel evlilik yaptık. Eşim halamın oğluydu. Sürekli alkol alıp beni dövüyordu. Eşimin ailesi halamlar olmasına rağmen bize bakıyorlardı. Kocamın tarafını tutuyorlardı. Onlardan kız alan abim ise eşine dört dörtlük davranıyor. Kocam doğru düzgün çalışmıyordu. Başka kadınlarla beraberdi. 3 yıl önce geri geldi ama hiç değişmemişti. Boşanmıyorum ki sürünsün. İki çocuğumla hayatımı sürdürmeye çalışıyorum. Bir hastanede 550 TL ye yarım gün kafeteryaya bakıyorum. Ev kirası 250 TL. Yoksulluğun yükünü tek başına çekmek işkence gibidir."

Bu ifadeler aynı anda yapılan iki akraba evliliğinden birinin başarılı diğerinin başarısız olduğunu gösterirken, M.Ç.'nin kendi öz halasının kendisine destek

olmadığını ve oğlunun yaptığı olumsuz muamelelere karşı ses çıkarmayıp ona destek bile verdiklerini ortaya koymaktadır. Bu şekilde yoksullaşan ve yalnızlaşan M.Ç. hayatını çocuklarıyla birlikte tek başına sürdürmek zorunda kalarak olumsuz koşullar içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir.

3.3.2. Boşanma/Ayrılma Nedenleri

Yoksul ailelerde boşanmanın şekli, nedenleri ve bunlara ait oranlar diğer ailelere nazaran farklılık göstermektedir. Aşağıdaki tabloda araştırma grubundaki ailelerin boşanma nedenlerinin dağılımı görülmektedir:

Tablo 27: Boşanma Nedenlerinin Dağılımı

Boşanma Nedeni	Sayı	%
Aldatma	23	22,1
Sebepsiz terk	20	19,2
İşsizlik, yoksulluk ve diğer ekonomik sebepler	14	13,5
Aile içi şiddet ve baskı	13	12,5
Anlaşmalı	11	10,6
Alkol, kumar, madde bağımlılığı	10	9,6
Geçimsizlik, kendi hatalarım	8	7,7
Başkalarının kışkırtması	4	3,8
Cinsel sorunlar	1	1
Toplam	104	100

Araştırma grubunda bulunanların en önemli ayrılık nedeni aldatma veya başka bir kadınla birlikteliktir. Burada aldatmadan ziyade başka bir kadın nedeniyle erkeğin önceki eşinden vazgeçmesi söz konusudur. Çünkü yoksul kadınlar genellikle kısa süreli aldatma olayını normal gördüklerini ifade ederlerken, uzun süreli birlikteliklerin ayrılığı zorunlu hale getirdiğini veya eşlerinin bu durumdan sonra kendilerini istemediğini belirtmişlerdir. İşte tüm bu faktörlerden dolayı eşinden ayrılan yoksulların oranı %22,1'dir.

Aldatmadan sonra ikinci sırada sebepsiz bir şekilde evi terk durumu gelmektedir. Bunun oranı ise %19,2'dir. Aslında tamamen sebepsiz demek doğru bir şey olmasa da en azından görüşülen kadınlar bunun böyle olduğunu ifade etmişlerdir. Bunu gerçekleştiren erkekler bir müddet sonra yaşadıkları hayat tarzından sıkılarak yeni arayışlar içerisine girmektedirler. Bu arayış neticesinde tamamen kurtulma yolunu seçerek evi terk edebilmektedirler. Burada mağdur olan yine kadın ve çocuklar

olmaktadır. Ancak en büyük mağduriyet ise yine kadına aittir. Çünkü bu durumdaki kadın ekonomik anlamda sıkıntıya girebildiği gibi sosyal ve psikolojik anlamda da büyük sorunlar yaşayabilmektedir. Bu duruma örnek olarak A.B.(50)'nin söylediklerini gösterebiliriz:

“Hiçbir sebep yokken kocam bizi 9 yıl önce terk etti. Üç çocuğumla ortada kaldık. Benden başka iki eşi daha var. Hiçbirimizle resmi nikâhı yok. Bir eşinden 8 diğer eşinden 2 çocuğu var. Biz iki kuma evdeydik. Bir gece yarısı ikimizi birden yakmaya kalktı. Hortumla üzerimize su sıkarak şiddet uyguluyordu. İkimizin saçını birbirine bağlayıp dövüyordu. Doğru düzgün çalışmıyordu. Çalışsa da üçüncü eşine para yolluyordu. Biz şu an tamamen yardımlarla geçiniyoruz.”

A.B.'nin anlattıkları tam bir trajedi örneğidir. Burada aynı evde gerçekleşen çok eşli evlilikle birlikte ayaklar altına alınan kadınlık onurunun yanı sıra acımasızca uygulanan şiddet ve daha da ötesi yoksulluğun en derin formuna terk etme durumu söz konusudur. Ancak asıl sorgulanması gereken bir diğer nokta kadınların veya onların ailelerinin resmi nikâhsız ve çok eşli evliliğe razı olmalarıdır.

Newman'a göre çok eşliliğe razı olmanın iki boyutu vardır: Ona göre çok eşlilik sıklıkla, nüfus ve ekonomik şartlarla ilişkilendirilir. Mesela Rusya'da birçok insan, özellikle de kadınlar, nüfus baskısını gerekçe göstererek, çok eşli evliliğin yasal hâle getirilmesi yönünde hükümete baskı yapmaktadır. Rus nüfusu her yıl yüzde 3 oranında azalmakta olup toplumdaki erkeklerin sayısı kadınların sayısından 9 milyon daha azdır. Poligami, özellikle kırsal alanda birçok kadına koca sahibi olma, finansal ve fiziki destek talep etme ve çocuklarına meşruiyet kazandırma imkânı sunmaktadır (Newman, 2013: 99). Ancak sebebi ne olursa olsun çok eşlilikte yoksulluk kültürü ve yoksulluk döngüsünün etkisini rahatça görebilmekteyiz. Yani bekâr hayatta yaşanan ekonomik güçlüklerin sağlıksız evlilikler doğurduğunu söyleyebiliriz.

Eşi kendisini sebepsiz yere terk eden kadın bir yandan eşinin sürekli gelme umudunu taşıırken, diğer yandan hayatını idame ettirebilmek için ailesinden destek istemektedir. Ancak çoğu zaman resmen boşanma olayı gerçekleşmediği için ailesi kızını ve özellikle de çocuklarını kabul etmemektedir. Bunun sonucunda ise kadın çocuklarıyla birlikte büyük bir trajedi yaşamaktadır. Bu trajedinin en büyük

göstergelerinden biri ise yalnızlık ve sahipsizlik duygusudur. Bunun neticesinde yoksul kadın ağır psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir.

Araştırma grubundaki yoksulların eşlerinden ayrı olmalarını etkileyen üçüncü temel faktör ise hanenin ekonomik koşullarıdır. Ekonomik koşullardan kastedilen şey, erkeğin evin idaresi noktasında yetersiz kalmasıdır. Özellikle erkeğin işsiz olması hem erkeği hem de ailenin diğer üyelerini son derece olumsuz etkilemektedir. Bu noktada bazen erkek ayrılmayı isterken çoğu zaman da kadın ayrılığa taraftar olmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, görüşülen kadınlar işsizliğin getirmiş olduğu yoksulluktan ziyade erkeğin sorumsuzluğundan şikâyet ederek ayrılma yolunu seçtiklerini belirtmişlerdir. F.Y.(52) durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Eşim boş geziyordu. Eve faydası yoktu ama zararı çoktu. Bu yüzden aramızda devamlı tartışma oluyordu ve bana dayak atıyordu. En sonunda evi terk etti. Önceden de zaman zaman bırakıp gidiyordu ama 6 yıldır hiç görmedim. Önceleri boşanmak istemedim ama şimdi istiyorum. Fakat eşim ortalarda olmadığı için boşanamıyorum. Tamamen yardımlarla geçiniyorum. SYDV 3 ayda bir 200 TL yardım alıyorum. Mamuret’ül Aziz Vakfı yardım ediyor. 3 çocuğum var. 3’ü de okuyor. 150 TL kira ödüyorum. Onu da hayırseverler veriyor.”

İşsizliğin dışında yetersiz gelir, iflas-zarar gibi ekonomik sorunlar da ayrılığa yol açabilmektedir. Nasıl ki boşanma veya ayrılma bir yoksulluk nedeni ise yoksulluk veya ekonomik sorunlar da ayrılık ve boşanma nedeni olabilmektedir. Tabloya göre ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen ayrılıkların oranı %13,5’tir.

Kadın yoksulların eşlerinden ayrılmalarını etkileyen dördüncü önemli faktör ise aile içi şiddet ve çeşitli baskılardır. Bu nedenden dolayı eşinden ayrılanların oranı %12,5’tir. Aile içi şiddet ve baskı konusu ileride ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir. Ancak yine de durumu örneklendirmek adına N.D.(49)’nin anlattıklarını aktarmakta fayda vardır:

“2 yıl önce kocam bizi dışarı attı. 2 çocuğumla ortada kaldık. Kocam zaten düzenli çalışmıyordu. Bize baskı uyguluyordu. Evden dışarı çıkmamıza izin vermiyordu. Beni ve çocuklarımı dövüyordu. En sonunda

kendisine karşı geldik ve bizi kovdu. Oğlum lokantada çalışıyor. Onunla geçinmeye çalışıyoruz.”

Bu ifadeler şiddet ve baskıların realitesini ve ona verilen karşılığın olumsuz sonucunu göstermektedir. Öte yandan bir diğer sorun ise ortada kalan kadının çocuğunun eline bakması ve onun getirdiği gelire muhtaç olarak yaşamasıdır. Bu şekilde hayatın idame ettirilmesi, çocuğun evlenip yeni bir hayat kurmasını engelleyebilmekte ve ayrıca evlenmesi durumunda annesini hiçbir geliri olmayan sahipsiz durumuna getirebilmesine neden olmaktadır. Eşinden şiddet gören kadınlara bir diğer örnek ise N.G.(49)'dir:

“20 yıldır eşimden resmen ayrırım. Psikopat gibi biriyle evlenmişim. Yıllarca bana eziyet etti. Yemediğim dayak kalmadı. En son üstüme birini bulup evlendi ve beni boşadı. Ayda 120 TL nafaka alıyorum. Nafakamı artırmak için mahkemeye gittiğimde bile beni vurdu. Kızıma diyor ki seni Elazığ'da gezdirmeyeceğim. 200 TL aylığım olsa başka hiçbir şeye ihtiyacım olmazdı. 1 kızım var o da bugün yarın evlenecek ve ben kimsesiz kalacağım.”

Yoksul eşlerin ayrılığını etkileyen bir diğer önemli neden ise anlaşmalı boşanmadır. Tabloya göre anlaşmalı bir şekilde boşananların oranı %10,6'dır. Anlaşmalı boşanma genellikle iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi kadının ölen babasının maaşını alabilmesi için eşinden yalnızca resmiyette boşanıp, fiilen beraberliğini sürdürmesi, diğeri ise erkeğin yurtdışına rahat gidebilmesi ve orada evlilik yaparak çalışma izni alabilmesi içindir. Birinci duruma örnek olarak S.C.(43)'nin durumu gösterilebilir.

“Eşim hırsızlıktan dolayı 9 yıl önce cezaevine düştü. Bundan 1 yıl önce de anlaşmalı bir şekilde boşandık ki babamdan kalan maaşı alayım. Babamın maaşının yarısını ben yarısını da kız kardeşim alıyor. Çok defa intiharı düşündüm. Özellikle de eşim şiddet uyguladığı zaman. Çocuğum okulu terk etti. Sokaklarda çalışıyor.”

İkinci durumda ise çoğu zaman erkeğin kadını kandırdığı gözlenmiştir. Erkek yurtdışına gidip orada evlendiği zaman ailesi ile olan bağlarını koparmıştır. Görüşülen yoksullardan L.Y. (48) bu konuyla ilgili olarak şunları söyledi:

“25 yıl önce kocam Almanya’ya gitti. Başka bir kadınla sadece resmiyette evlenip, çalışma izni alması gerektiğini söyleyerek benden boşanmak için izin istedi. Ben de kabul ettim. 17 yıl önce boşandık. Sonra yüzümüze bile bakmadı. Sadece çocuklarımdan birinin kendi yanında kalmasını istedi ve o da şu an babasıyla beraber kalıyor.”

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların ayrılmasını etkileyen bir diğer önemli etken alkol veya madde bağımlılığıdır. Bunun oranı %9,6’dır. Burada ağırlıklı olan alkol kullanımıdır. Alkol veya diğer maddelerin sürekli kullanımı öncelikli olarak aile ekonomisine büyük zarar vermektedir. Çünkü bu maddelerin temini oldukça maliyetlidir. Diğer yandan alkol veya madde kullanan bireyler diğerlerine göre daha fazla şiddet eğilimlidirler. Görüşülen kadınlar alkol kullanan eşlerinin kendilerini ve çocuklarını sürekli dövdüklerini belirtmişlerdir. Bu yoksullardan biri olan Y.B.(41) durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Eşimden 13 yıl önce boşandım. Boşanma nedenimiz eşimin kötü alışkanlıklarıdır. Alkol alıp kumar oynuyordu. Bana ve çocuklarıma şiddet uyguluyordu. Küçük çapta mafyaydı. Boşanma davasını ben açtım ve hiçbir şey istemedim. Babamdan kalan 280 TL maaşla geçiniyorum. Babamın yıkık dökük evinde 3 çocuğumla kalıyorum. Aldığım maaşı faturalara veriyorum. Bir ablam var durumu kötü ama yine de yardım ediyor. Durumu iyi olan akrabalarım da var ama yardım etmiyorlar.”

Y.B.’nin yukarıda anlattıkları, erkeğin ailesi ile olan ilgisinin sadece negatif yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu negatifliğin en önde gelen unsuru ise kötü alışkanlıklardır. Bunun dışında yoksulluk ve şiddet durumları söz konusudur. Bir araya gelen birçok neden kadının kurtulmak için boşanma davasını açıp hiçbir şey talep etmemesini doğurmaktadır. Bir diğer yoksul K.Y.(35) ise şunları söylemektedir:

“15 yıl önce amcamın oğlu ile evlendim. Eşim psikopat gibi biriydi. Eroin ve bally kullanıyordu. Bir defasında bizi eve kilitleyip 3 çocuğumla birlikte biz içerdeyken dışarıdan evi yakmaya kalktı. Komşular yetişip kurtardı. Benden ziyade çocuklarıma daha fazla şiddet uyguluyordu. 6 yıl önce boşandım. 8 kardeşi var. Kardeşleri çok iyi ama benim şansım kötüymüş. Ne kendi ailemden ne eşimin ailesinden hayır gördüm. Ben de

kendi evimde kaldım. Yiyecek ekmeğim bile yoktur. ÇHGM'den yardım alıyorum. 200 TL kira ödüyorum.”

Tabloya göre ayrılığa daha çok kendilerinin neden olduğunu belirtenlerin oranı %7,7'dir. Tüm ayrılık nedenleri içerisinde oldukça düşük bir oran olarak göze çarpmaktadır.

Boşanma veya ayrılık nedenlerinden bir diğeri ise %3,8 oranla başkalarının kışkırtmasıdır. Başkalarının kışkırtması boşanma veya ayrılmaların birinci nedeni olarak fazla görülme de çoğu ayrılıklar da gizli neden olarak kabul görülmektedir. Görüşülen yoksullardan H.G.(42) şunları ifade etti:

“Kocam eskicilik yapıyordu. 3 aydır bırakıp gitmiş. Nereye gittiğini bilmiyorum. Hayırseverler bize bakıyor. 250 TL olan kiramı onlar ödüyorlar. Bir haftadır çay şekerim yoktu. Komşularım bana verdiler. Gerçi kocam buradayken de durumumuz kötüydü. Ancak şimdi daha kötü. Ne yaptıysa eşimin halası yaptı. Kendi kızını ona vermek istiyormuş. Bu yüzden beni bir türlü sevmeydi. Kocamı bana düşman etti.”

3.3.3. Ayrılmayı İsteyen Taraf

Boşanma ve ayrılık nedenlerinin yanı sıra bunu isteyen taraf da önemlidir. Araştırma bulgularına göre ayrılığı daha çok isteyen taraf aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 28: Ayrılmayı İsteyen Taraf

Ayrılmayı İsteyen Taraf	Sayı	%
Ben	39	39,4
Eşim	47	47,5
Her ikimiz	13	13,1
Toplam	99	100

Tablodaki oranlarda boşanma/ayrılmayı daha fazla isteyen erkektir. Bunun oranı %47,5'tir. Boşanmayı/ayrılmayı isteyen kadınların oranı %39,5'tir. Her ikisinin oranı ise %13'tür.

Arıkan'ın yaptığı boşanma araştırmasında ise boşanmaya karar veren taraf olarak kadınlar ön plana çıkmaktadır. Araştırma sonucunda boşanmaya karar veren

kadınların oranı %65,84, erkeklerin oranı %22,98'dir. Her ikisinin oranı ise %11,18'dir (Arıkan, 1992: 113). Ancak onun araştırması resmen boşananlar üzerinedir. Bu araştırmada resmi olmayan ayrılıklar da hesaba katılmıştır.

Erkeklerde oranın fazla olması genellikle resmi olmayan ayrılıkların ve çoğunlukla evi terk etmenin bir sonucudur. Resmi boşanmalarda ise kadının daha fazla boşanmaya istekli olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Bunların da birçoğu artık boşanmaktan başka bir çıkış yolu olmayan ve tamamen tükenmiş bir evlilikle yaşamak istemeyen kadınlardan oluşmaktadır. Buna örnek olarak N.D.(45) şunları ifade etmektedir:

“İlkokul mezunuyum. İnsanın başına ne gelirse cahillikten gelir. 20 yıl evli kaldım, iki çocuğum dünyaya geldi. Kocamı doğru düzgün görmedim. 1 yıl önce boşandım. Boşanma davasını ben açtım. Bize sürekli şiddet uyguluyordu. İçip, kavga edip sürekli cezaevine girip çıkıyordu. Cezaevinde bile bize tehdit mektupları yolluyordu. Evine baksa bizi dövse yine razıyım. Eşimden ayrıldıktan sonra mecburen baba evine yerleştim. Ancak burada da yüzüm gülmedi. Analığım bizi dışarı atmak istiyor. Analığım beni sürekli dövüyor. Şu anda kolum mosmor. Çok çaresizim. Benim durumumda olan her kadın boşanmak ister ama sığınacak doğru düzgün bir ailesi olmadığı için boşanmaktan korkar.”

N.D.(45)'nin bu ifadeleri boşanma sürecine kadar yaşadığı sıkıntıları ve sonrasında karşılaştığı sorunları oldukça iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Özellikle kadının güvencesiz olması fiilen bitmiş bir evliliğin yıllarca sürdürülmesine neden olmaktadır. Burada kadınların güçlü bir aileye sahip olmamalarının boşanma konusunda cesaretsizliğe yol açtığı rahat bir şekilde görülmektedir.

Eşlerinden ayrılan kadın yoksulların onlarla tekrar birleşmek istemeleri oldukça nadir bir durumdur. Çünkü pek çok kadın bunu bir kurtuluş olarak görmektedir. Ancak yine de ayrıldıkları eşleriyle görüşmeye devam edenler vardır. Bunların oranı ve görüşme sıklıkları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 29: Araştırma Grubundakilerin Ayrıldıkları Eşile Görüşme Durumlarının Dağılımı

Ayrılan Eşle Görüşme Durumu	Sayı	%
Hiç	86	85,1
Ara sıra	9	8,9
Sık	6	6
Toplam	101	100

Tabloya göre ayrıldıkları eşleriyle hiçbir şekilde görüşmeyenlerin oranı %85,1'dir. Ara sıra görüştüklerini söyleyenlerin oranı yaklaşık %9, sık görüşenlerin oranı ise %6'dır. Bu oranlar tekrar birleşme olasılığının düşük olduğunu göstermektedir. Zaten görüşülen yoksulların pek çoğu yeniden bir araya gelmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bununla ilgili oranlar aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 30: Ayrılan Eşle Yeniden Birleşme İsteğinin Olup Olmadığı

Ayrılan Eşle Yeniden Birleşme İsteği	Sayı	%
Var	14	13,7
Yok	78	76,5
Bilmiyorum	10	9,8
Toplam	102	100

Araştırma grubundaki yoksulların %76,5'i eşleriyle birleşme isteklerinin olmadığını belirtirken, %9,8'i kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Eşleriyle yeniden birleşme isteği olanların oranı ise %13,7'dir. Eşleriyle yeniden bir araya gelmek isteyen veya kararsız olan kadınlara örnek olarak N.Ş. (53) gösterilebilir:

“4 çocuğum var. Eşim çalışmak için 17 yıl önce Almanya'ya gitti. Halen Almanya'da ve kaçak olarak çalışıyor. Önceden arada bir geliyordu ve evine para da gönderiyordu. Ancak son 9 yıldır eve hiç gelmedi. Para da çok nadiren ve az gönderiyor. 8 yaşındaki çocuğunu bile hiç görmedi. Ancak çocuklarını arayıp soruyor. Benimle de konuşmak istiyor ama ben konuşmak istemiyorum. Duyduğuma göre Almanya'da başka bir kadınla berabermiş. O kadınla evlenip oturma ve çalışma izni alabilmek için benden resmi olarak boşanmak istedi. Ancak ben inat ederek kabul etmedim. Yıllardır başkalarının yardımıyla geçiniyordum. Şu an çocuklarım büyüdü ve artık onlar gününbirlik işlerde çalışıyorlar ve bana

bakıyorlar. Ancak bu da geçinmemiz için yeterli değil. Eşime düşman değilim ama bize yaptıklarından dolayı son derece kızgınım. Bu yüzden pişman olup dönerse barışabilirim.”

Bu ifadeler yoksulluktan kurtulmanın bile parçalanmışlığı telafi etmediğini, kadınların her zaman için eşine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. “Kötü olsun ama eşim başımızda olsun anlayışı” toplumumuzun sosyo-kültürel yapısıyla ilgili olduğu kadar psikolojik açıdan ciddi sayılabilecek bir eksikliğin telafi edilmesi noktasında yüksek derecede önem arz etmektedir. Çileli sürdürülen normal görünümlü bir hayat, çoğu zaman çilesiz olmayan marjinal veya anormal hayata tercih edilmektedir.

3.3.4. Aile Parçalanmasından Sonra Baba Evine Dönme Durumu

Boşanma/ayrılma ile ilgili yukarıdaki bulguların yanı sıra genel manada ailesi dağılan kadının ne yaptığı ve nerede yaşadığı da önemlidir. Aşağıdaki tabloda aile parçalanmasından sonra (ölüm olayı da dahil) yoksul kadınların baba evine dönüp/dönmeme durumları görülmektedir:

Tablo 31: Aile Parçalanmasından Sonra Baba Evine Dönme Durumu

Baba Evine Dönme Durumu	Sayı	%
Şu an baba evindeyim	23	11,8
Baba evine döndüm ancak ayrıldım	13	6,7
Gitmek istedim ailem kabul etmedi	41	21
Gitmek istemedim	26	13,3
Şartlar uygun değildi	92	47,2
Toplam	195	100

Tabloya göre aile parçalanmasından sonra baba evine dönenlerin ve orada devamlı kalanların oranı %11,8’dir. Baba evine dönüp ayrılanların oranı %6,7’dir. Araştırma grubundaki yoksulların %21’i ise ailesinin kendilerini ve çocuklarını kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Gitmek istemeyenlerin oranı %13,3, şartlar uygun olmadığı için gitmeyenlerin oranı ise %47,2’dir.

Bulgular içerisinde “şartlar uygun olmadığı için” baba evine gitmeyenlerin oranı oldukça dikkat çekmektedir. Bu oran diğerleri içerisinde en fazla olan orandır. Baba evine dönmek herhangi bir geliri olmayan dul kadının genellikle ilk tercihi olmaktadır. Ancak parçalanmış yoksul aileler üzerine yapılan bu araştırmada kadınların çoğunun

baba evinde yaşamadığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni ise ailenin kalabalık olması ve yoksulluğun aileden miras olarak kalmasıdır. Ailesi yoksul ve/veya kalabalık olan kadınlar tekrar onlara yük olmak istememektedirler. Görüşülen yoksullardan G.D.(29) yoksulluk sürecini ve niçin baba evine dönmediğini şöyle anlatmaktadır:

“Eşim sıvacıydı ve durumumuz nispeten iyiydi. 7 yıl önce cezaevine girdi. Ne suç işlediğini bilmiyorum. O süreden beri bana ailem, ailemin yetmediği durumlarda ise hayırseverler bakıyor. Çocuklar küçük diye herhangi bir işte çalışmadım. 130 TL kira ödüyorum. Eşimin ilk karısından bir çocuğu var, benim de iki çocuğum var. 3 çocuğa da ben bakıyorum. Baba evi kalabalık olduğu için oraya dönmedim.”

Şartlar uygun olmadığı için gitmeyenlerden sonra gelen diğer neden ailelerin kızlarını tekrar kabul etmemeleridir. Araştırma grubundaki yoksulların %21’i ailesinin kendilerini ve çocuklarını kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Burada çocuklar en önemli faktör olarak belirtilmiştir. Ataerkil ve geleneksel toplum yapısında özellikle boşanan veya ayrılan kız çocuğunun doğurduğu çocuklar nesil olarak kabul edilmeyip, yabancı olarak algılanmaktadır. Ayrıca eşinden ayrılan kız çocuğu ve onun çocukları utanç vesilesi olarak kabul edilmektedir. Ancak sadece konuyu bu boyutuyla açıklamamak gerekir. Çünkü konunun ekonomik boyutu da mevcuttur. Aileler kendilerine ekstra yük olmasın diye de çocuklarını ve torunlarını kabul etmeyebilmektedirler. Buna örnek olarak, görüşülen yoksullardan H.T. (49) şunları ifade etti:

“2 yıldır eşimden ayrırım. Boşanma davası açtım ama sonuçlanmadı. Eşim esnaftı, durumumuz iyiydi. 5 yıl önce dükkânımız yandı. Maddi durumumuz kötüleşti. Zaten eşim ondan önce benim üzerime evlenmişti ama bundan 2 yıl önce haberim oldu ve bu sebeple ayrıldık. Eşimin ailesi de benim ailem de bize sahip çıkmadılar. Ailem bana dedi ki çocuklarını at da gel. Biz elin çocuklarına bakamayız. Ben de bunu yapmadım. 3 çocuğumla birlikte ev tuttum. Evlere temizliğe giderek kendimi ve çocuklarımı geçindirmeye çalışıyorum.”

Bir diğerk yoksul S.Y. (38) ise şunları söyledi:

“Babam beni, benden 9 yaş büyük olan amcam oğlu ile ben istemedenden evlendirdi. 7 yıl evli kaldık. Bu süre zarfında dört çocuğumuz dünyaya geldi. Resmi nikahı 3 çocuktan sonra yaptık. Kocam doğru düzgün bir işte çalışmıyordu. Onun bunun yanında pazarcılık yapıyordu. Daha sonra (7 yıl evli kaldıktan sonra), çalışmak için Azerbaycan’a gitti. Ancak ondan sonra yüzünü dahi görmedik. Duyduğuma göre başka bir kadınla berabermiş ve ondan çocukları olmuş. Dört çocuğumla yapayalnız kaldık. Baba evine dönmek isteyince, ailem çocuklarımı istemedi. Onları eşimin ailesine vermemi söylediler. Ancak ben aç-susuz kalmak pahasına çocuklarımı vermedim. Eşim gibi duyarsız olmadım. Evlere temizliğe giderek çocuklarımı geçindirmeye çalıştım.

Bu ifadeler yoksul kadına yönelik olarak verilmeyen maddi desteğin, manevi anlamda da kesintiye uğradığını göstermektedir. Bora’ya göre kendi yetiştikleri dönemde yaygın olan ideal, yani bir kızın evlenene kadar babası, sonra da kocası tarafından korunup kollanması, onların hayatında hiçbir biçimde geçerli olmamıştır. Ne kocaları ve kocalarının ailesi ne de babaları ve kendi aileleri tarafından desteklenmeyen kadınlar, hiçbir donanımları ve hazırlıkları olmayan bir hayat mücadelesi içinde, çocuklarıyla birlikte yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar (Bora, 2007: 103). Durumu diğerklerinden farklı ve daha ağır olan Y.O.(41) ise şunları ifade etmektedir:

“Eşim cinsel istismar suçundan hapis cezası aldı. Ondan sonra babamın alt katındaki tek göz eve yerleştim. Daha sonra eşim hapisteyken boşanma davası açtım. Davayı kazandım tek celsede hâkim bizi boşadı. Ancak babam kızar diye babama söylemedim. Daha sonra eşim cezaevinden çıktı. Babam tekrar bir araya gelmemizi istedi, ancak boşandığımı bilmiyordu. Eşimle tekrar bir araya geldim. Ancak eşimin yaptıkları beni tiksindirmişti. Eşimi her gördüğümde midem bulanıyordu. Durumu babama anlattım. Babam beni kapı dışarı etti. Çocuklarımla ortalarda kaldım. Şu an yardımlarla geçiniyorum. Çalışmak istiyorum ama iş bulamıyorum.”

Tabloya göre üçüncü sırada yer alan faktör, baba evine dönmek istememidir. Bunun oranı yaklaşık %13'tür. Bu durumun genellikle iki nedeni vardır. Birincisi kadının bir gelirinin olması, diğeri ise ailesine yük olmak veya onları zor durumda bırakmak istememesidir.

Yukarıda sıralanan faktörler baba evine dönmeyen yoksul kadınların niçin dönmediklerini açıklamaya yöneliktir. Bu bağlamda baba evine dönmeyenlerin toplam oranı %81,5'tir. Bunların dışındaki %18,5'lik kesim baba evine dönenleri kapsamaktadır. Bu da kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Baba evine dönüp orada yaşayanların oranı yaklaşık %11,8'dir. Baba evine döndükten sonra ayrılanların oranı ise %6,7'dir.

3.3.5. İkinci Evlilik

Baba evine dönüp dönmemenin yanı sıra ikinci bir evlilik yapıp yapmamak da son derece önem arz eden bir durumdur. İkinci evlilikler toplumumuzda erkek açısından biraz daha kolay olmasına rağmen kadınlarda ikinci bir evlilik yapmak çok zordur. Sosyo-kültürel açıdan kadının kendi eşinden sonra başka bir erkekle evlenmesi pek olanaklı değildir. Çünkü kadın başka bir erkekle evlendiği takdirde toplumsal kalıpyargılar onun maddi-manevi ihtiyaçlarını göz ardı ederek sadece cinselliğe yoğunlaşmaktadır. Bu da kadın için namus kavramının zedelenmesine ve toplumsal açıdan itibar kaybetmesine yol açmaktadır. Yoksul ailelerde bu durum daha da belirgindir. Aşağıdaki tabloda ikinci evlilik yapanların ve yapmayanların oranı görülmektedir:

Tablo 32: İkinci Evlilik Yapma Durumlarının Dağılımı

İkinci Evlilik Yapma Durumu	Sayı	%
Evet	14	7,2
Hayır	181	92,8
Toplam	195	100

Araştırma grubu içerisindeki yoksulların %92,8'i ikinci evlilik yapmazken, sadece %7,2'si ikinci bir evlilik yapmıştır. Ancak yapılan araştırma parçalanmış ailelere yönelik olduğu için bu evlilikler de bir şekilde sonlanan evliliklerdir. Bu durumda olan R.C. (34) şunları dile getirmektedir:

“2 defa evlendim. İki eşim de vefat etti. Biri trafik kazasında öldü. Diğeri de kalp hastalığından öldü. Önceleri çalışıyordum ama şimdi bel fıtığından dolayı çalışmıyorum. 1 çocuğum yoksulluktan dolayı okulu bıraktı, sokaklarda çalışmaya başladı. Akrabalar bazen yardım ediyor, çoğu zaman yardım etmiyorlar. Doğduğumdan beri fakirim. Eşyam hiç yok.”

Bu ifadeler nadir görülen ikinci evliliğin bile nasıl olumsuz sonuçlandığını göstermektedir. Ayrıca yoksulluğun bazen yoksulların elinde olmayan durumlardan kaynaklandığını ve bu şekilde sürdürülen talihsiz bir hayat örneğini yansıtmaktadır. Yoksulların kadercilikle fazlaca anılmaları tamamen yersiz düşüncelerden ibaret değildir.

İkinci evlilik yapmayan yoksulların evlenmeme nedenleri de aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 33: İkinci Evlilik Yapmama Nedenlerinin Dağılımı

İkinci Evlilik Yapmama Nedeni	Sayı	%
Evlenmek istemedim	86	55,1
Çocuklar nedeniyle evlenmedim	32	20,5
Şartlar uygun değildi	13	8,3
Sosyal kontrol/çevre baskısı	11	7,1
Uygun eş bulamadım	7	4,5
Eski eşimden korktum	3	1,9
Diğer	4	2,6
Toplam	156	100

Araştırma grubunda bulunan ve “ikinci defa evlenmeme nedeniniz nedir?” sorusunu yanıtlayan yoksulların yaklaşık %55’i tekrar evlenmek istemediklerini, yaklaşık %20’si çocuklar nedeniyle evlenmediklerini belirtmişlerdir. Yaklaşık %8’i şartlar uygun olmadığı için, yaklaşık %7’si ise sosyal kontrol ve çevre baskısı nedeniyle, %4,5’i uygun eş bulamadıkları için ve yaklaşık %2’si de eski eşinden korktuğu için evlenmediğini ifade etmiştir. Geri kalan %2,6 da diğer nedenlerden dolayı evlenmemiştir.

Tablodaki oranlarda öne çıkan durum, kadınların ikinci evliliğe sıcak bakmadıkları yönündedir. İlk evliliğinden oldukça büyük zararlar gören çoğu zaman

ikinci evliliği aklından bile geçirmemektedir. Özellikle eşinden ayrılan kadınlar ikinci evliliği adeta bir intihar olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Buna örnek olarak A.S.(32) şunları ifade etmiştir:

“16 yaşında iken kaçırıldım, imam nikâhlı olarak evlendim. Resmi nikâhı sonra yaptık. 4 çocuğum dünyaya geldi ve hepsi şu an okuyor. Haftada üç-dört gün temizliğe giderek çocuklarımı geçindirmeye çalışıyorum. Boşanma konusuna gelince; eşim inşaatlarda çalışıyordu. Doğru düzgün iş tutturamadı. Alkol alıp bizi dövüyordu, küfürler ediyordu. Bizi terk etti. 4 yıldır ayırıyorum. Ancak boşanmaktan korkuyorum. Eğer boşanırsam mahkeme çocuklarımı kocama verebilir. Ben çocuklarım olmadan yaşayamam. Bir de boşandığım takdirde aşiret olduğumuz için babam beni hemen evlendirir. Ben artık kimsenin kahrını çekemem ve bu benim için bir intihar olur.”

Bu ifadeler ilk evlilikte son derece olumsuz deneyimler yaşayan yoksul kadının ikinci evlilikten ne kadar korktuğunu ve sırf bunun için boşanmayı düşünmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Newman’a göre evliliğin dağılması evrensel bir durum olsa da genellikle hiçbir toplum boşanmaya sıcak bakmaz. Bu bağlamda birçok toplum boşanmış bireyleri, bir şekilde cezalandırmaktadır. Bu bazen para cezaları, yeniden evlenmeye karşı yasaklar, aforoz, zorla nafaka ve nafaka gibi formel yollarla gerçekleşirken bazen de dedikodu, kınama ve damgalama gibi enformel yollarla olmaktadır (Newman, 2013: 104).

3.4. Aile İçi Şiddet ile İlgili Bulgular

Aile içi şiddet bir aile üyesinin bir diğer aile üyesine uygulamış olduğu şiddet türüne verilen genel addır. Aile içi şiddetin en yaygın olan iki uygulanan biçimi mevcuttur. Bunlardan birincisi kadına yönelik şiddet, diğeri çocuğa yönelik şiddettir. Her iki şiddet biçimi de hem yoksul hem de varlıklı ailelerde görülebilmektedir. Ayrıca dünyanın en gelişmiş ülkelerinde bile kadınlar fiziksel şiddete maruz kalabilmektedirler. Rahnema’nın belirttiği üzere, Birleşik Devletler’de, yani yasalar ve kurumlar açısından dünyanın en önde gelenleri arasında olan bu ülkede, her on sekiz dakikada bir, bir kadının dövüldüğünü ve kadınların (doğurabilecek durumda olanların) aldığı yara

berelerin başlıca nedeninin aile içi şiddet olduğunu göstermektedir (Rahnema, 2009: 263-264).

Aile içi şiddet olgusu, yoksullukla birlikte sıkça anılan bir problemdir. Burada yoksulluk kültürünün önemli bir etkisi söz konusudur. Hem Lewis hem de Türkoğlu'nun yoksulluk kültürü araştırmalarında şiddetin yoksulluğun bir parçası olduğu ortaya çıkmıştır. Yoksul ailelerde görülen şiddetin türü ise genellikle fiziksel şiddettir. Fiziksel şiddetin en temel nedeni yoksulların büyük bir çoğunluğunun yeterli eğitim alamamaları ve kültürel gelişmişlik düzeylerinin yetersiz olmasıdır. Ayrıca yoksul ailelerde şiddetin dozajının ağır olması, bu olguyu daha çok görünür kılmakta ve konuyu tartışmaya açmaktadır. Aile içi şiddetin altında yatan temel etkenlerden birisi kadın için evin kapalı bir mekan olması ve kutsallaştırılmasıdır. Bora'nın belirttiğine göre, evin dünyanın pisliklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasarlanması, erkeklerin dış dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz yerde bırakmaları, içinde yaşadığımız kültürün en belirleyici ve güçlü örüntülerinden birisidir. Evin ve ailenin böyle kutsallaştırılması, orada olup bitenlerin tamamen görünmez kılınmasına hizmet etmektedir. Böylelikle, aile içindeki eşitsizlikler, şiddet ve tahakküm, istismar ve baskı, özel alanın sorunları olarak görmezden gelinirken, evdeki iktidar ilişkilerinin dış dünyadakilerle sürekliliğinin de üzeri örtülmektedir (Bora, 2014: 59-60).

Aile içi kadına yönelik şiddet, her ne kadar eğitim durumu, gelir etnik köken gibi sosyoekonomik değişkenlerden bağımsız olarak varlığını sürdürmekte ise de, şiddeti artıran etkenlerin başında yoksulluk gelmektedir. Kadınların yoksunlukları bu şekilde artmaktadır. Ailedeki kaynak ve güç ilişkileri de, kadınların şiddete katlanmalarında rol oynamaktadır (Sallan Gül, 2014: 181). Ancak yine de yoksulluğun kadına ve çocuğa yönelik şiddet riskini nasıl artırdığı tam olarak açıklanmış değildir. Doğrudan yoksulluğun mu; yoksa yoksulluğa eşlik eden yoksunluk ve umutsuzluğun mu şiddeti körüklediği bilinmemektedir. Yoksulluk içinde yaşayan erkekler, tükenme duygusu ve ailenin geçimini sağlama konusundaki kültürel beklentileri karşılamakta yetersiz kalmaları gibi nedenlerle stres ve çaresizlik yaşamakta, kendisini değersiz hissetmektedir. Erkekler, içinde bulundukları durumun yol açtığı baskı ve öfkeyi muhtemelen yakınlarında olan ve kendilerinden bedenen ve iktisaden zayıf durumda bulunan kızlarına ve eşlerine şiddet olarak yansıtmaktadır (Mütevellioglu&Yirmibeşoğlu, 2011: 60,61).

Şiddete yol açan nedenler, bireysel ve toplumsal nedenler olarak iki başlıkta toplanabilir. Psikolojik sorunlar ve hastalıklar, şiddetin kuşaklar arası aktarımı, çocuğun sosyal öğrenme yoluyla ailedeki şiddet davranışını örnek alması, bireylerin problem çözme becerisinin yetersiz olması, şiddeti körükleyen bireysel nedenler arasında sayılmaktadır. Kadın ve erkeğin eğitim düzeylerinin düşüklüğü, toplumda şiddetin hoş görülmesi, hızlı kentleşme, parçalanmış aile, yoksulluk ve işsizlik, göçler ailenin çocuk sayısının fazla olması, şiddete yol açan toplumsal nedenler arasındadır (Mütevellioglu&Yirmibeşoğlu, 2011: 59).

Aile içi şiddeti etkileyen önemli faktörlerden birisi kadının erkeğe olan ekonomik bağımlılığıdır. Erkeğin eve ekmek getirme sorumluluğu ve kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı, aile içi geleneksel işbölümünü güçlendirerek, kadına karşı bir istismar unsuru olarak kullanılabilir. Şiddet gören kadınların iyi gelir getirebilecek mesleğinin ya da işinin olmaması, onları diğer aile bireylerine bağımlı hale getirerek kontrol altına alınmalarına yol açmaktadır. Sığınma evlerinde kalan kadınların %86'sının ev kadını olduğu ve daha önce herhangi bir iş deneyimlerinin olmadığı belirlenmiştir (Sallan Gül, 2014: 203, 204). Aile içi şiddet büyük çoğunlukla erkekten kadına yönelik olmaktadır. Şiddet olgusu, ekonomik bağımlılık ve kültürel değerler sistemi yolu ile dayatılmaktadır. Kadının kalkınma süreçlerine katılmaması ve dolayısıyla ekonomik bağımsızlığının olmaması, onu başkalarına bağımlı kılmaktadır. Kadının düşük eğitim düzeyi ve kendine ait bir gelirin olmaması, kendi yaşamı üzerine söz sahibi olmasını engellemekte ve üzerinde kurulan baskı ve kontrol ilişkilerini artırmaktadır. Aynı zamanda ailede ekonomik şiddetin, fiziksel, duygusal ve diğer şiddet türleriyle birlikte ve farklı düzlemlerde yaşanmasına yol açmaktadır (Sallan Gül: 2014: 184).

Aile içi şiddet gerek fiziksel gerekse ruhsal sağlığı olumsuz yönde etkilemektedir. Kadın yoksulluğu ile sıkça anılan aile içi şiddet olgusu, bir insan hakları ihlali ve bir suç olarak varlığını günümüzde de korumaktadır. Çoğu kez ailede başlayan kız çocuğuna yönelik şiddet, evlilikle birlikte şiddet döngüsünü devam ettirmektedir. Kadınların çalışmaması ve özellikle çalışmasının engellenmesi kadının ekonomiden uzaklaşmasına, üretimden çekilmesine neden olurken, aile içi şiddete bağlı sağlık harcamalarının artmasına, şiddeti önleyici sistemler kurulmasına, şiddetle mücadeleyi

yönelik eğitim programlarının ve kamu harcamalarının artmasına yol açmaktadır. (Sallan Gül: 2014: 205-206).

Yoksulluk ve onun psikolojisi şiddeti doğuran en önemli faktörler arasındadır. Aile içerisindeki huzursuz ortam en fazla kadına yansımaktadır. Kadına uygulanan şiddet kadınları etkileyen ciddi sağlık problemlerine yol açmaktadır. Bu sağlık problemleri ile kadınlar fiziksel ve ruhsal açıdan olumsuz etkilere maruz kalmaktadır. Şiddet kadınların öz benliğine zarar vermektedir. Ayrıca kadınları depresyon, posttravmatik stres, intihar, alkol ve madde bağımlılığı gibi durumları içeren birçok farklı mental sağlık problemleri riski ile karşı karşıya getirmektedir (Yanikkerem vd akt. Alptekin, 2014: 24).

Bu anlatılanlara bağlı kalarak çalışmanın bu bölümünde öncelikle kadının tüm yaşamı boyunca maruz kaldığı şiddet olayı ele alınacak, daha sonra şiddeti en fazla kimlerden gördüğü tartışılacak ve en son olarak da kadının şiddet karşısındaki tepkisi ortaya konulacaktır.

3.4.1. Kadına Yönelik Aile İçi Fiziksel Şiddet

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yapmış olduğu araştırmaya göre eşi, eski eşi veya birlikte olduğu erkeklerden fiziksel şiddet yaşamış kadınların Türkiye genelindeki oranı %39,3'tür. Ancak fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranı refah seviyesi düşük olan ailelerde daha yüksektir.

Tablo 34: Türkiye'de Refah Düzeyine Bağlı Olarak Kadına Yönelik Şiddet Dağılımı

Refah Düzeyi	Tüm Yaşamında	Son 12 Ayda
Düşük	47	13,7
Orta	38,9	8,9
Yüksek	26,7	5,5
Türkiye	39,3	9,9

Kaynak: www.tuik.gov.tr

TÜİK araştırmasına göre refah düzeyi düşük olan kadınların % 47'si eşinden veya birlikte oldukları kişilerden şiddet görmüşlerdir. Refah düzeyi orta olanlarda bu oran %38,9 iken yüksek olanlarda % 26,7'dir. Son 12 ayda dayak olayına maruz kalan kadınların oranı yoksul ailelerde %13,7 iken varlıklı ailelerde bu oran %5,5'tir. Bu da yoksul ailelerde fiziksel şiddetin dinamik olduğunu gösterir.

Parçalanmış yoksul ailelerdeki kadınların durumu da benzer özellikler göstermektedir. Aşağıdaki tabloda aile içi şiddete hayatı boyunca en az bir defa maruz kalan kadınların durumu görülmektedir:

Tablo 35: Aile İçi Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarının Dağılımı

Fiziksel Şiddet	Sayı	%
Evet	132	67,7
Hayır	63	32,3
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların büyük bir çoğunluğu hayatlarında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmışlardır. Bu yoksul ailelerde fiziksel şiddetin yanı sıra psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet de görülmektedir. Yani fiziksel şiddetin olduğu herhangi bir ailede diğer şiddet türlerinin görülmesi oldukça yüksek bir ihtimaldir. Tabloda görüldüğü gibi fiziksel şiddete maruz kalan yoksulların oranı %67,3'tür. Buna örnek olarak görüşmecilerden S.D. (39)'nin şu ifadelerini gösterebiliriz:

“Eşim başka bir kadınla evlenmek için bana eziyet etti. Kulağıma vurdu, kulağımda işitme kaybı var. Ayrıca beni hırsız çıkarmak istedi. Sürekli cebimden para çalınıyor diyerek bana iftira attı. Bana dedi ki keşke maaşlı kadın alıp da seninle evlenmeseydim. Eşim beni bıraktı maaşlı bir kadınla evlendi. Ancak o kadın da kansere yakalanıp vefat etmiş. Erkeğe bir şey olmaz ne olursa kadına olur.”

Bu ifadeler şiddetin yoksullarda bir bütün olduğunu, yani, psikolojik, fiziksel ve ekonomik şiddetin bir arada olduğunu göstermektedir. Hayatlarında fiziksel şiddete hiç maruz kalmayanların oranı ise %32,3'tür. Fiziksel şiddet parçalanmış yoksul ailelerde yüksek oranda görülen bir uygulama olmasına rağmen, araştırma grubundaki kişilerden %32,3'nün hiç fiziksel şiddete uğramaması da oldukça dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, bu verilerden hareketle, “parçalanmış yoksul ailelerin çoğunda fiziksel şiddet görülmektedir” türünden genellemeler yapmak hatalı olur. Ancak ayrılma/boşanma ile gerçekleşen aile parçalanmalarında fiziksel şiddet oranı oldukça yüksek olduğu için genelleme yapılabilir. Aşağıdaki tabloda aile parçalanması şekli ve fiziksel şiddete maruz kalma arasındaki ilişki görülmektedir:

Tablo 36: Aile Parçalanmasının Şekli ile Fiziksel Şiddet Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Parçalanma şekli		Aile içi fiziksel şiddet		
		Evett	Hayır	Toplam
Ölüm	Sayı	45	37	82
	%	54,90%	45,10%	100,00%
	Genel	23,10%	19,0%	42,10%
Ayrılma	Sayı	37	14	51
	%	72,50%	27,50%	100,00%
	Genel	19,0%	7,20%	26,2%
Resmen boşanma	Sayı	40	9	49
	%	81,60%	18,40%	100,00%
	Genel	20,5%	4,6%	25,1%
Mahkumiyet	Sayı	8	3	11
	%	72,70%	27,30%	100,00%
	Genel	4,1%	1,5%	5,6%
Diğer	Sayı	2	0	2
	%	100,00%	0,00%	100,00%
	Genel	1,0%	,0%	1,0%
Toplam	Sayı	132	63	195
	%	67,70%	32,30%	100,00%

Tabloya göre ölüm ile gerçekleşen aile parçalanmalarında ömürlerinde en az bir kere fiziksel şiddete uğramış olan yoksul kadınların oranı %54,9'dur. Resmi olmayan ayrılıklarda bu oran %72,5, boşanmalarda ise %81,6'dır.

3.4.2. Yoksul Kadının Şiddet Gördüğü Kişiler

Aile içi şiddet olgusu genellikle erkeğin kadına yönelik olarak uygulamış olduğu şiddet olarak algılanır ve şiddet gören kadınların çoğu eşlerinden şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak bunun dışında da kadının şiddet gördüğü kişiler vardır. Aşağıdaki tabloda eşinden ve diğer kişilerden şiddet gören kadınların oranları görülmektedir:

Tablo 37: Şiddet Görülen Kişilerin Dağılımı

Kimden Şiddet Gördüğü	Sayı	%
Eşimden	108	81,8
Eşimin ailesinden	11	8,3
Çocuklarımdan	7	5,3
Kendi ailemden	6	4,5
Toplam	132	100

Araştırma grubunda bulunan ve şiddete maruz kalan yoksul kadınların yaklaşık %82'si eşinden, %8,3'ü eşinin ailesinden, %5,3'ü çocuklarından ve %4,5'i ise kendi ailesinden şiddet gördüğünü belirtmiştir.

Aile içi fiziksel şiddete maruz kalan kadınlar; tokat, saç çekme, vücudun belli yerlerine hafifçe vurma gibi eylemlerle gösterilen erkek şiddetini normal bir durum olarak görmektedirler. Bunu dile getirirlerken, “eşim beni fazla dövmez”, “her evde o kadar olur” gibi cümleler sarf etmektedirler. Şiddet olarak görülen eylemler ise daha çok süreklilik arz eden darp etme, bıçakla yaralama, sigara söndürme, sıcak/soğuk su dökme gibi eylemlerdir. Kadınların çoğu bu şiddet türlerinin dayanılmaz bir hale geldiğini, ama bunlara katlanmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dayanılmaz şiddet olgusuna örnek olarak eşinden boşanan A.B.(45)'in söyledikleri gösterilebilir:

“Mutlu mesut halde yaşayanların evliliklerini bitirmelerini anlamıyorum. Ancak benim durumum diğerlerinden farklı. Annem babam hiç tanımadığım bir adamla evlendirdiler. Bize ilk başta iyi biri olarak göründü. Ancak evlendikten sonra onun gerçek yüzü ortaya çıktı. Bana her türlü şiddeti uyguladı. Beni sürekli dövmekle birlikte bıçakla vücudumun birçok yerini yaraladı. Bir defasında kolumu kırdı. Korkumdan kimseye bir şey söyleyemedim. Sürekli alkol alıyordu, kadın ticareti yapıyordu. 1 yıl boyunca evli kaldım. Bu süre zarfında adeta işkenceye uğradım. Eşimden boşanıp kurtuldum. Ancak ondan boşandıktan sonra yoksulluk problemim yine devam etti.”

Bir diğer örnek ise H.Ö.(45)'dür:

“Eşim 6 yıl önce terk edip gitti. Geri dönse kabul edebilirim. Ancak borçları yüzünden dönmüyor. 2 çocuğum var. Apartman temizliğine gidiyorum. Ayda 300 TL kazanıyorum. Şiddet olayına gelince, eşim kolumu kırdı doktora götürdü. Ondan sonra inkar etmemi söyledi. Ben de inkar ettim. Boğazıma bıçak dayadı. Elimi elektrik kablosuna basıyordu.”

Daha ağır bir şiddet türüne ise Z.Y.(37)'nin durumu örnek gösterilebilir:

“12 yıla yakındır eşimle ayrıyız. 3 çocuğum var. Eşimle ayrı olma nedenimiz şiddettir. Kornea nakli yaptırmıştım. Ameliyatlı olan gözüme

eşim vurdu ve göz merceğim düştü. Ondan sonra gözüm görmemeye başladı. Alkol alıp eve gelip evde silah sıkıyordu. Eşim evi terk etti. Kayınpederimin evine yerleştik. Kayın validem ölünce kayınpederim bizi dışarıya attı ve yeniden evlendi. 3 çocuğumla ortada kaldık. Maddi olarak hiçbir gelirimiz yoktur.”

Bu ifadeler kadının şiddete ne kadar ağır düzeyde maruz kaldığını ve erkeğin kadına yönelik olarak uygulamış olduğu şiddetin korkunç boyutlarını ortaya koymaktadır. Eşinin dışında kendi ailesinden şiddet gören L.G.(35) ise şunları ifade etmiştir:

“Yakın akrabam olan eşimle bundan 15 yıl önce resmi nikâh olmadan evlendim. O süre zarfında biz İstanbul’da bulunuyorduk. Eşimin orada marketi vardı ve işleri iyiydi. Ancak doğru düzgün evine bakmıyordu ve sürekli şiddet uyguluyordu. Alkol alıp beni dövüyordu. Çocuğum 3 aylıkken bırakıp babamın evine geldim. Babam çocuğumu kabul etmedi. Çocuğumu kocamın üstüne atmamı ve gidip çalışmamı söyledi. Ben bunu yapamadım. Çocuğumu bırakamadım. Bu nedenle ailemden şiddet gördüm. Babam beni ve çocuğumu dövüyordu. Beni ve çocuğumu dışarı attılar. Bunun neticesinde polise sığındım. SYDV bana eşya verdi. 230 TL kira ödüyorum. Evlere temizliğe gidiyorum.”

Bu ifadelere bakıldığı zaman yoksul kadının eşinden ve ailesinden yoğun şiddet gördüğü ve bunun neticesinde devletten yardım istediği görülmektedir. Bir diğer yoksul S.B.(20) ise en fazla şiddeti eşinin ailesinden gördüğünü belirterek şunları ifade etmiştir:

“Eşim ve ailesi bana şiddet uyguluyorlardı. Çocuğum dünyaya geldikten sonra beni dışarı attılar. Baba evine yerleştim. Bu evde 6 kişi yaşıyoruz. Kocam bir defasında beni zehirlemeye kalktı. Kayınvalidem ise benim için sihir yaptırmış.”

S.B.’ye göre yoksulluğun oluşumunda şiddet faktörünün etkisi oldukça büyüktür. Öte yandan şiddeti eşinin ailesinden görmesi ilginç bir bulgu olmasının yanı sıra yoksul kesimde sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca kadın üzerindeki cinayet girişimi, diğer kadın cinayetlerinin önemine işaret edebilmektedir.

Ancak aşağıdaki tabloda “eşinizden şiddet gördüğünüz zaman ne yapardınız?” sorusuna verilen cevaplar kadının şiddet karşısında çaresiz kaldığını ve çoğu zaman herhangi bir yere başvurmadığını göstermektedir:

Tablo 38: Şiddete Karşı Gösterilen Tepkilerin Dağılımı

Şiddete Karşı Tutum	Sayı	%
Tepki vermezdim	49	45,4
Karşılık verirdim	20	18,5
Ailemden yardım isterdim	16	14,8
İlgili kurumlara başvururdum	12	11,1
Akraba ve komşulardan yardım isterdim	8	7,4
Diğer	3	2,8
Toplam	108	100

Tabloya göre eşi tarafından şiddete maruz kalmış olan yoksul kadınların tutum ve davranışları arasında en önemli orana sahip olan tepkisizliktir. Şiddet gördüğü halde şiddete karşı herhangi bir tepki vermeyenlerin oranı %45,4’tür. Bu tepkisizliğin altında yatan en önemli faktör kadının eğitimsiz ve savunmasız oluşudur. Bir diğer önemli neden ise sosyo-kültürel geri kalmışlıktır. Kendisini sürekli erkeğin gerisinde kabul eden ve bu şekilde bir öğrenilmiş çaresizlik durumu yaşayan kadın, doğal olarak herhangi bir tepki verememektedir. Bir diğer neden ise erkeğin tepkiye daha fazla şiddetle karşılık vermesidir. Bu da kadında bir korku meydana getirmektedir.

Aile içinde oluşan şiddet çoğu kez gizli kalmakta, özel hayat olarak kabul edilmektedir. Örneğin "evlilik bir gül bahçesi değildir, kötülere iyi yapacak sensin", "ne olursa olsun her zaman kocanın yanında yer alacaksın, eşin baskı altında olabilir", "sen kadınsın alttan al", "kan kussan da kızılıcak şerbeti içtim, diyeceksin" benzeri yargılarla değerler gündelik söylem dilinde pekiştirilmektedir. Tüm bu deyişler kadınların evin mahremiyeti için şiddet karşısında pasif kalmalarına ve şiddeti içselleştirmelerine neden olmaktadır (Mavili Aktaş akt. Sallan Gül: 2014: 186).

Eşinden şiddet gördüğü zaman karşılık verebilenlerin oranı %18,5’tir. Ancak bu karşılık ise daha çok sözel anlamdadır. Fiziksel olarak tepki verebilenlerin sayısı oldukça azdır. Fiziksel tepki verenlere örnek olarak L.K.(44) gösterilebilir:

“Eşim esrar satıcılığı yüzünden cezaevine girmişti. Birkaç defa boşanma davası açtım ama boşanamadım. En sonunda 2 yıl önce müsterek

olarak boşandık. Eşim inşaatlarda çalışıyordu. O zaman da evine bakmıyordu. Bana şiddet uyguluyordu. Bir defasında ben de onu dövdüm. Ondan sonra şiddet uygulaması azaldı. Demek ki erkekler de dayaktan korkuyorlar.”

Bu ifadeler kadının erkek baskı ve otoritesini doğuştan kabullenmiş olmasının yanlışlığına işaret edebilir. Öğrenilmiş çaresizlikle birlikte yoksul kadınlar, eşlerinin mutlak hâkimiyetini kabullenirken çoğu zaman yanlışlarına ses çıkaramamaktadırlar. Ancak kadın biraz olsun cesaretli olabilirse şiddetin önüne geçilebilir.

Bir diğer örnek ise K.C.(45)'dir:

“Eşim sürekli beni dövüyordu. Bu yüzden ayrıldık. 12 yıl cezaevinde kaldı. Önceden pavyonda çalışıyordu. Bir defasında pavyondan arkadaşlarını getirip kızımı karşılarında oynattı. Ben de dayanamayıp ayrıldım. Bir defasında ben de onun göğsüne bıçak sapladım. Kastım öldürmekti ama ölmedi. Eşimden ayrıldıktan sonra evlere temizliğe gitmeye başladım ama şimdi bel fıtığı olduğum için çalışamıyorum. Yardımlarla geçiniyorum. İki çocuğum var, dışarıda okuyorlar. Aldığım yardımları bile çocuklarıma gönderiyorum.”

Araştırma grubunda bulunan ve eşi tarafından şiddete maruz kalan kadınların şiddetten kurtulmak için başvurdukları en önemli yollardan bir diğeri kadının kendi ailesinden yardım istemesidir. Tabloya göre şiddet görüp ailesinden yardım isteyen yoksul kadınların oranı %14,8'dir. Aileler yukarıda da belirtildiği üzere kızlarına evlendikten sonra pek sahip çıkmamaktadırlar. Arkasında bir güç bulunmadığını hisseden kadın eşinden şiddet gördüğü zaman mecburen katlanmak durumundadır. Dolayısıyla ailesinden yardım istemeyi düşünmek kadın için oldukça zordur. Ancak modern toplumda çok basit durumlarda bile kadının ailesi kızlarına destek olarak onun yaşayacağı zor durumları atlatmasına olanak sağlamaktadır.

Ailesinden beklediği ilgiyi göremeyen yoksul kadın teselliye diğer akrabaları veya komşularında arayabilmektedir. Şiddet gördüğü zaman ailesi dışındaki akrabalarından veya komşularından yardım isteyen yoksul kadınların oranı ise %7,4 olarak görülmektedir.

Eşinden fiziksel şiddet gördüğü zaman emniyet, adliye, sosyal hizmetler, aile danışma merkezleri ve diğer gönüllü kuruluşlar gibi konuyla ilgili kurumlara başvuran yoksul kadınların oranı %11,1'dir. Bu oranın son derece yetersiz olmasının yanında başvuranlar da yeterli sonucu alamadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle şiddete uğrayan ve bu şiddete dayanamayan yoksul kadınlar, genellikle ilk tercih yeri olarak emniyet güçlerine başvurumaktadırlar; ancak emniyet yetkilileri, meseleyi hukuki mecraya çekmek yerine daha çok eşleri barıştırma yoluna gitmektedirler. Bunun olumsuz sonucu ise erkeğin bundan daha güçlü bir motivasyon kazanması ve uyguladığı şiddeti korkusuzca devam ettirmesidir. Ancak son yıllarda yapılan hukuksal düzenlemelerin kadını daha fazla güvence altına aldığı söylenebilir. Özellikle şiddet uygulayan erkeğin evden uzaklaştırılması başlı başına bir caydırıcılık unsurudur. Ancak bu süreçte erkeğin rehabilitasyon sürecine alınmaması, şiddetin devam ettirilmesi ve kadın cinayetleri gibi ciddi sorunlar meydana getirmektedir. Ayrıca erkek açısından da durum pek iç açıcı değildir. Evinden uzaklaştırılan erkek, meşru veya ahlaki olmayan yollara sapabilmekte ve çeşitli psikolojik sorunlarla da karşılaşabilmektedir.

3.5. Çocuklarla İlgili Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde çocuklarla ilgili bulgular değerlendirilecektir. Bu bulgular arasında okulu terk etme durumu, çocuk işçiliği, çocukların psikolojik problemleri, ikamet durumu ve çocuk suçluluğu gibi konulara ait bulgular vardır.

3.5.1. Parçalanmış Yoksul Ailelerde Okulu Terk Eden Çocuk Durumu

Tablo 39: Okulu Terk Eden Çocukların Bulunduğu Ailelerin Dağılımı

Okulu Terk Eden Çocuk	Sayı	%
Yok	125	68,3
Var	58	31,7
Toplam	183	100

Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerde okula devam eden ve lise düzeyine kadar okulu tamamlamış olan çocukların oranı %68,3'tür. Okul çağına olup da okula gitmeyen veya okulu yarıda bırakan yoksul çocukların oranı ise %31,7 olarak görülmektedir. Bu oranlar lise düzeyine kadar olan kısmı kapsamaktadır.

Kentleşme ve modernleşme ile birlikte okullaşma oranının giderek arttığı ülkemizde bu oran oldukça yüksek görünmektedir. Ancak şu var ki, yapılan bu ve

bundan önceki araştırmalarda yoksulların eğitim konusunda giderek hassas davrandıkları ortaya çıkmıştır. Hatta çocuklarının kendileri gibi yoksul olmalarını istemeyen aileler kurtuluş çaresini eğitim olarak belirlemişlerdir. Tablodaki yaklaşık %32'lik oran ise çoğunlukla yoksulluk kategorisinde alt sırada yer alan ve gerçekten çocuklarını okutma imkânı olmayan ailelere aittir. Yoksulluk Haritası Projesinin sonuçlarına göre okulu bırakan çocuğun bulunduğu yoksul ailelerin oranı yaklaşık olarak %10 iken bu araştırmada yaklaşık %32 olarak görülmektedir. Bu da parçalanmış ailelerin yoksulluğunun önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca yoksulluk haritası projesinin sonuçlarına göre çocukların %57,52'si derslerinde başarısızlardır.

Okula gitmeyen veya okulu yarıda bırakan çocuklar birkaç problemle karşı karşıyadırlar. Burada cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapacak olursak, kız çocukları açısından okula gitmemenin doğurduğu en önemli problem erken yaşta ve istemeden yapılan evliliklerdir. Erkek çocuğu açısından ise iki büyük problem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki sokak çocuğu olmak, ikincisi de çocuk işçiliğidir.

3.5.2. Çocuk İşçiliği

Yoksulluk ve çocuk işçiliği arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan ailelerde çocukların çalışması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Çocuklar evlerine gelir getirebilmek amacıyla zor ve riskli yüksek olan işlerde çalışmaktadırlar.

Güngör'ün belirttiğine göre çocuk işçiliğinin temel sebebi ise göçün kentlerde yarattığı yoğun işsizlik ve yoksulluktur. Yoksul aileler nasıl ki barınma sorunlarını geçekondü yöntemi ile çözmektedirse, aynı şekilde kendi işlerini kurarak alternatif yöntem geliştirebilmektedirler. Birçok niteliksiz işin yanında yeni oluşan koşullara çocuklarını sokakta çalıştırarak uyum ve çözüm üretebilmektedirler. Ancak uzun vadede çocukların işleri ve gelirleri istikrar kazanamamaktadır. Çünkü kentlerdeki istihdamın yarısını enformel işler ve sektörler oluşturmaktadır (Güngör, 2003: 293).

Araştırmacılara göre, çocuk işçiliği temelde eğitim hakkı olmak üzere çocuğun diğer haklarına da sahip olmasını engelleyen, onun sağlığına ve gelişimine zarar veren bir durum olarak nitelendirilmektedir. Ailelerin sosyo-ekonomik durumları ve eğitim seviyeleri çocukların iş yaşamına girip girmemesinde önemli rol oynamaktadır. Ailesi

yoksul olup da iş hayatına girmek zorunda kalan çocukların çalışma koşulları hiç de sağlıklı değildir. Özellikle fiziksel aktivitesi yüksek olan çocuk emeği için düşük ücretli, geçici ve marjinal işlerde, tarım/tarım dışı ve formel/enformel sektörlerde, istihdam olanakları kolayca bulunabilmektedir. Bu da çoğu zaman çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan durumlara yol açmaktadır. (Boybek, 2011: 546).

Çocuk işçiliğinin parçalanmış yoksul ailedeki yansıması aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 40: Çalışan Çocukların Bulunduğu Ailelerin Dağılımı

Çalışan Çocuk	Sayı	%
Yok	142	75,5
Var	46	24,5
Toplam	188	100

Tabloya göre okul çağında olup da çalışan yoksul çocukların oranı %24,5'tir. Bu oran parçalanmış yoksul ailelerin yaklaşık olarak dörtte birine tekabül eder. Çalışmayan çocukların oranı ise %75,5'tir. Bu tablo bir önceki tabloyla birlikte değerlendirildiğinde okulu terk etme ile çalışma arasında veya okula devam etme ile çalışmama arasında bir tutarlılık olduğu görülmektedir. Öte yandan yoksul çocukların yaptıkları işler de genellikle hastalık, sakatlık ve suç gibi problemler doğurabilecek özelliktedir. Yoksul çocukların yaptıkları işler ve oranları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 41: Çalışan Çocukların Yaptıkları İşlerin Dağılımı

Çocuk İş Türü	Sayı	%
İşportacı, simit, mendil satıcılığı	13	28,2
Çırak, garson	12	26,1
Ayakkabı boyacılığı	9	19,6
Pazarda taşımacı	7	15,2
Diğer	5	10,9
Toplam	46	100

Ailesine gelir sağlamak için yoksul çocuklar genellikle düşük gelirli, riskli, güvencesiz ve zor işlerde çalışmaktadırlar. Bu çocuklar sokakta yaşayan çocuklardan farklı olarak gelir amaçlı çalışanlardır. Karatay ve diğerlerine göre bu çocuklar dört grupta toplanmaktadır:

- **Sokaklarda çalışan ve yaptıkları iş itibarıyla çocuk işçi kabul edilebilecek çocuklar.** Bu gruba esas olarak ayakkabı boyacısı çocuklar ve sağlıklı koşullarda gıda maddesi satan çocuklar dahil edilebilir.
- **Yaptıkları iş bir talep üzerine olmayan çocuklar.** Bu gruba da selpak satıcıları, araba camı silenler, çiçek satanlar vs. dahil edilebilir. Bu çocukların yaptıkları iş, verdikleri hizmet veya satmaya çalıştıkları mala bir talep olmadığı için yapılan iş kısmen ‘dilenme’ kategorisinde değerlendirilebilir. Sokakta çalışan çocukların imajını farklılaştıran ve bu çocukların sokak çocuğu sayılmasına neden olan esasen bu çocuklardır.
- **Sokaktaki önemli bir çocuk grubu da suçla ilintili olanlardır.** Özellikle belli bir yaşı geçtikten sonra sokakta çalışmayı bırakıp çalışan diğer çocukların parasına el koyan, çocuk çeteleri kuran çocuklar yanında serserilik veya dilencilik amacıyla sokaklarda bulunan çocukları da bu kategoriye dahil edebiliriz.
- **Sokağı sadece dolaşmak, arkadaşları ile buluşmak veya oyun oynamak amacıyla kullanan çocuklardır.** Bu çocukların sokaklarda bulunmasında temel neden ev imkânlarının yetersizliği ve kendi mahallelerinde oyun ve spor için yeterli kamusal mekânların olmamasıdır (Karatay vd. 2003: 262).

Tabloya göre sokaklarda çalışan ve simit, mendil, mısır, tatlı vs. satan çocukların oranı %28,2’dir. Herhangi bir işte çırak veya garson olarak çalışanların oranı ise %26,1’dir. Bu işlerden sonra gelen bir diğer iş ise ayakkabı boyacılığıdır. Bunun oranı ise yaklaşık %20’dir. Diğer bir iş pazarda taşımacılık ise %15,2 oranında değer almıştır. Geri kalan %11 ise diğer işlerle uğraşmaktadır.

Yukarıda sıralanan simitçilik, çıraklık ve ayakkabı boyacılığı gibi işler zor olsa da tam zamanlı çalışıldığında en az asgari ücret kadar veya daha fazla gelir getiren işlerdir. Ancak çocukların çoğu okuldan arta kalan zamanlarda bu işleri yaptıkları için tam zamanlı çalışmamaktadırlar. Bu yüzden elde ettikleri gelir son derece sınırlı olmaktadır.

3.5.3. Çocukların Psikolojik Problemleri

Araştırmalar yoksul ve parçalanmış ailelerde çocukların psikolojik problemler yaşama riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Annesi veya babası ile

kendisini özdeşleştiren çocuk bunlardan birinin olmadığı durumlarda benlik saygısını yitirebilmektedir. Benlik saygısı yüksek olan çocuk aşağıdaki özellikleri gösterir:

- Başarılarıyla gurur duyar.
- Bağımsız hareket edebilir.
- Sorumluluk alır.
- Hayal kırıklığıyla baş edebilir.
- Zorluklara hevesle yaklaşır.
- Hayatındaki olayların sorumluluğunu üstlenebilir.
- İyi bir espri anlayışı vardır.
- Anlık zevkleri erteleyebilir.
- Gerektiğinde yardım ister.
- Kendine güvenir.
- Araştırmayı sever.
- Duygularını iyi ifade eder.
- Rahattır, stresle baş edebilir (McEwan, akt. Zelyurt & Pepeler, 2013: 288).

Benlik saygısı olmayan çocuklar ise yukarıdaki özelliklerden birçoğunu kaybederek psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu nedenle parçalanmış yoksul ailelerdeki çocukların ne tür psikolojik problem yaşadığı sorulmuştur ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır:

Tablo 42: Çocukların Psikolojik Problemlerinin Dağılımı

Psikolojik Problemler	Sayı	%
Asosyal/içe kapanık	38	48,7
Şiddet eğilimi var	16	20,5
Uyuşturucu/uyarıcı madde bağımlısı	11	14,1
Ağır psikolojik rahatsızlığı var	8	10,3
Kendini ifade edemiyor/zeka geriliği	5	6,4
Toplam	78	100,0

Tabloda parçalanmış yoksul aile çocuklarında bulunan psikolojik sorunlar görülmektedir. Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerin yaklaşık %40'ında psikolojik sorun yaşayan çocuklar bulunmaktadır (78/195=%40). Bu psikolojik sorunların büyük çoğunluğu herhangi bir uzman tarafından teşhis konulmayan ancak görüşmecinin

ifadeleriyle belirtilen rahatsızlıklardır. Uzman tarafından teşhis konulan sorunlar ise ağır psikolojik hastalıklar ve zekâ geriliğidir.

%40'lık oran üzerinden değerlendirme yapıldığında, psikolojik sorun yaşayan çocukların %48,7'si asosyal ve içe kapanıktır. Onu takip eden diğer sorun ise şiddet eğilimidir. Psikolojik sorunlu olan çocukların %20,5'i şiddet içeren davranışlar göstermektedir. Tabloya göre üçüncü sırada yer alan problem uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımı ve bağımlılığıdır. Bu sorunu yaşayanların oranı yaklaşık %14'tür. Uzman tarafından teşhis konulan, depresyon, şizofreni, paranoya gibi hastalıkları yaşayan çocukların oranı %10,3; kendini ifade edemeyen, zekâ geriliği bulunan çocukların oranı ise %6,4'tür.

Çocukların psikolojik problem yaşamaları yoksulluktan ziyade aile parçalanmasıyla ilgilidir. Özellikle boşanma olayı çocukları adeta ikiye bölmekte, çocuklar davranışlarını gerçekleştirirken kararsız kalmaktadırlar. Bu da kişilik bozukluğuna yol açmaktadır. Newman'a göre boşanma yetişkinler için de son derece zor bir durum olmakla birlikte, bu durum birkaç yıl gibi kısa bir süre içinde etkisini yitirmektedir. Oysa çocukların bu sürece uyum sağlaması son derece zordur. Onların duygusal dünyasında da, çok büyük yıkıcı zararlara yol açmaktadır. Çocuklar belki de yeni bir eve taşınmak, yeni arkadaşlar edinmek ve yeni okullara gitmek zorunda kalabilmektedirler. Çünkü boşanan çiftlerin çocuklarının büyük çoğunluğu, anneleri ile birlikte kalmaktadırlar (Newman, 2013: 105). Yoksullukta bu travmalar daha fazla görülmektedir. Araştırmaların büyük çoğunluğu, ebeveynlerin ırk ve eğitim durumlarına da bağlı olarak, tek ebeveynli ortamlarda yetişen çocukların, ana babanın bir arada yaşadığı ortamlarda yetişen çocuklara kıyasla, daha fazla problemler yaşadığına vurgu yapmaktadır. 1990'lı yıllarda yayınlanan birçok çalışmada da, boşanmış ailelerin çocuklarının okul başarısının, genel sağlık durumunun, ruh sağlığının, kimlik özelliklerinin, toplumsal becerilerinin, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocuklardan daha kötü olduğu ortaya konmuştur (Amato akt. Newman, 2013: 106).

3.5.4. Çocukların Kaldığı Yer

Gerek yoksul gerekse varıl ailelerde gerçekleşen boşanmalarda çocukların velayeti genellikle annelerine verilmektedir. Bunun nedeni çocukların anneleriyle olan duygusal bağlarının daha güçlü olması ve aynı şekilde annelerin de çocuklarına daha

yakın olmalarıdır. Aksi durumda her iki taraf psikolojik açıdan ciddi zararlar görebilmektedir. Ancak yoksul ailelerde çocukların anneye verilmesi ciddi bir problem doğurmaktadır. Çünkü anneler genellikle doğru düzgün nafaka alamamakta ve çocuklarına bakamamaktadır. Ancak yine de bazı durumlarda çocuklar annelerinin dışında babasının veya başka birinin yanında kalabilmektedir. Aşağıdaki tabloda çocukların beraber kaldığı kişiler veya yerler görülmektedir.

Tablo 43: Çocuklarının Kaldığı Yerlerin Dağılımı

Çocukların Beraber Kaldıkları Kişiler	Sayı	%
Yalnızca benim yanımda	146	78,9
Babasinda	20	10,8
Dedesinin veya diğer akrabalarının yanında	11	5,9
Yetiştirme yurdunda	6	3,2
Diğer	2	1,1
Toplam	185	100

Tek ebeveynli ailelerde çocukların bakımı çekirdek aileye göre daha zordur. Özellikle yoksul kadınların yönettiği ailelerde çocukların idaresi oldukça güç bir durumu ifade etmektedir. Bu bağlamda parçalanmış yoksul aileleri yöneten kadınlara “bu hane dışında yaşayan (evlenmemiş) çocuklarınız var mıdır, varsa nerede kalıyorlar?” sorusu sorulmuştur. İlk soruya araştırma grubundaki yoksulların büyük bir çoğunluğu yoktur cevabını vermişlerdir. Bunların oranı yaklaşık %78,9’dur. Vardır cevabını verenlerin oranı ise %21,1’dir.

Hane reisi konumunda olan yoksul kadınların %78,9’u çocuklarının yalnızca kendileriyle birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Babasıyla birlikte kalan çocukların oranı %10,8, dedesinin veya diğer akrabalarının evinde kalanların oranı yaklaşık %6 ve yetiştirme yurdunda kalanların oranı ise %3,2’dir.

Aile parçalanmasından sonra, anneye olan ihtiyaç, annelik duygusunun baskın olması, çocukların babası veya başkaları tarafından kabul görmemesi ve başkalarına yük olmama gibi nedenlerden dolayı çocukların büyük çoğunluğu anneleriyle birlikte kalmaktadırlar. Şartların daha zor olduğu yoksul ailelerde çocuklar hane dışında başka bir yerde de kalabilmişlerdir. Bu örneklerden biri olan ve çocuklarını yetiştirme yurduna vermek zorunda kalan K.K. (50) şunları söyledi:

“20 yıl önce eşim trafik kazasında öldü. 6 çocuğumla ortalarda kaldık. 2 kız 1 erkek olmak üzere 3 büyük çocuğumu yetiştirme yurduna verdim. 3 küçük benim yanımda kaldı. Ancak yurttaki olumsuz koşullar nedeniyle kızım yurttan kaçarak benim yanıma geldi. Halen psikolojik tedavi görüyor. Yurtta sadece iki oğlum kaldı. Yurtta kalan çocuklarımdan biri memur oldu. Diğerini hiç görmedim. Memur olan çocuğum da eve bakmıyor. Madde alışkanlığı ve yüksek miktarda borcu var.” Bir diğer örnek ise N.P.(35)’dir: “7 yıldır eşimden ayrırım. Borçlarımdan dolayı bırakıp gitti. 2 çocuğumla birlikte annemlerin yanında kalıyorum. Bakamadığım için kızımı kızkardeşime verdim. Akrabalarımın yardımıyla geçiniyorum.”

Bu ifadeler düşük gelirli bir ailede çocuk sayısının fazla olmasının önemli bir risk doğurduğunu, kadının annelik duygularını bastırmak zorunda kalarak çocuklarını ya yetiştirme yurduna ya da bir akrabasına vermek zorunda kaldığını ve ayrıca günümüz yurt koşullarının halen çok kötü olduğunu göstermektedir.

3.5.5. Çocuk Suçluluğu

Çocuk suçluluğu ile yoksulluk arasında dolaylı bir ilişki söz konusudur. Yoksulluk ve onunla birlikte görülen diğer risk faktörleri çocuğun suçlu olmasında rol oynayabilmektedir. Risman’a göre eğitimsel başarının eksikliği fakir büyüyen çocukların okuryazarlık oranının düşük olması, okulu bırakma oranlarının yüksek olması ve yüksek suç işleme oranlarına sahip olmaları sebebi ile çocukların yaşama şansında ardışık bir etki yaratmaktadır. Araştırmalar okuryazar olmamak ile suç işleme ve erişkinlikteki suç davranışları arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır (akt. Jha vd. 2011: 481). Öte yandan suçlu çocukların profillerine bakıldığında aşağıdaki durumlarla karşılaşılmaktadır:

1. Suça karışmış çocukların önemli bir kısmının aile üyelerinden en az birisi daha önce suça karışmıştır. Dolayısıyla bir rol modellik söz konusudur.
2. Suça karışmış birçok çocuğun ailesinde işsizlik, yoksulluk, annenin dışarıda çalışması ya da aynı nedenlerle çocuğun sokakta çalışması gibi yetersiz ekonomik durumlar söz konusudur.

3. Suça karışmış çocukların birçoğunun ailesinde boşanma, terk, ölüm gibi nedenlerle ebeveynlerden birisi ya da ikisinin de yokluğu söz konusudur.
4. Ailenin ve çocuğun eğitim seviyesi düştükçe suça karışma oranı yükselmekte, ailenin eğitim durumu yükseldikçe çocuğun suça karışma oranı düşmekte ve yok olmaktadır.
5. Çoğu zaman ihmal, bilgisizlik, hastalık, fiziksel özür nedeniyle anne babanın görevlerini yerine getirememeleri ve kontrol eksikliği söz konusudur.
6. Uygunsuz ve yetersiz bir konut, çocuk sayısının fazla olması sonucu ilgisizlik, aşırı baskı ve şiddet, kardeşler arasında kıskançlık, ebeveynlerden birinin aşırı hâkimiyeti söz konusudur.
7. Evde alkolizm, madde bağımlılığı, çatışma, şiddet, cinsel istismar gibi aile içi suçlara maruz kalınması da ilerde çocuğu suça hazırlayan etkenler arasındadır.
8. Terör, siyasi mültecilik, doğal afetler, işsizlik, kan davası gibi nedenlerle ailenin göç etmesi ve yeni toplumsal çevreye intibak edememe çocukları olumsuz etkilemektedir (Yelken, 2013: 186).

Yukarıda sıralanan maddelerden 2 ve 3 numaralı maddeler araştırmanın konusu olan parçalanmışlık ve yoksullukla doğrudan ilintilidir. Diğer maddeler ise dolaylı bir şekilde parçalanmışlık ve yoksullukla ilgilidir.

Tablo 44: Suç İşleyen Çocuğun Bulunduğu Ailelerin Dağılımı

Suç İşleyen Çocuk	Sayı	%
Var	14	7,6
Yok	171	92,4
Toplam	185	100

Yapılan yoksulluk araştırmalarında yoksulluğun suç üzerindeki olumsuz etkisi tam olarak saptanmasa da, yapılan suç araştırmalarında özellikle hırsızlık, yaralama, terör suçları ve tecavüz gibi suçları işleyenlerde sosyo-ekonomik seviyenin düşüklüğü saptanmıştır. Çocuk suçluluğunda ise yoksulluğun etkisi nispeten daha fazladır. Yoksullukla birlikte ailenin parçalanmış olması veya baba ilgisizliği suç işleme potansiyeli yaratma açısından güçlü bir etkiye sahiptir.

Tabloda parçalanmış yoksul ailelerde çocuk suçluluğu oranları görülmektedir. Buna göre 0-18 yaş arası suça bulaşmış çocuk bulunan ailelerin oranı %7,6'dır. Suça

bulaşmayan çocukların bulunduğu ailelerin oranı ise %92,4'tür. Dolayısıyla, bu oranlardan hareketle yoksullukla suç arasında- en azında çocuklar düzeyinde- doğrusal bir ilişki kurulamayacağı rahatlıkla söylenebilir. Suça bulaşan yoksul çocukların ne tür suçları işledikleri aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 45: Çocukların İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı

Suç Türü	Sayı	%
Hırsızlık	9	64,3
Yaralama	3	21,4
Diğer	2	14,3
Toplam	14	100

Suçta bulaşan çocukların büyük bir bölümü hırsızlık suçu işlemişlerdir. Hırsızlık suçu işleyenlerin oranı %64,3'tür. Suçlar içerisinde hırsızlık oranının fazla olması yoksullukla bağdaştırılabilir. Çünkü işlenen hırsızlık suçları genellikle küçük çaptaki suçlardır. Bu suçun altında yatan nedenlere baktığımızda, yoksulluk, parasızlık, lüks hayatlara olan özentisi, uyuşturucu madde, alkol ve sigara temini gibi unsurları görebiliriz. Hırsızlıktan sonra en fazla işlenen suç ise adam yaralamadır. Bu suçu işleyenlerin oranı %21,4'tür. Geri kalan %14,3 ise diğer suçlardır. Kızmaz'ın (2006: 363) yaptığı araştırmaya göre, suç işleyen bireylerin %75'i 18 yaşında veya 18 yaşından küçük oldukları halde cezaevine girmiştir. İlk suç yaşının bu derece küçük olması konuyu anlamlı kılmakta ve konunun çocuklar üzerinde yoğunlaşması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

3.6. Yoksullukla İlgili Genel Bulgular

Bu bölümde kadın yoksulların temel yoksulluk nedenleri, yoksulluklarının başlangıç dönemi, geleceğe dair beklentileri ve yoksulluktan kurtulmak için dilencilik yapıp yapmadıkları ele alınacaktır.

3.6.1. Yoksulluk Nedeni

Araştırma grubundaki yoksulların genel manada yoksulluk nedeni tabloda görülmektedir. Bu nedenler sorulurken aslında aşağıdakilerden hangisi olmasaydı yoksul olmazdınız şeklinde tasarlanarak sorulmuştur. Burada mevcut yoksulluk durumundan ziyade tüm hayatı kapsayacak şekilde yoksulluk nedenleri esastır. Buna

göre yoksul kadınlar en önemli neden olarak eşlerini kaybetmelerini (ölüm olgusunu) göstermişlerdir.

Tablo 46: Genel Yoksulluk Nedenlerinin Dağılımı

Yoksulluk Nedeni	Sayı	%
Ölüm	41	21
İşsiz veya yoksul biriyle evlenmiş olmak	38	19,4
İlgisizlik, serkeşlik	30	15,3
Dünyaya yoksul olarak gelmek	27	13,8
Boşanma	20	10,2
Eğitimsizlik	13	6,7
Benim veya eşimin sağlık sorunları	11	5,6
Ani durum değişikliği (iflas, deprem, yangın)	9	4,6
Mahkûmiyet	6	3,1
Toplam	195	100

Tabloya göre, parçalanma şekillerinden ilki olan ölüm faktörünün oranı %21’dir. Diğer aile parçalanması nedenlerinden boşanma %10,2 mahkûmiyet ise %3,1’dir. Yani aile parçalanmasını birinci neden olarak görenlerin toplam oranı %34,3’tür. Burada aile parçalanmasının yoksulluk üzerindeki güçlü etkileri açıkça görülebilmektedir.

Tabloya göre kadın yoksulların temel yoksulluk nedeni olarak gördükleri bir diğer faktör eşlerinin yoksul, işsiz veya yetersiz gelire sahip olmasıdır. Bu faktöre ait oran ise %19,4’tür. Bunun hemen akabinde hane erkeğinin eve olan ilgisizliği ve vurdumduymaz bir yaşam tarzı sürmesi gelmektedir. Bu faktöre ait olan oran ise %15,3’tür. Her iki faktörün toplam oranı %34,7’dir.

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %13,8’i yoksulluklarının nedenini dünyaya yoksul gelmek olarak göstermişlerdir. Burada iki grup yoksul karşımıza çıkmaktadır. Birincisi yoksulluğu kadere bağlayanlar, diğeri ise ailesi yoksul olduğu için yoksul olduklarını düşünenlerdir.

Temel yoksulluk nedenlerinden bir diğeri eğitimsizliktir. Eğitimsizlik faktörüne ait oran %6,7’dir. Eğitimsizlikten sonra gelen faktörler ise %5,6 ile sağlık sorunları, %4,6 ile iflas, doğal afet, yangın gibi ani durum değişiklikleridir.

3.6.2. Yoksulluğun Başlangıcı

Araştırma grubundaki ailelerin önemli bir kısmı yoksulluk probleminin daima var olduğunu ancak daha fazla muhtaç bir yaşam sürmenin yaşamın belli döneminden sonra başladığını belirtmişlerdir. Bu açıdan, yoksulluk probleminin ne zaman başladığından ziyade yoksulların asıl yoksulluğu ne zamandan sonra hissettikleri önemlidir.

Tablo 47: Yoksulluk Probleminin Başlama / Kronikleşme Zamanı

Yoksulluk Probleminin Başlangıcı	Sayı	%
Evlenmeden önce	46	23,6
Evlilikle birlikte	30	15,4
Aile parçalanmasından önce (evlendikten bir süre sonra)	23	11,8
Aile parçalanmasından sonra	96	49,2
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %23,6'sı yaşamlarının neredeyse tamamının yoksullukla geçtiğini belirtmişlerdir. Bu yoksullar için yoksulluk problemi tamamen kronik ve içinden çıkılmaz bir nitelik arz etmektedir. Zaten pek çok yoksul için yoksulluk tamamen bir kader meselesidir. Görüşülen yoksullardan K.D. (52) bu durumu şöyle anlatmıştır:

“Yoksulluk dünyaya şanssız olarak gelmektir. Ben bunu yaşadım. Annem kardeşimi doğururken öldü. Dört kardeşimle birlikte ortada kaldık. Daha sonra üzerimize analık geldi. Bize yıllarca eziyet etti. Babam zavallı bir insandı, onun yaptıklarına ses çıkarmıyordu. Ben mecburiyetten 14 yaşında gelin oldum. Hiç tanımadığım biriyle evlendim. Kocam iyi idi ama iş kazasında öldü. Bu defa çocuklarımla yalnız kaldık. Çocuklarımla bir kısmını yurda verdim, küçükleri benim yanımda bıraktım. Önceleri evlere temizliğe giderek şimdi ise apartman temizliğine giderek ailemi geçindirmeye çalışıyorum. En zorlandığım konu ise kirayı ödemektir. Allah’tan hayırseverler kiraya yardımcı oluyorlar.”

Burada yoksulluğun doğuştan beri var olan ancak sonradan birtakım nedenlerle ağırlaşan bir yönü vurgulanmaktadır. Bir diğer yoksul R.B. (48)’nin de durumu

benzerlik göstermektedir. Ancak onun koşulları oldukça ağırdır. Onun yoksulluk hikâyesi şöyledir:

“Eşimin çocuğu olmuyormuş. Beni Bingöl’deki ailemden istedi. Ailem çok fakirdi ve annem ben küçükken ölmüştü. Babam da başlık parası karşılığında beni verdi. Ben de belki ikinci eş olmaya itiraz ederdim ama üvey anne zulmünden dolayı kabul ettim. Daha sonra kumalı olarak imam nikâhlı bir şekilde evlendim. Ondan sonra eşim bana hiç iyi davranmıyordu. İki çocuk dünyaya getirdim. Çocuklar doğduktan sonra beni dışarı atmak istediler. Gidecek bir yerim olmadığı için direndim. En son eşim ilk karısıyla birlikte evi terk edip köye gitti. Erkek çocuğumu da kandırıp benden soğuttular. Onu da yanlarına aldılar. Ancak kızım gitmek istemedi. Biz onunla yalnız kaldık. Şimdi öz oğlum bana düşman olmuş. Gelip beni ve kız kardeşini dövüyor. Biz de bir şey yapamıyoruz. Evden çıkmamı istiyorlar. Suyu karaçalı çeşmesinden dolduruyorum ki fatura gelmesin. Ekmeği de çingeneler çöpten topluyorlar, bize acıdikları için o ekmekten bize de veriyorlar.”

Gerçek yoksulluk probleminin evlilikle birlikte başladığını ifade eden yoksulların oranı %15’4’tür. Evlenen kişinin işsiz veya yoksul olması bu durumun oluşmasındaki birinci etkidir. Evlendikten sonra birtakım değişkenlere bağlı olarak yoksullaşanların oranı ise %11,8’dir. Bu değişkenlerin önemli bir kısmı aile parçalanmasına da zemin hazırlamaktadır.

Aile parçalanmasından sonra yoksulluk problemi artan ailelerin oranı ise %49,2’dir. Araştırmaya konu olan aile parçalanmasının yoksulluk üzerinde ne kadar etkili olduğu bu orandan anlaşılmaktadır. Görüşülen yoksullardan Z.B. (55)’nin durumu yoksulluğun aile parçalanmasından sonra başladığına bir örnektir: *“Kocam genç yaşta vefat etti. 3 çocuğumla ortada kaldım. Oturduğum ev kardeşime ait, kira ödemiyorum. Ancak yengem çıkın gidin diyor. Eşim ölmeden önce durumumuz çok iyiydi. Öldükten sonra bu hale geldik.”* Bir diğer yoksul A.T.(46) ise yoksulluk hikâyesini şöyle anlatmaktadır:

“7 yıl önce eşim böbrek kanserinden öldü. Eşim inşaat ustasıydı. Durumumuz normaldi. Ancak eşimi kaybettikten sonra durumumuz

kötüleşti. Bir müddet kayınpederim baktı ama sonra o da vazgeçti. Daha sonra temizlik işlerine gitmeye başladım. Ancak sağlık problemlerim yüzünden düzenli olarak çalışamıyorum. ÇHGM'den yardım alıyorum. Onunla geçiniyoruz. 260 TL kira ödüyoruz. 3 çocuğum var üçü de okuyor.”

Burada hem aile parçalanmasının yoksulluğa doğrudan etkisi hem de erkeğin kayıt-dışı çalışmasının kendisinden sonra ailesine ciddi problemler yaratan yoksulluk problemini miras bırakması durumu söz konusudur. Dolayısıyla “çalışan yoksul” kavramının aslında sadece düşük ücretlerle çalışanlara atfedilmesinin doğru olmayacağı, aynı zamanda güvencesiz çalışanların da bu alana dahil edilmesi gerektiği rahatlıkla söylenebilir.

3.7. Geçinme Stratejileri ile İlgili Bulgular

Geçinme stratejileri kavramı daha önce de vurgulandığı üzere, hane dışı etkinlikler ve hane içi etkinlikler olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Yoksulların daha çok enformel sektörde çalışmaları ve buna bağlı olarak ait oldukları hanenin idaresini sağlamaları hane dışı etkinlikler kapsamında değerlendirilirken, hane içi üretim faaliyetleri ve tüm tasarruf tedbirleri hane içi etkinlikler kapsamına girmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde araştırma grubundaki kadın yoksulların geçinme stratejilerini irdeleyebilmek amacıyla, öncelikli olarak onların hane dışında yaptıkları iş ve elde ettikleri ücret durumu analiz edilecektir. Daha sonra tasarruf tedbirleri ve hane içi üretim faaliyetleri değerlendirilecektir.

3.7.1. Temel Geçim Kaynağı

Herhangi bir kadın eşi vefat ettiği zaman onun sosyal güvencesinden ve eşinin ödediği primler dolayısıyla kendisine kalan dul maaşından faydalanabilmektedir. Ancak eşi işsiz olan veya kayıt dışı çalışan kadınlar bu imkândan yararlanamamaktadırlar. Bu da en önemli yoksulluk sebeplerinden biri olabilmektedir. Boşanan kadınlar ise nafaka alabilmektedirler. Ancak kadının eşinin herhangi bir geliri ve üzerine kayıtlı herhangi bir malvarlığı yoksa nafaka imkânından da yararlanamamaktadır. Boşanan yoksul kadınların nafaka alma oranları yukarıda da belirtildiği üzere oldukça düşüktür. Dolayısıyla yoksul kadınlar kendilerini ve çocuklarını geçindirmek için başka yollara da başvurmak zorunda kalmaktadır. Bunun en belirgin yolu ise sosyal yardımlardır. Buna

bağlı olarak tek ebeveynli ailelerin temel geçim kaynakları ve bunlara ait oranlar tabloda görülmektedir:

Tablo 48: Temel Geçim Kaynağının Dağılımı

Temel Geçim Kaynağı	Sayı	%
Sosyal yardımlar	107	54,9
Dul-yetim maaşı	13	6,7
Yoksulluk nafakası	4	2,1
Benim çalışmam veya evde üretim	54	27,7
Çocuğun çalışması	17	8,7
Toplam	195	100

Tabloya göre birinci geçim kaynağı sosyal yardımlar olan parçalanmış yoksul ailelerin oranı %54,9'dur. Bu oran tüm parçalanmış yoksul ailelerin yarısından fazlasını göstermektedir. Sosyal yardımlarda en büyük pay hiç şüphesiz devlete (kamu kurumlarına) aittir. Devletin yaptığı sosyal yardımlar özellikle son yıllarda daha etkili ve verimli bir biçimde yoksullara ulaştırılmaktadır. Ancak yukarıda belirtilen sosyal yardımın içeriğinde, aile yardımı, ÇHGM yardımı, SYDV'nin yaptığı ayni ve nakti yardımlar, gönüllü kuruluşların yaptığı ayni ve nakdi yardımlar ve hayırseverlerin yapmış olduğu yardımlar bulunmaktadır.

Sosyal yardımlardan sonra en önemli geçim kaynağı hane reisi konumunda bulunan yoksul kadının çalışmasıdır. Yukarıda belirtildiği üzere ailesini geçindirmek üzere tam zamanlı, yarı zamanlı ve gününbirlik işlerde faal olarak çalışan yoksul kadınların oranı %32,3'tür. En önemli geçim kaynağı hane reisinin çalışması olan ailelerin oranı ise %27,7'dir. Her iki oran birbirine oldukça yakın görünmektedir. Demek ki, etkili bir kadın istihdamı veya kadınlara bulundukları yerde iş imkânları sağlanırsa, kadın yoksulluğunu gidermek veya azaltmak daha kolay olur.

Üçüncü sırada yer alan faktör ise çocukların çalışmasıdır. Hanenin temel geçimini okul çağında olan veya olmayan çocukların sağladığı parçalanmış ailelerin oranı %8,7'dir. Diğer faktörler ise %6,7 ile dul-yetim maaşı ve %2,1 ile yoksulluk nafakasıdır.

Yaş ilerledikçe sosyal yardımlara olan bağımlılık artmaktadır. Aşağıdaki tabloda yaş ve temel geçim kaynağı arasındaki ilişki görülmektedir:

Tablo 49: Parçalanmış Yoksul Ailelerde Yaş ve Temel Geçim Kaynağı Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Yaş		Temel Geçim Kaynağı					
		Sosyal yardımlar	Dul-yetim maaşı	Yoksulluk nafakası	Benim çalışmam	Çocuğun çalışması	Toplam
18'den küçük	Sayı	3	1	0	2	0	6
	%	50,00%	16,70%	0,00%	33,30%	0,00%	100,00%
18-25	Sayı	3	1	0	5	0	9
	%	33,30%	11,10%	0,00%	55,60%	0,00%	100,00%
26-33	Sayı	12	1	2	5	0	20
	%	60,00%	5,00%	10,00%	25,00%	0,00%	100,00%
34-41	Sayı	33	1	1	21	1	57
	%	57,90%	1,80%	1,80%	36,80%	1,80%	100,00%
42-48	Sayı	25	1	0	9	7	42
	%	59,50%	2,40%	0,00%	21,40%	16,70%	100,00%
49-56	Sayı	16	1	1	6	9	33
	%	48,50%	3,00%	3,00%	18,20%	27,30%	100,00%
57-64	Sayı	6	7	0	6	0	19
	%	31,60%	36,80%	0,00%	31,60%	0,00%	100,00%
65+	Sayı	9	0	0	0	0	9
	%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
Toplam	Sayı	107	13	4	54	17	195
	%	54,90%	6,70%	2,10%	27,70%	8,70%	100,00%

Tabloya göre yaşı 65'ten büyük olan yoksulların tamamı sosyal yardımlarla geçinmektedir. En az sosyal yardımlarla geçinen grup ise %33,3'lük oranla 18-25 yaş grubundakilerdir. Bu gruptakilerin %55,6'sı temel geçim kaynağı olarak kendi çalışmalarını göstermektedirler. Daha çok kendi emekleriyle geçinen yoksulların ikinci grubu ise 34-41 yaş grubundadırlar. Bu gruptakilerin %36,8'i kendi çalışmalarından elde ettikleri kazançla geçinmektedirler. Bu çalışmaya sadece yaptıkları meslekler değil aynı zamanda evde ürettikleri de dahil edilmektedir. Çocuğun çalışmasını temel geçim kaynağı olarak en fazla kabul eden grup 49-56 yaş aralığındakilerdir. Bu gruptakilerin %27,3'ü daha çok çocuklarının çalışmasıyla geçinmektedirler. Daha çok dul ve yetim maaşıyla geçimini sağladıklarını belirtenlerin yaş aralığı ise 57-64'tür. Bunların oranı %36,8'dir.

Bu oranlar genç sayılabilecek nüfusun daha çok çalıştığını, orta yaş üstü grubun geçiminin dul-yetim maaşı veya çocuklarının çalışmasına dayandığını göstermektedir.

Ancak yaşlılar başta olmak üzere neredeyse tüm yaş gruplarının temel geçim kaynağı yine de sosyal yardımlardır.

3.7.2. Hane Reisi Çalışma Durumu

Kadının çalışması geleneksel yapılarda pek onay gören bir durum değildir. Bu yapıya sahip toplumlarda erkekler kadının çalışmasını genellikle benimsemezler. Yoksul ailelerin de büyük bir çoğunluğunun geleneksel aile yapısından geldikleri bilinmektedir. Parçalanmış ailelerde ise durum biraz daha farklıdır. Bu ailelerde kadının bir geçinme stratejisi olarak çalışması diğer yoksul ailelere göre daha fazla olmasına rağmen, yine de yeterli düzeyde değildir. Tek ebeveynli ailelerin yoksul kadınları genellikle parçalanmadan sonra çalışmaya başladıkları için, günübirlik işlerde vasıfsız olarak çalışmaktadırlar ve yaptıkları işler karşısında oldukça zorlanmaktadırlar.

Tablo 50: Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Sayı	%
Evet	63	32,3
Hayır	132	67,7
Toplam	195	100

Yoksulların genel özelliklerinden biri de iş bulamamaları veya iş olanaklarından yeterli ölçüde yararlanamamalarıdır. Yoksul erkekler genellikle günübirlik ve güvencesiz işlerde çalışırken, kadınlarda da bu durum değişmemektedir. Yoksul erkeklerin çalıştığı işlerin başında, inşaat işleri, kahvehane – lokanta gibi işyerlerinde garsonluk, çobanlık, tarım işçiliği gibi işler gelmektedir. Asgari ücret ve sosyal güvenceli bir işte çalışmak bile son derece zordur. Kadınların ise büyük çoğunluğu zaten çalışmamaktadır; çalışanlar da erkekler gibi günübirlik ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar.

Parçalanmış ailelerde kendisine ve çocuklarına yetemeyecek kadar düşük bir gelire sahip olan kadınların çalışması zorunludur. Parçalanmamış normal bir hanede ise temel gelir getirici erkeğin maaşı düşükse veya işsizlik, hastalık gibi nedenlerden dolayı erkek çalışmıyorsa ailenin geçimi zorlaşmaktadır. Bu durumda genellikle kentteki yoksul hanelerde kadınlar gelir getiren işlerde çalışarak hanenin geçim sıkıntısını hafifletmeye çalışmaktadır. Birden fazla yetişkin kadının olduğu geniş ailelerde kadınlar daha rahat işgücüne katılabilmektedir. Ailede yetişkin çocukların olması ise, en azından

iki kişinin işgücü piyasasına katılma olasılığını artırmaktadır. Erkeğin maaşının yanı sıra, diğer hane üyelerinin işgücü piyasasından getirdikleri maaş ve istihdam fırsatları hane geçiminin temel kaynakları arasında yer almaktadır (Güneş, 2014: 95).

Dünya genelinde kadınlar yemek ve temizlik yapma gibi ev işleri ile çocuk bakımından kendileri sorumlu tutulmaktadır. Öte yandan mesleki yaşamına, yani herhangi bir işte çalışıp çalışmayacağına eşleri veya çevresi karar vermektedir. Burada önemli bir zıtlık söz konusu olmaktadır. Her iki açıdan bakıldığında, yani kadınların hem ev işlerinden sorumlu olmaları, hem de çalışmak için başkasının onayını beklemeleri, onların iş hayatına girişini zorlaştırmaktadır. İş hayatına dahil olsalar bile hareketleri kısıtlanmaktadır (Alptekin, 2014: 27).

Ailesinin geçimini sağlamak için parçalanmış ailelerdeki yoksul kadınların aktif çalışma durumları yukarıdaki tabloda görülmektedir. Araştırma grubundaki kadınların %32,3'ü tam zamanlı, yarı zamanlı veya gününbirlik işlerde çalışmaktadır. Bunların % 67,7'si ise çeşitli sebeplerden dolayı çalışmamaktadır. Bu sebeplerin başında eğitim eksikliği, çocukların bakımı ve sosyal baskılar gelmektedir. Yoksulluk haritası projesinin sonuçlarına göre tüm yoksul ailelerdeki kadınların yaklaşık %79'u ömürlerinde hiç çalışmamışlardır ve çalışmak istememektedirler. Geri kalan %21'lik kısım ise aktif olarak çalışmakta veya iş bulamadığı için çalışmamaktadır (www.maziz.net). Bu şunu gösterir ki, parçalanmış ailelerde çalışma oranı daha yüksektir.

Tablo 51: Temel Çalışmama Nedeni

Çalışmama Nedeni	Sayı	%
Herhangi bir mesleğim yok (ne iş yapacağını bilmiyor)	65	49,3
Çocuklar nedeniyle çalışmadım	33	25
Hastalık veya yaşlılık	14	10,6
Sosyal kontrol ve çeşitli baskılar	11	8,3
Çalışma koşulları uygun değil	9	6,8
Toplam	132	100

Tabloya göre araştırma grubunda olup da aktif olarak çalışmayanların %49,3'ü herhangi bir meslekleri olmadığından dolayı çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Burada eğitim eksikliği ve mesleki kurs yetersizliğinin etkisi fazla olmakla birlikte, öğrenilmiş

çaresizliğin de bir yansıması söz konusudur. Kendi evinin sınırlarına hapsolmuş bir kadın için dışarıyı tanımak ve orada gelir getirebilecek bir iş bulmak oldukça zordur. Ayrıca çocukların bakımı da önemli bir problemdir. Çalışmayanların %25'i çocuklarını bırakabilecek bir yerin olmadığını ve mecburen ev yaşamına kendilerini adadıklarını belirtmişlerdir.

3.7.3. Çalışmaya Başlama Zamanı

Parçalanmış yoksul ailelerde kadınlar genellikle aile parçalanması gerçekleştiikten sonra çalışmaya başlamaktadır. Aşağıdaki tabloda bu olguyu doğrulayan veriler bulunmaktadır:

Tablo 52: Çalışmaya Başlama Zamanı

Çalışmaya Başlama Zamanı	Sayı	%
Evlenmeden önce	8	9,2
Evlendikten sonra	20	23
Boşanma-ayrılma/ölüm sonrası	59	67,8
Toplam	87	100

Tabloya bakıldığında çalışan veya daha önce çalışmış olan kadın hane reislerinin %67'8'i aileyi yönetmek durumunda kaldıkları zaman çalışmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. %23'ü evlendikten sonra ve %9,2'si ise evlenmeden önce çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlardan anlaşıldığı üzere yoksul ailelerde kadının çalışması kendi isteğine bağlı değil, çoğunlukla sonradan meydana gelen sosyal koşullarla ilişkilidir. Görüşülen yoksullardan A.K. (28) çalışmaya eşinden ayrıldıktan sonra başladığını belirterek şunları söylemiştir:

“Alkol alıp beni sürekli döven kocamdan 4 yıl önce boşandım. Daha öncesinde birkaç kez polise başvurdum ama fayda etmedi. Yalnızca kızımı bana vermelerini istedim. Başka bir şey talep etmedim. Bu yüzden nafaka alamıyorum. Anne babamın yanına dönmedim. Çünkü hem köydeler hem de beni istemediler. Babam emekli memur ama anama bile bakmıyor. Babam beni birkaç kez dövdü. Mecburen evlere temizliğe gitmeye başladım. Günlük 70-80 TL alıyorum ama çoğu zaman iş olmuyor. İş olsa da çok yoruluyorum ikinci gün çalışamıyorum. Ayda 250 TL kira ödüyorum. Kadın olmak çok zor bir şey. Yaşım genç olduğu için bana

namussuz gözüyle bakıyorlar. Komşular arkamdan demişler ki içeriye adam alıyor. Eşimin ailesi iyi ama maddi durumları iyi değil. O yüzden bana bakmıyorlar.”

Bu ifadeler kadının yoksullukla mücadele noktasında ne kadar yalnız olduğunu ve bu sebeple gününbirlik işlerde çalışmak zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. Öte yandan bu durum, yoksullukla birlikte karşılaşılan diğer güçlükleri de çarpıcı bir şekilde özetlemektedir.

3.7.4. Çalışma Şekli

Neo-liberal politikaların dayattığı tarım politikaları, savaşların yol açtığı göçler, özelleştirme politikaları ve üretim süreçlerinin parçalanması çok sayıda kadını kayıtdışı sektörde çalışmak zorunda bırakmaktadır. Sigortasız güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı çoğu zaman belirsiz ve uzun, çalışma koşulları kötü olan kayıtdışı sektörde kadınların yığıldığı alanlar; eve sanayiden iş alma, temizliğe gitme, çocuk ve hasta bakımı, konfeksiyonda çalışma; evde yemek, örgü, dantel dikiş yapma gibi kadının kadınlık rollerinin devamı niteliğinde kabul edilen işlerden oluşmaktadır (Çolak, 2011: 103). Araştırma grubunda bulunan yoksulların yaptıkları işler aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 53: Yapılan İş Türlerinin Dağılımı

Yapılan İş	Sayı	%
Ev temizliği	37	42,5
Apartman temizliği	25	28,7
Yaşlı bakıcılığı	5	5,7
Çocuk bakıcılığı	9	10,3
Tarla işleri	2	2,3
Hizmet sektörü	7	8
Diğer	2	2,3
Toplam	87	100

Tabloya göre önceleri çalışmış veya çalışmaya devam eden kadın hane reislerinin %71,2’si ev veya apartman temizliği yapmaktadır. Yaşlı ve çocuk bakıcılığı yapanların toplam oranı ise %16’dır. Hizmet sektöründe çalışanların oranı %8, tarla işleri ve diğer işlerde çalışanların oranı %2,3’tür. “İşsizlik, cinsiyet ayrımcılığı ve çalışan kadın yoksullar” bölümünde de belirtildiği gibi, diğer araştırmaların sonucuna

göre, kadınlar genellikle, temizlik, gıda ve bireysel hizmet alanlarında çalışmaktadırlar. Söz konusu işlerde kadınların hâkimiyet oranı yaklaşık %80'dir. Bu da araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Hane reisi olan kadınların yapmış olduğu işler karşılığında almış oldukları ücretler ise aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 54: Çalışma Şekline Bağlı Olarak Elde Edilen Gelir Dağılımı

Çalışma Şekli		Elde Edilen Gelir					
		0-200 TL	201-400 TL	401-600 TL	601-800 TL	800+ TL	Toplam
Ev temizliği	Sayı	2	1	16	11	7	37
	Satır %	5,40%	2,70%	43,20%	29,70%	18,90%	100,00%
	Sütun%	33,30%	4,00%	55,20%	64,70%	70,00%	42,50%
Apartman temizliği	Sayı	3	18	3	1	0	25
	Satır %	12,00%	72,00%	12,00%	4,00%	0,00%	100,00%
	Sütun%	50,00%	72,00%	10,30%	5,90%	0,00%	28,70%
Çocuk bakıcılığı	Sayı	0	4	4	1	0	9
	Satır %	0,00%	44,40%	44,40%	11,10%	0,00%	100,00%
	Sütun%	0,00%	16,00%	13,80%	5,90%	0,00%	10,30%
Hizmet sektörü	Sayı	0	0	3	1	3	7
	Satır %	0,00%	0,00%	42,90%	14,30%	42,90%	100,00%
	Sütun%	0,00%	0,00%	10,30%	5,90%	30,00%	8,00%
Yaşlı bakıcılığı	Sayı	0	1	2	2	0	5
	Satır %	0,00%	20,00%	40,00%	40,00%	0,00%	100,00%
	Sütun%	0,00%	4,00%	6,90%	11,80%	0,00%	5,70%
Tarla işleri	Sayı	0	0	1	1	0	2
	Satır %	0,00%	0,00%	50,00%	50,00%	0,00%	100,00%
	Sütun%	0,00%	0,00%	3,40%	5,90%	0,00%	2,30%
Diğer	Sayı	1	1	0	0	0	2
	Satır %	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Sütun%	16,70%	4,00%	0,00%	0,00%	0,00%	2,30%
Toplam	Sayı	6	25	29	17	10	87
	Satır %	6,90%	28,70%	33,30%	19,50%	11,50%	100,00%
	Sütun%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	Toplam %	6,90%	28,70%	33,30%	19,50%	11,50%	100,00%

Tek ebeveynli aileleri yöneten kadınların yapmış oldukları işlere baktığımızda ev temizliğinin %42,5 oranla birinci sırayı aldığını görmekteyiz. Ev temizliği kayıt dışı bir çalışma şekli olmasına karşın, bu işi yapan kadınlara yüksek gelir sağlayan bir iştir. Ev temizliğine giden kadınlar günlük ortalama 80-100 TL kazanmaktadırlar. Bu miktar

aylık yaklaşık 2500-3000 TL'ye tekabül etmektedir. Ancak temizlik işi son derece yorucu bir iş olduğu için bir ayın tüm günlerinde bu işi yapmak neredeyse imkânsızdır. Görüşülen kadınlar genellikle haftada en fazla üç-dört gün çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu da aylık en fazla 1000-1500 TL kazanca tekabül etmektedir. Öte yandan ağır çalışma ve yoksullukla birlikte ortaya çıkan sağlık sorunları bir müddet sonra kadınların bu işi yapabilmelerini engellemektedir. Sağlık sorunu yaşayan kadınlar ya çalışmayı tümünden bırakmakta ya da yarı zamanlı çalışmaktadırlar. Temizlikle fazla uğraşan yoksul kadınlarda en sık görülen sağlık sorunları arasında, bel fıtığı, romatizmal hastalıklar, böbrek rahatsızlıkları ve kalp hastalıkları gibi hastalıklar yer almaktadır.

Apartman temizliği de yoksul kadınların çokça başvurduğu bir diğer çalışma alanıdır. Bunun geliri ev temizliğine oranla çok daha azdır. Apartman temizliği yapanların büyük bir çoğunluğu aylık 400 TL'nin altında gelir elde etmektedirler. Tabloya göre 400 TL'nin yarısı gelir elde edenlerin oranı %84'tür. Bu da bir haneyi idare etme konusunda oldukça yetersiz bir miktardır. 400 TL'nin üzerinde gelir elde edenlerin oranı ise yaklaşık %16'dır. Ancak bunlar da geçim sıkıntısıyla karşılaşmaktadırlar. G.A.(50)'nin çalışma durumu ve yoksulluk hikayesi şöyledir:

“Eşim 6 yıl önce evi terk etti. 6 yılda bir defa bile bizi arayıp çocuklarını sormadı. Annem babam iki çocuğum var diye beni kabul etmediler. Ben de kendi başımın çaresine baktım. Şu an apartman temizliğine gidiyorum. Ayda 500 TL kazanıyorum. 300 TL kira veriyorum. 3 gündür evde yağ yok çocuklarıma yemek pişiremiyorum.”

Bu ifadeler apartman temizliğinin getirdiği kazancın düşük olduğunu gösterirken, yoksul kadının hane idaresini yoğun emek harcadığı bir işle yapamamasını gözler önüne sermektedir. Ayrıca evin kira olması gibi önemli bir faktör kadının yoksulluğunu ikiye katlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında yoksullukla mücadelenin en temel şartı yoksulların barınma imkânlarının iyileştirilmesidir.

Tabloya göre üçüncü sırada yer alan meslek çocuk bakıcılığıdır. Çalışan yoksul kadınların %10,3'ü çocuk bakmaktadırlar. Bu mesleği yapanların %44,4'ü 201-400 TL gelir elde ederken, yine aynı oran 401-600 TL için de geçerlidir. Yaklaşık %11'i ise 600 TL'nin üzerinde gelir elde etmektedirler. Çocuk bakıcılığı yapan kadınların durumuna örnek olarak M.B.(46) gösterilebilir:

“20 yıl öne eşim kavga ayırırken bıçaklanarak öldürüldü. 18 yıl baba evinde kaldım. Daha sonra çocuklarım büyüdülerinde ayrı eve taşınmak istediler. Baba evindeyken durumum iyiydi. Babam şoför emeklisiydi. Ancak ayrıldıktan sonra yoksul oldum. Aylık 350 TL’ye başkasının evinde çocuk bakıyorum. Çocuklarım üniversite okuyor. Kayınbiraderimin verdiği evde ücretsiz olarak oturuyorum.”

Burada bakıcılığın aslında iki boyutu vardır. Birincisi ücret karşılığında başkasının çocuklarına bakmak, diğeri ise oradan alınan ücretle kendi çocuklarına bakmaktır. Ancak 350 TL gelirin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu ise kadınların yoksulluğu gidermeye ve azaltmaya yetmemektedir.

Tabloya göre dördüncü sırada hizmet sektörü yer almaktadır. Asgari ücretle tam zamanlı veya yarı zamanlı bir kurumda çalışanların oranı %8’dir. Tabloya göre beşinci sırada yer alan yaşlı bakıcılığı oranı ise %5,7’dir. Tarım işçisi olanların oranı ile diğeri işleri yapanların oranı %2,3 ile aynıdır.

Tabloda göze çarpan noktalardan biri de, en fazla gelir getiren işlerin ev temizliği ve hizmet sektörü olmasıdır. 800 TL ve üzeri ücret alan yoksul kadınların %70 ev temizliği yaparken, %30’u hizmet sektöründe çalışmaktadır. Diğer işlerde çalışan kadınlar 800 TL üzerinde ücret alamamaktadırlar. Öte yandan 601-800 TL gelir elde edenlerin de %64,7’si ev temizliği yapmaktadır.

3.7.5. Hanedeki Tasarruf Tedbirleri

Herhangi bir ailenin sağlıklı geçinebilmesinde ev ekonomisinin önemi oldukça büyüktür. Bir hanenin idaresi çeşitli yollardan sağlanan gelirle mümkündür. Bir ailenin gelir elde etmesinin en temel yolu hane reisi başta olmak üzere, ailenin diğer üyelerinin çalışmasıdır. İkinci olarak da sosyal güvenlik yoluyla elde edilen emekli, dul ve yetim aylıklarıdır. Bunların olmadığı veya yetersiz kaldığı ve kira gibi başka gelirler bulunmadığı takdirde sosyal yardımlar devreye girmektedir. Ancak yoksul ailelerde çoğu zaman sosyal yardımlar da yeterli olmamaktadır. Hiçbir imkânın bulunmadığı veya yeterli olmadığı durumlarda ev ekonomisini sağlamak adına birtakım yollar geliştirilmektedir. Bunlardan biri tasarruf tedbirleri, diğeri ise evde yapılan geçimlik üretim faaliyetleridir. Her ikisinin birleşimine ve yukarıda sayılan diğer gelir kaynaklarının da buna ilave edilmesine geçinme stratejisi adı verilmektedir.

Güneş'in belirttiğine göre kadınlar geçim için gerekli mal ve hizmetlerin karşılanması için yetersiz olan hane gelirini, gıda, temizlik maddeleri, yakacak, elektrik/su tüketimi ve ulaşım gibi temel ihtiyaçların karşılanması için idareli kullanmak zorunda kalmaktadır. "İdareli kullanmak", "idare etmek" birçok durumda ihtiyaçlardan (hanenin ihtiyaçlarının yanı sıra, kadının kendi özel ihtiyaçları da) tamamen vazgeçmek anlamına gelmektedir. Kadınlar çoğu zaman tüketilen ürün ve hizmetlerin kullanımında kısıntıya gitmekte ve bazı ürünleri ev içinde kendi emekleriyle üreterek "kaynakların yoksulluğu"nu idare etmektedir (Güneş, 2014: 123). Bu doğrultuda, "yamalı ama temiz olsun", "fakirlik ayıp değil" gibi yoksulluk ve yoksunluğun ortaya çıkardığı ifadelerle yetişen kadın hane içinde eski olanın yeniden tüketimine yönelik organizasyonel bir davranış içerisinde (Işık&Göktürk, 2011: 314-315).

Hanede alınan tasarruf tedbirine örnek olarak L.A. (50)'nin şu ifadelerini gösterebiliriz:

“Eşim beyin tümöründen bir yıl önce vefat etti. O zaman bakım aylığı alıyordum. Eşim ölünce kesildi. 2 ayda bir 500 TL aile yardımı alıyorum. İki kızım var. Biri mağazada çalışıyor. Diğeri ise özürlü öğrenci servisinde çalışıyor. İkisi de aylık 300 TL alıyorlar. Ancak eve hiç faydaları yok. Beni dışlıyorlar. Arkadaşlarını getirdiklerinde sen çık evden git diyorlar. Bir an önce evlenseler kurtulurum. Ben eskiden evlere temizliğe gidiyordum. Ancak hastalığımın dolayısı artık gidemiyorum. Fatura borcumdan dolayı doğalgaz yakmaya korkuyorum. Battaniyeye sarılarak ısıtıyoruz. Ekmeği evde pişiriyoruz.”

Bir diğer yoksul H.E. (30)'nin ifadeleri şöyledir:

“8 yıldır eşimden ayrırım. Kocam başka bir kadınla evlenmek için beni terk etti. Boşanma davası açtı. Boşanma sürecimiz halen devam ediyor. 8 yıl önce ailemin yanına gitmek istedim ama kabul etmediler. Çocuklarım var diye. Bana eşimin ailesi bakıyordu. En son onlar da kapıya attılar. 1 yıldır yardımlarla geçiniyorum. 350 TL nafaka almam gerek ama çoğu zaman alamıyorum. SYDV 3 ayda bir 120 TL çocuk yardımı yapıyor. Yemeği sobada ekmeği evde yapıyorum. Elektrik gitmesin diye ışığı yakmıyorum.”

Bu ifadeler, yapılan gözlemler ve diğer yoksulların görüşleri doğrultusunda yoksul ailelerde alınan tasarruf tedbirlerine baktığımızda şunları görmekteyiz:

- 1) Çok mecbur kalınmadıkça elektrikli eşyaları kullanmamak, akşamları karanlıkta oturmak
- 2) Banyo sobası kullanma ve tüm ailenin belli bir günde banyo yapması,
- 3) Kışın banyo yapılacak suyun sobada, yazın da güneşin önünde ısıtılması,
- 4) Öğün atlama ve ebeveynlerin kaliteli yiyecekleri çocuklarına bırakmaları
- 5) Sobayı yakmama ve battaniyeye sarılarak oturmak,
- 6) Kullanım suyunu bile şehir çeşmelerinden temin etmek
- 7) Pek çok eşyayı komşu ile ortak kullanmak
- 8) Çocuklarla aynı odada kalmak ve onları tek yatakta yatırmak
- 9) Yemeği kışın sobada, yazın ateşte pişirmek
- 10) Yiyecek maddeleri çöpten toplamak vs.

Yukarıda sıralanan tasarruf tedbirlerinin yanı sıra geçimin sağlanabilmesi için evde üretim faaliyetleri de gerçekleşebilmektedir. Evde yapılan üretim kimi zaman sadece ailenin tüketimine doğrudan yansırken kimi zaman da bu ürünlerin satışından elde edilen gelirle dolaylı olarak yansımaktadır.

3.7.6. Hanedeki Üretim Faaliyetleri

Gerek kırsal alanda, gerekse kent hayatında, kadınlar yoksullukla başa çıkmak için birtakım tedbirler alırlar. Yiyecek maddelerinin evde üretilmesi; aile bireylerine örgü örme, giysi dikme, eve giren sınırlı ve küçük miktardaki gelirin ailenin zorunlu harcamalarına yetecek şekilde idare edilmesi ile tasarruf için gereken sosyal ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ana başlıklarındaki emek sunumları yoksul hanelerin dayandığı kadın emeği türlerini oluşturur (Kan, 2014: 222). Işık ve Göktürk'ün belirttiğine göre, kışlık ve yazlık gıda hazırlanması, ekmek gibi temel besin maddelerinin fırınlardan alınması yerine, evde kadın tarafından yapılması, eski eşyaların değerlendirilerek yeniden kullanılması, olanaklar dâhilinde sebze meyve yetiştirilmesi kadınların yoksulluğun azaltılmasına yönelik yaptıkları arasındadır. Ayrıca, artan yemekleri değerlendirme ve eldeki malzemelerle farklı yiyecekler hazırlama konusunda oldukça yeteneklidirler. Yine bunun gibi kadınlar, konserve yapmak, evde parça başı karşılığında düşük ücretlerle çoğunlukla el işi olmak üzere ev-işçiliği yapmak yoluyla hane-içi gelire katkıda bulunmaya çabalarlar. Yukarıda sayılanlarla birlikte yoksul

kadınlar birtakım el becerileri de geliştirmektedirler. Hane bireylerinin giyim ihtiyaçlarını görece daha pahalı hazır giyim yerine, el becerilerini kullanarak, dikiş dikerek, örgü örerek giderme çabası içindedirler (Işık&Göktürk, 2011: 314-315).

Tablo 55: Hane İçi Üretim Türlerinin Dağılımı

Üretim Türü (Çok Seçenekli)	Sayı	%
Süt, yoğurt, peynir vs.	11	5,6
Yumurta	17	8,7
Sebze-meyve	18	9,2
Dantel, oya, örgü	31	15,8
Evde terzilik, dikiş işleri	21	10,7
Salça, turşu, kuru biber, pekmez vs.	67	34,3
Ekmek	53	27,1

Evdeki en önemli üretim maddelerinin başında salça, pekmez, reçel, turşu, konserve, kurutulmuş sebzeler (biber, fasulye, domates, patlıcan, kabak vs.) gelmektedir. Ancak bu tür maddelerin üretimi yalnızca yoksulluğa özgü değildir. Geleneksel yaşam sürdüren varsıl ailelerde de bu maddelerin üretimine rastlanabilmektedir. Sadece yoksullarda biraz daha yaygınlığı söz konusudur. Tabloya göre bu tür yiyecek maddeleri üreten ailelerin oranı %34,3'tür. Evde ekmek yapabilenlerin oranı ise %27,1'dir. Bu oranın tahmin edildiğinden düşük olmasının en önemli nedeni ekmeğin yapım maliyetinin alım maliyetinden daha yüksek olmasıdır. Yoksullar gerek un almada gerekse ekmeği pişirebilecek doğalgaz, tüp, odun gibi yakıt maddelerini temin etmede oldukça zorlanmaktadırlar.

Yiyecek maddelerinin ardından %15,8'lik oranla örgü, dantel gibi el işlemleri gelmektedir. Bununla birlikte bazı kadınlar evde dikim işleri de yapabilmektedirler. Bunların oranı %10,7'dir. Bu tür üretim faaliyetleri ise tamamen gelir sağlama amaçlı olmaktadır. Buna örnek olarak yoksullardan F.A.(55) ise şunları dile getirmektedir:

“Eşim bir yıl önce akciğer kanserinden öldü. Vefat eden babamın evine yerleştim. Annemle kalıyoruz. Hanede 7 kişi yaşıyoruz. Bir çocuğum var. Toplam 750 TL emekli maaşımız var. 350 TL kira veriyoruz. Yemeği yazın ocakta kışın sobada pişiriyoruz. Tüp parası birikmiş, ödeyemiyoruz. Ara sıra el işi yapıp satıyorum. Başka kazancım yok.”

El işi yapanlara bir diğer örnek ise S.G.(35)'dir. Onun anlattıkları şöyledir:

“Eşimden 5 yıldır ayrırım. Önceden İstanbul'daydık. Eşimin tekstil dükkkanı vardı. Borçlanıp iflas edip kaçtı. Biz ortada kaldık. Köye dönüş projesinden yararlandık. Çocuklarım aşırı yaramaz oldukları için hasta olan anne babamın yanına dönmedim. Kendi başımın çaresine baktım. Ev kiramı babam ödüyor. Eşim her 2 çocuğuna 100 TL vereceğine söz verdi. Ancak hiç vermedi. Boşanma davasını ben açtım. Eşimle akraba değiliz. El işi yaparak geçimimi sağlıyorum. 4 tane yazmaya 100 TL alıyorum. Eşimin ailesiyle sürekli görüşüyorum. Kendim SSK'lıyım. Bir erkek eve gelmezse %100 hayatında başka bir kadın vardır. Şu an gazinoda çalışıyormuş. Hayatında başka bir kadın var. Sosyal Hizmetler'de kurs görüyorum. Yakında bana iş verecekler.”

Hem gelir sağlama hem de besin elde etme amaçlı bir diğer faaliyet ise hayvansal üretimdir. Süt, peynir, yoğurt, yumurta gibi hayvansal ürünleri üreten yoksul kadınların oranı %5,6'dır. Bu da kentin daha çok kenar mahallelerinde ve merkezden uzak yerlerde gerçekleşmektedir. Yumurta üretimi ise daha mümkün görülmektedir. Bunun oranı %8,7'dir. Görüşülen yoksullardan B.K.(38) evini geçindirmek için tavuk beslediğini belirterek durumunu şöyle ifade etmiştir:

“7 çocuğum var. Eşim sürekli evi terk ediyor. Ben apartman temizliğine gidiyorum. Başarılı çocuklarım var. Biri işletme fakültesini kazanmış ama okutamıyorum. Evde tavuk besliyorum. Yumurtalarını satıp para kazanıyorum. Hatta komşuların tavuklara verdikleri ekmeklerden temizlerini seçip çocuklarıma yediriyorum.”

Burada hem çalışma, hem üretme, hem de tasarruf yapma durumları bir arada görülmektedir. Geçinme stratejisi kavramının ifade etmek istediği şey, B.K.'nin durumuyla aynıdır.

Hayvansal üretimden sonra ise tarımsal üretim gelmektedir. Bunun da oranı %9,2'dir. Bu duruma örnek olarak yoksullardan birisi evinin bahçesinde soğan ve nane yetiştirip bakkala sattığını ifade etti.

3.7.7. Ödeme Şekli

Tablo 56: Alışverişlerdeki Temel Ödeme Şeklinin Dağılımı

Ödeme Şekli	Sayı	%
Peşin	127	65,1
Veresiye	49	25,1
Kredi kartı	19	9,7
Toplam	195	100

Tabloda araştırma grubunda bulunan yoksulların alışverişlerinde ödemeyi hangi şekillerde yaptıkları görülmektedir. Tabloya göre araştırma grubunda bulunan yoksulların %65,1'i alışverişlerinde ödemeyi peşin yapmaktadırlar. Peşin alışveriş her ne kadar bir varlık göstergesi olarak kabul edilse de yoksullar için zorunlu bir nitelik arz etmektedir. Çünkü yoksullar tüketim ihtiyaçlarını giderirken son derece dikkatli davranmakta ve imkân olmadığı zaman gıda gibi zorunlu ihtiyaçlarını bile ötelemektedirler. Bu durumu genellikle şöyle ifade etmişlerdir: “*Olduğunda harcıyoruz, olmadığı zaman borçlanmaktan korkuyoruz.*”

Tabloya göre ikinci ödeme şekli veresiyedir. Ödeme şekilleri genellikle veresiye olan yoksulların oranı %25,1'dir. Veresiye alışveriş her ne kadar günümüz koşullarında pek mümkün olmasa da mahalle aralarındaki dükkânlarda bu tür satışlar gerçekleşmektedir. Yoksullar başta gıda ve giyim olmak üzere diğer ihtiyaçlarını veresiye almak yoluyla temin edebilmektedirler. Kredi kartıyla yapılan alışverişler ise diğer iki türe göre oransal açıdan daha azdır. Daha önce de belirtildiği gibi Bauman'a göre yeni yoksullar, tatmin edici düzeyde gelire sahip olamayan, kredi kartıyla harcama yapamayan ve gelecek ümidini koruyamayan yoksullardır. Bu çalışmada kredi kartı kullananların oranı %9,7'dir. Muhtemelen kredi kartı kullanan yoksullar dul-yetim aylığı gibi düzenli bir geliri olanlar veya devamlı bir işte çalışanlardır.

3.7.8. Hanenin En Önemli Gider Kalemi

Yapılan borçlanmaların yanı sıra yoksullar için gider kalemleri de son derece önemlidir. Aşağıdaki tabloda araştırma grubundaki ailelerin harcamalarında en büyük payı neye ayırdıkları görülmektedir:

Tablo 57: En Önemli Gider Kalemi

Gider Kalemi	Sayı	%
Kira, fatura	105	54,1
Yiyecek, giyecek,	60	30,9
Eğitim	25	12,9
Ulaşım	3	1,5
Sağlık	1	0,5
Toplam	194	100

Tabloya göre yoksulların en fazla pay ayırdığı gider alanı kira ve fatura ödemeleridir (elektrik, su, telefon vb.). Bunlar konut gideri olarak kabul edilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi yoksullar kirayı öderken oldukça zorlanmaktadırlar. Kira sorununun çözülmesini yoksulluğun çözülmesiyle eşdeğer olarak gören yoksulların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Yoksulların %54,1'i bu şekilde gelirlerinin en büyük payını kira ve fatura giderlerinin aldığını belirtmişlerdir.

Kira giderinden sonra yoksulların bütçesini en fazla zorlayan gıda ve giyim ihtiyacıdır. Araştırma grubundaki yoksulların %30,9'u harcamalarında en fazla pay ayırdıkları şeyin temel ihtiyaçlardan olan yiyecek ve giyim olduklarını söylemişlerdir. Bunlardan sonra gelen en önemli harcama kalemi ise eğitim kurumuna yönelik olarak yapılan harcamalardır. Bunun oranı ise %12,9'dur. Eğitimde okuldan ziyade özellikle dersane masrafları yoksulları zorlamaktadır.

Konut, temel ihtiyaçlar ve eğitimden sonra gelen diğer harcama kalemleri ise ulaşım ve sağlıktır. Ancak bunların oranı oldukça düşüktür. Her ikisinin toplam oranı %2 olarak görülmektedir. Sağlığa harcanan miktarın az olması, yoksulluk-hastalık kısır döngüsünün bir göstergesi olarak ele alınabilir. Zira yoksulların çoğunda hastalık ciddi bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Hastalığın ciddi bir problem olması ise sağlığa harcanacak kaynakların olmamasıyla doğrudan ilişkilidir.

3.7.9. Birikim Yapabilme Durumu

Yoksulların ihtiyaç yoğunluğu nedeniyle kısıtlı maddi kazançlarını ellerinde tutamadıkları düşünülmektedir. Bu amaçla, yoksulların birikim yapabilme durumları aşağıda incelenmektedir.

Tablo 58: Zor Günler İçin Birikim Yapabilme Durumu

Birikim Yapabilme Durumu	Sayı	%
Evet	8	4,1
Hayır	165	84,6
Nadiren	22	11,3
Toplam	195	100

Tabloda yoksulların zor günler için para birikimi yapıp yapmadıkları görülmektedir. Buna göre zor günler için para biriktirebilenlerin oranı sadece %4,1’dir. Nadiren biriktirebilenlerin oranı %11,3’tür. Hiç biriktiremeyenlerin oranı ise %84,6’dır.

Bu oranlar parçalanmış aile yoksulluğunun ne kadar derinden yaşandığını ve nasıl kronik bir hal arz ettiğini göstermektedir. Gelir seviyesi son derece düşük olan bu yoksullar ellerine doğru düzgün para geçmediğini, geçse bile bunu anında ihtiyaçlara sarf ettiklerini belirtmişlerdir. Burada ayrıca tüketime endekli “yeni yoksulluk” kavramının yansıması da görülmektedir. Modern kentlerdeki yaşam tarzı yoksulları tüketime zorlamakta ve bu nedenle yoksullar ellerine geçen parayı çabucak harcamaktadırlar. Baudrillard’ın belirttiği gibi tüketim, yoksullar dahil herkese özgü bir şey haline geldiğinde artık anlamlı bir şey olmayacaktır. Parçalanmış yoksul ailelerde de bu durum geçerlidir.

3.7.10. Borç Durumu

Araştırma grubundaki yoksulların borçlanma durumuna baktığımızda, yukarıda da belirtildiği gibi, yoksulların genellikle borçlanmaktan kaçındığını görmekteyiz. Ancak yoksullar, fatura ve kira gibi düzenli ödenmesi gereken gider durumlarında çoğu zaman sıkıntı yaşayabilmektedirler. Bu durumu açıklayan oranlar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 59: Borç Dağılımı

Borç Durumu	Sayı	%
Borç yok	48	24,6
Fatura	79	40,5
Bakkal	31	15,9
Kira	31	15,9
Diğer	6	3,1
Toplam	195	100

Tabloya göre, herhangi bir yere borcu olmayan yoksulların oranı %24,6'dır. En fazla borçlanma oranı ise faturalarda göze çarpmaktadır. Fatura borcu olan yoksulların oranı %40,5'tir. Fatura borçları ise elektrik, doğalgaz, su ve telefon kalemlerinde toplanmaktadır. Su borçlanması haricindeki diğer borçlanmalarda kesinti cezası uygulanmaktadır. Yoksullar özellikle bu durumdan çok çekindiklerini belirtmişlerdir.

Fatura borçlarından sonra gelen diğer borçlanma oranı ise kira ve bakkal, market vs. borçlarıdır. Her ikisinin oranı yaklaşık %16'dır. Geri kalan borçlar ise %3,1'lik oran ile diğer borçlardır.

3.7.11. Ekmek İhtiyacı

Yoksulluğun en alt seviyesi açlıktır. Açlığın da en temel göstergesi ekmek tüketiminden yoksun olmaktır. Türkiye'de açlıkla eşdeğer olan yoksulluk durumu yok denecek kadar az olmasına rağmen yine de bazı hanelerde bu duruma rastlanabilmektedir. Bu amaçla araştırma grubundaki yoksullara ekmek bulamadığınız günler oluyor mu? Şeklindeki soruya verilen cevaplar aşağıdaki tablolarda görülmektedir:

Tablo 60: Ekmek Bulamama Durumu

Ekmek Bulamama	Sayı	%
Hayır	92	47,2
Bazen	66	33,8
Sık sık	37	19
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %47,2'si ekmek bulmakta sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu oran araştırma grubunun yaklaşık olarak yarısına tekabül etmektedir. Zaman zaman ekmek bulamayanların oranı %33,8, sık sık ekmek bulamayanların oranı ise %19'dur. Tablodaki oranlar temel gıda maddesi olan ekmeğin temini noktasında yoksulların yarıdan fazlasının sorun yaşadığını ortaya koymaktadır.

3.8. Nafaka ve Ölüm Aylığı

3.8.1. Nafaka

Boşanmış yoksul kadınların nafaka alıp almama durumları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 61: Nafaka Alma Durumu

Nafaka	Sayı	%
Evet	10	20,4
Hayır	39	79,6
Toplam	49	100

Araştırma grubunda yer alan ve eşinden resmen boşanmış olan yoksul kadınların sadece %20,4'ü eşlerinden nafaka alabilmektedir. Geri kalan %79,6'sı ise nafaka almamaktadır.

Arıkan'ın yapmış olduğu boşanma araştırmasında nafaka alanların oranı %48,96, nafaka alamayanların oranı %51,04'tür. Nafaka alanlar içerisinde düzenli olarak alanların oranı %38,3, düzenli olarak alamayanların oranı %61,7'dir (Arıkan, 1992: 157). Bu oranlar yoksul ailelere kıyasla varıl ailelerde nafaka alanların daha fazla olduğunu göstermektedir.

Boşanma, yoksul ve varıl çiftler arasında farklılık gösteren olguların başında gelmektedir. Varıl çiftler için boşanma daha kolay gerçekleşirken yoksullarda daha zor koşullarda gerçekleşmektedir. Bu nedenle eşlerinden boşanan yoksul kadınlar nafaka imkânlarından büyük ölçüde yararlanamamaktadırlar. Çünkü yoksul kadınlar için boşanmak genel manada eşlerinden kurtulmak anlamına gelmektedir. Özellikle sosyal kontrol mekanizmasının yüksek seviyede çalıştığı yoksul semtlerde veya bölgelerde kadın için eşinden boşanmak tam bir utanç vesilesidir. Buna rağmen şartları zorlayarak boşanan kadın ya hiç nafaka alamamakta veya son derece cüzi bir miktar elde etmektedir. Bunun nedeni ise kadının boşanmayı koşulsuz şartsız istemesi veya kabul etmesi ya da eşinin maddi koşullarının nafaka vermeye elverişli olmamasıdır.

Eşinden kurtulmak amaçlı boşanıp da nafaka talep etmeyen yoksul kadınlardan N.Ö. (56), durumunu şöyle ifade etmektedir:

“Kocam resmi bir kurumda çalışıyordu. Ama ahlaksız bir adamdı. Uyuşturucu kullanıyordu. Maaş aldığı zaman 10-15 gün ortadan kayboluyordu. Parayı bitirip öyle eve geliyordu. Bana diyordu ki git para bul nasıl bulursan bul, istersen namusunu sat. Bizi bir defasında bıçakla kesmeye kalktı sürekli şiddet uyguluyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı 8

yıl önce eşimden boşandım. Davayı ben açtım. Nafaka istemedim ki bir an evvel kurtulayım.”

Boşanan yoksul kadınlardan bir diğeri olan S.D.(39) ise şunları ifade etmiştir:

“15 yıl önce 24 yaşındayken eşimden resmen boşandım. Eşimden bir an evvel kurtulmak için nafaka bile istemedim. 3 çocuğumu mahkeme babasına verdi. Onlar 8 yıl üvey anneyle kaldılar sonra bana kaçtılar. Çocuklar üstüme kalınca yoksulluk problemim daha da arttı”

Benzer bir durum da S.Y.(35)’de görülmektedir. Ancak bunun farkı nafaka vermemeyi boşanmak için şart koşanın erkek olmasıdır:

“Kocam beni ve çocuklarımı bırakıp yurtdışına çalışmaya gitti. Ancak bir daha geri dönmedi. Evlere temizliğe giderek çocuklarıma baktım. Eşimden resmen ayrı olmadığım için yardım kuruluşları yardım etmiyorlardı. Eşimin ailesi vasıtasıyla ona ulaştım ve boşanmak için yalvardım. Eşim nafaka vermemek koşuluyla beni boşayabileceğini söyledi. Ben de kabul ettim.”

Yukarıdaki ifadeler yoksul kadınların eşlerinden kurtulmak için nafaka talebinden vazgeçtiklerini ortaya koymaktadır. Bazı durumlarda ise nafaka almayı hak ettiği halde eski eşinin ödememesi sonucu mağdur olan yoksul kadınlar da vardır. Bu durumda yoksul kadın geçimini farklı bir yola başvurarak sağlamak zorunda kalmaktadır. F.Y.(45) bunlardan biridir:

“Eşim soğuk demir işçisiydi. İşleri fena değildi ama eve doğru düzgün bakmıyordu. İçip beni dövüyordu. Bu yüzden boşandım. 7 yıl oldu. Hâkim çocukları bana verdi. 300 TL nafaka almama karar verdi. Ancak eşim nafakayı ödemiyor. 2 çocuğum var. İkisi de birinci sınıfa gidiyor. Onların geçimini sağlamak için ev temizliğine gidiyorum. Çocuk yardımına yazıldım ama daha çıkmadı.”

Görüldüğü üzere nafaka alma durumu boşanan kadınlar ve onların çocukları için oldukça zordur. Newman’a göre boşanmayla birlikte çocukların hayat standartlarında bir azalma meydana gelmektedir. Kadınların yüksek ücret kazanma şansı, daha önce birlikte yaşadığı erkeğe nazaran daha düşüktür. Bunun da ötesinde birçok sorumsuz

baba da, çocuklara nafaka ödemekten kaçınabilmektedir. Boşanmış çiftlerden, fiziksel olarak zorluklar yaşadıkları için kocasından, çocukları için nafaka alan kadınların oranı ABD’de yapılan bir araştırmaya göre yüzde 57 civarındadır (Newman, 2013: 105). Yine ona göre erkeklerin yalnızca yüzde 46,8’i tam nafaka ve yüzde 29,5’i kısmi nafaka öderken, yüzde 23’ü ise hiçbir ödeme yapmamaktadır. Boşanmış kadınların yarısından fazlası, yasaların ön gördüğü nafakanın tamamını alamamaktadır. Nafaka oranları ise özellikle, zaten son derece yoksul şartlarda hayatını sürdürmeye çalışan zenci ve Latin Amerikalı kadınlara, daha düşük oranlarda verilmektedir (Grall akt. Newman, 2013: 105). Bu araştırmada tespit edilen nafaka miktarları ise aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 62: Aylık Nafaka Miktarı Dağılımı

Aylık Nafaka Miktarı	Sayı	%
0-200 TL	3	30
201-400 TL	5	50
401-600 TL	2	20
Toplam	10	100

Tabloya göre nafaka alanların %30’u 0-200 TL, %50’si 201-400 TL, %20’si ise 401-600 TL almaktadır. Bu oranlar ise herhangi bir ailenin geçimini sağlayacak asgari düzeyin son derece altındadır.

Nafaka miktarının belirlenmesi hakim in inisiyatifine bırakılmıştır. Hakim erkeğin ekonomik durumunu, kadının ve çocukların yoksullaşma riskini göz önünde bulundurarak bir karar vermektedir. Boşanma davası görülen mahkeme eşlerden birisinin talebi olması nedeniyle nafaka ödenmesine yönelik hüküm verebilmektedir. Nafaka türleri birbirinden farklılık göstermektedir. Yoksulluk Nafakası, iştirak nafakası, tedbir nafakası gibi nafaka türleri bulunmaktadır ve boşanma davası neticesinde hakim in ödenmesine hükmettiği nafaka ile ilgili olarak nafakanın ödenmemesi, İcra İflas Kanunu içerisinde 344. Maddede ele alınmaktadır. Nafaka ödenmemesi durumunda bireylerin alacağı ceza İcra İflas Kanununda belirtilmiştir. Söz konusu kanunun 344. Maddesine göre nafaka ödemesine hükmedilen tarafın mevcut nafakasını ödememesi durumunda, nafaka alması gereken kişinin şikâyeti üzerine İcra Ceza Mahkemesi, nafaka ödemeyen kişi hakkında 3 aya kadar tazyik hapsine karar verir. Hapis cezasına hükmedilen nafaka ödemesi gereken kişi, hapis cezasının uygulamaya

konulmasından sonra nafaka borcunu öderse tahliye olabilmektedir (bosanmadavam.com)

3.8.2. Ölüm Aylığı

Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) asgari 5 yıllık sigortalılık süresi ve 900 gün prim ödeme ile ölüm aylığından rahat bir şekilde yararlanabilmek mümkünken yoksulların bu imkândan yeterince yararlanamadığını görmekteyiz. Öte yandan bu primin sonradan yatırılması da ölen kişinin eş ve çocuklarına ölüm aylığı kazanma hakkı tanıyabilmektedir. Askerlik, doğum ve yurtdışı borçlanması yoluyla 900 günlük primi sonradan yatıran dul veya yetimler bu haktan faydalanabilmektedir (www.sgk.gen.tr). Ancak, yoksullar bu haktan faydalanabilmek konusunda yeterince bilgi sahibi olmamakla birlikte aynı zamanda bu primi ödeyecek ekonomik imkânlarla da sahip değildirler.

Eşi vefat eden kadınların veya yetim çocukların eşlerinden veya babalarından kalan ölüm aylığını alabilmeleri belli koşullara bağlanmıştır. Kadınlar vefat eden eşinin aylığını yeniden evlenmediği sürece alabilirler. Dul aylığı alan kişi eğer evlenirse bu durumu SGK'ya bildirmelidir ve aylığı kestirmelidir. Aylığını kestiren kişi, evlendiği eşinden ölüm, boşanma vb. hallerde ayrılması halinde eski eşinin dul aylığını yeniden alabilir. Devlet memuru olarak çalışması, devlet memuru olarak emekli aylığı alması halinde dul aylığı kesilmez, aylık yüzdesi eşinin aylığının yarısı olur (% 50). Sigortalı, Bağ-Kur'lu çalışması, Sigortalı, Bağ-Kur'lu olarak yaşlılık aylığı alması halinde dul aylığı kesilmez, aylık yüzdesi eşinin aylığının % 75'i olur.

Vefat eden anne veya babasından yetim aylığı alma şartları arasında evli olmamak ve devlet memuru olmamak şartları bulunmaktadır. Sigortalı veya Bağ-Kur'lu olarak çalışmaları, Sigortalı veya Bağ-Kur'lu olarak yaşlılık aylığı almaları halinde yetim aylıkları kesilmez (www.sgk.gen.tr).

Tablo 63: Ölüm Aylığı Dağılımı

Ölüm Aylığı (Sosyal Güvenceli)	Sayı	%
Evet	23	11,8
Hayır	172	88,2
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubunda yer alan yoksulların %11,8'i ölüm aylığı alırken, ölüm aylığı alamayanların oranı %88,2'dir. Ölüm aylığından kasıt, eşini kaybetmiş olan kadınların hem eşinin sosyal güvencesinden yararlanması hem de ondan kalan emekli maaşıyla geçinmesidir. Ayrıca resmen boşanan kadının ölen babasından kalan maaşı alması da buna girmektedir. Ancak yoksulların sosyal güvenceden yoksun olarak çalışması kendisinden sonraya kalan aile bireylerini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Araştırma grubunda yer alan ve ölüm aylığı alan yoksulların almış oldukları maaş miktarları ise aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 64: Ölüm Aylığı Miktarının Dağılımı

Ölüm Aylığı Miktarı	Sayı	%
0-300 TL	13	56,5
301-600 TL	3	13
601-900 TL	7	30,4
Toplam	23	100

Tabloya göre ölüm aylığı alanların yarısından fazlası yani %56,5'i aylık 0-300 TL, %13'ü aylık 301-600 TL ve %30,4'ü ise aylık 601-900 TL gelir elde etmektedirler. Bu oranlara baktığımızda ölüm aylığı miktarlarının yoksullarda oldukça düşük olduğunu görebilmekteyiz. Ancak, sigorta ve düzenli bir gelir elde eden yoksulların diğer yoksullara oranla daha avantajlı olduklarını söyleyebiliriz.

3.9. Sosyal Yardımlar ile İlgili Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde parçalanmış ailelere yönelik olarak yapılan sosyal yardımlar incelenecektir. Tek ebeveynli ailelerin hangi kurumdan yardım aldıkları, yardımların bireysel yani hayırseverlik boyutu, alınan yardım türleri, her türlü yardım karşısında yoksulların tutumu gibi durumlar analiz edilecektir.

3.9.1. Eşi Vefat Eden Kadına Yönelik Aile Yardımı

Aile yardımı, eşi vefat eden ve herhangi bir geliri olmayan yoksul kadınlara iki ayda bir 500 TL olarak yapılan bir nakdi yardımdır. Bu durum aile ve sosyal politikalar bakanlığınca şöyle açıklanmaktadır: “Eşi vefat etmiş ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan, muhtaçlığı ilgili Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Mütevelli Heyeti Kararıyla onaylanan kadın vatandaşlarımıza muhtaçlıkları devam ettiği sürece iki aylık dönemlerde 500 TL şeklinde düzenli nakdi ödeme yapılmaktadır.” (www.sosyalyardimlar.gov.tr). Ancak bu yardım bazı durumlarda kesilebilmektedir. Bu durumlar şunlardır:

- Eşi vefat etmiş olan kadının tekrar evlenmesi,
- Sistem üzerinden aylık yapılan sorgulama hak sahibinin muhtaçlık durumunun ortadan kalktığı tespit edilmesi,
- Sosyal İnceleme Raporu doğrultusunda muhtaçlık durumunun değiştiği tespit edilmesi.
- Resmi evlilik bağı olmaksızın fiili olarak birlikte yaşamının tespit edilmesi

Bu yardım parçalanmış yoksul aileler için oldukça önemli bir geçim kaynağıdır. Ancak sadece eşi vefat edenlerin bu yardımdan yararlanması diğer parçalanmış yoksul ailelere yönelik olarak böyle bir uygulamanın olmaması eleştirilebilir bir durumdur.

Tablo 65: Aile Yardımı Alan Ailelerin Dağılımı

Eşi vefat eden kadına yapılan yardımdan yararlanıyor musunuz?	Sayı	%
Evet	37	45,1
Hayır	45	54,9
Toplam	82	100

Tabloya göre eşi vefat eden yoksul kadınların %45,1’i aile yardımından yararlanabilmekteyken, aile yardımından yararlanamayan yoksulların oranı ise %54,9’dur. Eşi vefat edip de aile yardımından yararlanamayan ikinci kesimin kayıtlı ve düzenli gelire sahip olan yoksullar olduğunu söylemek mümkündür.

Aile yardımı miktarının her bir aile için aylık yaklaşık 250 TL olması varsıllara göre oldukça düşüktür. Ancak pek çok yoksul aile bu yardımdan sonra neredeyse hayatlarının değiştiğini ve bu yardımın kendilerine oldukça faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan biri Y.Y.(28)’dir:

“4 yıl önce eşim kolon kanserinden öldü. 2 çocuğumla ortada kaldım. Ailemin yanına dönüp onları rahatsız etmek istemedim. Ancak bu sürede çok yoksulluk çektim. Fakat şu an yoksulluğun yükü biraz azaldı. Çünkü aldığım yardımlar biraz olsun arttı. Şu an 2 ayda bir 500 TL aile

yardımları alıyorum. SYDV'den 2 ayda bir 180 TL yardım alıyorum. 300 TL kira ödüyorum. Kiranın yarısını babam yarısını da hayırseverler ödüyorlar. Allah devletten ve her yardım edenden razı olsun."

Bu ifadeler sosyal yardımların yoksulluğun yıkıcı etkisini azaltmakta ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

3.9.2. Düzenli Yardım Alınan Kuruluşlar

Parçalanmış yoksul ailelerin düzenli olarak yardım aldıkları kuruluşların dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 66: Düzenli Yardım Alınan Kuruluşların Dağılımı

Düzenli Yardım Alınan Kuruluşlar (Çok Seçenekli)	Sayı	%
SYDV	152	77,9
Gönüllü kuruluşlar	78	40
Belediye	22	11,3
Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (ÇHGM)	58	29,7
Hiçbiri	10	5,1

Tabloya göre yardım alınan kuruluşların başında bir kamu kuruluşu olan SYDV (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları) gelmektedir. SYDV'den yardım alan yoksulların oranı %77,9'dur. SYDV'nin yaptığı yardımlar arasında kömür, gıda, 2 ayda veya 3 ayda bir 120 TL civarında nakdi yardım, eşi vefat eden kadına yönelik aile yardımı ve TOKİ konut edindirme yardımı gibi yardımlar yer almaktadır. Bu yardımlar yoksulluk sorununa kökten çözüm getirmese de yoksulluğun yükünü hafifletmede oldukça önemli bir rolü yerine getirmektedirler.

SYDV'den sonra ikinci sırada gönüllü kuruluşların (STK'lar) yaptığı yardımlar gelmektedir. Tabloya göre özel vakıf ve derneklerden düzenli yardım alan yoksulların oranı %40'tır. Gönüllü kuruluşların yaptığı yardımlar arasında gıda, nakit para, yakacak (daha çok odun), giyecek ve kırtasiye yardımı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ev yapımı gibi daha büyük yardımlar da yapılabilmektedir. Ancak kaynaklar kısıtlı olduğu için bu tür yardımlar nadiren görülmektedir. Onlardan birine örnek olarak Mamuret'ül Aziz Vakfı'nın oldukça müşkül durumdaki A.A.(48)'ya yaptığı yardım gösterilebilir. A.A.(48) şunları ifade etmektedir:

“Resmi nikâhli olmayan eşim 20 yıl önce bizi terk etti. Bize hiç bakmıyordu. Sürekli şiddet uyguluyordu. Zaman zaman dışarı atıyordu. Bana anneler ve hayırseverler bakıyor. 3 çocuğumla geçinmeye çalışıyoruz. Babamın yıkık dökük evinde yaşıyordum. Evimi vakıf yaptırdı. Babamdan kalan 200 TL maaşla ve vakıfların yardımıyla geçinmeye çalışıyoruz.”

Burada devlet yardımının yetmediği durumlarda gönüllü kuruluşların özveriyle çalışarak yoksullara umut ışığı oldukları görülmektedir.

Gönüllü kuruluşlardan sonra yoksullara en fazla yardım yapan kurum ÇHGM gelmektedir. ÇHGM’den yardım alan yoksulların oranı yaklaşık %30’dur. ÇHGM korunmaya muhtaç çocuğu bulunan ailelere aylık 350 ile 700 TL arasında yardım yapmaktadır. Yapılan araştırmada bunun yoksullara yansımaları ortalama 500 TL civarındadır. Bu yardımın yapılma koşulları şunlardır:

- 1) Korunma kararlı kuruluştaki bakılan çocuklardan ailesi yanında bakılabilecek olanlar,
- 2) Hakkında korunma kararı alınma talebiyle başvuruda bulunulup, korunma kararı alınmaksızın ekonomik destek ile ailesi yanında bakılabilecek durumda olan çocuklar,
- 3) Korunma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle Yetiştirme Yurtlarından ayrılan çocuklar,
- 4) Korunma kararı olmamakla birlikte eğitime devam edemeyecek durumda olan ilk ve orta öğretim öğrencileri (sgkrehberi.com).

ÇHGM yardımından sonra gelen ve yardım sıralamasında en son sırayı alan kurum belediyelerdir. Araştırma grubunda bulunup da belediyelerden yardım alan yoksulların oranı %5,1’dir.

3.9.3. Bireysel Yardımlar

Yardım yapan kurum ve kuruluşların yanı sıra yoksullardan bazıları bireysel yardım da alabilmektedir. Ancak yoksullara yönelik olarak yapılan bireysel yardımlar son derece sınırlıdır ve belli zaman dilimlerinde kalmaktadır. Bu zaman dilimleri ve yapılan yardımlar arasında Ramazan ayında verilen fitreler ve zekâtlar ve Kurban

bayramındaki et dağıtımı önemli bir yer teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda araştırma grubunda bulunan yoksulların bireysel yardım alma durumları görülmektedir:

Tablo 67: Bireysel Yardımların Dağılımı

Yardım Eden Kişi veya Kişiler	Sayı	%
Kimse yok	110	56,4
Akrabalar	69	35,4
Komşular ve diğer hayırseverler	16	8,2
Toplam	195	100

Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerin yarından fazlası herhangi bir bireysel yardım alamamaktadır. Bu oran %56,4'tür. Ailesinden veya akrabalarından yardım gören ailelerin oranı %35,4, komşularından ve diğer hayırseverlerden yardım görenlerin oranı ise %8,2'dir.

Bu oranlara bakıldığında bireysel yardımların düşük olduğu görülmektedir. Bireysel yardımların düşük olması sosyal dışlanma olgusuyla açıklanabilir. Ancak yoksulların çevresinin de genellikle yoksul olması yalnızca sosyal dışlanma olgusuyla açıklama durumunu ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan yoksulların her iki nedenden dolayı yardım alma eğilimini çeşitli kurum ve kuruluşlara yönelttiği aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 68: Yardım Almak İçin İlk Başvurulan Yer

Yardım Almak İçin Gidilen Yer	Sayı	%
Hiç kimseye gitmem	30	15,4
Akrabalarım	17	8,7
Komşularım	3	1,5
Yardım kuruluşlarına veya devlet kurumlarına	145	73,8
Toplam	195	100

Yoksulların büyük bir bölümü yardıma ihtiyaç duyduklarında ilk olarak yardım kuruluşlarına gitmektedirler. Tabloya göre yardıma ihtiyaç duyduklarında ilk olarak yardım kuruluşlarına giden yoksulların oranı %73,8'dir. Akrabalarına gidenlerin oranı %8,7 ve komşular/hayırseverlere gidenlerin oranı %1,5'tir. Hiç kimseye gitmem diyenlerin oranı ise %15,4'tür. Yardım kuruluşlarının oranının fazla, buna karşılık akraba ve komşuların oranının az olması, zayıflayan toplumsal bağlar ile

ilişkilendirilebilir. Özellikle kentsel hayatta, insanlar arası ilişkiler giderek zayıflamış, kırsal kesimde birer güvence özelliği içinde barındıran akrabalık, komşuluk ve hemşerilik gibi sosyal ağlar giderek önemini kaybetmiştir. Dolayısıyla, kent ortamında yaşayan yoksulların geleneksel ağlardan ziyade resmi ve özel yardım kuruluşlarına daha fazla başvurmaları anlaşılır bir durumdur.

3.9.4. Alınan Yardım Türü

Yoksul aileler gıdadan, giyime, yakacaktan, kırtasiye yardımına kadar aynı yardımlar alabilirken, bunun yanı sıra nakdi yardımlar da alabilmektedirler. Aşağıdaki tabloda parçalanmış ailelerin aldıkları yardım türleri görülmektedir:

Tablo 69: Alınan Yardım Türlerinin Dağılımı

Yardım Türleri (Çok seçenekli)	Sayı	%
Gıda	72	36,9
Giyecek	20	10,3
Yakacak	149	76,4
Nakit para	54	27,6
Sıcak yemek	12	6,2
Kırtasiye	24	12,3

Kronik veya mutlak yoksul olan aileler yardımlar ile ayakta durmaktadırlar. Bu yardımların türüne göre oransal dağılımı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Tabloya göre yardım kalemlerinden en fazla yer teşkil eden unsur yakacak yardımdır. Elazığ iline doğalgaz 2009 yılından itibaren verilmeye başlandığı için yaygınlaşması da uzun zaman almıştır. Bu nedenle hala kent merkezinde bile doğalgazı bulunmayan sokaklar ve dolayısıyla evler bulunmaktadır. Öte yandan evler doğalgazlı olsa bile yoksullar bunu kurabilme ve yakabilme gücünden uzak kalabilmektedir. Bu nedenle kömür yardımlarına rağbet daha fazladır. Parçalanmış ailelerin %76,4'ü yakacak yardımı alırken bunun önemli payı kömüre aittir. Kömür yardımı her yıl SYDV tarafından yoksul ailelere yapılan bir yardım türü olup, miktarı en az 500 kg'dır (www.sosyalyardimlar.net). Ailelerin bir kısmı kış mevsimi şiddetli geçtiğinde yapılan kömür yardımının kendilerine yetmediğini belirtmişlerdir. Hükümetin ve belediyelerin yaptığı kömür yardımlarının yanı sıra gönüllü kuruluşların yakacak yardımları da mevcuttur. Ancak bunlar kömür yerine odun yardımı şeklinde gerçekleşmektedir.

Yakacak yardımından sonra ikinci sırada gıda yardımı gelmektedir. Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerin %36,9'u gıda yardımı almaktadır. Gıda yardımları kuru gıda ve kendisiyle marketten alışveriş yapılabilen gıda çeki şeklindedir.

Yardımların bir diğer türü nakit para yardımudur. Nakit para yardımı yapan kurum ve kuruluşlar SYDV, Sosyal Hizmetler, gönüllü kuruluşlar ve hayırseverlerdir. Parçalanmış yoksul aileler içerisinde nakit para yardımı alanların oranı %27,6'dır. Nakit yardımı genellikle hiçbir geliri olmayan ve en mağdur durumda olan ailelere yönelik olarak yapılmaktadır. Çünkü nakit yardımların temini konusunda gerek devlete ait kurum ve kuruluşlar gerekse gönüllü kuruluşlar sıkıntı yaşamaktadırlar.

Yardım sıralamasında son sıralarda yer alan yardımlar ve onların oranları şöyledir: “kırtasiye yardımı” %12,3, “giyecek yardımı” %10,3, “sıcak yemek yardımı” %6,2.

3.9.5. Yardımlar Karşısındaki Tutum

Yardımların yoksulların anlam dünyalarında farklılık gösterdiği bilinen bir gerçekliktir. Yoksulların bazıları yardımları kabullenirken, bazıları aldıkları yardımlar karşısında farklı tepkiler göstermektedirler. Buna bağlı olarak aşağıdaki tabloda yoksulların yardımlara bakış açıları görülmektedir:

Tablo 70: Yardımlar Karşısındaki Tutum

Yardımlar Karşısında Ne Hissediyorsunuz?	Sayı	%
Yardım yapanlara minnettar oluyorum	139	71,3
Yardım alırken utanıyorum	25	12,8
Kendime ve kaderime kızıyorum	20	10,3
Bir şey hissetmiyorum	11	5,6
Toplam	195	100

Parçalanmış yoksul aileyi yöneten kadın hane reislerinin yardıma bakış açısını belirlemek amacıyla sorulan “yardım alırken daha çok ne hissediyorsunuz?” sorusuna, yardım yapanlara minnettar oluyorum cevabı verenlerin oranı %71,3, yardım alırken utanıyorum cevabını verenlerin oranı %12,8, kendime ve kaderime kızıyorum diyenlerin oranı %10,3 ve bir şey hissetmiyorum cevabını verenlerin oranı %5,6'dır.

Yukarıdaki oranlar yoksulların yardımlara son derece olumlu baktıklarını göstermektedir. Yardımlar konusunda yoksullarda giderek bir algı değişmesinin meydana geldiği görülmektedir. Zira, araştırma ve gözlemlerimizden çıkan sonuçlardan biri, yoksulların çoğunun yardımları artık bir lütuf veya ihsan olarak değil, bir “hak” olarak görmeye başlamalarıdır. Dolayısıyla, hakları olduklarına inandıkları bir şeyi alırken utanmalarına veya gururlarının incinmesine gerek kalmamaktadır.

Tablo 71: Zengin Akrabaların Yardım Edip Etmediği

Zengin Olduğu Halde Yardım Etmeyen Akrabalar	Sayı	%
Var	46	23,6
Yok	149	76,4
Toplam	195	100

Araştırma grubunda bulunanlara “zengin olup da yardım etmeyen akrabanız var mı?” sorusu sorulmuştur. Araştırma grubunda bulunanların %23,6’sı var cevabını verirken, %76,4’ü yok cevabını vermiştir.

Zengin akrabası olup da yardım görmeyen yoksullara örnek olarak A.D.(32) gösterilebilir:

“Babamlar kalabalık durumları fazla iyi değil. Ancak eşimin ailesinin durumu iyi olmasına rağmen yine de bize bakmıyor. Kayınvalidemden 20 TL istedim ki çay şeker alayım onu bile vermedi. Bu zamanda kimse kimseye acımaz.”

Bir diğer örnek ise N.D.(47)’nin durumudur:

“Eşimden ayrırım. Babam 2004 yılında vefat etti. Abimlerle kalıyordum. Bizden usandılar. Bir ay önce bizi dışarı attılar. 400 TL kira borcumuz var ve ödeyemiyoruz. Abimlerin durumu çok iyi ama bize bakmıyorlar. Evde hiç eşyamız yok. Bir çocuğum var.”

Her iki ifade sosyal dışlanmanın yoksulluk üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Modern yaşam tarzı zenginlerin ellerindeki birikimlerini -en yakınları olsa bile- başkaları için harcamalarına pek fazla imkân tanımamaktadır. İşte günümüz yoksulluğunun “yeni yoksulluk” olması ve bunun da sefalet olarak adlandırılması

buradan kaynaklanmaktadır. Paylaşıcılığın azalması kapitalist düzenin bir parçası olsa da bunu meşru görmek sosyal dayanışmanın önünü tıkamaktadır.

Tablo 72: Devletin Yaptığı Yardımları Yeterli Bulup Bulmama

Devletin Yoksullara Yönelik Olarak Yaptıkları Yardımı Yeterli Buluyor musunuz?	Sayı	%
Hayır	23	11,8
Evet	87	44,6
Kısmen	85	43,6
Toplam	195	100

Devletin yoksullara yönelik yaptığı yardımların parçalanmış yoksul aileler tarafından yeterli bulunup bulunmadığıyla ilgili oranlar yukarıdaki tabloda görülmektedir. Buna göre devlet tarafından yapılan sosyal yardımların yeterli olmadığını ifade edenlerin oranı %11,8'dir. Kısmen yeterli bulan yoksulların oranı ise %43,6'dır. Her iki gruptaki yoksullar genellikle eşinden ayrı olan yoksullardır. Yardımları yeterli gören ve memnun olanların oranı ise %44,6'dır. Zaten yoksulların çoğu “devlet de olmazsa bize kimse bakmaz” düşüncesini taşımaktadır.

3.10. Aylık Ortalama Gelir

Aşağıdaki tabloda yoksul ailelerin bir aylık ortalama gelir durumları görülmektedir³:

Tablo 73: Aylık Gelir Dağılımı

Hanenin Aylık Geliri	Sayı	%
0-200 TL	29	14,9
201-400 TL	28	14,4
401-600 TL	42	21,5
601-800 TL	51	26,2
801-1000 TL	36	18,5
1000 TL+	9	4,6
Toplam	195	100

Tabloya göre aylık 0-200 TL arasında gelirle hayatını idame ettiren yoksul ailelerin oranı %14,9, 201-400 TL gelir elde edenlerin oranı %14,4, 401-600 TL gelir

³ Gelir durumu hesaplanırken yoksulların beyanlarından yola çıkılarak ortalama gelir hesaplaması görüşmeci tarafından yapılmıştır.

elde edenlerin oranı %21,5, 601-800 TL %26,2, 801-1000 TL gelir elde edenlerin oranı %18,5 ve 1000 TL üzerinde gelir elde edenlerin oranı %4,6'dır.

Parçalanmış ailelerin yoksulluğu araştırmasında 195 hanenin toplam nüfusu 740'tır. Hane başına yaklaşık 3,8 nüfus düşmektedir. 4 kişilik aile üzerinden düşünüldüğünde, araştırma grubundaki ailelerin önemli bir kısmının açlıkla eşdeğer bir yoksulluk yaşadıklarını söylemek mümkündür. Çünkü TÜİK'in araştırmasına göre bir kişinin günlük gelir üzerinden açlık sınırı 2,15 dolardan hesaplandığında dört kişilik bir ailenin açlık sınırı yaklaşık olarak 600 TL civarındadır.

Araştırma grubunda bulunan ve asgari ücretin altında gelir elde eden yoksul ailelerin oranı %77,6'dır. 1000 TL'nin altında gelir elde edenlerin oranı ise yaklaşık olarak %95'tir. Bu açıdan bakıldığında yapılan araştırmaya göre parçalanmış ailelerin önemli bir kısmının mutlak ve kronik bir yoksulluk içerisinde olduğunu görmek mümkündür. Mutlak yoksulluk içerisinde olan ailelerin pek çoğu resmi olmayan ayrılıklarla parçalanmışlardır. Aşağıdaki tabloda aile parçalanmasının şekli ve aylık gelir durumu arasındaki ilişki görülmektedir:

Tablo 74: Aile Parçalanması Şekli ve Aylık Gelir Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Parçalanma Şekli		Aylık Gelir						Toplam
		0-200 TL	201-400 TL	401-600 TL	601-800 TL	801-1000 TL	1000 TL+	
Ölüm	Sayı	3	17	13	22	24	3	82
	%	3,70%	20,70%	15,90%	26,80%	29,30%	3,70%	100,00%
	Genel%	1,50%	8,70%	6,70%	11,30%	12,30%	1,50%	42,10%
Ayrılma	Sayı	12	8	11	14	5	1	51
	%	23,50%	15,70%	21,60%	27,50%	9,80%	2,00%	100,00%
	Genel%	6,20%	4,10%	5,60%	7,20%	2,60%	0,50%	26,20%
Resmen boşanma	Sayı	8	3	13	14	7	4	49
	%	16,30%	6,10%	26,50%	28,60%	14,30%	8,20%	100,00%
	Genel%	4,10%	1,50%	6,70%	7,20%	3,60%	2,10%	25,10%
Mahkumiyet	Sayı	5	0	4	1	0	1	11
	%	45,50%	0,00%	36,40%	9,10%	0,00%	9,10%	100,00%
	Genel%	2,60%	0,00%	2,10%	0,50%	0,00%	0,50%	5,60%
Toplam	Sayı	28	28	41	51	36	9	193
	%	14,90%	14,40%	21,50%	26,20%	18,50%	4,60%	100,00%
	Toplam %	14,90%	14,40%	21,50%	26,20%	18,50%	4,60%	100,00%

Ölüm yoluyla parçalanen ailelerin %40,3 (3,7+20,7+15,9)'ü 600 TL'nin altında gelir elde ederken, resmen ayrılmayanların %60,8 (23,5+15,7+21,6)'i, resmi olarak ayrılanların % 48,9 (16,3+6,10+26,5)'ü 600 TL'nin altında bir gelirle hayatlarını sürdürmektedirler. Mahkûmiyette ise bu oran %81'dir. Bu oranlara göre ölüm yoluyla parçalanma daha az yoksulluk riski içermektedir. Bunun nedeni ölüm yoluyla parçalanmalarda sosyal güvenliğin daha etkin olması, yani ölüm aylığı alabilme ihtimalinin yüksek olması ve sosyal yardımlardan yararlanabilme olasılığının daha yüksek olmasıdır.

3.11. Parçalanmış Yoksul Ailelerdeki Diğer Sosyal Problemler

3.11.1. Sosyal Dışlanma

Günümüz yoksulluğu sadece maddi ihtiyaçlar ile açıklanamamaktadır. Yoksulluk aynı zamanda sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bireylerin toplumsal kabulünün olmayışı, önemli bir yoksunluk ve yoksulluk göstergesi olmaktadır. İlhan'a göre "sosyo-ekonomik gerçekliğin modern öncesi zamanlarda olduğundan çok farklı bir hal alması, yoksulluğun anlamının da kökten değişmesine neden olmuştur. Yoksulluk artık yalnızca bir maddi mahrumiyet durumu değil, sosyal tecrit, ötekileş(tiril)me, itibarsızlık, özgüven ve özsaygı yitimi gibi yansımalarıyla, kısaca derinlikli deneyimlenen şiddet olarak kendinden söz ettirmektedir" (İlhan, 2013: 216).

Yoksullukla ilgili olan terörizm, suç, zorunlu göç, eğitim eksikliği, işsizlik, sosyal dışlanma gibi sosyal problemler, kimi zaman yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkarken kimi zaman da yoksulluğun bir nedeni olarak görülmektedir. Durum böyle olunca yoksullukla ilgili varsayımların test edilip kesin hükümlerin ortaya konulması zorlaşmaktadır. İşte sosyal dışlanma da böyle bir problemdir. Çoğu zaman yoksullukla iç içe geçmiş olan bu kavram yoksulluğun hem önemli bir nedeni hem de doğal bir sonucudur. Toplumun kenarında (marjinal) veya altında kalmış olan tüm dezavantajlı gruplar sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıyadırlar. Sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar sosyo-ekonomik aktivitelerden de uzak oldukları için yoksullaşabilmekte ve aynı zamanda yoksullar tüketim fırsatlarından yeterince istifade edemedikleri için dışlanabilmektedirler (Açıkgöz&Yusufoğlu, 2012).

“Sosyal dışlanma” ilk olarak 1960'lı yıllarda Fransa'da dile getirilmeye başlanan bir kavramdır. 1950'ler ve 1960'larda yaşanan ekonomik gelişme döneminde böyle bir sorunun yaygın şekilde varlığı söz konusu olmazken, 1970'li yıllarda ekonomik kriz ve gerileme ile birlikte tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmeye başlamıştır. 1974 yılında Fransa'nın sosyal işlerden sorumlu bakanı, Rene Lenoir, Fransız toplumunun onda birinin toplumdan dışlanmış olduğunu belirterek, dışlanmış bu grupları, zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular (suç işleyenler), hasta-bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihara eğilimli insanlar, yalnız ebeveynler, problemlili aileler, marjinal, asosyal insanlar ve diğer "sosyal uyumsuzluk" içindeki insanlar olarak nitelendirmiştir (Silver akt. Çakır, 2003: 84).

Sosyal dışlanma yalnızca yoksullara ait bir kavram olmamasına karşın yoksullarda fazlaca görülen sosyolojik bir olgudur. Bauman'a göre sosyal dışlanmayı en keskin biçimde yaşayanlar yoksullardır (Bauman, 1999b). Buğra'nın (2008: 259) belirttiği gibi “...yoksulluk her şeyden önce insanın topluma diğer insanlar gibi katılabilmesini engelleyen bir sosyal dışlanma sorunudur.”

Sosyal dışlanma; işsizlik, gelir ve malvarlığı yetersizliği gibi ekonomik nedenler; eğitimsizlik, yaş ve cinsiyet gibi bireysel nedenler; sosyal güvence eksikliği ve toplumsal destek yoksunluğu gibi sosyal ve kurumsal nedenler ve politik haklardan yararlanamamak ve politik karar alma mekanizmalarına katılamamak gibi politik nedenler neticesinde ortaya çıkmaktadır (Şahin: 2010, 72). Dışlanma kavramı çoğu zaman sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşıma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinallik, bütünleşememe gibi terimlerle birlikte kullanılmaktadır (Sapancalı, 2005, akt. şahin). Sosyal dışlanma, toplumdaki bazı kişilerin yoksulluk, bilgi ve yetenek eksikliği veya ayrımcılık gibi nedenlerle toplumla bütünleşememesi durumudur (Demir Şeker, 2008: 10). Özbudun'a göre sosyal dışlanma genellikle toplumdan yalıtılmış kesimleri ve sınıf-altı olarak tabir edilen kesim içinde yer alanları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Öte yandan toplumun genelini ulaşabildiği imkanlara ulaşamama, emek pazarının enformelleşmesi ve kayıtdışı işlerdeki artış, sosyal dışlanma ve marjinalleşme kavramını karakterize eden unsurlardır (Özbudun, 2002: 54-55).

Aytaç'ın belirttiğine göre, modern kentlerdeki eşitsizlik ve yoksulluktaki artışa bağlı olarak dışlanma ve tecrit koşulları oluşmaktadır. Toplumsal ayrışma maruz kalan insanlar, doğal olarak, toplumsal ve ekonomik destek ağlarından yoksun kalmaktadırlar.

En ufak bir engellenme ya da olumsuzluk, yoksulluğa düşmeleriyle sonuçlanacağından, kendilerini sürekli bir "yoksulluk riski" altında hissetmektedirler. Geçmişte yoksulluğu doğrudan yaşamış, halen yaşamakta olan veya diğerlerine göre daha fazla yoksulluk riski taşıyanlar için en ufak terslik veya yeteneklerinde görülen küçük bir azalma, yaşamlarının kalitesinde ani ve önemli bir düşüşle veya toplumsal ilişkilerden dışlanmayla sonuçlanabilmektedir (Buffoni akt. Aytaç, 2013: 86).

Yoksulluk, doğrudan bir sosyal dışlanma problemi olmasa da, dolaylı olarak bir sosyal dışlanma problemidir. “Yoksulluk bazı mallar ve hizmetlerden mahrum kalmaksa, bunlara sahip olmama hali, aynı zamanda sahip olanlardan bir yalıtılmışlık halidir. Böylece yoksulluk aidiyet bağlarını zayıflatan, dâhil olmayı yok eden bir durumdur. Ekonomik boyutların ötesinde yoksulluğun esas sonucu, ayırma, dışta tutma, moda deyimi ile ötekileştirme” (Kümbetoğlu, 2002: 132).

Bauman’a göre yoksulluk yalnızca yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmez. Ona göre yoksulluk sosyal ve psikolojik bir durumu ifade eder. Toplumsal standartların altında kalan kişi çektiği sıkıntı ve ıstıraplar neticesinde normal yaşamın dışında kaldığını hisseder. Bu durum kendini beğenmeme ve suçluluk hissiyle sonuçlanır. Ona göre yoksulluk toplum şartları içerisinde mutluluk ifade eden her şeyden yoksun olmak ve hayatın sunmak zorunda olduğu şeyleri alamamak anlamlarına gelir (Bauman, 1999a: 60).

Yoksulluğun öne çıkardığı sosyal dışlanma problemi kapitalist dünya düzeniyle de alakalı olan bir durumdur. Buna bağlı olarak yoksulluğun yönetimini sağlamak isteyen bazı siyasetçi ve elitistler de sosyal dışlanmayı benimseyebilmektedirler. Buğra (2008: 10-11), yoksulların toplumun başına bela olmamaları için çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Bu görüşler şunlardır:

- a) Yoksulların mekânsal olarak tecrit edilmeleri.
- b) İstatistiki verilerle yoksulları kontrol altında tutma.
- c) Yoksulluğu yoksulların bireysel özellikleriyle açıklama.
- d) Yoksulluk kültürü ve yoksulluğu hayırseverliğe havale etme.

Yoksulluğun bir sosyal dışlanma problemi olduğunu belirten yazarlardan Hobsbawm ise sınıf, yoksulluk ve hegemonya arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlamaktadır:

"Sınıf sadece gruplar arası bir ilişki olmayıp, aynı zamanda bunların üstte olanlar tarafından çizilen bir toplumsal, kültürel ve kurumsal çerçeve içinde bir arada olmalarıdır. Yoksulların dünyası, ne kadar incelikli, kendine yeterli ve ayrı olsa da, madun ve bu nedenle, bazı anlamlarda eksik bir dünyadır; zira hegemonyaya sahip olanların çizdiği genel çerçevenin varlığını veya en azından kendisinin çoğu zaman bunun hakkında pek bir şey yapamayacağını veri alır. Kimi içerimlerine meydan okuduğu zaman bile, onların hegemonyasını kabul eder; çünkü genellikle etmek zorundadır" (akt. Erdoğan, 2007: 83).

Kadın yoksulluğu üzerinde de sosyal dışlanmanın etkisi son derece büyüktür. Sosyal dışlanmaya maruz kalan yoksul kadın daha fazla mağdur olmaktadır. İşgücünden, eğitimden, temel hizmet kurumlarından dışlanma sonucunda yoksul kadınlar, özgüvensizlik, yalnızlık ve çaresizlik gibi psikolojik rahatsızlıklar ile karşı karşıya gelmektedirler. Yaşamdan doyum sağlayamayan yoksul kadınların topluma olan aidiyet bağlarını zayıflamakta ve toplumsal kurumlara güven duygusu azalmaktadır. Sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bu durum kadınların yoksulluk nedeniyle toplumsal yaşamdan uzak kalması sorunudur (Alptekin, 2014: 29).

Sosyal dışlanma ile ilgili yapılan bu tanımlara ve anlatımlara bağlı kalarak yoksulların kendi dünyalarında sosyal dışlanmayı yaşayıp yaşamadıkları ve eğer yaşamışsalar bunu ne kadar hissettikleri, yoksulların dünyasını anlama noktasında oldukça önemlidir. Dolayısıyla, araştırma grubundaki yoksullara sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadıkları ile ilgili soruların sorulması önemli görülmüştür.

Tablo 75: Sosyal Dışlanmaya Maruz Kalma Durumu

Sosyal Dışlanma	Sayı	%
Evet	127	65,1
Hayır	63	32,3
Bilmiyorum	5	2,6
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %65,1'i sosyal dışlanmaya maruz kaldığını belirtmiştir. Sosyal dışlanma olgusunu yaşamadıklarını ifade eden veya bunu bilmeyen yoksulların toplam oranı ise yaklaşık %35'tir. Görüldüğü üzere, araştırma grubunun yarıdan fazlası sosyal dışlanmaya uğramıştır. Bununla birlikte,

önemli oranda kişi de sosyal dışlanmaya uğramadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, sosyal dışlanmanın yoksullar arasında önemli bir sosyal problem olduğunu söylemek mümkün; fakat bunu bütün yoksullara genellemek hatalı olur.

Adaman ve Keyder'in İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Gaziantep ve Diyarbakır illerinin gecekondü bölgelerinde yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre, görüşülen kadınların yaklaşık olarak yarısı sosyal dışlanmayı hissettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal dışlanmanın nedenleri şöyle sıralanmaktadır: Yoksulluk yüzde 46'lık bir oranda ilk sırada gelmektedir; yani neredeyse görüşülen iki kişiden biri yoksul olduğu için kendini toplumdan dışlanmış olarak hissetmektedir. Sırasıyla, eğitim seviyesi yüzde 30, giyim-kuşam yüzde 29, etnik köken yüzde 18, şive yüzde 17 ve dini inanç-mezhep yüzde 12 gelmektedir (Adaman & Keyder, 2007: 85).

Erdem'in Ankara kent yoksulları üzerine yapmış olduğu araştırmada dışlanmaya maruz kaldıklarını belirten yoksulların oranı %21,8 iken dışlanmaya maruz kalmadıklarını belirten yoksulların oranı %77,8'dir (Erdem, 2003: 94).

Aşağıdaki tabloda ise yoksulların niçin sosyal dışlanma sorunu yaşadıkları ve bunların oranları görülmektedir:

Tablo 76: Sosyal Dışlanma Nedenlerinin Dağılımı

Sosyal Dışlanma Nedeni	Sayı	%
Yoksul, düşkün olduğumuz için	73	57,5
Parçalanmış aile olduğumuz için	33	26
Etnik durumdan dolayı	10	7,9
Mahalleye sonradan geldiğimiz için	8	6,3
Diğer	3	2,4
Toplam	127	100

Tabloya göre sosyal dışlanma olgusuna maruz kaldığını belirtenlerin %57,5'i bunun nedeni olarak yoksul oluşlarını göstermiştir. Hatta çoğu zaman bu sebepten dolayı yoksullar kendi kendilerini bile dışlamış, yani toplumdan soyutlamışlardır. “Allah fakirin belasını versin, yoksul olacağımıza ölsek daha iyi” gibi cümleler sarf etmişlerdir. Yoksulların psikolojik olarak yıpranmalarına sebep olan bu durum, yoksulların toplumsal hayata katılmalarını da engellemektedir. Özellikle tüketim toplumu yoksulları daha da içine kapanık bir hale getirmiş; bunun sonucu olarak da

yoksullar hem kendilerini giderek daha fazla sahipsiz hissetmeye başlamış hem de varsıllar tarafından bir dışlanmaya uğramışlardır. Varsıllar tarafından dışlandığını belirten B.Ö.(49)'nün yoksulluk hikâyesi ve dışlanma durumu diğer parçalanmış yoksulların durumunu da temsil etmektedir:

“Oğlum kanserden ölünce eşim depresyona girdi. 20 yıl önce evi terk etti. Bir daha da dönmedi. Hiç görüşemedik. Eşimden boşanmak istiyorum ama eşimi bulamıyorum. Eğer boşanırsam rahat bir şekilde yardım alabilirim. Kira 300 TL. Kiramı hayırseverler ödüyor. 2 kızım var biri okuyor, diğeri bıraktı okulu. Kendim şeker hastasıyım. Lambayı yakmıyoruz ki elektrik faturası çok gelmesin. Akrabalar sadece ramazan ayında yardım ediyorlar. Onun dışında yüzümüze bile bakmıyorlar.”

Bir başka yoksul A.Ş. (50) ise yoksulluk durumunu ve dışlanma olgusunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Kocam 5 yıl önce evi terk etti. Özürlü çocuklarımdan kaçtı. 3 çocuğum var ikisi sağır dilsizdir. Çocuklarım boya badana işleri yapıyorlar. Eşim beni çok döverdi. Kulağımın biri bu yüzden duymuyor. Annem babamı da trafik kazasında kaybettim. 300 TL kira ödüyoruz. Durumumuz çok kötü. SYDV'den ve Mamuret'ül Aziz Vakfı'ndan başka yardım eden kimsemiz yok. Zaten yoksul olmak parası olmamak değil, kimsesi olmamaktır. Akrabalarımızdan hiç kimse kapımızı açmıyor, hatta bizi gördüklerinde yollarını bile değiştiriyorlar.”

Yoksul kadınlar; varsılların yanı sıra, başta kendi aileleri olmak üzere bazen çocukları tarafından bile dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Z.D.(74) bu yoksullardan biridir:

“Çocuklarım beni bir kenara atmışlar. Komşular yardım ediyor. Devletin yardım olarak verdiği kömürü bile çocuğum alıp götürüyor. 300 TL olan 3 aylığıma da çocuklarım el koymuşlar. Vakıf olmasa acımdan ölürüm.”

Yoksulluktan sonra diğer dışlanma nedeni ise parçalanmış aile olmaktır. Araştırma grubundaki yoksulların %26'sı dışlanma nedenini parçalanmışlık olarak

yorumlamışlardır. Tabloya göre ölümle birlikte parçalanmış ailelerden ziyade boşanan veya eşinden resmi olmayan yollarla ayrılanlar daha fazla dışlanmaya maruz kalmaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalanların %32,3'ü ölüm yoluyla parçalanmış ailelerden oluşurken, %60,6'sı boşanma veya ayrılma yoluyla parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. Arıkan'a göre ise boşanan kadınların %42,24'ü boşandıktan sonra çevrenin bakış açısının değiştiğini belirtmişlerdir. Bunlar içerisinde %67,65'lik kesim, değişen bakış açısının olumsuz yönde olduğu görüşündedirler (Arıkan, 1992: 147)

Tabloya göre etnik durumundan dolayı sosyal dışlanmaya uğradığını söyleyenlerin oranı %7,9 iken, “mahalleye sonradan geldiğimiz için” sosyal dışlanmaya maruz kaldık diyenlerin oranı ise %6,3'tür. Neden olarak diğer şıkkını işaretleyenlerin oranı ise %2,4'tür.

Mikro düzeydeki aile parçalanması, çoğu zaman makro düzeydeki aile parçalanmasına da dönüşebilmektedir. Yani aile parçalanması ile birlikte kadının anne-babası, kayınvalide-kayınpederi başta olmak üzere yakın akrabalar bile aileye yüz çevirebilmektedir. Bu ise daha önce de belirtildiği gibi tek ebeveynli hane üyelerini daha fazla yıpratmaktadır. Sonuçta sosyal dışlanmanın yaratmış olduğu tahribi parçalanmış yoksullar üzerlerinden atamamaktadırlar.

Tablo 77: Sosyal Dışlanma ve Ailenin Parçalanma Şekli Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Sosyal Dışlanma		Parçalanma şekli					
		Ölüm	Ayrılma	Mahkumiyet	Diğer	Resmen boşanma	Toplam
Evet	Sayı	41	40	7	2	37	127
	%	32,30%	31,50%	5,50%	1,60%	29,10%	100,0%
	Genel %	21,00%	20,50%	3,60%	1,00%	19,00%	65,10%
Hayır	Sayı	38	10	4	0	11	63
	%	60,30%	15,90%	6,30%	0,00%	17,50%	100,0%
	Genel %	19,50%	5,10%	2,10%	0,00%	5,60%	32,30%
Toplam	Sayı	82	51	11	2	49	195
	%	42,10%	26,20%	5,60%	1,00%	25,10%	100,0%
	Toplam %	42,10%	26,20%	5,60%	1,00%	25,10%	100,00%

Tabloya göre ölüm nedeniyle aile parçalanması yaşayan yoksul kadınların %50'si, mahkûmiyet nedeniyle aile parçalanması yaşayan yoksul kadınların %63,6'sı sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Resmi boşanmalarda bu oran

%75,5, resmi olmayan ayrılıklarda %78,4'tür. Bu sonuçlara göre sosyal dışlanma ile ailenin parçalanma şekli arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Özellikle ölüme nazaran tabii bir durum olarak görülmeyen ayrılıkların sosyal dışlanma riskini artırdığı rahatlıkla söylenebilir.

3.11.2. İntihar

İntihar olgusu psiko-sosyal süreçler sonucunda ortaya çıkan bir problemdir. Durkheim'e göre nedenleri açısından intihar üçe ayrılır: Birincisi kendisini toplumdan soyutlama ve yalnızlaşma neticesinde ortaya çıkan intiharlardır ki buna bencil intihar adı verilmektedir. Durkheim bu olguyu bireyin psikolojik durumu ile açıklar. İkincisi ise elcil intihardır. Bu intihar türü bencil intiharın tamamen zıddıdır. Bireyin topluma veya herhangi bir gruba kendisini fazlaca ait hissetmesinden kaynaklanır. Bireylerin hayatından daha üstün gördüğü bir amaç uğruna yaşam hakkından vazgeçmesi elcil intihar kapsamındadır. Üçüncü intihar türü ise anomik intihardır. Bu intihar türü bireyin yaşam biçiminin çeşitli sosyal problemler nedeniyle bozulması ile alakalıdır (Durkheim, 2002). Yoksulluk ve boşanma konusunda bu üçüncü intihar türü daha fazla ön plana çıkmaktadır. Ancak Durkheim burada yoksulluktan ziyade boşanmaların etkin olduğu görüşünü benimsemektedir.

Tablo 78: Avrupa Devletlerinin Boşanma ve İntihar Açısından Karşılaştırılması

	1000 evlilikte yıllık boşanma (ortalama)	Milyon nüfusta intihar ortalaması
Boşanma ve ayrılmanın az olduğu toplumlar (Norveç, Rusya, İtalya, İngiltere v.s.)	2,07	46,5
Boşanma ve ayrılmaların orta derece olduğu toplumlar (Belçika, Hollanda, İsveç, Fransa vs.)	6,4	109,6
Boşanma ve ayrılmaların çok olduğu toplumlar (Danimarka, İsviçre vs.)	37,3	257

Kaynak: Durkheim, Emile, *İntihar*, (Çev. Özer Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi 2002: 298

Bu oranlar boşanma ve intihar ilişkisini doğrudan göstermese de önemli verilerdir. Türkiye'de intihar eden kişilerin 2013 yılında %53,8'inin intihar nedeni tespit edilememiştir. İntihar eden kişilerin %16,1'i "hastalık", %9,3'ü "aile geçimsizliği", %6,9'u "geçim zorluğu", %3,3'ü "hissi ilişki ve istediği ile evlenememe", %1,9'u "ticari başarısızlık" ve %0,5'i ise "öğrenim başarısızlığı" nedeniyle intihar etmiştir.

İntihar eden kişilerin 2013 yılında %38,4'ü “ilkokul mezunu” dur. İlkokul mezunlarını %14,2 ile “lise ve dengi okul”, %10,4 ile “ilköğretim” ve %9,9 ile “ortaokul ve dengi” mezunları takip etmektedir. İntihar edenlerin %48,8'i “evli”, %38,4'ü “hiç evlenmemiş”, %5,6'sı ise “boşanmış” kişilerdir. İntihar eden kişilerin medeni durumu ve cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, erkeklerde en fazla “evli” olanların intihar ettiği görülürken, kadınlarda “evli” olanların yanında “hiç evlenmemiş” kadın intiharlarının da yüksek olduğu görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

Tablo 79: İntiharı Düşünme Sıklığının Dağılımı

İntiharı Düşünme	Sayı	%
Hayır	110	56,4
Nadiren	50	25,6
Sık sık	35	17,9
Toplam	195	100

Aile parçalanmasından sonra yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle yoksul kadınların psikolojik sorunlar yaşadığı ve bu sorunların birçoğunun bunalıma yol açtığı yapılan araştırmada saptanmıştır. Dolayısıyla, yoksul kadınların depresyon ve intihar gibi önemli psikolojik ve sosyal problemlerle sıkça karşılaştıklarını söylemek mümkündür.

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların %56,4'ü aile parçalanmasından sonra intiharı düşünmemiştir. İntiharı nadiren düşünenlerin oranı %25,6 iken sık düşünenlerin oranı %17,9'dur. İntiharı düşünenlerin toplam oranı ise %43,6'dır. Yoksulların neredeyse yarıya yakının, ister sık sık isterse nadiren olsun, intiharı düşünmesi yoksulluğun geldiği boyutu göstermesi açısından oldukça önemli görünmektedir. Zira intihar, bir çaresizliğin veya tükenmişliğin göstergesi olarak ele alınırsa, parçalanmış ailelerdeki yoksulların oldukça zor şartlar altında hayatlarını idame ettirdikleri ortaya çıkmaktadır.

İntiharı düşünenler arasında olup da bu düşüncesini fiiliyata döken yani intihar girişiminde bulunan yoksul hane reislerinin oranı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 80: İntihar Girişiminde Bulunma Durumu Dağılımı

İntihar Girişimi	Sayı	%
Evet	36	18,5
Hayır	159	81,5
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubunda bulunan yoksulların %18,5'i intihar girişiminde bulunmuştur. Ancak bu intihar girişimleri ölümle sonuçlanmayan intihar girişimleridir. Gülsüm Çamur Duyan'ın Ankara Altındağ'da yaptığı araştırmada da benzer sonuçlara rastlanmıştır. Altındağ araştırması kapsamındaki kadınların %17,3'ü gibi önemli bir bölümünün intihar girişiminde bulunduğu öğrenilmiştir. İntihar girişimi olanların % 71,7'si ilaç içerek intihara kalkışmış olup bu girişimin nedeni olarak % 37,3'ü maddi sıkıntıyı, %28,2'si yalnızlığı, %21,7'u şiddeti göstermiştir (Çamur Duyan, 2010: 27).

Görüşülen kadınlardan N.O.(35):

“Kocam beni sürekli dövüyordu. Ayrılmaya yakın bunu daha da sıklaştırmış ve ağırlaştırmıştı. Beni boğup, bıçak çekiyordu. Daha sonra eve kadın getirdi. Bana dedi ki artık seni istemiyorum. Bu yüzden ayrıldık ve 5 yıldır ayrırım. Eve kadın getirince ilaç içerek intihar ettim. Ancak ölmedim.”

Görüşülen bir başka yoksul olan B.M.(52):

“Kocam sürekli başka kadınlarla beraberdi. Bana ve çocuklarıma şiddet uyguluyordu. En sonunda dayanamayıp ayrıldım. Evlere temizliğe giderek 7 çocuğumla birlikte geçinmeye çalıştım. Defalarca intihara kalkıştım. Bir defasında kendimi arabanın önüne attım. Araba son anda durdu. Bir defasında da çamaşır suyu içtim ama ölmedim”

Her iki ifade de erkeğin başka bir kadınla birlikteliği ve eşine uyguladığı şiddet olayları neticesinde cereyan eden problemlerin intihara yol açabileceğini göstermektedir.

3.11.3. Sağlık

Yoksulluğun en temel belirleyicilerinden birisi yoksulların sağlık durumlarıdır. Yoksulların olumsuz koşullara sahip olan evlerde yaşamaları, dengeli ve düzenli beslenememeleri, ağır ve riskli işlerde çalışmaları, hastalıklar konusunda bilinçli olmamaları, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları gibi durumlar neticesinde ortaya hastalık ve ölüm riskinin yüksek olduğu bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle hastalık yoksullukla daha fazla anılan bir kavram haline gelmiştir. Bu durumu Aksu Bora şöyle açıklamaktadır: *“Girdiğimiz bütün evlerde hastalık vardı. Görüştüğümüz kişiler, eşleri ya da çocukları, sakatlık ya da kronik hastalıklarla yaşıyorlardı. Beslenme ve barınma koşulları düşünüldüğünde, bu durum şaşırtıcı değil. Hastalık ve sakatlık, tıpkı yoksulluk gibi, kuşaktan kuşağa aktarılıyor gibi görünüyor. Yoksulluğun sadece düşük gelirle, kötü koşullarda yaşamak anlamına gelmeyip bir tür "damga" niteliği taşımasının önemli bir bileşeni, her çeşit sağlıksızlıkla bir sarmal olarak yaşanıyor oluşu, insanlar doğumlarından başlayarak çok kötü koşullarda yaşadıkları için sağlıklarını yitiriyorlar. hasta oldukları için çalışamıyorlar ve bu onların yaşam koşullarını daha da ağırlaştırıyor, bu ağır koşullara doğan çocukları da kendileri gibi sağlıksız oluyor”* (Bora, 2007: 112).

Yoksul ailelerde kadınlar varsıl aile kadınlarına oranla daha ağır ve riskli işler yapmaktadırlar. Öte yandan kadınların emek isteyen işlerde çalışmaları sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. “Kadınların günlük deneyimleri olan yemek yapmak, bulaşık ve çamaşır yıkamak, ütü yapmak, evi temizlemek ve çocuklara bakmak gibi ev içinde gerçekleştirdikleri eylemler kadın sağlığı ile yakından ilgilidir. Örneğin dikkat edilmeden yanlış pozisyonlarda yapılan ev işleri, sırt, bel, kol ve bacak ağrıları gibi fiziksel rahatsızlıklara yol açmaktadır. Kadınlar; temizlik için kullanılan deterjan, çamaşır suyu gibi insan sağlığını olumsuz etkileyen kimyasal maddelerin yanı sıra oda içi hava kirliliği, kesik, yanık, düşme, kayma ve ergonomik problemler gibi birçok sağlık risk altındadır” (Özçelik Adak akt. Alptekin, 2014: 22).

Tablo 81: Hastalık Durumu Dağılımı

Hastalık Durumu	Sayı	%
Belirgin bir hastalığım yok	105	52,3
Fiziksel	44	22,6
Psikolojik	38	19,5
Hem fiziksel hem psikolojik	8	4,1
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubunda bulunan yoksulların %52,3'ünün önemli bir sağlık problemi bulunmamaktadır. Sağlık problemi bulunanlar arasında fiziksel hastalığı bulunanların oranı %22,6, psikolojik rahatsızlığı bulunan veya yakın geçmişte böyle bir hastalıkla karşılaşanların oranı %19,5, her ikisine yakalananların oranı ise %4,1'dir.

Fiziksel hastalıkların temelinde yoksulların sağlıksız ortamlarda yaşamaları, ağır işler yapmaları ve dengesiz ve düzensiz beslenme gibi faktörler gelmektedir. Bu hastalıklar arasında genellikle, astım, bronşit, romatizma, bel fıtığı, şeker, tansiyon, kolesterol ve kalp hastalıkları vardır.

Psikolojik rahatsızlıkları bulunan kadınlar ise daha çok yoksulluk ve parçalanmışlıktan kaynaklanan nedenlerden dolayı hasta olmuşlardır. Bu hastalıklar arasında daha çok, depresyon, panik atak, sosyal fobi ve anksiyete bozukluğu yer almaktadır.

Tablo 82: Sosyal Güvence Şekli Dağılımı

Sağlık Giderlerinizi Nasıl Karşılıyorsunuz?	Sayı	%
Sosyal güvencem var	39	20
Genel Sağlık Sigortası	152	77,9
Kendi imkanlarımızla	4	2,1
Toplam	195	100

Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerin neredeyse tamamının sağlık hizmetlerinden güvenceyle yararlandığı görülmektedir. Sosyal güvencesi olanların oranı %20 iken genel sağlık sigortası (eski ismi ile Yeşil Kart) bulunanların oranı %77,9'dur. Bu da sağlık hizmetlerinde devletin ne kadar önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Tabloya göre herhangi bir güvencesi olmayanların oranı da %2,1'dir. Bu oran son derece düşük bir orandır.

Tablo 83: Ağır Hasta Olan Hane Reisinin Bulunduğu Hanelerin Dağılımı

Hane Reisi Ağır Hastalık Durumu	Sayı	%
Yok	181	92,8
Var	14	7,2
Toplam	195	100

Tabloya göre ciddi bir hastalığı bulunmayanların oranı %92,8'dir. Kronikleşen ve yatağa mahkûm bir hastalığı bulunan hane reislerinin oranı ise %7,2'dir. Kronik hastalığı olanların (özellikle hane reislerinin) bulunduğu hanelerde yoksulluk daha derinden yaşanmaktadır.

3.11.4. Konut Problemleri

Yoksulluğun en önemli göstergesi temel ihtiyaçların karşılanamaması veya eksik karşılanmasıdır. Temel ihtiyaçların başında gıda ve temiz su gelirken, onlardan hemen sonra gelen ihtiyaç ise barınma ihtiyacıdır. Barınma genel anlamda içinde sağlıklı bir hayat sürdürülebilecek yer demektir. Yoksulların sağlıklı bir şekilde barınabilecekleri bir eve sahip olmaları ise oldukça zordur. Ayrıca yoksulların çoğu kendilerine ait olmayan bir evde yaşamakta ve böylelikle kira yükünün altına girmektedirler. Yoksul bir ailenin kirada oturması, yoksulluğun yükünü en az iki kat artırmaktadır. Özellikle yardıma muhtaç bir halde yaşayan ve neredeyse hiçbir geliri olmayan yoksulların kira borcunu ödeyemedikleri ve sürekli evden atılma korkusu yaşadıkları bilinmektedir.

Yaşar'a göre yoksul evleri, düş kurulamayacak kadar dar, öldürmeyecek kadar konforludur. Özellikle alt katlarda ve bodrumlarda yaşayan yoksulların evle ilgili bazı yakıştırmaları anlamlıdır. *"Yoksulların bazen hapishaneye bazen de mezara benzettikleri bu konutların onların bilişsel dünyasındaki anlamsızlığını anlamalıyız. Yoksul evleri başka herhangi bir ailenin yaşayamayacağı kadar duyarsızlık ya da direnç gerektirir. Yoksullar bu evlerde sanki türümüzün farklı bir örneği gibi "başka" yaşarlar. Başkalık durumunu yaşadıkça kendilerine yabancılaşır ve bu nedenle bir zaman sonra kendilerine seyirci olurlar. Bu yabancılaşmada önemli bir yere sahip olan kiracılık, yoksulları "hiçbir yerli" yapar. Kiracı yoksullar artık ne orali ne buralıdır, onlar her yerde geçicidir. Kendi kendine konuşan deliler gibi kontrolsüzce kendi gelgitlerine şahit olurlar. Sonuç olarak ülkemizdeki yoksulların en ciddi sorunu artık beslenme değil konuttur. Çünkü yoksullar bir şekilde diğer ihtiyaçlarını*

gidermektedirler ama barınma sorunu onlar için ölüm kalım meselesi gibidir. Dolayısıyla yoksullara yönelik konut politikalarının geliştirilmesi yoksullukla mücadelede ciddi katkılar sağlayacaktır” (Yaşar, 2013b: 335).

Ocak'ın gözlemlerine göre;

- Yoksulların evleri şehre uzaktır, bu uzaklık hem fiziksel hem de kültürel bir uzaklıktır.
- Evler kadının mahkûmiyet mekânıdır ve kadınlar bitip tükenmeyen ev işlerini yaparak evde kalanların bakımını yaparlar.
- Yoksulların evleri genellikle sağlıksız çevre koşulları içinde yer alan kalitesiz binalardır. Bir başka deyişle fenni ve sıhhi olmayan evlerdir.
- Evler defalarca yıkılıp, yeniden yapılır.
- Eşya ya yok denecek kadar azdır ya da çok fazladır.
- Oda sayısı yetersiz, hane nüfusu kalabalıktır.
- Balkon, kapı önü ve bahçe ayrıcalıklı mekânlardır.
- Yoksul evinin düşük seviyesi ile kendini özdeşleştirir.
- Yoksulların evlerinde babalar çok sigara içer ve anneler genellikle tükenmiştir. Çoğu sinirli ve depresyondadır (Ocak'tan akt. Hatun, 2002: 28).

3.11.4.1. Evin Mülkiyet Durumu

Parçalanmış yoksul ailelerin kirada oturma durumları da oldukça yüksektir. Aşağıdaki tabloda yaşanan yerin mülkiyet durumu görülmektedir:

Tablo 84: Evin Mülkiyet Durumu

Mülkiyet Durumu	Sayı	%
Kendi evimiz	30	15,4
Kira	118	60,5
Ücretsiz	47	24,1
Toplam	195	100

Tabloya göre parçalanmış yoksul ailelerin yalnızca %15,4'ü kendilerine ait olan evlerde oturmaktadır. %24,1'i ise bir yakınına ait olan veya hayırseverlerin tahsis etmiş olduğu evlerde ücretsiz oturmaktadır. Geri kalan %60,5'lik büyük çoğunluk ise kirada oturmaktadır. Mamuret'ül Aziz Vakfının Yoksulluk Haritası Projesi'ne göre, evi

kendine ait olanların oranı %41,48, ücretsiz olanların oranı %17,16 ve kira olanların oranı %41,36'dır. Bu oranlar parçalanmış ailelerde kirada oturanların daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Yoksulların büyük bir çoğunluğu kira olmadığı takdirde geçim şartlarının çok daha iyi olacağını belirtmektedirler. Ayrıca kira ödeyememenin yoksullar üzerinde psikolojik tahribat yarattığı bilinen bir gerçekliktir. Sürekli evden atılma ve yeni bir ev bulamama korkusu yoksulların ruhsal sağlığını da etkilemektedir. Yoksullardan F.B. (42) şunları dile getirmektedir:

“Evlere temizliğe giderek geçimimizi sağlıyorum. Yazın iş oluyor ama kışın çok az. 250 TL kira ödüyorum. 3 çocuğum var üçü de okuyor. Eğitim masraflarını yeterince karşılayamıyorum, evim kira olmasa rahat okuturum çocuklarımı. Kirayı bir gün geciktirsem bile ev sahibi bizi dışarı atacağını söylüyor. Kronik astım hastalığım var. Ailem İstanbul'da ama bize yardım edemiyorlar. SYDV üç ayda bir 130 TL yardım veriyor.”

Bu ifadeler düzensiz çalışan kadın hane reisinin kirayı ödeme konusunda ne kadar zorlandığını gösterirken, çocukların bakımı konusunda da yetersiz kaldığını yansıtmaktadır.

Yaşar'a göre kira, yoksulları oradan oraya savuran incelmış bir şiddettir. Yoksulluğun tetiklediği zorunlu hareketlilik ve buna bağlı olarak gelişen sürgün hayatlar, yani kiracılık deneyimleri yoksulluğun derinleşmesine ciddi katkıda bulunmaktadır. Yoksullukla başlayan kiracılık, kuşku dolu bakışlarla derinleşen bir köksüzlük duygusunu arttırmaktadır. Yersiz yurtsuz, gel-gitlerle kamp hayatını aratan bu göçebelik düzen bozucu bir deneyimdir. Bir ucu yabancılaşılmaya ve yalnızlığa diğer ucu ise evsizliğe çıkan bu derme çatma hayatlar yoksullar için oldukça yıpratıcı ve sarsıcıdır (Yaşar, 2013b: 334).

Bir diğer yoksul S.K. ise şunları dile getirmektedir:

“2 ayda 500 TL aile yardımı alıyorum. 200 TL kira ödüyorum. 6 aylık kira borcumuz var. Evde hiçbir eşyamız yok. Olanlar da taşınma esnasında kırılıp döküldü. O kadar çok taşındık ki sayısını hatırlamıyorum.

Bu ifadeler kirayı ödeyemeyen yoksulların sabit kalamadığını, sürekli yer değiştirdiklerini ve bu yer değiştirme esnasında eşyalarının zarar gördüğünü ortaya koymaktadır. Yaşar (2013b: 334) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Yoksullar taşınma esnasında eşyalarını da kırar, döker. Kirada geçirilen zamanlar boyunca güvensiz ve güvensiz olduğu ölçüde eşyalara sinen bu kırık dökük oturmalar, dağınık odalara serpilmiş şizofrenik hallerle ne kadar da örtüşmektedir. Ruhsal bozukluklara gebe bu ölümüne hareketlilik kimlikleri silen, tanımayı ve tanınmayı anlamsızlaştıran bir sosyal kaostur aslında. Dünyadaki nihai köşe olan ve bazen dünyadaki cennet olarak tarif edilen ev, yoksullar için çoğunlukla bunalımlarla dolu bir dizi deneyimi barındırır. Diken üzerinde oturur gibi sürekli başkasının evinde oturan yoksullar çıkarılma korkusunu, zam endişesiyle birlikte yaşar ve bazen yalanlarla bazen de tehditlerle kiradan kiraya kovulurlar. Yoksulların en ciddi gider kalemlerinden birini oluşturan kiralar yoksulların beslenme, güvenlik, sağlık, eğitim, mahremiyet, kişisel gelişim, komşuluk ve arkadaşlık gibi en sıradan ihtiyaçlarını bile oldukça olumsuz etkiler.*”

3.11.4.2. Evin Fiziki Durumu

Yoksulların yaşadıkları evler de son derece sağlıksızdır. Kira ücreti düşük olan bu evlere yönelik durum değerlendirmesi yaptığımızda⁴ şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

Tablo 85: Evin Fiziki Durumu

Evin Fiziki Durumu	Sayı	%
İyi	2	1
Normal	87	44,6
Kötü	82	42,1
Çok kötü	24	12,3
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların yalnızca %1’i hiçbir problemi bulunmayan evlerde oturmaktadır. Bu evler iyi olarak değerlendirilmiştir. Normal kabul edilen evlerde oturanların oranı ise %44,6’dır. Bu evler yaşam koşulları açısından elverişli olan ancak ihtiyaçları yeterince karşılamayan evlerdir. Özellikle sobalı olan ve

⁴ Yoksulların evleri değerlendirilirken birtakım faktörler hesaplanarak kategorilendirme yapılmıştır. Bu kategoriler iyi, normal, kötü ve çok kötüdür.

ısı yalıtımı olmayan, oda sayısı az ve bina yaşı eski olan evler normal kapsamında değerlendirilmiştir.

Yaşam koşulları açısından ihtiyaçları karşılamayan evlerde oturan yoksulların oranı ise %42,1'dir. Genellikle müstakil olan bu evlerde bağımsız banyo, mutfak veya tuvaletin bulunmaması, evin rutubetli olması, ısınma olanaklarının yetersiz oluşu, çatı ve duvarların hasarlı olması gibi problemlerin birkaçı mevcuttur. Bu kapsamdaki evler kötü olarak değerlendirilmelidir. Çok kötü kapsamına giren evler ise yukarıda sayılan problemlerin tamamını içeren ve içinde yaşanılmayacak durumda olan evlerdir. Böyle evlerde ikamet edenlerin oranı ise %12,3'tür.

3.12. Yoksulluk Kültürü ile İlgili Bazı Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde yoksulluk kültürü ile ilgili olan bazı unsurlar değerlendirmeye alınacaktır. Yoksulluk kültürünün temel unsurları olan düşük ücretlerle çalışma, uzun süreli işsizlik, aile içi şiddet ve sosyal dışlanma gibi konulara daha kapsamlı olarak değinildiğinden dolayı burada sadece onların dışında kalan unsurlara yer verilecektir. Bu unsurlar arasında yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarımı, gelecek beklentisinin düşük olması, dilencilik başta olmak üzere isteme alışkanlığı ve doğrudan ilgili olmasa da dindarlık ile ilgili bulgular analiz edilecektir.

3.12.1. Aile Mirası Olarak Yoksulluk

Yoksulluğun aileden miras olarak alınması ciddi bir yoksulluk nedenidir. Bu amaçla parçalanmış yoksul ailelere ailelerinin ekonomik durumu sorulmuştur. Alınan cevaplar aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 86: Araştırma Grubundakilerin Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarının Dağılımı

Ailenizin Maddi Durumu	Sayı	%
Çok kötü	56	28,8
Kötü	41	21
Normal	72	36,9
İyi	26	13,3
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubundakilerinin yaklaşık yarısı (49,8) yoksulluğu aileden miras olarak almışlardır. Burada yoksulluğun bir sonraki kuşağa aktarımı söz

konusudur. Yoksulluğunu aileden miras olarak almayanlar da araştırma grubunun diğer yarısıdır. Daha önce de belirtildiği gibi (Bircan akt. Güneş Kargı), yoksulluk kültürünün en önemli özelliklerinden birisi kuşaklar arasındaki aktarımıdır. Ekonomik kaynaklara eşit biçimde erişemeyen, işgücüne katılamayan veya düşük ücretle, olumsuz koşullarda çalışmaya boyun eğen, eşit eğitim imkânlarından yararlanamayan, örgütlenerek haklarını aramayan kadınlar, annelerinden miras kalan yoksulluklarını kendi kız çocuklarına miras bırakmakta ve böylelikle yoksulluk kader haline gelmektedir.

3.12.2. Umutsuzluk Kültürü

Yoksulluk kültürünün en temel göstergelerinden biri de yoksulluğu kabullenme ve bu durumdan kurtulamayacağına inanmadır. Umutsuzluk, kendini bırakma, tevekkül ve aşırı kadercilik yoksulluk kültürünün temel göstergeleri arasındadır.

Tablo 87: Yoksulluktan Kurtulma Ümidi

Yoksulluktan Kurtulma Ümidi	Sayı	%
İnanıyorum	80	41
İnanmıyorum	63	32,3
Bilmiyorum	52	26,7
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubunda olup da yoksulluktan kurtulacağına inananların oranı %41 iken inanmayanların oranı 32,3'tür. Geri kalan %26,7'lik kesim ise “yoksulluktan kurtulacağınıza inanıyor musunuz?” sorusuna bilmiyorum cevabını vermiştir.

Görüşülen yoksullardan S.Y. şunları ifade etmektedir:

“Kocam bizi terk edip gitti. 4 çocuğumla ortada kaldık. Eskiden temizliğe gidiyordum ama şimdi pek fazla gidemiyorum. Çünkü artık eskisi gibi temizliğe çağırmıyorlar. Şu an ÇHGM çocuklarıma ayda toplam 470 TL yardım ediyor. Ben de onunla geçiniyorum. Ayrıca ihtiyacım olduğunda çocukların öğretmenleri yardım ediyor. Evimiz kira. Durumumuz eskiye nazaran daha iyi olsa da fakirlikten kurtulacağıma inanmıyorum.”

Yukarıdaki tabloda aşırı karamsar bir durum görülmesi de araştırma grubunda olup da inanmıyorum ve bilmiyorum cevabını verenlerin toplam oranı %59 (32,3+26,7)'dur.

Tablo 88: Araştırma Grubundakilere Göre Çocuk Yoksulluğunu Önleme Yöntemi

Çocuk Yoksulluğunu Önleme Yolu	Sayı	%
İyi bir eğitim almalıdırlar	136	76
Okul çağında meslek sahibi olmalıdırlar	16	8,9
Yoksulluktan uzak kalmalıdırlar	27	15,1
Toplam	179	100

Tabloya göre araştırma grubundaki yoksulların tek umut ışığı çocuklarıdır. Yapılan görüşmelerde hane reisi durumunda olan kadınların birçoğu çocukları için bu kadar sıkıntıya katlandığını belirtmiştir. Bu amaçla onlara iyi bir gelecek sağlama eğiliminde olan kadın yoksullar çocuklarının yoksulluktan kurtulmalarının en önemli yolunun eğitimden geçtiğini ifade etmişlerdir.

Tabloya göre çocuklarının iyi bir eğitim alarak yoksulluktan kurtulabileceklerini düşünenlerin oranı %76'dır. Bu oran çocuk sahibi olan yoksulların 4 te 3'üne tekabül etmektedir. Çocuklarının mevcut durumlarından bir an önce uzaklaşarak yoksulluktan kurtulacağına inananların oranı %15,1'dir. Geri kalan %8,9'luk kesim ise çocuklarının okul çağında meslek sahibi olarak yoksulluktan kurtulacaklarını düşünmektedir.

3.12.3. Dilencilik

Dilencilik herhangi bir bireyin hayatını idame ettirmek için başkalarından birşeyler isteme alışkanlığı kazanmasıdır. Dilencilik çoğu zaman yoksullukla birlikte değerlendirilir. Ancak dilenciliğin arka planında yalnızca yoksulluk yoktur. Aynı zamanda dilencilik, tembellik, menfaatçilik, duygu sömürüsü, zengin olma içgüdüğü gibi olguları bünyesinde barındırır.

Yoksulluk kültürünün önemli göstergelerinden biri yoksulların isteme alışkanlığını kazanmalarıdır. Bazı yoksullar öğrenilmiş çaresizliğin verdiği duyguyla yoksulluktan kurtulmanın tek çaresinin dışarıdan gelen yardımlar olduğunu kabullenmektedirler. Ancak yardım endeksli bir yaşama alışan yoksullardan bazıları bunu bir meslek haline getirebilmekte ve dilencilik yapmaktadır.

Dilencilik yoksulluk ile değil de yoksulluk kültürü ile alakalı bir durumdur. Palabıyık'ın Van ilinde dilenciler üzerine yapmış olduğu araştırmanın sonucuna göre, dilencilik ve yoksulluk arasındaki ilişki ne tam anlamıyla paraleldir ne de tam anlamıyla zıttır. Dilencilerin çoğu, dilencilğe fakir oldukları için başladıklarını ve bundan utandıklarını belirtmişken, daha sonrasında ise duruma alıştıklarını ve bunun bir yaşam biçimi haline geldiğini belirtmişlerdir. Dilencilerin bazıları, akrabalarının dilenmekten utandığı için vazgeçtiğini söylerken aslında kendilerinin utanmadığını da istemeden de olsa ortaya koymaktadırlar. En başlarda yoksulluk ile başlayan bu yaşam, sonrasında standart bir dilenme hayatı şekline bürünmektedir (Palabıyık, 2010: 178).

Tablo 89: Dilencilik Yapma Durumu

Dilencilik	Sayı	%
Evet	13	6,7
Hayır	182	93,3
Toplam	195	100

Tabloda görüldüğü gibi, yoksulların büyük çoğunluğu dilencilik yapmamaktadır. Bu durum, toplumsal değerlerin ve normların yoksullar arasında hala güçlü olduğu ve dilencilğe yönelik olumsuz bir yaklaşımın egemen olduğu şeklinde yorumlanabilir. Tabloya göre araştırma grubunda olup da dilencilik yapan veya yapmış olanların oranı %6,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oran son derece düşük bir orandır ve dilenmek durumunda kalan yoksulların önemli bir kısmı tamamen mecburiyetten dolayı dilencilik yaptıklarını belirtmişlerdir.

3.13. Dindarlık

Yoksullar toplum tarafından genellikle muhafazakâr ve ahlaki değerlere daha fazla bağlı olan grup olarak kabul edilir. Yoksulların insani değerlere daha fazla önem vermeleri, onların toplum hiyerarşisindeki rolleri icabı değil, aksine onların toplumsal sınıflamaya tepki vermeleriyle ve bu şekilde hayatta kalmaya çalışmaları sebebiyledir. “Hırsızlık yapmak kadar, hırsızlıktan ve haramdan uzak durma kaygısı da toplumsal varoluş koşulları karşısında geliştirilen bir tepkidir. Bu açıdan, bir moral üstünlük savaşından söz edebiliriz. Toplumsal hiyerarşilerin ve farkların anlamlandırılmasının moral bir plana taşınması, toplumsal sınıflandırma şemalarına, onların hâkim maddi-

ekonomik terimlerinin karşısına moral-insani değerlerini çıkararak itiraz etmektir” (Erdoğan, 2007: 32).

Yoksulluk acı veren bir durumdur. Dolayısıyla yoksullar yoksulluktan kurtulmak için yeterli çabayı gösteremedikleri zaman ya da kendilerine destek olacak birileri olmadığı zaman yoksullar daha fazla içine kapanırlar. Batıda kapalı yaşam tarzı yoksulluk kültürü olarak betimlenirken İslam toplumlarında bu kapalılık daha çok dinsel bir yaşam tarzıyla ifade edilir. Buna örnek olarak Z.A.(40)’nın durumu gösterilebilir:

“26 yaşında evlendim. 7 yıl önce eşim halasının oğlu tarafından vurularak öldürüldü. Babam ve annem de erken vefat ettiler. Allah’tan başka kimsem kalmadı. Daha sonra meme kanseri oldum onu yendim. Ondan sonra akciğer kanserine yakalandım. Şu an onunla ilgili de kemoterapi alıyorum. Artık neredeyse damarlarım patlayacak. Ancak onu da yeneceğime inanıyorum. Beni inancım ve ibadetlerim hayata bağlıyor. Hayırseverler hacca bile gönderdiler beni. Rabbime binlerce defa şükrolsun. Çay kaşığı bile yok ama huzurluyum.”

Burada yoksulluğun tevekkül boyutu ön plana çıkmaktadır. Yoksulluk ile birlikte görülen cinayet ve hastalık gibi sorunlara katlanma noktasında bile dinsel yaşamın büyük rolünüm olduğu görülmektedir.

Yoksulların dini yaşantılarının zenginlerden daha yüksek düzeyde olduğu kabul edilir. Çünkü zenginlerin kendilerini oyalayabilecek pek çok metaları vardır. Bir varıl ya da bir zengin sahip oldukları ile yetinmeyi çoğu zaman düşünmez. Onları daima iyileştirmeyi ve geliştirmeyi hedefler. Bu çaba ise ona yeni meşguliyetler açar ve böylelikle birçok şeyi dünyevi olarak düşünür. Aşırı dünyevilik de insanı dinden uzaklaştıran en önemli unsurdur. İslam dini bu noktada Müslümanlara tam bir itidal tavsiye etmektedir. Ne tamamıyla dünyadan el çekmeyi ne de aşırı şekilde ona rağbet göstermeyi öngörmektedir.

Dindarlık denince akla birtakım şekli ibadetler gelmektedir. İslam dini açısından bakıldığında bu ibadetlerin başında abdest, namaz, oruç, zekat ve hac gelmektedir. İslam dinine göre yoksullar bu ibadetlerden ikisi olan zekat ve hacdan muaf olmakla birlikte diğerlerini yapmakla yükümlüdürler. Ayrıca dinin tavsiye ettiği birtakım ahlaki

davranışlar vardır. Bunlar ise sabır, şükür, tevekkül, rıza, kanaat ve tevazu gibi unsurlardır. Dindarlık olgusu incelenirken belki de en fazla üzerinde durulması gereken konular bunlardır. Yoksulların yoksulluğa tahammül etme gücü, inançlarını ve inanca bağlı olan umutlarını koruyabilme durumları, başkalarına karşı hoşgörülü olma ve onları sevmeye durumları ve haklarını ararken nasıl davrandıkları gibi konular yoksulluk ve dindarlık ilişkisi açısından incelenmesi gereken konulardır. Yoksulluğun ahlaki boyutu da böylece açığa çıkarılmış olur.

Dinin çalışmaya verdiği önemi algılama konusunda yoksulların bu önemi çoğu zaman göz ardı ettikleri düşünülmektedir. Yoksullar yoksulluklarını bir kader olarak görüp herhangi bir çaba içerisine girmezler varsayımının doğruluğu tartışılmaktadır. Burada gönüllü yoksulluk ile tembellik ayrımını yapmak da son derece önemlidir. Eğer bir yoksul dünya malından veya dünya işlerinden gönüllü olarak el çekmiş ise burada dinin tam bir etkisi söz konusudur. Zaten bu türden yoksullar kendilerini çoğu zaman yoksul da kabul etmezler. Ancak yoksulluğu bir kader olarak algılayan ve yoksulluktan kurtulmak için bir çaba göstermeyen yoksullar, yoksulluklarını kabul ederken yardımlara açık olduklarını ve dinin bunu uygun gördüğünü düşünürler. Burada gerçek dindarlığın dışına sapma söz konusudur. Çünkü dinler özellikle de İslam dini çalışmanın önemini her açıdan belirterek helal kazanç sağlamayı daima teşvik etmektedir.

Yoksulların dindarlığını artıran unsurlardan birisi olarak risk faktörlerinin ve güvensizlik algısının yoksullarca daha az hissedilmesi durumu gösterilebilir. Yoksullar kaybetme korkusunu varsıllar kadar yaşamamakta ve daha fazla çevrelerine güven duymaktadırlar. Bu da bir inanç ve ibadet rahatlığı sağlamaktadır. Burada ortaya çıkan durum şudur: Gerçek dindarlığın güvenle doğru orantılı olmasıdır. Her ne kadar tehlikeler bireyi dine daha bağlı kılıyor gösterse de modernitenin bireye yönelttiği tehditlerin, dinsel algıları azalttığını söylemek mümkündür. Varsıl bireylerin çoğu, ancak çok zor durumda kaldıkları zaman dini duygularını yüceltebilirler. Durum böyle olunca varsılların büyük bir çoğunluğu gerçek dindarlıktan uzakta kalmaktadırlar.

Günümüz dünyasında dini ritüellerin artış göstermesi dindarlık adına önemli bir veri olarak gösterilebilir. Çünkü ibadetler dindarlığın en somut göstergeleri arasındadır. Ancak gerçek dindarlıktan söz edebilmek için dini ritüeller ile birlikte dini hassasiyetlerin de artması gerekmektedir. Dinin kendi meşruiyetinin ve rasyonelliğinin yanında meşruiyetin ve rasyonelliğin de bir içselliği ve dindarlığı olması gerekmektedir.

Ekonomik düşünceye sahip olan bireyler aşırı derecede kar zarar hesabı yaptıkları zaman dinin takva boyutundan uzaklaşmaktadırlar. Onların yaptıkları ibadetler bile günah sevap hesabını içermektedir. Bundan daha da kötüsü ibadetler aracılığı ile dünyevi menfaatler elde etmeye çalışmaktır. Burada dindarlığın aşınması söz konusudur. Ancak yoksullar bu tür durumlardan uzak kalmaktadırlar. Yoksulların dünyası ekonomik hesapların daha fazla yapıldığı ancak bu hesapların dini dünyaya çok fazla karışmadığı bir dünyadır. Çünkü yoksulların yaptığı hesaplar kaybetme korkusundan uzak ve nispeten mikro ölçekte yapılan hesaplardır. Varsıllar malları ile birlikte hayatlarını garantiye almayı düşünürlerken, yoksullar bu garantiyi dini yaşantıda ve öteki dünyada görmektedirler.

Tablo 90: Araştırma Grubundakilerin Kendilerini Dindar Görme Durumlarının Dağılımı

Dindarlık	Sayı	%
Evet	167	85,6
Hayır	28	14,4
Toplam	195	100

Tabloya göre araştırma grubunda bulunup da kendisini dindar olarak gören yoksulların oranı %85,6'dır. Kendisini dindar olarak görmeyenlerin oranı ise %14,4'tür. Bununla birlikte dindarlığın en temel göstergesi olan ibadetlerin yerine getirilip getirilmediği yoksullara sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar ve bunların oranı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 91: Araştırma Grubundakilerin Dini Vecibeleri Yerine Getirme Durumlarının Dağılımı

İbadet Etme Sıklığı	Sayı	%
Evet, düzenli	103	52,8
Hayır	12	6,2
Kısmen ve düzensiz	80	41
Toplam	195	100

Tabloya göre namaz, oruç, kuran okuma gibi ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirenlerin toplam oranı %52,8'dir. Kısmen ve düzensiz şekilde yerine getirenlerin oranı ise %41'dir. Geri kalan %6,2'lik oran ise ibadet yapmayanlara aittir.

Yoksullukla dindarlık hep ilişkilendirilen fakat teorik ispatı yapılamayan bir meseledir. Genel kanı yoksulların dini inançlara daha bağlı olduğu ve dolayısıyla zenginlere göre daha dindar oldukları yönündedir. Ancak günümüz dünyasında zenginliğin bir realite olduğu, yoksulluğun ise bir özür olduğu algısı oluşmuştur. Bu ise yoksulların kanaat, tevekkül ve kadere razı olma gibi duygularını zayıflatmaktadır. Özellikle kent yoksulluğunda zenginliğin çok çeşitli araçlar vasıtasıyla görülerek öğrenilmesi, yoksulları daha fazla ihtiraslı kılmaktadır. Duygusal anlamda yani dindarlığın içselleştirilmesi noktasında giderek azalan hassasiyetler gerçek dindarlığın yerine sembolik dindarlık yaratmaktadır. Bu açıdan günümüz yoksulluğunun dindarlıkla doğrudan ilişkisinin olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ayrıca bu sadece yoksullara özgü bir şey değil varsıllarda da aynı durum söz konusudur. İçsel bir dindarlığın yerini sembolik dindarlık almaktadır. Sembolik dindarlığı ölçmek ise içsel dindarlığı ölçmekten daha kolaydır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluğun çeşitlendirilmesi ve kategorize edilmesi açısından bakıldığında, dünya üzerindeki parçalanmış yoksul ailelerin birçoğunun mutlak ve kronik yoksulluk kapsamında yoksulluğun en alt kısmında yer aldığını söylemek doğru olacaktır. Gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de ise son zamanlarda daha fazla güçlenen sosyal devlet anlayışı parçalanmış yoksul ailelerin, mutlak yoksulluğa düşme riskini son derece azalttığı söylenebilir.

Kadın hane reisli parçalanmış ailelerde yaşanan yoksulluğun diğer yoksulluktan farkı, ataerkil topluma ait olan bu ailelerin çatısını yani evin reisi olan erkeği bir şekilde kaybetmiş olmasıdır. Sosyal anlamda bu aileler kimliğini kaybetmiş ve tanımsız bir hale gelmişlerdir. Bunun olumsuz yansıması ise yoksulluk içerisinde tek başına sürdürülen amansız bir hayat mücadelesidir. Bu mücadelede çoğu zaman kadınlar destek bulamamakta ve sosyo-ekonomik açıdan bir bunalım yaşamaktadırlar. Burada Hobsbawm’ın belirttiği yoksulluk anlamlarının üçünü de bulmak mümkündür. Hane reisi olan kadınların sürekli başkalarına bağımlı olarak yaşamaları “toplumsal yoksulluk”, onların önemli bir kısmının asgari yaşam standardının altında kalmaları “sefalet” ve toplumun nazarında değersiz olarak görülmeleri “moral yoksulluk” kapsamı içine dahil olmaktadır. Ayrıca yoksulluk kuramlarından “kültürel kuram” onların yoksulluğunu daha iyi açıklamaktadır.

Yoksulluk olgusunun kentlerde modernize bir hal alması ve ikincil ihtiyaçların temel ihtiyaçlarla eşitlenmesi paraya olan bağlılığı her geçen gün artırmaktadır. Öte yandan paranın olmaması, bir varlık probleminden ziyade “var olma” problemini doğurmaktadır. Yoksullar paraları olduğu müddetçe tanındıklarını, olmadığı zaman ise kimsenin kendi yüzlerine bakmadıklarını ifade etmektedirler. Parası olmayanlar ve sürekli başkalarına muhtaç halde yaşayanlar en yakınları tarafından bile özürlü, hastalıklı, kirli, kusurlu ve kötü olarak kabul edilmektedirler. Yoksullara yönelik bu bakış açısının yeni bir şey olduğunu söylemek güç olsa da, günümüz dünyasında bu olumsuz düşüncelerin had safhada olduğunu söylemek mümkündür. Literatürde bu durum modernize yoksulluk ve yeni yoksulluk olarak adlandırılmaktadır. Yeni yoksullukla eski yoksulluk arasındaki temel fark birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması ve ikincil ilişkilerde de en aktif unsurun para olmasıdır.

Yoksullar için söylenebilecek tüm olumsuz durumlar doğal olarak parçalanmış yoksul aileler için de söylenebilir. Ancak bu ailelerde yoksulluğun getirmiş olduğu yük diğer ailelere oranla daha fazladır. Parçalanmış ailelerde yoksulluk olgusu her türlü mahrumiyetin, ezilmişliğin, geride kalmışlığın ve ötelenmişliğin yansıması anlamına gelmektedir. Yoksulluğun başlı başına sosyal bir sorun olması ve bu sorunun parçalanmışlıkla birleşmesi dramatik hayat öykülerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Özellikle yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu ve kadın hane reislerinin sayısındaki artış yoksulluğun kadınlaşması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı yapılan bu araştırma sonucunda tek ebeveynli ailelerde kendini bariz bir şekilde göstermiştir. Kadınların haneyi idare etmek durumunda kalması oldukça güç bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Araştırmada özellikle kadının dezavantajlı toplumsal konumu ve sahip olduğu figüran roller bariz bir şekilde görülmüştür. Ataerkil toplum yapısında ikincil durumda bulunan, yapabilirlikleri sınırlı olan ve her açıdan baskı altında olan kadının yoksulluk karşısında verdiği mücadele oldukça çetin olmuştur. Kadın bir yandan kendi geçimini düşünürken diğer yandan çocuklarını düşünmek zorunda kalmıştır. Kadının verdiği bu amansız mücadelede yalnız bırakılmış olması, araştırmanın önemli bulguları arasındadır. Özellikle aile parçalanmasının ilk zamanları kadın için ömrü boyunca unutamayacağı bir şok dönemi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ilk zamanlarda yardım kuruluşlarının bile haberdar olmadığı bir dönemi geçiren parçalanmış aileler toparlanma dönemine çok geç başlamışlardır. Burada yoksulluk türlerinden “insani yoksulluk” ön plana çıkmıştır.

Modern dünyada eğitim düzeyi yüksek olan ve iyi bir işe sahip olan kadınların aile parçalanmasına maruz kalması ekonomik açıdan pek sorun teşkil etmezken, bu durum herhangi bir hayat güvencesi olmayan ve eğitimsiz olan kadınlar için oldukça ciddi sorunlar doğurmaktadır. Yapılan araştırmada yoksul kadınlarda ciddi bir eğitim eksikliği görülmüştür. Kadınların %90’ından fazlası ilkokuldan fazla okuyamamıştır. Bu durumun temel nedeni, geçmiş dönemlerde kız çocuğuna yapılan ayrımcılık olmuştur. Bundaki en büyük etken ise kırsal yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzında kız çocuklarının okuyarak bir şey elde edemeyeceği ve böyle bir gerekliliğin olmadığı düşüncesi yaygındır. Son yıllarda bu anlayış değişmekle birlikte, mevcut yoksulluk üzerinde kalıcı etkilerinin olduğu görülmektedir. Çünkü kent yaşamında eğitimsiz

olmak, iş imkanlarından yeterince yararlanamamak, çocukların eğitimi konusunda gerekli yardımı sağlayamamak ve toplumdan dışlanmak anlamına gelmektedir.

Eğitim eksikliği aynı zamanda erken ve yanlış evliliklere de zemin hazırlamaktadır. Parçalanmış yoksul ailelerdeki kadınlar, kimi zaman hiç tanımadıkları biriyle kimi zaman da akraba evliliği yoluyla evlendirilmişlerdir. Bu evlilikler bazen kadının isteği dâhilinde bazen de kızını evlendirme zorunluluğu hisseden ailelerin baskısıyla gerçekleşmiştir. Bu şekilde yapılan evliliklerin tamamının olumsuz bir şekilde sonuçlandığını söylemek güç ise de kadının çeşitli zorluklarla karşılaştığını söylemek mümkündür. Erkeğin baskın rolü, kadını daima arka planda bırakmış, kendini tanıma, yeteneklerini keşfetme ve rahat hareket etme gibi unsurlar kadın için bulunmaz ve ulaşılmaz bir niteliğe bürünmüştür. Öte yandan yapılan akraba evliliklerinde de birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Kırsal-doğu kültüründe kızın yabancıya verilmesi abesle iştigal bir durumdur. Kıza yabancı bir talip çıktığında “akrabalara sormadan kız verilmez” anlayışı yaygındır. Akraba evliliğinin olumlu yanı eşlerin birbirini tanıma sürecine girmemesi ve uyumsuzluk problemlerinin daha az yaşanması iken, olumsuz yanı erkeğin baskın rolünü daha çabuk kabul ettirmesi ve bir müddet sonra eşinden kolaylıkla bıkmasıdır. Araştırmanın sonucuna göre boşanma veya ayrılma yoluyla gerçekleşen aile parçalanmalarında akraba evliliğinin daha yaygın olduğu görülmüştür. Öte yandan bu tür evliliklerde şiddet vakalarının da oldukça yüksek düzeyde seyrettiği gözlenmiştir.

Aile içi şiddet olgusunun yoksul ve kültürel seviyesi düşük olan ailelerde daha fazla olduğu yapılan birçok araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada da özellikle fiziksel şiddet olgusunun normal yoksul ailelerden bile çok fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ayrılma/boşanma gerçekleşinceye kadar pek çok kadının işkenceyi aratmayacak bir şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Eşinden fiziksel şiddet gören yoksul kadınların oranı %70'e varmaktadır. Yoksul kadınların dayak olayını zihinlerinde normalleştirdikleri görülürken, normal olarak kabul etmedikleri durum ise yaralama boyutuna varan ağır şiddet olaylarıdır. Ağır şiddet olayları neticesinde kadının evi terk etmesiyle birlikte gerçekleşen ayrılıklar, ayrılık nedenleri arasında 4. sırayı almıştır. Ayrıca ayrılık sürecinde ve hatta boşanma sonrası bile erkeğin tekrar şiddet uyguladığı birkaç yoksul aile gözlemlenmiştir.

Yoksulluk kültürünün bariz göstergelerinden biri olan kadercilik anlayışına bağlı olarak kadının maruz kaldığı şiddet karşısında son derece çaresiz kaldığı ve çoğu zaman herhangi bir tepki gösteremediği bu araştırmanın önemli bulguları arasındadır. Yoksul kadınların neredeyse yarısı şiddete tepki göstermemiştir. Ancak bunu sadece kadercilikle de açıklamak doğru değildir. Toplumsal anlamda şiddetin normleştirilmesi ve bu normalliği kadının ailesinin de kabullenmesi yoksul kadını oldukça güç bir duruma sokmuştur. Öte yandan bu şiddetin çocuklara yansımaları, çocukların hem psikolojik durumlarının tahrip olmasına neden olmakta, hem de şiddeti öğrenmelerine yol açmaktadır.

Araştırma kapsamında ayrılık nedenlerinden en önemlisi haneyi idare eden erkeğin bir başka kadına yönelmesi ve eşini aldatması olarak görülmüştür. Bunun sosyolojik nedenleri ise erkeğin hâkim rolleri, sürdürdüğü evlilikten sıkılması ve yeni arayışlar içerisine girmesidir. Yoksul kadınlar eşlerinin kendilerini terk etmelerinin temel sebebinin başka bir kadın olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta bazı erkekler kimi zaman başka bir kadını evine getirerek mevcut eşini hiçe sayma eğiliminde bile bulunmuştur. Bununla birlikte, kadınlar ikinci bir kadına nispeten tahammül ettiklerini, ancak bunun sosyo-ekonomik ihmal boyutuna dayanamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı durumlarda ise kadınlar hatayı kendilerinde görerek erkeği evine bağlamakta soğuk davrandıklarını itiraf etmişlerdir. Ancak bu durum erkeğin başka bir kadınla birlikte olmasını ve evini tamamen terk ederek eşini ve çocuklarını yoksullukla ve diğer tehlikelerle baş başa bırakmasını meşrulaştırmamaktadır.

Evliliklerin ölüm, boşanma, ayrılma ve diğer nedenlerden dolayı sonuçlanması kadını çocuklarıyla birlikte hayatta kalma mücadelesinde yapayalnız bırakmıştır. Bu durumda kapasitesi ve yetenekleri sınırlı olan yoksul kadın çoğu zaman ailesine dönememiş, döndüğü zaman da kabul görmemiş ve hayatını tek başına sürdürmek durumunda kalmıştır. Ailesinin yanına dönebilen kadınların oranı yaklaşık olarak %20'dir. Ancak bunların bile önemli bir kısmı bir müddet sonra onların yanından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Özellikle resmi ve resmi olmayan boşanmalarda ailesi tarafından kadını sahiplenmek yüz karası bir durum olarak görülmüştür. Kadın sahiplenilse bile “çocuklarını at gel anlayışı” neredeyse tüm ailelerde mevcuttur. Ancak annelik duygusunun ağır basması kadına yoksulluk gibi ağır bir durum karşısında bile çocuklarını tercih etme yolunu seçirmiştir. Araştırmada özellikle erkeğin çocukları

kabul etmemesi ilginç bir bulgudur. Genellikle mahkemelerde çocukların paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar çıkarken yoksul ailelerde çocuklar erkek tarafından gönüllü olarak kadının himayesine bırakılmıştır. Bu durumun temel sebebi de, kadınların ifadelerinde dile getirmiş oldukları erkeklerdeki aşırı sorumsuzluk duygusudur.

Ölümle birlikte gerçekleşen aile parçalanmasında sosyal güvenceden yoksun olarak çalışan erkeklerin ailesine miras olarak daha katı bir yoksulluk ve yoksunluk bıraktığı görülmüştür. Aslında bu sorun sadece parçalanmış aileler için değil aynı zamanda tüm yoksullar için geçerli olan bir sorundur. Kayıt-dışılık, günübirlik işlerde yevmiyeli olarak çalışma yoksulluğun hem hazırlayıcısı hem de göstergesidir. Bu şekilde çalışanların herhangi bir sağlık güvenceleri yoktur. Sadece genel sağlık sigortasından yararlanabilmektedirler. Ayrıca kaza, ölüm ve diğer olumsuz durumlarda tamamen yoksul bir hayatın pençesine düşebilmektedirler. Ölüm nedeniyle parçalanan ailelerin en temel yoksulluk nedeni kayıt-dışı çalışmadır.

Araştırmanın konusu olan geçinme stratejileri hakkında birçok bulguya ulaşılmıştır. Geçinme stratejilerinden ilki ve en önemlisi bir işte çalışmaktır. Kadınların % 44'ü hayatlarının belli bir döneminde en az bir defa çalışmışlardır. Aktif olarak çalışanların oranı ise %32'dir. Bu oran her ne kadar düşük görülse de diğer yoksul kadınlarla kıyaslandığında parçalanmış ailelerde çalışma oranları iki katına çıkmaktadır. Çünkü Yoksulluk Haritası Projesinin sonuçlarına göre hayatlarında en az bir defa çalışan yoksul kadınların oranı yaklaşık olarak %21'dir. Ayrıca kadın istihdamının Türkiye verileri ise %34,3 oranındadır. Ancak yine de parçalanmış ailelerdeki çalışma düzeyinin Türkiye verilerinden daha iyi olduğunu söylemek güçtür. Çünkü Türkiye geneli olarak elde edilen veriler resmiyete dayalı yani kayıtlı çalışanları göstermektedir. Oysaki bu araştırmadakilerin çoğu kayıt-dışı çalışmaktadır.

Ailelerini geçindirmekle yükümlü olan bazı kadınların temizlik gibi günübirlik işlerde çalıştığı ve elde edilen cüzi gelirlerle haneyi idare etmek zorunda kaldığı saptanmıştır. Çalışan yoksul kadınların yarıdan fazlası temizlik işlerinde çalışmak durumunda kalmışlardır. Bu ise kadının erken yıpranmasına ve hem psikolojik hem de fiziksel açıdan tükenmesine yol açmaktadır. Temizliğe giden kadınların bel fıtığı ve romatizma gibi hastalıklar sonucunda çalışmayı bırakmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu durumda yoksul kadın yardım endeksli veya çocuğun gelirine bağlı bir yaşam sürmeye başlamıştır.

Çocuk işçiliği yaygın olmasa da yoksul ailelerde mevcuttur. Parçalanmış yoksul ailelerin dörtte birine yakınında çocukların çalıştığı gözlenmiştir. Çocuklar genellikle sokakta ve zor koşullarda çalışmaktadırlar. Simit, mendil ve tatlı satıcılığı çocukların yaptıkları işler arasında birinci sıradadır. Bu gibi işler çocukların sokaklarla çok erken tanışmasına, eğitim olanaklarından yararlanamamasına ve erken yaşta suç türlerini öğrenmelerine yol açmaktadır.

Yoksul kadınların evlerini geçindirmek için birtakım alternatif yöntemler geliştirdikleri gözlenmiştir. Bu durumun başında yiyecek maddeleri üretimi gelmektedir. Kadınların ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla yaptıkları üretimin başında ekmek üretimi gelmiştir. Ancak yoksulluğun derinleştiği hanelerde evde ekmek yapabilmek için un bulmak bile oldukça zor olmuştur. Bu aşamada hayırseverlerin yaptığı un yardımının yoksullar için oldukça önemli bir geçim kaynağı olduğunu belirtmek gerekir.

Parçalanmış ailelerde gözlemlenen bir diğer unsur tasarruf tedbirlerinin yüksek düzeyde olmasıdır. Eline geçen parayı son derece kısıtlı miktarlarda harcama, akşam ışıkları erken söndürme, yemeği dışarıda yapma, öğün atlama, telefon kullanmama, sobayı yalnızca ısınma amaçlı değil aynı zamanda yemek pişirme, su ısıtma ve çamaşır kurutma amaçlı kullanma, var olan doğalgazı kullanmama, eskiyen giysilerin yerine yenisini almama, yardımlarla eve gelen etleri dolapta uzun süreli saklama ve azar azar pişirme ve daha bunlar gibi birçok tasarruf tedbirine rastlanmıştır.

Yapılan araştırmada sosyal dışlanma, mahalle baskısı, ötekileştirme ve kötüleme gibi olumsuz durumların parçalanmış yoksul aileleri derinden etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Yoksul kadınlar ve çocuklar çoğu zaman dışarıdan herhangi bir destek görememiş ve ayrıca birtakım olumsuz muamelelere maruz kalmışlardır. Özellikle akrabaların tutumu beklentilerin tam tersine yönelik olmuştur. Parçalanmış yoksulların akrabaları bazen bayramdan bayrama ilgi göstermiş, bazen de kapılarını bile çalmamışlardır. Yoksul kadınların çevreleri tarafından maruz kaldığı olumsuz muamelelerden bir diğeri ise dul olmanın verdiği yalnızlık hissinin istismar edilmesidir. Özellikle genç yaşta dul kalan kadınlar üzerinde namus açısından şüpheler oluşmuştur. Bu şüphelerin kadına yansması psikolojik açıdan rahatsızlık yaratmıştır. Ayrıca bu durumu kullanmak isteyen art niyetli kişiler kadınlara yönelik olarak sözlü veya fiziki tacizde bulunmuşlardır. Ancak bu durumun yaygın olduğunu söylemek güçtür.

Yapılan yardımlar, parçalanmış yoksul ailelerin yükünü bir nebze olsun hafifletmiştir. Gönüllü kuruluşların özellikle örneklem grubunun seçildiği Mamuret'ül Aziz Vakfı'nın kısıtlı imkanlarla ve özellikle parçalanmış ailelere odaklanarak yapmış olduğu gıda, giyim, et, kırtasiye ve para yardımlarının oldukça faydalı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca devlet tarafından eşi ölen kadınlara yapılan aylık ortalama 250 TL'lik yardım yoksullar için adeta bir hazine olarak görülmüştür. Bu yardım eşi ölen ve herhangi bir geliri olmayan kadına adeta can simidi gibi yetişmiştir. Ancak bu yardımın eşinden gayrı resmi olarak ayrı olan kadınlara yapılmaması onların dezavantajlı durumunu değiştirmemiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından çocuğu eğitim gören ve gayri resmi boşanma ve mahkûmiyet gibi özel durumu olan aileye yapılan aylık ortalama 500 TL yardım yoksulluğun yükünü oldukça hafifletmiştir. Hatta ağır işlerde çalışan yoksul kadınlar bu yardımı aldıktan sonra çalışmayı bıraktıklarını belirtmişlerdir. Araştırma grubundaki yoksul ailelerin yaklaşık %30'u bu yardımdan yararlanmaktadır. Burada sosyal devlet anlayışının giderek güçlendiği görülmektedir. Sosyal devlet anlayışının güçlenmiş olması, yoksulların kontrol altında tutulmasıyla aynı anlama gelmemektedir. Yardımların sosyo-politik eleştirisinde yoksulların yardımla köleleştirildiği ve yapabilirliklerinin sınırlandığı olgusu vardır. Yoksulların yapılan yardımlarla tembelleştirildiği veya kontrol altına alındığı fikri parçalanmış aileler için kesinlikle doğru değildir. Parçalanmış aileler için yapılan bu yardımlar hayati öneme sahiptir. Gelişmiş ülkelerde yoksullukla mücadele devlet ve sivil toplum işbirliği ile gerçekleşirken, ülkemizde maalesef bu sorumluluğun büyük bir bölümü devlete yüklenmiştir.

Yoksulların ikamet ettikleri evlerin yoksulluğun temel göstergelerinden biri olduğu, bu araştırma neticesinde de görülmüştür. Araştırma kapsamında bulunan ailelerin yarısından fazlası sağlıksız ortamlarda yaşamaktadır. Dışarıdan bakıldığında içerdeki ailenin yoksul olduğu açıkça anlaşılan evlere sıkça rastlanmıştır. Yoksulların bu evlerde oturmaları, çaresizliklerinin bir göstergesidir. Öte yandan bu kötü evlerin bile pek çoğu kiradır. Elazığ şehir merkezinde ev kiralının ortalama 400-700 arasında değiştiği hesap edilirse, yoksulların bu kirayı ödemekten aciz kalacakları düşünülebilir. Bu nedenle aylık 150-300 TL kirası olan evler tercih edilmiştir. Bu evlerde de fiziki açıdan pek çok problemin olduğu görülmüştür. Son yıllarda yoksullara yönelik olarak

yapılan konut çalışmaları bu sorunu ortadan kaldıracak gibi görünmektedir. TOKİ'nin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde yoksul ailelerden şanslı olanlar son derece düşük taksitler ödeyerek sağlıklı konutlara kavuşabilmişlerdir.

Parçalanmış ailede hane reisi olan kadın her türlü tehdidi bir arada yaşamaktadır. Yapılan araştırmada eşinden ayrılan kadınların eşlerinden ve eşinin akrabalarından kolay kolay kurtulamadıkları gözlenmiştir. Hayatını rahat bir şekilde idame ettirmek bir yana yeni hayatında da hep onların müdahalesiyle karşılaşmışlardır. Günümüzdeki kadın cinayetlerinin çoğu bu şekilde gerçekleşmektedir. Ayrılığı gururuna yediremeyen erkek, ailesinin de desteğini alarak eski eşine çeşitli baskılar uygulamaktadır. Bu baskıların son merhalesi ise cinayettir. Aslında burada tam bir sosyolojik vakayla karşılaşmaktayız. Toplumumuzda özellikle bir şeye sahipken onu kontrol altında tuttuğumuzu ve onun daima bize bağlı kalacağını düşünürüz. Aidiyet duygusunun kaybedileceğini aklımızdan bile geçirmeyiz. Bu nedenle ona hak ettiği değeri çoğu zaman vermez. Ancak onu kaybettiğimizde onun ne kadar gerekli olduğunu anlarız ve geri kazanmaya çalışırız. Ancak çoğu zaman telafisi mümkün olmayan bir durumla karşılaşırız. Burada da benzer durum söz konusudur. Özellikle kültürel seviyesi düşük olan ailelerde erkekler eşini malı olarak görür. Onu bir eş veya anne olarak görmez. Bu şekilde olunca alkol alır, diğer kadınlarla beraber olur, eşine şiddet uygular ve daha birçok kötülüğü yapar. Bunlara dayanamayan kadın eşini terk ettiğinde veya ayrılma yolunu seçtiğinde erkek gerçeği anlar, fakat kabullenemez. İşte yoksul ailelerdeki ayrılıkların pek çoğunda bu durumla karşılaşmıştır.

Yapılan bu araştırma neticesinde genel anlamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Diğer yoksul ailelerde olduğu gibi parçalanmış yoksul ailelerde de hane reisi eğitim oranı son derece düşüktür.
- Boşanmalarla birlikte gerçekleşen yoksul aile parçalanmalarında çocukların velayeti anneye verilmektedir ve bu da ailenin sosyo-ekonomik yükünü artırmaktadır.
- Nafaka alma oranları ve nafaka miktarları son derece düşüktür.
- Parçalanmış yoksul ailelerde erken yaşta evlilik ve akraba evliliğinin yaygın olduğu gözlenmiştir.

- Boşanma sürecinin uzun sürdüğü ve ayrılıkların çok zor neticeye bağlandığı görülmektedir.
- Parçalanmış ailelerde ayrılıkların en önemli nedeni erkeğin başka bir kadın sebebiyle evini ihmal etmesidir.
- Boşanma sonrası sosyal baskı, sosyal kontrol ve sosyal dışlanma mekanizmaları daha aktif çalışmaktadır.
- Yoksulluk kültürünün temel göstergeleri olan uzun süreli işsizlik, düşük ücretler, düşük satın alma gücü, para birtirememesi ve aile içi şiddet gibi unsurların daha yaygın olduğu görülmektedir.
- Kadının çalışması istek dahilinde değil, mecburiyetten dolayı gerçekleşmektedir.
- Hane reisi olan kadınlar daha çok temizlik sektöründe çalışmaktadır.
- Çocuk işçiliği diğer yoksul ailelere nazaran daha yaygındır.
- Hane içi tasarruf tedbirleri üst düzeydedir.
- Hane içi üretim faaliyetleri yeterli düzeyde değildir.
- Hanelerin temel geçim kaynağı sosyal yardımlardır. Özellikle devlet tarafından yapılan nakit yardımlar parçalanmış yoksulların hayata tutunma gücünü artırmaktadır.

Parçalanmış ailelerdeki yoksulluk olgusunun incelendiği bu araştırmanın sonucuna göre yoksulluk olgusunun güçlü bir aile bağıyla ortadan kaldırılabileceği düşünülmektedir. Yoksulluk sorunu sadece parçalanmış ailelerde görülmemekle birlikte, çoğu yoksul ailede eşler arasındaki bağların giderek zayıfladığı bulgusu mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında güçlü bir ailenin var olması boşanma, yoksulluk, suç, intihar, sosyal dışlanma gibi toplumsal sorunların ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Aile yapısının güçlendirilmesi ve ailedeki sorunların ortadan kalkması için öncelikle aileleri iyi tanımak gerekir. Özellikle son yıllarda yoksul aileleri tanımak açısından gerek SYDV gerekse Sosyal Hizmetlerin çalışmaları dikkate değerdir. Her yoksul ailenin uzman bir sorumlusunun olması yoksullukla mücadele noktasında önemli bir adımdır. Yoksul aileleri yakından tanıma fırsatı olan bu kişilerin yoksullukla ilgili problemleri tespit etmesi ve bunun çözümü için uğraşması yoksulları rahatlatan bir durumdur.

Güçlü aile yapısının var olması için ailelerdeki sorun tespitinin hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bunun için öncelikle ailelerin her konuda bilinçlendirilmesi ve aile danışmanlığı hizmetlerinin başlaması gerektiği düşünülmektedir. Ailelerin bilinçlendirilmesi amacıyla okullardaki eğitimlerde temel aile problemleri ve bu problemlerin üstesinden nasıl gelinebileceği konuları ele alınmalıdır. Ailelerdeki problemlerin en önemli yansıması olan çocukların böyle bir eğitim alması, hem ilerideki hayatlarına katkı sağlayacak hem de mevcut durumda sorunların çözülmesi amacıyla anne-babalarına yardımcı olma noktasında önemli bir faktör olacaktır.

Bilinçlendirmenin ikinci aşaması medyadır. Aile sorunlarının medya aracılığıyla su yüzüne çıkarılması ve bu sorunlarla karşılaşıldığında ne yapmak gerektiği topluma açık bir şekilde anlatılmalıdır. Bu anlatım neticesinde örneğin eşinden şiddet gören bir kadının nasıl hareket edeceği ve şiddetin artması durumunda nereye başvuracağı bilinecektir.

Bilinçlendirmenin son aşaması ise bu konudaki uzmanların sorunlu ailelerle yaklaşması ve ailelerdeki problemleri tespit ederek onlara yol göstermesidir. Bunun için mahallelerde aile danışmanlığı merkezlerinin kurulması ve bu merkezlerin herkesin rahatça ulaşabileceği bir yapıda olması gerekmektedir. Öte yandan toplumsal farkındalığın da artması insanların birbirine yaklaşması ve onları iyi tanıması gerekmektedir. Bu noktada sorumluluğu yalnızca devlete yüklemek yerine vatandaşların ve sivil toplum örgütlerinin ailelerle yakından ilgilenmeleri gerekmektedir.

Aile kurumuna yönelik bu tedbirleri aldıktan sonra yoksulluk ve yoksullukla birlikte ortaya çıkan sorunları ortadan kaldıracabilecek birtakım önerilerde bulunulabilir. Bu önerilerden bazıları şöyledir:

- ✓ Öncelikle yoksulluğun aynı zamanda bir sosyal dışlanma problemi olduğu toplum tarafından kabul edilmelidir. Yoksulların yalnızca paraya ihtiyacının olmadığı, aynı zamanda ilgi ve sevgiye muhtaç oldukları bilinmelidir. Yoksulların toplumla bütünleşmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Sosyal yardımlar teşvik edilmeli ve bu yardımların yoksullarla yüz yüze gelerek yapılması sağlanmalıdır. Yardım çalışmalarına hayırseverlerin de birebir katılmaları sağlanmalıdır. Bu şekilde hem yardımlar sağlıklı bir şekilde ulaşacak hem de hayırseverlerin sayısı ve motivasyonu artacaktır.

- ✓ Kentlerdeki yoksul mekânlar dağıtılarak, kentsel dönüşüm projeleriyle yeni yaşam alanları oluşturulmalı ve yeni yapılacak konutlara durumu uygun olan yoksullar yerleştirilmelidir. Ülke sınırları içerisinde yaşayan her ailenin bir evi olmalıdır. Bu noktada yoksullara pozitif ayrımcılık yapılarak düşük taksitlerle ve uzun vadelerle konut sahibi olmaları sağlanmalıdır.
- ✓ Yoksullar aile planlaması konusunda bilinçlendirilmeli ve çocuk sayısını belirleme noktasında tercih yapabilme yeteneği kazandırılmalıdır. Bu eğitim verilirken kadın-erkek ayrımı yapılmamalıdır.
- ✓ Çocukların sosyal ve psikolojik problemleri belirlenmeli ve bu problemlere çözüm üretilmelidir. Özellikle çocuk işçiliği probleminin tamamen ortadan kaldırılması ve çocuklu yoksul ailelere daha fazla destek olunması lazımdır.
- ✓ Sosyal güvencesizlik konusunda birtakım tedbirler alınmalıdır. Güvencesiz çalışmanın önüne geçebilecek politikalar ve yaptırımlar uygulanmalıdır. Ayrıca eşi sigortalı olarak çalışmayan kadınların sigortaları devlet tarafından karşılanmalıdır.
- ✓ Yoksullara halk eğitim merkezleri aracılığıyla mesleki, sosyal ve kültürel konularda eğitimler verilmelidir. Yoksulların sorunlarla başa çıkma konusunda yetersiz kalmamaları için bu son derece önemlidir.
- ✓ Yoksul ailelerin yapıları incelenerek işlenebilir insan kaynağını tespit etmek gereklidir. Bu noktada yoksulları yakından tanıyan, konuyla ilgili personeller, gönüllüler ve hayırseverlere büyük iş düşmektedir. Özellikle hanede çalışabilir durumda olanlara uygun işler sağlanmalıdır. Halihazırda uygulanan mikro-kredi projelerinin kapsamı genişletilmelidir.
- ✓ Her bir ailenin ihtiyacına göre yardım yapılmalı, yardım kurumları arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır. Bunun için her ilde valilikler bünyesinde veri tabanları oluşturulmalı ve yapılan yardımların tamamı kaydedilmelidir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Reşat (2013), *Yoksullukla Mücadele ve Üçüncü Sektör*, Ankara: Argonot Yayınevi
- AÇIKGÖZ, Reşat ve YUSUFOĞLU Ömer Şükrü (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 1, s.76-117
- ADAMAN, Fikret ve KEYDER, Çağlar (2007), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma” http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf
- AKÇAY, Aylin (2008), “yoksulluğun kadınlaşması kadının yoksunluk hali” 10.08.2008, http://www.evrensel.net/ekhaber.php?haber_id=26755
- AKGÜL SARP KAYA, Olcay (2012), “Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimlerine Sosyolojik Bakış”, <http://www.sosyolojidernegi.org.tr/dergi/pdf/2012-2-guz-akgul-sarpkaya-olcay.pdf>
- ALPTEKİN, Duygu (2014), “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.15-33
- ARIKAN, Çiğdem (1992), *Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Ankara: Şafak Matbaacılık
- ARIKAN, Çiğdem (1996), “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması”, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
- AYDIN, Mustafa (2011), *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Kadim Yayınları
- AYDINER BOYLU, Ayfer ve ÖZTOP Hülya (2013), “Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Sosyoekonomi*: 1 (Ocak-Haziran)
- AYTAÇ, Ömer (2013), “Yoksulluk, Kentsel Sınıf-altı ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekansal Yarıлма ve Suçlaştırılma Mekanizmaları” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi s.65-124

- AYTAÇ, Ömer ve ÖZTÜRK, Musa (2013), “Yoksul Ailelerde Değersel Çözölme Eğilimleri” *Değişen Dünyada Aile Sempozyumu-Malatya*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, s.395-426
- BALES, Kevin (2002), *Kullanılıp Atılanlar-Küresel Ekonomide Yeni Kölelik*, (Çev: P. Ögünç), İstanbul: Çitlembik yayınları
- BALKIR, Z. Gönül ve APAYDIN, Deniz Tekin (2011), “Küreselleşmenin Kadın Yoksulluğuna Etkisi” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın, s.41-50
- BAUDRILLARD, Jean (2010), *Tüketim Toplumu* (Çev. H. Deliçayırılı & F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BAUMAN, Zygmunt (1999a), *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*, (Çev. Ü. Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları
- BAUMAN, Zygmunt (1999b), *Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BIÇKI, Doğan (2013), “Kentsel Yoksulluğun Kültüralist Okumaları” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi, s.144-166
- BİRCAN, İsmail (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Y. Özdek), Ankara: TODAİE Yayınları, s.119-127
- BORA, Aksu (2007), “Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?” *Yoksulluk Halleri* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.97-133
- BORA, Aksu (2014), *Kadınların Sınıfı*, İstanbul: İletişim Yayınları
- BOYACIOĞLU, Ebru (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Projeksiyonu” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın, s.87-102
- BOYBEK, Semiha (2011), “Yoksulluk ve Çocuk İşçiliği Üzerine Genel Bir Değerlendirme” *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-1*, İstanbul: T.C. Başbakanlık SYDV, s.543-554

- BUĞRA, Ayşe (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları
- BUĞRA, Ayşe ve KEYDER, Çağlar (2003), “New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey”, UNDP, Ankara: Ajans-Türk A.Ş.
- CAN, Kemal (2007), “Şanlıurfa’da Yoksulluk Manzaraları” *Yoksulluk Halleri* (Ed. N. Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.293-306
- CAWTHORNE, Alexandra (2008), “The Straight Facts on Women in Poverty”, https://www.americanprogress.org/issues/2008/10/women_poverty.html
- CHANT, Sylvia (2003), “Female Household Headship and the Feminisation of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies”, <http://http://www.unesco.org/shs/gender>
- CHANT, Sylvia (2014), “Kadın Hane Reisliği ve Yoksulluğun Kadınsılaşması: Olgular, Kurgular ve Gelecek Stratejileri” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.34-88
- CİN, Halil (1988), *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları
- COHEN, Daniel (2000), *Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği*, (Çev: D. Hattatoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CONNELL, R. W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Çev. C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- COŞKUN, M. Nejat (2012), “Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili”, http://www.tek.org.tr/dosyalar/akdeniz_ekonomisi_7.pdf
- ÇABUKLU, Yaşar (2004), *Toplumsalın Sınırında Beden*, İstanbul: Kanat Kitap
- ÇAĞAN, Kenan (2013), “Ailenin İşlevleri” *Aile Sosyolojisi* (Der. K. Canatan & E.Yıldırım), İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık, s.83-94
- ÇAĞLAYAN, Savaş (2008), “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s.301-326
- ÇAKIR, Özlem (2002), “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniv. Dergisi, Cilt:4, Sayı: 3, s. 83-104, <http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/2002sayi3PDF/cakir.pdf>

- ÇAMUR DUYAN, Gülsüm (2010), “Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği”, *Aile ve Toplum Dergisi*: Nisan-Mayıs-Haziran
- ÇİĞDEM, Ahmet (2002), “Yoksulluk ve Dinsellik”, *Yoksulluk Hâlleri*, (Ed. N. Erdoğan), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, s. 134-163.
- ÇOLAK, Kerem (2011), “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamı ve Kadın Yoksulluğu” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın, s.103-118
- ÇUKUR, Cem Şafak (2008), “Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırması ve Sosyal-Duygusal Sorunlarla İlişkisi” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Derleyen: N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s.97-162
- DOĞAN, Cihangir (2011), “Türkiye’de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açından Değerlendirilmesi” İstanbul Üniversitesi
- DEDEOĞLU, Necati (2004), “Sağlık ve Yoksulluk”, *Toplum ve Hekim Dergisi Ocak – Şubat*, Cilt 19 Sayı 1 s. 51-53, 08.09.2009, http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/uploadimg/pdf/th_saglik_ve_yoksulluk.pdf
- DEMİR, Erol (2002), “Yeni Kentli Ailelerde Geçimlik Üretim ve Yoksulluk” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed: Y. Özdek), Ankara: TODAİE Yayınları, s. 291-302
- DEMİR ŞEKER, Sırma (2008), “Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, Ankara: DPT – Uzmanlık Tezleri.
- DONKOR, Martha (2006), "Women and Poverty." Encyclopedia of World Poverty Sage Publications <http://www.sage-ereference.com/view/worldpoverty/n755.xml>
- DPT (2001), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele” Ankara DPT DPT (Özel İhtisas Komisyonu Raporu)
- DPT (2007), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele” Ankara: DPT (Özel İhtisas Komisyonu Raporu)
- DURKHEIM, Emile (2002), *İntihar*, (Çev. Özer Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi

- ECEVİT, Yıldız (2003) “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışabilir?” *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 25 (4), 2003 Özel Eki s. 83-88, 02.07.2008, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/495.pdf>
- ERDEM, Tefvik (2003), “Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: Ankara Kent Yoksulları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- ERDOĞAN, Necmi (2007), “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar” *Yoksulluk Halleri* (Ed. N. Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık s.29-46
- ERDOĞAN, Necmi (2007), “Yok-sanma, Yoksulluk, Maduniyet ve Fark Yaraları” *Yoksulluk Halleri* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.47-96
- ERSOY, Melih ve ŞENGÜL, Tarık (2000), *Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri-Ankara Örneği*, Ankara: ODTÜ Yayınları
- ERSOY, Melih ve ŞENGÜL, Tarık (2002), *Kente Göç ve Yoksulluk-Diyarbakır Örneği*, Ankara: ODTÜ Yayınları
- GIDDENS, Anthony (2013), *Sosyoloji* (Haz. C. Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları
- GOLDBERG, G. S. & KREMEN, E. (1990), “The Feminization of Poverty: Discovered in America” in *The Feminization of Poverty: Only in America?* (Ed. G. S. Golberg and E. Kremen), New York: Greenwood Pres.
- GOKLANY, Indur M. (2006), “Beşerî Refahın Küreselleşmesi”, (Çev. M. Acar), *Küreselleşme Okumaları*, (Ed. K. Bülbül), Ankara: Kadim Yayınları, s. 87-126
- GÖKÇEK KARACA, Nuray (2014), “AB Ülkelerinden Örneklerle Refah Sistemlerine Göre Asgari Gelir Uygulamalarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, Sayfa 9-4
- GÖKOVALI, U. DANIŞMAN IŞIK, A. EKİZ GÖKMEN, Ç. (2014), “Kadın Yoksulluğuna Objektif ve Subjektif Bakış: Muğla ve Mardin Örneği” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.337-361

- GÜL, Hüseyin ve ERGUN Cem (2003), “Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği” *Yoksulluk-1* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s.368-387
- GÜL, Hüseyin ve SALLAN-GÜL, Songül (2008), “Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Derleyen: N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s. 361-396
- GÜNEŞ KARGI, Meral (2011), “Yoksulluğun Hükümrancılığında Kadının Varlık Mücadelesi” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın
- GÜNEŞ, Fatime (2002), “Yoksulluk Olgusu ve Kadının Yoksulluk Deneyimi”, http://www.sav.org.tr/Almanak_yazilar%5CSen_yok_02_F_Gunes.htm
- GÜNEŞ, Fatime (2006), “Woman's labor and poverty: The case of Eskisehir province in Turkey / Kadın emeği ve yoksulluk: Türkiye’de Eskişehir ili örneği” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi
- GÜNEŞ, Fatime (2014), “Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, Kaynakların Yoksulluğu mu? Kadın Emeği Merkezli Eleştirel Bir Analiz” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.29-128
- GÜNGÖR, Mehmet (2003), Yoksulluk ve Sokakta Çalışan Çocuklar (Mersin Örneği), *Yoksulluk-3* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yay. s.290
- GÜRCAN, Ayşe (2013), “Ailelerin Eğitim İhtiyaç Analizi” *Değişen Dünyada Aile Sempozyumu-Malatya*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, s.11-24
- HATUN, Şükrü (2002), “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, TTB, s.1-44
- ILLICH, Ivan (2006), *Tüketim Köleliği*, (Çev. M. Karaşahan), İstanbul: Pınar Yayınları
- IŞIK, Esra ve GÖKTÜRK, Işıl (2011), “Kadınların Yoksulluk Yönetim Stratejileri” *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-2*, İstanbul: T.C. Başbakanlık SYDV, s.311-316
- IŞIK, Oğuz ve ATAÇ, Ela (2011), “Yoksulluğa Dair: Bildiklerimiz, Az Bildiklerimiz, Bilmediklerimiz”, *Birikim*, 268-69, s.66-85

- IŞIK, Oğuz ve PINARCIOĞLU M. Melih (2005), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- İLHAN, Süleyman (2013), “Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç&S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi,s.169-220
- JHA, Alok Kumar, MISHRA, A. J, KUMAR Ishwar (2011), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk Yoksulluğunun Erişkin Yoksulluğu Üzerindeki Etkisi” *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-1*, İstanbul: T.C. Başbakanlık SYDV s.473-486
- KACOWICZ, Arie M. “The Dark Side of the Moon: Globalization and Poverty as a Global Problem”, 2001, <http://isanet.ccit.arizona.edu/archive/kacowiz.htm>
- KALAYCIOĞLU, Sibel ve RITTERSBERGER-TILIÇ, Helga (2000), *Gündelikçi Kadınlar*, Ankara: Su yayınları
- KARATAY, Abdullah, LAÇİN, Arif, YİĞİT Talip, PALA, Hayrettin (2003), “Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar” *Yoksulluk-3* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s.254-271
- KAN, Arzu (2014), “Kırsal Yoksulluğun Tarım ve Kadın Boyutu” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.211-227
- KAYIR, Gülser (2011), Kadın Yoksulluğu ve Çöpten Geçinen Kadın Yaşam Örnekleri, Sosyoekonomik – Politik Şiddeti Gösteriyor Bize” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın,
- KERNAGHAN, Charles (2004), “Teşhir- Etiketin Arkasındaki Gerçek”, (Çev: A. E. Savran), *Küresel Başkaldırı*, (Ed. N. Welton and L. Wolf), İstanbul: Aykırı Yayıncılık, s. 168-171
- KILIÇ, Ramazan ve ÇETİNKAYA, Şahin (2012), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri Ve Bir Model Önerisi” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 34 – Aralık 2012*,
- KIMOTO, Kimiko ve KUMIKO, Hagiwara (2010), “Feminization Of Poverty In Japan: A Special Case?” *Poor Women in Rich Countries*, (Ed. G.S. Goldberg), Oxford

- KLOBY, Jerry (2005), *Küreselleşmenin Sefaleti - Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma*, (Çev: O. Düz), İstanbul: Güncel Yayıncılık
- KORKMAZ, Cemil Hakan (2011), “Yoksulluğa Karşı Grameen Bankası Seçeneği” *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-2*, İstanbul: T.C. Başbakanlık SYDV, s.289-303
- KÖRÜKMEZ, Lülüfer (2008), “Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Derleyen: N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s. 207-244
- KÜMBETOĞLU, Belkıs (2002), “Afet Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed: Y. Özdek), Ankara: TODAİE Yayınları, s.129-142
- KIZMAZ, Zahir (2006), *Cezaevi Müdavimleri*, Ankara: Orion Yayınevi.
- LAÇİNER, Ömer (2002), “Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”, *Yoksulluk Hâlleri* (Ed. N. Erdoğan), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı s. 206-213.
- LEAL, Pablo (2006), “Global Poverty and Global Wealth, Two Sides of Same Coin”, http://web.chungbuk.ac.kr/~ahnsah/tnboard/read.cgi?board=forum_board&x_nu_mber=1159942248
- LEWIS, Oscar (1979), *İşte Hayat-1* (Çev. Vahit Çelikbaş), İstanbul: E Yayınları
- METİN, Banu (2012), “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı” *Sosyal Güvenlik Dergisi-1*
- MINGIONE, Enzo (2013), “İleri Endüstriyel Dünyada Kent Yoksulluğu: Kavramlar, Analizler, Tartışmalar” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi, s.3-62
- MOGHADAM, Valentine M. (2005), “The ‘Feminization of Poverty’ and Women’s Human Rights”, <http://www.unesco.org/shs/gender>, 26.07.2009,
- MORIN, Edgar (2010), *Yitik Paradigma: İnsan Doğası* (Çev. D. Çetinkasap), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

- MOROĞLU, Nazan (2011), “Yoksulluk – Yolsuzluk – Kadın” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın, s.37-40
- MÜDERRİSOĞLU, Serra(2010), “Psikolojik Gelişim, Yoksulluk ve Hak Temelli Yaklaşım: STK Uygulamalarında İlkelerden Yönteme Doğru”, *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (Ed. P. U. Semerci), İstanbul: Bilgi Üniv. Yay. s. 93-129.
- MÜTEVELLİOĞLU, Nergis ve YİRMİBEŞOĞLU, Gözde (2011), “Kadının İnsan Hakları, Yoksulluk ve Şiddet” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım
- NEWMAN, David M. (2013), *Sosyoloji* (Çev. A. Arslan), Ankara: Nobel Yayıncılık
- OCAK, Ersan (2007), “Yoksulun Evi” *Yoksulluk Halleri* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.133-174
- OKUMUŞ, H. Şaduman (2010), *Dünyada Ve Türkiye’de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori ve Uygulamalar*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası
- OKTİK, Nurgün (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s. 21-56
- OWEN, Robert (1995), *Yeni Toplum Görüşü*, (Çev. M. D. Şahiner), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- ÖZBUDUN, Sibel (2002), “Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Y. Özdek), Ankara: TODAİE Yayınları, s.53-69
- ÖZBUDUN, Sibel (2014), “BM, DB ve IMF’nin Dilinde Kadın Yoksulluğu” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.272-289
- ÖZGÜÇ, Nazmiye (1998), *Kadınların Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi
- ÖZTÜRK, Şinasi (2008), “Kırsal Yoksulluk” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Derleyen: N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s.265-300
- PALABIYIK, Adem (2010), “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yoksulluk ve Dilencilik” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- RAHNEMA, Macit (2009), *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya*, (Çev. Şule Ünsaldı), Ankara: Özgür Üniversite Yayınları

- RAKODI, Carole (1995), Poverty Lines or Household Strategies? A Review of Conceptual Issues in the Study of Urban Poverty University of Wales, Cardiff, UK, Vol. 19, No. 4, pp. 407-426,
- ROBERT, Jean ve RAHNEMA, Macit (2011), *Yoksulların Gücü*, (Çev. Ş. Ünsaldı), Ankara: Maki Basın Yayın
- SALLAN GÜL, Songül (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Y. Özdek), Ankara: TODAİE Yayınları, s.107-118
- SALLAN GÜL, Songül (2014), “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiyi Sorgulamak” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.179-210
- SALLAN GÜL, Songül, ŞEN, Ayşe, KAYA, Eylem (2014), “Toplumsal Cinsiyet Boyutundan Türkiye’de Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.163-178
- SARI, Özgür (2014), “Japon Mücizesinin Ataerkilliği: Japonya’da Kadın Yoksulluğu” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed.A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.397-406
- SAYIN, Önal (1990), *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi
- SEN, Amartya (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev: Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- SEYYAR, Ali (2003), “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele” *Yoksulluk-1* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yay. s.38-69
- SLATTERY, Martin (2007), *Sosyolojide Temel Fikirler* (Haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz), İstanbul: Sentez Yayıncılık
- SNEL, Erik & STARING, Richard (2001), “Poverty, migration and coping strategies: an introduction” *European Journal of Anthropology*, No.28, P. 7-22
- SUBAŞI, Necdet (2007), *Sınırları Yoklamak/Din Sosyolojisi Okumaları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- ŞAHİN, Tijen (2010), “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

- ŞENER, Ülker, (2009), TEPAV Değerlendirme Notu,
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf,
- ŞENER, Ülker, (2010), TEPAV Değerlendirme Notu,
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf
- ŞENSES, Fikret (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yay.
- ŞENTÜRK, Ünal (2008), “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler” *Aile ve Toplum Dergisi*, Nisan – Mayıs – Haziran, s.7-31
- ŞENTÜRK, Ünal (2012), *Sosyolojik Açidan Parçalanmış Aile ve Çocuk İlişkisi*, İstanbul: Kum Saati Yayınları
- TOFFLER, Alvin ve TOFFLER, Heidi (2006), *Zenginlik Devrimi* (Çev. S. Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayıncılık
- TOPÇUOĞLU, Abdullah, AKSAN, Gamze, ALPTEKİN, Duygu (2014), *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- TOPÇUOĞLU, Abdullah ve AKSAN, Gamze (2014), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Sosyal Yardımlar ve Kadınlar” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.129-162
- TURNER, Bryan (1997), *Eşitlik*, (Çev. B. S. Şener), Ankara: Dost Kitabevi,
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2003), Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü, *Yoksulluk-1* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s.104-109
- UNICEF, 2001 The State of the World's Children New York: UNICEF,
<http://www.bianet.org/bianet/cocuk/35699-yoksulluk-ve-cocuklar-uzerine-etkileri>
- UNICEF Türkiye (2006), “Çocuk Yoksulluğu’nun Önlenmesi”,
http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cp28c.pdf
- UNDP Türkiye Temsilciliği (2008), Ulusal İnsani Gelişme Raporu,
http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/nhdrs/NHDR_tr.pdf
- UYAN SEMERCİ, Pınar (2010), “Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Özgürlükler”, *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (Ed. P. U. Semerci), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.1-21.

- WALLACE, Claire (2002), “Household Strategies:Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research”, *BSA Publications.*, Vol. 36 (2), p. 275-292
- YAŞAR, M. Ruhat (2013a), “Kadınların Yoksulluğu: Kimsesiz Kadınlar Kastı” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi s.221-276
- YAŞAR, M. Ruhat (2013b), “Yoksulların Konutla İmtihanı: Konut yoksulluğu” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi, s.277-338
- YAVUZER, Haluk (1999), *Ana-Baba-Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- YELKEN, Ramazan (2013), “Çocuk Suçluluğunu Önlemenin Temeli Olarak Uluslararası Çocuk Sözleşmeleri ve Aileye Verilen Önem” *Aile Sosyolojisi* (Der. K. Canatan & E.Yıldırım), İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık, s.183-196
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.104
- YILDIRIM, Ergün (2013), “Aile ve Evlilik Türleri” *Aile Sosyolojisi* (Der. K. Canatan & E.Yıldırım), İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık, s.65-82
- YILMAZ, Cevdet (2008), “Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. N. Oktik) İzmir: Yakın Kitabevi s.163-206
- YUNUS, Muhammed (2003), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, (Çev: G. Şen), 2. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık
- YUSUFOĞLU, Ömer Şükrü (2010), “Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- ZELYURT, Hikmet, PEPELER, Ezlam (2013), “Aile İçi İletişimde Çocuğun Rolü” *Değişen Dünyada Aile Sempozyumu-Malatya*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık,
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2004), *Küreselleşme - Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde*, Ankara: Adres Yayınları

e-KAYNAKÇA

<http://bosanmadavam.com/nafaka-odememe-sucunun-cezasi-nedir/.html>, son erişim tarihi: 10.05.2015

<http://depts.washington.edu/wcpc/Family>, son erişim tarihi: 10.11.2013

<http://sgkrehberi.com/haber/13020/>, son erişim tarihi: 10.10.2013

<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=39>, son erişim tarihi: 13.02.2014

<http://www.alasayvan.com/kadin-ve-aile/387136-aile-turleri-ve-ozellikleri.html>, son erişim tarihi: 23.09.2014

<http://www.bianet.org/bianet/cocuk/35699-yoksulluk-ve-cocuklar-uzerine-etkileri>, son erişim tarihi: 13.04.2014

<http://www.cnnturk.com/2012/ekonomi/genel/05/25/illerin.sosyo.ekonomik.gelismislik.siralamasi.guncellendi/662420.0/>, son erişim tarihi: 24.12.2014

http://www.dha.com.tr/evini-yeterince-isitabiliyor-mu_616905.html, son erişim tarihi: 05.08.2014

<http://www.psikologalpardic.com/?pnum=48&pt=Bo%C5%9Fanm%C4%B1%C5%9F+Ailelerin+%C3%87ocuklar%C4%B1n%C4%B1n+Kurduklar%C4%B1+Evlilikler+ve+%C4%B0li%C5%9Fkiler>, son erişim tarihi: 20.07.2014

http://www.radikal.com.tr/politika/iste_ak_partinin_sosyal_yardim_gercegi-1260849, son erişim tarihi: 29.12.2014

<http://www.sgk.gen.tr/genel/olum-ayligi-sartlari.html>, son erişim tarihi: 20.03.2013

<http://www.sgkrehberi.com/haber/9452/>, son erişim tarihi: 13.11.2013

<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/26588/Esi-Vefat-Etmis-Kadinlara-Yonelik-Yardim-Programi>, son erişim tarihi: 12.02.2014

<http://www.sosyalyardimlar.net/sydv-komur-yardimi/>, son erişim tarihi: 20.09.2013

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13469>, son erişim tarihi: 15.06.2013

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16049>, son erişim tarihi: 28.09.2014

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16204>, son erişim tarihi: 05.12.2014

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080>, son erişim tarihi: 15.07.2009

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1124, son erişim tarihi:

13.05.2014

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=469, son erişim tarihi: 20.08.2014

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, son erişim tarihi: 06.12.2014

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ELAZIG.pdf>, son erişim tarihi: 20.12.2014

<http://www.yeniaktuel.com.tr/dun102,186@2100.html>, son erişim tarihi: 17.11.2014

www.maziz.net son erişim tarihi: 25.11.2013

www.tdk.gov.tr, son erişim tarihi: 20.05.2014

www.tgmp.net son erişim tarihi: 01.01.2014

EK-1: DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ömer Şükrü YUSUFOĞLU
Öğrenci Numarası	092210201
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Tez Başlığı (Türkçe)	Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği

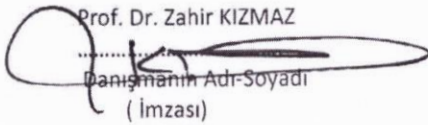
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

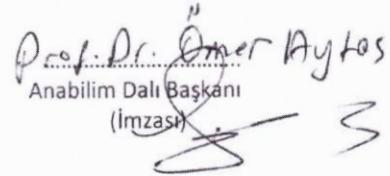
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin, 03/06/2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

 Danışmanın Adı-Soyadı
 (İmzası)

Prof. Dr. Ömer Aytoş

 Anabilim Dalı Başkanı
 (İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

EK-2: İZİN FORMU

T.C.
ELAZIĞ VALİLİĞİ
İl Emniyet Müdürlüğü

Sayı : B.05.1.EGM.4.23.00.12.17(31727)/2088

09./07/2012

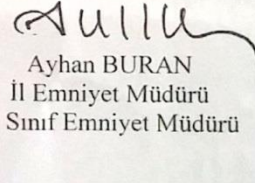
Konu : Doktora Tezi (Anket)

VALİLİK MAKAMINA

Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Ana bilim Dalı doktora öğrencisi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU tarafından hazırlanan, danışmanlığını ve yönetimini Doç. Dr. Zahir KIZMAZ'ın, anketörlüğünü ise tez sahibi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU'nun yapacağı *"Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği"* konulu saha araştırmasının 01.08.2012 – 01.04.2013 tarihleri arasında Elazığ İl Merkezi'nde yapılacağı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü'nün Valilik Makamından havaleli 28.06.2012 tarih ve (7101) sayılı yazı ve eklerinden anlaşılmıştır.

Söz konusu kamuoyu araştırmasının, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/C maddesine göre huzur ve güvenliğin, kamu esenliğinin bozulmayacağı, İlimizin genel asayiş ve huzurunu bozacak olaylara sebebiyet vermeyeceği ve 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu'na aykırı olan afiş ve pankart asmamak, halkın huzur ve sükûnunu bozacak şekilde topluluk oluşturmamak kaydıyla, ve ankete katılacak olan katılımcıların her türlü hukuki hakları saklı kalmak koşulu ile anketin 01.08.2012 – 01.04.2013 tarihleri arasında yapılmasında, Müdürlüğümüzce herhangi sakınca görülmediği değerlendirilmekte ise de;

Takdir ve tensiplerinize arz ederim.

Ayhan BURAN
İl Emniyet Müdürü
1. Sınıf Emniyet Müdürü

O L U R
09/07/2012

Ercan ÇİÇEK
Vali n.
Vali Yardımcısı

EK-3: ANKET FORMU**1) Yaşınız kaçtır?**

- 1) 18'den küçük
- 2) 18 – 25
- 3) 26 – 33
- 4) 34 – 41
- 5) 42 – 48
- 6) 49 – 56
- 7) 57 – 64
- 8) 65+

2) Öğrenim durumunuz nedir?

- 1) Okur-yazar değil
- 2) Sadece okur-yazar
- 3) İlkokul mezunu
- 4) Ortaokul mezunu
- 5) Lise mezunu
- 6) Üniversite/yüksekokul

3) Okula gitmeme veya yarıda bırakma nedeniniz nedir?

- 1) Gitmek istemedim
- 2) Maddi imkânsızlıklar
- 3) Kırsal bölgede okul olmaması
- 4) Kız çocuğunu okutmama anlayışı
- 5) Küçük yaşta çalışma
- 6) Diğer

4) Hane nüfusunuz kaçtır?

- 1) 1
- 2) 2
- 3) 3
- 4) 4
- 5) 5
- 6) 6
- 7) 7
- 8) 8
- 9) 9+

5) Bakmakla yükümlü olduğunuz çocukların sayısı kaçtır?

- 1) 1
- 2) 2
- 3) 3
- 4) 4
- 5) 5+

6) Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır

7) Çalışmıyorsanız nedeni nedir?

- 1) Herhangi bir mesleğim yok (ne iş yapacağımı bilmiyorum)
- 2) Çocuklar nedeniyle çalışmadım
- 3) Hastalık veya yaşlılık
- 4) Sosyal kontrol ve çeşitli baskılar
- 5) Çalışma koşulları uygun değil

8) Ne zaman çalışmaya başladınız?

- 1) Evlenmeden önce
- 2) Evlendikten sonra
- 3) Boşanma/ölüm sonrası

9) Ne iş yapıyorsunuz?

- 1) Ev temizliği
- 2) Apartman temizliği
- 3) Yaşlı bakıcılığı
- 4) Çocuk bakıcılığı
- 5) Tarla işleri
- 6) Hizmet sektöründe asgari ücretle çalışıyorum
- 7) Diğer.....

10) Çalıştığınız işten ne kadar para kazanıyorsunuz?

- 1) 0-200 TL
- 2) 201-400 TL
- 3) 401-600 TL
- 4) 601-800 TL
- 5) 800 TL+

11) Yoksulluk Nafakası alıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır(Soru 12'ye geç)

12) Nafaka miktarı ne kadardır?

- 1) 0-200 TL
- 2) 201-400 TL
- 3) 401-600 TL
- 4) 601-800 TL
- 5) 800 TL+

13) Dul-yetim maaşı alıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır(*Soru 14'e geç*)

14) Maaş alıyorsanız miktarı ne kadardır?

- 1) 0-300 TL
- 2) 301-600 TL
- 3) 601-900 TL
- 4) 900 TL+

15) Eşinizden ayrı olma nedeniniz nedir?

- 1) Ölüm (*Soru 15 cevaplanacak*)
- 2) Boşanma/Ayrılma(*Soru 16'ya geç*)
- 3) Terk
- 4) Mahkûmiyet
- 5) Diğer.....

16) Eşiniz ölmüşse nedeni nedir?

- 1) Hastalık
- 2) Yaşlılık
- 3) Kaza
- 4) Cinayet
- 5) Ani ölüm
- 6) Diğer.....

17) Boşanma/ayrılma nedeniniz nedir?

- 1) İşsizlik
- 2) Alkol
- 3) Yoksulluk
- 4) Geçimsizlik
- 5) Cinsel sorunlar
- 6) Aile İçi Şiddet
- 7) Aldatma
- 8) Başkalarının kışkırtması
- 9) Sebepsiz terk
- 10) Diğer.....

18) Eşler arasında boşanma/ayrılmayı kim daha fazla istedi?

- 1) Ben
- 2) Eşim
- 3) Her ikimiz

19) Boşandığınız/ayrıldığınız eşinizle görüşüyor musunuz?

- 1) Hiç
- 2) Bazen
- 3) Sık
- 4) Sürekli

20) Ayrıldığınız eşinizle tekrar birleşme isteğiniz var mı?

- 1) Var
- 2) Yok
- 3) Bilmiyorum, kararsızım

21) Eşinizden ayrıldıktan veya eşinizi kaybettikten sonra ne yaptınız?

- 1) Baba evine döndüm
- 2) Kendi evimde kaldım
- 3) Yeni bir yere taşındım
- 4) Tekrar evlendim

22) Eşiniz sizden ayrıldıktan sonra ne yaptı?

- 1) Tekrar evlendi
- 2) Kendi evinde kaldı
- 3) Baba evine döndü
- 4) Nikahsız birliktelik yaşadı
- 5) Diğer

23) Baba evine sığınma durumunuz nedir?

- 1) Şu an baba evindeyim
- 2) Baba evine döndüm ancak ayrıldım
- 3) Gitmek istedim ailem kabul etmedi
- 4) Gitmek istemedim
- 5) Şartlar uygun değildi

24) İkinci defa evlendiniz mi?

- 1) Evet
- 2) Hayır

25) İkinci defa evlenmemenizin sebebi nedir?

- 1) Evlenmek istemedim
- 2) Sosyal Kontrol/Çevre baskısı
- 3) Uygun eş bulamadım
- 4) Çocuklar nedeniyle evlenmedim
- 5) Eski eşimden korktum
- 6) Diğer

26) Aile içi şiddete fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır (*Soru 28'e geç*)

27) En çok kim/kimlerden şiddet gördünüz?

- 1) Eşimden
- 2) Çocuklarımdan
- 3) Eşimin ailesinden
- 4) Kendi ailemden
- 5) Çevremdekilerden
- 6) Diğer

28) Eşinizden şiddet gördüğünüzde ne yaptınız?

- 1) Karşılık verirdim.
- 2) Tepki vermezdim.
- 3) Ailemden yardım isterdim.
- 4) Akraba ve komşulardan yardım isterdim.
- 5) İlgili kurumlara başvururdum.
- 6) Diğer

29) Kaç yaşında evlendiniz?

- 1) 18'den küçük
- 2) 18 – 22
- 3) 23 – 27
- 4) 28 – 32
- 5) 33 – 37
- 6) 38+

30) Yapmış olduğunuz evliliğin türü nedir?

- 1) Resmi Nikâhlı
- 2) İmam Nikâhlı

3) Çok Eşli

4) Nikâhsız Birliktelik

31) Eşinizle resmi nikâhlı olarak evlenmediyseniz nedeni nedir?

- 1) Gerek duyulmaması, imam nikâhının yeterli olarak görülmesi
- 2) Evlendiği erkeğin ikinci, üçüncü eşi konumunda olması
- 3) Yaşın küçük olması
- 4) Diğer

32) Eşinizle nasıl evlendiniz?

- 1) Tanışarak, isteyerek
- 2) Görücü usulü ile
- 3) Zorla

33) Evlenilen kişinin yakınlığı nedir?

- 1) Yakın akraba
- 2) Uzak akraba
- 3) Akrabalık yok

34) Evliliğiniz ne kadar sürdü?

- 1) 1 yıldan az
- 2) 1-3 yıl
- 3) 4-6 yıl
- 4) 7-9 yıl
- 5) 10 yıl+

35) İntihar düşündünüz mü/ düşünüyor musunuz?

- 1) Hayır
- 2) Nadiren
- 3) Sık sık

36) Herhangi bir intihar girişiminde bulundunuz mu?

- 1) Evet
- 2) Hayır

37) Hanenizde (sizin dışınızda) intihar eden veya intihar girişiminde bulunan var mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır

38) Okulu terk eden çocuğunuz var mı?

- 1) Yok
- 2) Var

39) Okul çağında olup da çalışan çocuğunuz var mı?

- 1) Yok
- 2) Var

40) Evi terk eden çocuğunuz var mı?

- 1) Yok
- 2) Var

41) Çocuğunuz/çocuklarınız hangi işlerde çalışıyor?

- 1) İşportacılık yapıyor
- 2) Çırak olarak çalışıyor
- 3) Pazarda taşımacılık yapıyor
- 4) Simit/su/mendil satıyor
- 5) Ayakkabı boyuyor
- 6) Diğer.....

42) Çocukların psikolojik sorunları nedir? (Seçeneklerin karşısına çocuk sayısı belirtiniz)

- 1) Sorun yok
- 2) Uyuşturucu / uyarıcı madde kullanıyor
- 3) Asosyal/İçe kapanık
- 4) Kendini ifade edemiyor
- 5) Şizofren paranoya(ilaç kullanıyor)
- 6) Sapkın davranışlar gösteriyor

43) Çocuklarınız nerede kalıyor?

- 1) Benim yanımda
- 2) Babasının yanında
- 3) Bir kısmı bende bir kısmı babasında
- 4) Dedesinin veya diğer akrabaların evinde
- 5) Yetiştirme yurdunda
- 6) Diğer.....

44) Çocuğunuzun işlediği herhangi bir suç var mı?

- 1) Var

- 2) Yok

45) Çocuğunuzun işlediği suç türü nedir?

- 1) Hırsızlık
- 2) Gasp
- 3) Yaralama
- 4) Cinayet
- 5) Tecavüz
- 6) Diğer

46) Oturduğunuz evin durumu nedir?

- 1) Kendi evimiz
- 2) Kira
- 3) Kira ücreti yok

47) Oturduğunuz evin fiziki koşulları nasıldır?

- 1) İyi
- 2) Normal
- 3) Kötü
- 4) Çok kötü

48) Ailenizin temel geçim kaynağı nedir?

- 1) Sosyal Yardımlar
- 2) Dul-yetim maaşı
- 3) Yoksulluk Nafakası
- 4) Benim çalışmam
- 5) Çocuğunuz/çocukların çalışması
- 6) Geçim kaynağı yok

49) Elinize aylık geçen toplam para miktarı ne kadardır?

- 1) 0-200 TL
- 2) 201-400 TL
- 3) 401-600 TL
- 4) 601-800 TL
- 5) 801-1000 TL
- 6) 1000 TL+(.....)

50) Evde üretim yapıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır

51) Evde ne tür bir üretim yapıyorsunuz?

- 1) Süt, yoğurt, peynir vs.
- 2) Yumurta
- 3) Sebze-meyve
- 4) Dantel, oya, örgü
- 5) Evde terzilik, dikiş işleri
- 6) Kışlık gıda (Salça, turşu, kuru biber, pekmez vs.)
- 7) Ekmek

52) Alışverişlerinizde ödemeyi nasıl yapıyorsunuz?

- 1) Peşin
- 2) Birinden borç alarak
- 3) Veresiye
- 4) Kredi kartı
- 5) Diğer.....

53) Harcamalarınızda en büyük payı neye ayırıyorsunuz?

- 1) Kira
- 2) Ulaşım
- 3) Yiyecek
- 4) Sağlık
- 5) Eğitim
- 6) Diğer

54) Zor günler için para biriktirebiliyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Ara sıra

55) Şu an kime/nereye borcunuz var?

- 1) Borcumuz yok
- 2) Elektrik/Su/Telefon
- 3) Bakkal/Market
- 4) Kira
- 5) Şahıs
- 6) Banka
- 7) Diğer

56) Ekmek bulamadığınız günler oluyor mu?

- 1) Hayır
- 2) Bazen
- 3) Sık sık

57) Sosyal Destek durumu/Yardım alınan kuruluşlar nelerdir?

- 1) SYDV
- 2) Özel vakıf veya dernekler
- 3) Belediye
- 4) Bireysel yardımlar
- 5) Hiçbiri

58) Ailenize destek olan kişiler kimlerdir?

- 1) Kimse yok
- 2) Yakın akrabalar
- 3) Uzak akrabalar
- 4) Komşular

59) Yardıma ihtiyaç duyduğunuzda ilk olarak kime gidersiniz?

- 1) Hiç kimseye gitmem
- 2) Yakın akrabalarım
- 3) Uzak akrabalarım
- 4) Komşularım
- 5) Yardım kuruluşlarına
- 6) Devlet kurumlarına

60) Yardım kuruluşlarından ne gibi yardımlar alıyorsunuz?

- 1) Gıda
- 2) Giyim
- 3) Yakacak
- 4) Okul yardımı
- 5) Nakit yardım
- 6) Yemek yardımı
- 7) Diğer

61) Yardım alırken neler hissediyorsunuz?

- 1) Bir şey hissetmiyorum
- 2) Yardım yapanlara minnettar oluyorum
- 3) Yardım alırken utanıyorum
- 4) Yardım alırken kendime ve kaderime kızıyorum

62) Zengin olup da size yardım etmeyen akrabalarınız var mı?

- 1) Var
- 2) Yok

63) Devletin/hükümetin yoksullara yönelik çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?

- 1) Hayır
- 2) Evet
- 3) Kısmen

64) Dilenmek durumunda kaldınız mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır

65) Kendinizi dindar olarak görüyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır

66) İbadetlerinizi düzenli olarak yapıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

67) Sağlık durumunuz nasıldır?

- 1) Belirgin bir hastalığım yok
- 2) Fiziksel hastalığım var (*Belirtiniz*)
- 3) Psikolojik rahatsızlığım var (*Belirtiniz*)
- 4) Ağır/yatalak hastayım (*Belirtiniz*)

68) Sağlık giderlerinizi nasıl karşılıyorsunuz?

- 1) SSK/Bağkur/Emekli Sandığı
- 2) Genel Sağlık Sigortası

- 3) Kendi imkânlarımızla

69) Evinizde kronik/yatalak hasta var mı?

- 1) Yok
- 2) Var (*Hastalık belirtiniz*)

70) Ne zamandan beri yoksulsunuz?

- 1) Evlenmeden önce
- 2) Evlilikle birlikte
- 3) Aile parçalanmasından önce (Evlendikten bir süre sonra)
- 4) Aile parçalanmasından sonra

71) Yoksulluğunuzun temel sebebi nedir?

- 1) Aile Parçalanması
- 2) İşsizlik
- 3) Yetersiz Gelir
- 4) İflas-Zarar
- 5) Hastalık/Özür-sakatlık
- 6) İlgisizlik
- 7) Hane nüfusunun fazlalığı

72) Yoksulluktan kurtulacağınıza inanıyor musunuz?

- 1) İnanıyorum
- 2) İnanmıyorum
- 3) Bilmiyorum

73) Ailenizin maddi durumu nasıldı?

- 1) Çok kötü
- 2) Kötü
- 3) Normal
- 4) İyi

74) Çocuklarınız büyüdülerinde yoksul olmamaları için sizce neler yapılmalıdır?

- 1) İyi bir eğitim almalıdırlar
- 2) Okul çağında meslek sahibi olmalıdırlar
- 3) Yoksulluktan uzak yetiştirilmelidirler

75) Dışlandığınızı hissediyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Bilmiyorum

76) Daha çok neden dolayı dışlanıyorsunuz?

- 1) Yoksul olduğumuz için
- 2) Parçalanmış aile olduğumuz için
- 3) Etnik durumdan dolayı
- 4) Mahalleye sonradan geldiğimiz için
- 5) Diğer.....

77) Eşi vefat eden kadına yapılan yardım programından yararlanıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında Elazığ'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 2006 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldum. 2007 yılında aynı bölümde yüksek lisansa başladım. Bu süre zarfında Mamuret'ül Aziz Vakfı'nın Yoksulluk Haritası Projesinde sosyolog olarak çalıştım. 2009 yılında askerlik görevimi tamamladıktan sonra Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Sosyometri Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandım. 2010 yılında yüksek lisans eğitimimi tamamladım. Aynı yıl yine kendi bölümümde doktora eğitimine başladım. Şu an Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam ediyorum. Evli ve bir çocuk babasıyım.